Министерство образования и науки Республики Татарстан
Отдел образования Управления образования ИКМО г. Казани
Средняя общеобразовательная татарско-русская школа № 71 с углубленным изучением отдельных предметов Ново-Савиновского района г.Казани

Республиканские педагогические чтения,
посвященные выдающимся татарским просветителям,
педагогам и общественным деятелям

«Озаряя мир знанием…»

Казан - 2025

УДК 372.882.512.145
ББК 74.268.3(2Рос=Тат)
Л

Редакторы:

Т. Р. Шакирова, Заслуженный учитель Республики Татарстана

Р. Р. Кашапова, заместитель директора высшей квалификационной категории по вопросам национального образования муниципального бюджетного общеобразовательного учреждения «Средняя общеобразовательная татарско-русская школа №71 с углубленным изучением отдельных предметов» Ново-Савиновского района г.Казани

Л **Озаряя мир знанием…:** Республиканские педагогические чтения, посвященные выдающимся татарским просветителям, педагогам и общественным деятелям. – Казань, редакционно-издательский центр «Школа», 2025. – 240 с.

В сборник включены тезисы научно-исследовательских работ учителей школ г. Казани и республики, представленных на Республиканских педагогических чтениях, посвященные выдающимся татарским просветителям, педагогам и общественным деятелям. Сборник адресован преподавателям общеобразовательных организаций.

Материалы печетаются в авторской редакции

УДК 372.882.512.145
ББК 74.268.3(2Рос=Тат)

© Коллектив авторов, 2025
© Оформление РИЦ «Школа», 2025

СОДЕРЖАНИЕ

БӨЕК ТАТАР МӘГЪРИФӘТЧЕЛӘРЕНЕҢ; ПЕДАГОГИК МИРАСЫ

Аберхаева Расима Равильевна
ОСНОВНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО
НАСЛЕДИЯ РИЗАЭДДИНА ФАХРЕДДИНА 19

Алексеева Миләүшә Роберт кызы
ЯКТАШЛАРЫМ РИЗАЭДДИН БИНЕ ФӘХРЕДДИН
ҺӘМ ФАТИХ КӘРИМИ МИРАСЫН КИЛӘЧӘК БУЫНГА ТАПШЫРУ 20

Гильмутдинова Лилия Ринатовна
ВНЕДРЕНИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО НАСЛЕДИЯ
ШИГАБУТДИНА МАРДЖАНИ 24

Вәлиева Гүзәлия Фатыйх кызы
ТАТАР МӘГЪРИФӘТЧЕЛӘРЕНЕҢ БАЙ МИРАСЫ 26

Каримова Фәния Илдус кызы
РИЗАЭДДИН ФӘХРЕДДИН МИРАСЫН
УКЫТУ-ТӘРБИЯ ПРОЦЕССЫНДА ФАЙДАЛАНУ 28

Ногманова Миләүшә Сәлим кызы
ИЖ – БУБЫЙ МӘГЪРИФӘТЧЕЛӘРЕ 29

Фатыхова Эльмира Расих кызы
ТАТАР МӘГЪРИФӘТЧЕСЕ ФАТИХ КӘРИМИНЕҢ ОЛЫ МИРАСЫ 30

Хафизова Румия Абузаровна
ТАТАР ХАТЫН-КЫЗЛАРЫ – МӘГЪРИФӘТ ЮЛЫНДА 32

Хөсәенова Миләүшә Әмирҗан кызы
ТАТАР ТЕЛЕ ҺӘМ ӘДӘБИЯТЫ ДӘРЕСЛӘРЕНДӘ УКУЧЫЛАРГА
ӘХЛАК ТӘРБИЯСЕ БИРҮДӘ РИЗАЭДДН ФӘХРЕДДИН ХЕЗМӘТЛӘРЕНЕҢ РОЛЕ 33

Якупова Юлдуз Гамировна
ОСНОВЫ ВОСПИТАНИЯ ЛИЧНОСТИ И НРАВСТВЕННОСТИ
В ТВОРЧЕСТВЕ РИЗАЭДДИНА ФАХРЕДДИНА 35

МӘГЪРИФӘТ НУРЫ ТАРАТУЧЫЛАР

Гарифуллина Миләүшә Фәрит кызы
КҮРЕНЕКЛЕ ГАЛИМ ХӘСӘНГАТА ГАБӘШИ
ҺӘМ АНЫҢ ПЕДАГОГИК ЭШЧӘНЛЕГЕ 38

Гаязова Фания Камильевна
ГАЯЗ ИСХАКЫЙ – ТАТАР ХАЛКЫНЫҢ МИЛЛИ КАҺАРМАНЫ 39

Зямилова Розалия Гарифяновна
МИРКАСЫЙМ ГОСМАНОВ – ГАЛИМ ҺӘМ ОЛУГ ОСТАЗ 41

Мифтахова Гөлсинә Гомәр кызы
МӘШҺҮР ПЕДАГОГ 43

Рамазанова Гөлсинә Габделбәр кызы
ЯШЬНӘП УЗГАН ГОМЕР 45

Рахимова Альфия Валиахметовна
ҮТКӘННЕҢ ОНЫТЫЛМАС БИТЛӘРЕ 46

Садретдинова Розалия Салих кызы
ТУГАН ЯГЫМ МӘГЪРИФӘТЧЕЛӘРЕ 48

Хуснуллина Зилина Мәгфур кызы
Р.С.ГАЗИЗОВНЫҢ БЕРЕНЧЕ БАСКЫЧ МӘКТӘПЛӘРДӘ УКУЧЫ ТАТАР БАЛАЛАРЫН УКЫРГА–ЯЗАРГА ӨЙРӘТҮДӘГЕ ЭШЧӘНЛЕГЕ 52

Шәйдуллина Ләйсән Малик кызы
ЯКТАШЫБЫЗ МӨХЕТДИН КОРБАНГАЛИЕВНЕҢ ПЕДАГОГИК ЭШЧӘНЛЕГЕ 54

Гафурова Светлана Гарифзяновна
МӨНИР ТАЛИПОВ ИҖАТЫНДА ТУГАН ЯК ҺӘМ МӘХӘББӘТ ТЕМАСЫНЫҢ АКТУАЛЬЛЕГЕ 56

Минвәлиева Алсинә Харис кызы
ГАБДУЛЛА ТУКАЙНЫҢ ПЕДАГОГИК КАРАШЛАРЫ 57

КАЮМ НАСЫЙРИ: ШӘХЕС, ГАЛИМ, ОСТАЗ

Багавиева Лилия Данисовна
К.НАСЫЙРИ МИРАСЫ АША УКУЧЫЛАРГА; РУХИ-ӘХЛАКЫЙ ТӘРБИЯ БИРҮ 60

Волкова Анна Анатольевна
ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ИДЕЙ ТАТАРСКОГО ПРОСВЕТИТЕЛЯ КАЮМА НАСЫРИ В ФОРМИРОВАНИИ ЕСТЕСТВЕННО-НАУЧНОЙ ГРАМОТНОСТИ СОВРЕМЕННЫХ ШКОЛЬНИКОВ НА УРОКАХ ФИЗИКИ....................62

Гыйзәтуллина Гөлинә Шамил кызы
КАЮМ НАСЫЙРИ: ШӘХЕС, ГАЛИМ, ОСТАЗ 62

Гирфанова Зилара Рафаиловна
КАЮМ НАСЫЙРИ – БӨЕК ШӘХЕС 63

Закирова Гөлназ Нурулла кызы
КАЮМ НАСЫЙРИ – КИҢКЫРЛЫ ШӘХЕС 68

Зиннатуллина Гюзель Габдулхаевна
КАЮМ НАСЫЙРИ – БӨЕК ШӘХЕС 69

Кәримова Зөлфия Илдар кызы; Әхмәтгалиева Алсу Асхадулла кызы
ТУГАН ТЕЛ ҺӘМ ӘДӘБИЯТ ДӘРЕСЛӘРЕНДӘ КАЮМ НАСЫЙРИ ХЕЗМӘТЛӘРЕН КУЛЛАНУ («КИТАБ-ӘТ-ТӘРБИЯ») 71

Фазлыева Лейсан Мирфаязовна
КАЮМ НАСЫЙРИНЫҢ ТАТАР ХАЛКЫНА КАЛДЫРГАН МАТЕМАТИК МИРАСЫ 72

Шәйдуллина Дания Рафик кызы
КАЮМ НАСЫЙРИ ХЕЗМӘТЛӘРЕНДӘ ТӘРБИЯ МӘСЬӘЛӘЛӘРЕ 74

Шакирова Ләйлә Миннемулла кызы
КАЮМ НАСЫЙРИ ШӘХЕСЕ ҮРНӘГЕНДӘ
ТУГАН ТЕЛНЕ ӨЙРӘНҮДӘ ЗАМАНЧА АЛЫМНАР 77

Гайсина Алсу Шагизяновна
КАЮМ НАСЫЙРИ ҺӘМ МАТЕМАТИКА....................................78

Хәйруллина Айсылу Расим кызы
БУЫННАН БУЫНГА КҮЧКӘН ҮГЕТ-НӘСЫЙХӘТЛӘР....................................80

Чичканова Гузель Раисовна
ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ НАСЛЕДИЕ ВЕЛИКИХ ТАТАРСКИХ
ПРОСВЕТИТЕЛЕЙ И ПЕДАГОГОВ. КАЮМ НАСЫРИ....................................82

ТУГАН ТЕЛ ҺӘМ ӘДӘБИЯТНЫ ӨЙРӘНГӘНДӘ ЗАМАНЧА ТЕХНОЛОГИЯЛӘРНЕ КУЛЛАНУ

Әүхәдиева Сөмбелә Салих кызы
БАШЛАНГЫЧ КЛАССЛАРДА ТУГАН ТЕЛ (ТАТАР ТЕЛЕ)
ДӘРЕСЛӘРЕНДӘ ЗАМАНЧА ТЕХНОЛОГИЯЛӘР КУЛЛАНУ....................................84

Гарифуллина Дилбәр Рафак кызы; Нәҗмиева Гөлнар Ленар кызы
ТАТАР ТЕЛЕ ҺӘМ ӘДӘБИЯТЫ ДӘРЕСЛӘРЕНДӘ КРЕАТИВ ҺӘМ
ТӘНКЫЙДИ ФИКЕРЛӘҮНЕ ҮСТЕРҮДӘ НӘТИҖӘЛЕ АЛЫМНАР 85

Зәбирова Эльмира Шафигулла кызы
БӨЕК ТАТАП ЯЗУЧЫЛАРЫНЫҢ ПЕДАГОГИК КАРАШЛАРЫ 87

Звягина Мадина Абдулхаевна
ПРИМЕНЕНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ
ДЛЯ РАЗВИТИЯ КОММУНИКАТИВНЫХ СПОСОБНОСТЕЙ У УЧАЩИХСЯ
НА УРОКАХ РОДНОГО (ТАТАРСКОГО) ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ 88

Касыймова Зөһрә Габбас кызы
ТУГАН ТЕЛ УКЫТУЧЫСЫНЫҢ ҺӨНӘРИ ПОРТРЕТЫ
ҺӘМ КОМПЕТЕНТЛЫЛЫГЫ....................................89

Мөбарәкшина Гөлшат Талиповна; Сафиуллина Гольфия Рауфовна
УКУЧЫЛАРНЫ ТАТАР ТЕЛЕНӘ ӨЙРӘТҮ ҺӘМ БЕЛЕМ БИРҮ
СЫЙФАТЫН АРТТЫРУ ӨЧЕН ЦИФРЛЫ БЕЛЕМ БИРҮ
РЕСУРСЛАРЫН КУЛЛАНУ 91

Мөкминова Әлфия Дамир кызы
ТУГАН ТЕЛ ҺӘМ ӘДӘБИЯТ ДӘРЕСЛӘРЕНДӘ ЗАМАНЧА
ПРОДУКТИВ ТЕХНОЛОГИЯЛӘР КУЛЛАНУ 93

Нәбиуллина Луиза Зөфәр кызы; Низамбиева Раушания Ринат кызы
ДЕФОРМАЦИЯЛӘНГӘН ТЕКСТ ӨСТЕНДӘ ЭШ. ФУНКЦИОНАЛЬ
ГРАМОТАЛЫЛЫКНЫ ФОРМАЛАШТЫРУ ӨЧЕН БИРЕМНӘР
(5–9 НЧЫ СЫЙНЫФ УКУЧЫЛАРЫ ӨЧЕН ДИАГНОСТИК БИРЕМНӘР) 95

Нуриева Рәйсә Солтанәхмәт кызы
ТАТАР ТЕЛЕ ДӘРЕСЛӘРЕН ЗАМАНЧА ТЕХНОЛОГИЯЛӘР КУЛЛАНЫП УКЫТУ 97

Рафикова Эльвира Алмарисовна
СОВРЕМЕННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ПОМОЩЬ УЧИТЕЛЮ РОДНОГО (ТАТАРСКОГО) ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ 98

Сулейманова Танзиля Хамитовна
АЛТЫПОЧМАКЛЫ УКЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЕ – ТӘНКЫЙДИ ФИКЕРЛӘҮНЕҢ БЕР АЛЫМЫ 100

Хуснутдинова Ләйсән Анваровна
УКУЧЫЛАРНЫҢ ИҖАДИ ФИКЕРЛӘРЕН ҺӘМ ТАНЫП-БЕЛҮ ЭШЧӘНЛЕГЕН АКТИВЛАШТЫРУ ЧАРАСЫ БУЛАРАК ТРИЗ ТЕХНОЛОГИЯСЕ 101

Шаева Венера Мнахир кызы
ТАТАР ТЕЛЕ ҺӘМ ӘДӘБИЯТЫ ДӘРЕСЛӘРЕНДӘ ТЕХНОЛОГИЯЛӘРНЕ КУЛЛАНЫП, УКУЧЫЛАРНЫҢ УКУГА МОТИВАЦИЯСЕН АРТТЫРУ 102

Мөхәмәтгалиева Айгөл Рифхәт кызы
ТАТАР ТЕЛЕ ДӘРЕСЛӘРЕНДӘ ЭФФЕКТИВ ТЕХНОЛОГИЯ БУЛАРАК УЕН ТЕХНОЛОГИЯСЕ 103

Сафина Зиля Сахабетдиновна
БЕЛЕМ БИРҮНЕҢ ЯҢА СЫЙФАТЫНА ИРЕШҮНЕҢ НӘТИҖӘЛЕ ЧАРАСЫ БУЛАРАК МӘГАРИФТӘ ПРОЕКТ ЭШЧӘНЛЕГЕ 104

НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ: СОЗДАЁМ БУДУЩЕЕ, ОПИРАЕМСЯ НА ЦЕННОСТИ (ГЕОГРАФИЯ, БИОЛОГИЯ, ХИМИЯ, ИСТОРИЯ, ОБЩЕСТВОЗНАНИЕ, ФИЗИКА)

Гайнуллина Гүзәл Харун кызы
УКУЧЫЛАРНЫҢ БЕЛЕМ АЛУГА ОМТЫЛЫШЛАРЫН ПРОЕКТЛАУ АЛЫМНАРЫ АША КҮТӘРҮ 107

Гимадиева Гөлчәчәк Исмәгыйль кызы
ФУНКЦИОНАЛЬ ГРАМОТАЛЫЛЫКНЫ ҮСТЕРҮДӘ ЯҢА ТЕХНОЛОГИЯЛӘР КУЛЛАНУ 110

Гузаль Дамировна Маслова; Игорь Николаевич Маслов
ОРГАНИЗАЦИЯ ПЕРЕХОДА НА НОВЫЕ ФОРМЫ ОБРАЗОВАНИЯ 112

Озерова Наталья Александровна
ОПЫТ МОДЕЛИРОВАНИЯ УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ШКОЛЬНИКОВ ПО ГЕОГРАФИИ В УСЛОВИЯХ ДИФФЕРЕНЦИРОВАННОГО ПОДХОДА 114

Шарипова Надежда Ивановна
ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ТЕХНОЛОГИЯ «ДЕНЬ ЕДИНОГО ТЕКСТА» КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ГРАМОТНОСТИ В ОСНОВНОЙ ШКОЛЕ 117

Гяркин Игорь Андреевич
МЕЖПРЕДМЕТНЫЕ СВЯЗИ НА УРОКАХ ГЕОГРАФИИ 119

ОТ ТЕОРИИ К ПРАКТИКЕ (РУССКИЙ ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ИНОСТРАННЫЕ ЯЗЫКИ)

Валеева Люция Равилевна
УЧЕБНОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ
ЦЕННОСТНОГО ОТНОШЕНИЯ ШКОЛЬНИКОВ К РОДНОМУ СЛОВУ 122

Гараева Алия Серенадовна
ПРИМЕНЕНИЕ СОВРЕМЕННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ
ПРИ ИЗУЧЕНИИ ЛИТЕРАТУРЫ 123

Гизатуллина Гульфия Накыйфовна
ВЫЯВЛЕНИЕ И РАЗВИТИЕ ОДАРЕННЫХ (ТАЛАНТЛИВЫХ) ДЕТЕЙ
И РАБОТА С НИМИ НА УРОКА АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА 125

Костицына Альбина Алмасовна
УЧИТСЯ ЛЕГКО:
ВОЗМОЖНО ЛИ В СОВРЕМЕННЫХ РЕАЛИЯХ? 127

Мухаметгалиева Гульгена Габдулхаковна
ОТ ТЕОРИИ К ПРАКТИКЕ НА УРОКЕ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА 129

Нуряхметова Рузалия Хузяхметовна
АКТУАЛЬНЫЕ ЗАДАНИЯ НА ФОРМИРОВАНИЕ
И ОЦЕНИВАНИЕ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ГРАМОТНОСТИ 132

Рахматуллина Рамзия Радифовна
ВЗАИМОСВЯЗАННОЕ ОБУЧЕНИЕ
РУССКОМУ И ТАТАРСКОМУ ЯЗЫКАМ..133

Сафина Лейсан Радиковна
ИСПОЛЬЗОВАНИЕ КЛАСТЕРА И СИНКВЕЙНА НА УРОКАХ ЛИТЕРАТУРЫ 134

Ханяфина Лилия Масгутовна
ОТ ТЕОРИИ К ПРАКТИКЕ 137

Харисова Лейсан Гильмелбаяновна
ПРИЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ГРАМОТНОСТИ
КАК БАЗОВОГО НАВЫКА ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ 139

Буйдина Альфира Ванзировна
ВИРТУАЛЬНЫЕ ТУРЫ НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА
КАК ЭФФЕКТИВНО ОРГАНИЗОВАТЬ РАБОТУ 141

Гульсина Юнусовна Хайруллина
ДИАЛОГ КУЛЬТУР НА УРОКАХ
РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ 143

Зиганшина Алина Илшатовна
МНЕМОТЕХНИКА НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА
КАК СРЕДСТВО ПОВЫШЕНИЯ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТИ ОБУЧЕНИЯ 145

НАЧАЛЬНОЕ ОБЩЕЕ ОБРАЗОВАНИЕ: ПЕРВЫЙ ШАГ В ШКОЛУ

Тухбатуллина Алиса Ильдаровна; Курбанова Диля Рамиловна
МЕТОДИЧЕСКОЕ ПОСОБИЕ ДЛЯ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ
РАЗВИТИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ
С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ЭЛЕКТРОННЫХ СРЕДСТВ ОБУЧЕНИЯ....................................147

Мухаметшина Гульфира Минахсяновна
ИЗУЧЕНИЕ РОДНОГО ЯЗЫКА
ПОСРЕДСТВОМ ТЕАТРАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ..148

Сабанова Гульназ Мунировна
ПАТРИОТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ..150

Сулейманова Разия Талиповна
РАЗВИТИЕ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ГРАМОТНОСТИ
В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ, КАК ОДНОГО ИЗ КОМПОНЕНТОВ
ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ УЧАЩИХСЯ 152

Хасанзянова Миляуша Анасовна; Гафурова Гузалия Рустамовна
ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА УРОКАХ..155

Шавалеева Камиля Ринатовна
РАЗВИТИЕ КОГНИТИВНЫХ НАВЫКОВ
С ИСПОЛЬЗОВАНИМ НЕЙРОУПРАЖНЕНИЙ
НА УРОКАХ РИСОВАНИЯ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ 157

Качмашева Гузель Рафиковна; Мухаметзянова Алия Миннулловна;
Сапаркина Елена Васильевна; Феоктистова Дарья Васильевна
ТАНДЕМ УЧИТЕЛЬ – ПЕРВОКЛАССНИК.
ПУТЬ ОТ СТРЕССА К УСПЕХУ..158

Терехина Оксана Яковлевна
ПРИМЕНЕНИЕ ИНТЕРАКТИВНЫХ МЕТОДОВ И ФОРМ ОБУЧЕНИЯ
НА УРОКЕ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ 160

ИНКЛЮЗИВНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ: ОПЫТ, ПРОБЛЕМЫ, ПЕРСПЕКТИВЫ

Галеева Альбина Фаритовна
БУКТРЕЙЛЕР КАК ИННОВАЦИОННОЕ СРЕДСТВО
ФОРМИРОВАНИЯ ИНТЕРЕСА
ДЕТЕЙ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА
С ОВЗ (ЗПР) К ЧТЕНИЮ КНИГ..162

Гилязова Илюза Ильдусовна; Ахметзянова Фарида Сафуановна
ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ПРЕОДОЛЕНИЯ ПРОБЛЕМ
В ОБЛАСТИ ФОРМИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНО-КОММУНИКАТИВНЫХ
НАВЫКОВ В РАМКАХ ИНКЛЮЗИВНОГО ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ 164

Шамсутдинова Гульшат Рустамовна; Карсакова Елена Борисовна
ИНКЛЮЗИВНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ 165

Мухамадуллина Земфира Зифаровна
ЭЛЕКТРОННЫЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ РЕСУРСЫ
В КОРРЕКЦИОННОЙ РАБОТЕ УЧИТЕЛЯ-ЛОГОПЕДА,
КАК ИНСТРУМЕНТ ПОВЫШЕНИЯ МОТИВАЦИИ К ОБУЧЕНИЮ 166

Сәләхиева Әнисә Котдусовна
СӘЛАМӘТЛЕК МӨМКИНЛЕКЛӘРЕ ЧИКЛӘНГӘН БАЛАЛАРНЫҢ ЭМОЦИОНАЛЬ-
ИХТЫЯР ХАЛӘТЕН КОРРЕКЦИЯЛӘҮ ӨЧЕН
ИЗОТЕРАПИЯ МЕТОДЫН КУЛЛАНУ..169

Тазетдинова Ильсия Наилевна
КОМПЛЕКСНЫЙ НЕЙРОПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД В ПРАКТИКЕ
ДЛЯ ДЕТЕЙ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ
С ОГРАНИЧЕННЫМИВОЗМОЖНОСТЯМИ ЗДОРОВЬЯ ЗПР
С ЭЛЕМЕНТАМИ МУЗЫКОТЕРАПИИ
(С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ЖИВОГО ЗВУЧАНИЯ СКРИПКИ) 171

Третьякова Надежда Ильинична
ВОСПИТАНИЕ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ
У УЧАЩИХСЯ С ЗПР В УСЛОВИЯХ ШКОЛЫ 173

Андреева Эльвира Михайловна
СПЕЦИФИКА РАБОТЫ НАД РАЗВИТИЕМ СВЯЗНОЙ РЕЧИ
У ДЕТЕЙ ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА С ОВЗ..175

Гимранова Альбина Рифкатовна; Косовец Светлана Владимировна;
Рафикова Талия Габдулхаковна; Шигапова Лилия Фаатовна
МАСТЕР-КЛАСС «КОРРЕКЦИЯ ЭМОЦИОНАЛЬНОЙ СФЕРЫ ДЕТЕЙ
С ОВЗ МЕТОДАМИ АРТ-ТЕРАПИИ» 177

МИР ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В XXI ВЕКЕ: НОВЫЕ ПОДХОДЫ К РАЗВИТИЮ НАВЫКОВ БУДУЩЕГО

Абзалова Гулина Фаридовна; Адиятуллина Ризаля Айратовна
ФОРМИРОВАНИЕ ПРЕДПОСЫЛОК ФИНАНСОВОЙ ГРАМОТНОСТИ
У ДОШКОЛЬНИКОВ В СООТВЕТСТВИИ С ФОП..182

Баязитова Зульфия Равилевна
АВТОРСКОЕ ПОСОБИЕ ДЛЯ ДЕТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА:
ЗНАКОМСТВО С ТВОРЧЕСТВОМ М.ДЖАЛИЛЯ 184

Даутова Лейсан Наилевна
XXI ГАСЫРДА МӘКТӘПКӘЧӘ БЕЛЕМ БИРҮ ДӨНЬЯСЫ:
КИЛӘЧӘК КҮНЕКМӘЛӘРЕН ҮСТЕРҮГӘ ЯҢА АЛЫМНАР 185

Иванова Ольга Михайловна; Шайхутдинова Екатерина Олеговна
МЕЧТЫ ПЕДАГОГА, ИЛИ КАКИМИ ДОЛЖНЫ БЫТЬ ДОУ В БУДУЩЕМ 187

Сагдиева Лилия Рашитовна
«МИЛЛИ ХӘЗИНӘ» ПРОЕКТЫ 188

Тимофеева Асия Ильинична
ОТ ПОТЕШЕК ДО ГАДЖЕТОВ 191

Федорова Елена Васильевна; Душина Алена Игоревна
ФОРМИРОВАНИЕ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ
У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА 192

Хайрутдинова Лилия Викторовна
ИНКЛЮЗИВНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ
В ЛОГОПЕДИЧЕСКОЙ ГРУППЕ
ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО УЧРЕЖДЕНИЯ
РЕСПУБЛИКИ ТАТАРСТАН 196

Ильина Ксения Андреевна
ИСПОЛЬЗОВАНИЕ НЕЙРОБИОТИЧЕСКИХ ИГР,
УПРАЖНЕНИЙ И ПРИЕМОВ В РАБОТЕ УЧИТЕЛЯ-ЛОГОПЕДА
В ВОСПИТАНИИ ГРАЖДАНСТВЕННОСТИ И ПАТРИОТИЗМА
У ДОШКОЛЬНИКОВ С ТНР....................197

Грибакова Елена Ивановна
ИСПОЛЬЗОВАНИЕ НЕЙРОПСИХОЛОГИЧЕСКИХ УПРАЖНЕНИЙ
В КОРРЕКЦИОННОЙ РАБОТЕ УЧИТЕЛЯ – ЛОГОПЕДА....................198

Хәкимова Галия Илгизәр кызы; Сәлимуллина Гүзәл Әгзам кызы
ТАТАР ХАЛЫК УЕННАРЫ – ГАИЛӘДӘ ТУГАН ТЕЛНЕ,
МӘДӘНИЯТНЫ САКЛАУ ЧАРАСЫ 200

Халитова Гөлшат Галимҗан кызы; Шәрифуллина Ләйсән Мәүләтхан кызы
ЦИФРЛАШТЫРУ ЧОРЫНДА ПЕДАГОГ, НАСТАВНИК ҺӘМ МЕНТОР....................202

ИНСТРУМЕНТЫ И МЕТОДЫ ВОСПИТАНИЯ РОССИЙСКОЙ ГРАЖДАНСКОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ

Нигматуллина А. А.,; Исмагилова Р. Д.,; Нигматуллина Л. Н.,
ТВОРЧЕСТВО КАК СМЫСЛ ЖИЗНИ ШКОЛЫ....................205

Акашина Ниля Мухамедовна
НАСТАВНИЧЕСТВО КАК ЭЛЕМЕНТ РАЗВИТИЯ
ПЕДАГОГИЧЕСКОГО КОЛЛЕКТИВА....................207

Бронникова Эльвира Камилевна; Ахсанова Роза Василовна
ШКОЛЬНЫЙ МУЗЕЙ КАК ОДНО ИЗ СРЕДСТВ
ФОРМИРОВАНИЯ ПАТРИОТИЗМА
И ГРАЖДАНСТВЕННОСТИ В ПРАКТИКЕ РАБОТЫ УЧИТЕЛЯ 209

Габделвәлиева Розалия Зөфәр кызы
МИЛЛИ ТРАДИЦИЯЛӘР АША УКУЧЫЛАРГА МИЛЛИ ТӘРБИЯ БИРҮ....................210

Зайнуллина Люция Гаптрауфовна
ПАТРИОТИК ТӘРБИЯ: ТРАДИЦИЯЛӘР ҺӘМ ИННОВАЦИЯЛӘР 213

Зиганшина Гульнар Дамировна
ПОЧЕМУ Я ВЫБРАЛА ПРОФЕССИЮ ПЕДАГОГ– ОРГАНИЗАТОР? 215

Каримова Гузель Талгатовна
ПАМЯТЬ БЕРЕЖНО ХРАНИМ 216

Кудисова Екатерина Антоновна
ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНТЕРАКТИВНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ
В ФОРМИРОВАНИИ ПАТРИОТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ ДЕТЕЙ
НА ПРИМЕРЕ ПРОЕКТА «КРИСТАЛЛ ИСТОРИИ»..217

Насибуллов Ильнур Рафагатович; Невмержицкая Мария Алексеевна
ВОСПИТАНИЕ РОССИЙСКОЙ ГРАЖДАНСКОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ:
ЭФФЕКТИВНЫЕ ИНСТРУМЕНТЫ И МЕТОДЫ
В УЧРЕЖДЕНИИ ДОПОЛНИТЕЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ..219

Сагитдинова Расима Наиловна
ИНГЛИЗ ТЕЛЕ ДӘРЕСЛӘРЕНДӘ МИЛЛИ ГОРЕФ-ГАДӘТЛӘР ҺӘМ
ЙОЛАЛАР АША ПАТРИОТИК ТӘРБИЯ БИРҮ 222

Софронова Алевтина Васильевна; Софронова Алена Эдуардовна
ВОСПИТАНИЕ ДУХОВНО-НРАВСТВЕННОСТИ
НА ПРИМЕРЕ ИСТОРИЧЕСКОЙ ЛИЧНОСТИ – СЮЮМБИКЕ 223

Заитова Алия Рафаилевна; Фатхуллина Алиня Рафаилевна
ЛЭПБУК КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ ДУХОВНО-НРАВСТВЕННОГО
И ГРАЖДАНСКО-ПАТРИОТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ ДЕТЕЙ 229

Фролова Оксана Анатольевна
РЕАЛИЗАЦИЯ МЕРОПРИЯТИЙ,
ПОСВЯЩЕННЫХ ГОДУ СЕМЬИ..231

Шайхутдинова Ляйля Сафовна
ПАТРИОТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ
НА УРОКАХ ФРАНЦУЗСКОГО ЯЗЫКА 232

Шәрипова Роза Александровна
ЯШЬ БУЫНГА ТӘРБИЯ БИРҮГӘ ЗАМАНЧА КАРАШ:
ТӘҖРИБӘ ҺӘМ ЯҢА АЛЫМНАР 234

Халикова Гульназ Габбасовна
ФОРМИРОВАНИЕ ГРАЖДАНСКОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ ЛИЧНОСТИ
СОВРЕМЕННОГО РЕБЕНКА СРЕДСТВАМИ МУЗЕЙНОЙ ПЕДАГОГИКИ.......................236

ОЗАРЯЯ МИР ЗНАНИЕМ…

«Абдул-Каюм Насыри – величайший учёный –этнограф, литератор, философ и просветитель XXI века.»
Ринат Фасхутдинов

Каюм Насыйри
1825 - 1902

Абдул-Каюм Габденнасырович Насыров (Каюм Насыри) появился на свет 2 (14) февраля 1825 года в деревне Верхние Шырданы Свияжского кантона ТССР, в семье ученого богослова, «неуказного» (неофициального) муллы. Каюм Насыров происходил из семьи потомственных мулл, которые испокон веков служили сельскими старостами и муллами.

По преданиям, сохранившимся в рукописях писателя, все предки его «до 7-го колена» были люди ученые. Предки Каюма были в основном лояльны к царской власти и двое из них даже погибли в боях против Лжедмитрия I.

Как и другие мужчины в семье, Каюм получил хорошее образование. В семье все знали русский язык – это пошло еще с отца Каюма Габденнасыра, который самостоятельно изучил русский язык и поощрял сына за его освоение. Получив первоначальное образование по практиковавшейся тогда среди татар устарелой системе в своей родной деревне, дальнейшее свое образование по той же схоластической системе он продолжал в одной из казанских медресе (высших мусульманских духовных школ), где сыновья духовенства готовились к должности приходского муллы. В медресе Насыри изучал персидский, арабский и турецкий языки, а самое главное познакомился с местной русской интеллигенцией, которая стала его духовным наставником.

Однако, окончив в 1855 году курс школы, Насыров не захотел идти по трафаретному пути каждого «шекирда» и, вопреки священным традициям своей среды, молодой человек слушал лекции в Казанском университете в качестве вольнослушателя, что помогло ему обогатить знания. Он свободно владел несколькими языками, включая татарский, арабский, персидский и русский.

После Казанского университета пошел на должность преподавателя татарского языка в русской Духовной Семинарии в Казани. Но такой поступок не получил одобрения от большинства татар, как и увлечение русской культурой. Поэтому его часто называли Урыс Каюм, что значит «русский Каюм», и считали предателем. Решаясь наперекор общественному мнению на такой «чудовищный», с точки зрения тогдашнего татарского общества шаг, будущий писатель руководился, исключительно жаждой вкушения от плодов западной культуры; благо, что его начальное русское образование открыло ему доступ в стены русского учебного заведения. Усваивая на практике совершенно новые методы школьного преподавания, он усиленно занялся самообразованием. И действительно, пребывание здесь помогло Насырову в смысле общего развития мысли и расширения кругозора. Много пользы принесло ему знакомство с тогдашними казанскими востоковедами, например, с Готвальдом, Радловым, а в последствии с Лебедевой и Катановым. В начале 60-х годов в Духовной Семинарии он начал свою литературную деятельность. В 1871 году Насыри, прослужив на должности преподавателя татарского языка всего несколько лет, покинул семинарию.

В 1873 году открыл собственную русско-татарскую школу. Каюм Насыров первым из татарских просветителей согласился обучать татарских детей русскому языку в школах. Такая возможность появилась у просветителя благодаря реформам в системе образования. Но на деле все

оказалось не так радужно, как казалось Каюму, и многие из его идей не поощрялись. Он не хотел вводить в обучение курс православия, а само его желание обучать русскому языку встретило сопротивление со стороны традиционного общества. Педагогу приходилось содержать заведение на собственные деньги, но в результате его школу закрыли через пять лет по настоянию инспектора татарских школ Василия Радлова.

Этот провал привёл к сильнейшему разочарованию Каюма Насыри, который прекратил всякое общение со своими соплеменниками. Он даже отказался давать свои автобиографические данные одному издателю антологии татарской литературы: «Нет у меня никаких биографических сведений для людей, которые до сих пор знать меня не хотели и которые обрекают на голодную смерть своих писателей».

Вопреки мнению, что Насыри был исключительно возвышенным человеком, ориентированным на высокие просветительские цели, эксперты утверждают, что на самом деле Каюм имел предпринимательскую жилку.

Каюм Насыри активно занимался научной деятельностью, вел исследования по педагогическим проблемам, давал частные уроки, составлял учебники, общался с широким кругом лиц, издавал большое количество учебников и пособий, более 40 трудов объёмом приблизительно 500 печатных листов. Первое свое произведение «Сборник вестей» он написал в 1859 году, а первым печатным его трудом была книга-учебник «Синтаксис», вышедшая в свет в 1860 году.

Насыри стал пионером в распространении научных знаний на татарском языке, открыв путь современным наукам, основанным на опыте, вместо средневековой схоластики. Он издавал книги по бухгалтерии, геометрии, истории, географии и другим прикладным наукам, делая «европейские» знания доступными татарам. Его работы охватывали исследование татарского языка, научные переводы (математика, естествознание, история, география, физика) и переводы восточной литературы («Сказки о 40 визирях», «Повесть об Абу Али Сине» и др.). Увлекательные переводы Насыри, написанные простым народным языком, привили татарам любовь к чтению на родном языке. Его простой и ясный стиль стал образцом. До Насыри татарский литературный язык, по сути, отсутствовал, писали на «тюрки» – смеси разных языков. Насыри смело ввел народный язык, заложив основы современного татарского литературного языка, за что и считается его «отцом».

Он также первым составил татарские словари и грамматику, стремясь познакомить татар с русским языком и показать богатство родного языка. Насыри собирал и издавал фольклор. Несмотря на критику, его труды стали основой для развития татарского языка и культуры, ведя новые поколения вперед.

Так, по математике он написал учебники «Арифметика», «Геометрия». По естественным наукам он написал книгу «На досуге» о явлениях природы, предназначенную для детей-школьников и лиц, занимающихся самообразованием. Это было первое научно-популярное сочинение, написанное на татарском языке. Стремясь распространить светские знания и полезные ремесла среди своего народа, он написал и издал учебные пособия по земледелию, по ботанике, где дает довольно подробные сведения о травах и цветах, по слесарному делу, кулинарии и т.д.

Являясь горячим поборником дружбы русского и татарского народов, Каюм Насыри одним из первых ознакомил татарский народ на родном языке с русской историей. Его книга «Краткая история России» является первым трудом в этой области, вышедшим на татарском языке.

В каждой науке Каюм Насыри обращает внимание на практическую сторону, он объясняет, чему она служит.

Насыйри написал несколько работ, которые считаются неоценимым вкладом в педагогику. Занимаясь, долгие годы педагогической деятельностью. Он не остался просто учителем-практиком, а был педагогом – мыслителем. Каюм Насыри критиковал педантизм в учебно-воспитательной работе и призывал к её упорядочению.

В небольшой по объему «Книге о воспитании», содержащей наставления, поучительные истории и притчи, он поднимает многие проблемы нравственного воспитания молодежи. Например, он подчеркивал: «Воспитание нельзя понимать, как хлопоты о кормлении и росте ребенка, это и пропитание его, и забота о его нравственном совершенствовании, и привитие прекрасных, благородных манер. И стремление вывести его из животного состояния, чтобы сделать достойным звания человека, и обучение наукам, и развитие понятий приличия». Это сборник мудрых правил, педагогическое руководство по воспитанию подрастающего поколения. На примерах из жизни мудрецов и простых людей автор описывает события, а затем делает выводы, подводит читателя к моральным наставлениям, которые изложены не в виде нравоучений и назиданий, а в форме житейской проблемы, простого совета, стратегии поведения на будущее. Чего стоит, например, одно из его наставлений: «Мудрого Лукмана спросили: «У кого учился ты благовоспитанности? Лукман ответил: «Я наблюдал развязность невежд и избегал повторять то, что мне не нравилось в них, и так стал воспитанным». О сын мой, для того, кто умен, вокруг столько поучительного, постарайся же извлекать из этого пользу».

С 1879 года К.Насыйри посвятил себя писательской работе. Он сам создавал художественные произведения, переводил на татарский язык художественные произведения других народов, вел большую работу как литературовед, собиратель фольклора, занимался литературной критикой. Он на свои средства издавал многочисленные учебники и распространял их среди своего народа. Сам переплетал свои книги, рисовал, чертил географические карты, занимался сбором устного народного творчества, изучал историю, традиции, обряды татарского народа.

Его многогранная литературная деятельность, неустанная просветительская работа, направленная на удовлетворение культурных потребностей народа, изо дня в день привлекала все больше и больше читателей.

Татарские писатели начала XX века начинают свою литературную деятельность с изучения трудов Каюма Насыйри. Неслучайно, что татарские народные поэты Мажит Гафури и Габдулла Тукай с самых ранних лет с увлечением читали произведения К.Насыйри.

«Вечером, когда перебирал книги, в руки попалась книга К.Насыйри «Плоды для собеседников». Начал я её читать. С особенным увлечением читал и старался понять стихотворения, помещенные в конце книги», – пишет Габдулла Тукай в своем автобиографическом очерке.

К.Насыйри не только создавал научные труды и литературно-публицистические произведения, но и практически был заинтересован в том, как ими должны пользоваться народные массы. Просвещение народа для него было первым шагом к достижению цели и средством для улучшения жизни народа.

Помимо научной деятельности, Насыри стремился привить народу любовь к чтению, модернизировал татарский язык, собирал фольклор и даже планировал издание газеты «Утренняя звезда».

Чтобы восполнить пробел отсутствия татарской периодики, Каюм Насыри в течение 24 лет с 1871 года издавал свои знаменитые календари. Впервые термин «календарь» в татарской литературе был введен именно К. Насыри. Всего их было издано 24. Внешне они выглядели одинаково, имели вид брошюры, с количеством страниц от 28 до 70. Титульные листы сочетали текст и небольшой орнамент. Календари снабжались астрономическими картами и схемами. Календари Насыри содержат 3 вида летоисчисления: юлианское (гражданский календарь), мусульманское летоисчисление, тюркский 12-летний цикл.

Календари Насыри имели практическое применение. В них были включены народные предания, приметы времен года, расписание поездов и пароходов, стоимость товаров, много научных, астрономических, торгово-экономических отношений, сведений гражданско-правового характера, медицинских знаний.

В календарях публиковались материалы по истории, филологии, фольклору, медицине, географии, астрономии, педагогике, химии, статистике; содержалась зарубежная информация, сведения по технологии изготовления различных бытовых средств, реклама.

Каюм Насыри разработал проект удивительно простого и, в то же время, «вечного» календаря для согласования дат по мусульманскому и григорианскому календарю. Он состоял из двух дисков с нанесенными на них названиями месяцев согласно солнечному и лунному году. Каждый диск проградуирован, т.е. имеет шкалу с делениями, которые соответствуют дням. Внешний диск соответствует григорианскому календарю, состоящему из 365 дней, а внутренний – лунному календарю Хиджры с 354 днями. В принципе, диски можно двигать относительно друг друга по одной общей оси. Как видим, на этом календаре достаточно один раз в год совместить даты двух систем, летоисчисления, чтобы он исправно «работал» в течение всего года.

Каюм Насыри не только занимался наукой и литературой, но и обладал талантами в других сферах. Он рисовал, увлекался музыкой, изготавливал инструменты, выращивал целебные растения и владел ремеслом слесаря.

Последнюю треть своей жизни он провёл почти исключительно в литературной работе, только занимаясь преподавательской деятельностью у себя на квартире. По воспоминаниям современников, у Насыри была большая библиотека, все стены украшали полки с книгами.

В 2002 году в строении был открыт музей, среди экспонатов доступны рукописи писателя и фото представителей его рода. Именем просветителя названа центральная улица Казани, расположенная в историческом районе Старо-татарская Слобода. С 1995 г. действует премия имени К.Насыри, целью которой является просвещение и применение педагогического наследия философа.

Философ умер 20 августа 1902 года. Причиной смерти стало ослабленное здоровье. На закате жизни Каюма Насыри мучал паралич, с которым он упорно боролся, разрабатывая для себя системы упражнений. Могила учёного расположена на кладбище Ново-татарской слободы.

Удивительным образом среди населения Татарстана процветала заблуждение, что Насыри не предавал значимость вере. Напротив, в последний год жизни все свои заработанные деньги он отдал на строительство новой мечети на своей малой родине, но к сожалению, не успел дожить даже до начала строительства мечети. Мечеть была построена после его смерти.

Похороны К.Насыри были более чем скромные, так как широкие массы татарского населения тогда ещё совсем не ценили этого «сочинителя», «Слепого Каюма», единственное прозвище под каким был известен своим современникам-согражданам этот неустанный труженик, всю жизнь положивший на благо и культурное развитие своего отсталого народа.

После смерти этнографа его труды были признаны значимым вкладом в развитие татарской культуры языка и письменности. Только следующее поколение по достоинству оценили предельно трудоемкую работу просветителя ради объединения народов. Не для того, чтобы разрушить идентичность татар, Насыри старался привить им знания русского языка, он мечтал, чтобы его народ пользовался универсальным ключом к общению с согражданами и расширял свои перспективы. Он был учёным и просветителем, вся вина которого в глазах традиционного общества была только в том, что он призывал учить русский язык как средство познания мировой культуры. Как однажды сказал сам Насыри: «Я всю свою жизнь набирался знаний и учил людей».

Каюм Насыри является крупной фигурой в истории татарской литературы и науки, способствовавший развитию татарской культуры, преодолению феодальных пережитков и прогрессу. Он заслуженно считается первым реформатором татар.

Талия Расыховна Шакирова
Заслуженный учитель Республики Татарстан

Программа Республиканских педагогических чтений,
посвященных выдающимся татарским просветителям,
педагогам и общественным деятелям «Озаряя мир знанием…»

8.00–8.55	**Регистрация Экскурсии** Музей истории и культуры народов Республики Татарстан Музей Артема Айдинова	Халикова Г. Г., Сагдиева Р. Ф. Руководители музеев
9.00	**Открытие педагогических чтений** **Подвижник просвещения Каюм Насыйри**	**Григорьева Ю.П.,** и.о. директора МБОУ «Школа № 71» г. Казани **Шакирова Т. Р.,** Заслуженный учитель Республики Татарстан **Халимова К. Б.,** заведующая музеем Каюма Насыри **Литинский С. И.,** директор МБУДО «Детская школа искусств № 3» Ново-Савиновского района г. Казани
10.30–12.00	**Работа секций**	
Секция **Кабинет 2.3** **Ведущая идея**	**Бөек татар мәгърифәтчеләренең педагогик мирасы** «Әдип вә галимнәре булмаган кавем бәхетсез, мәшһүр кемсәләрен оныткан халык көчсез, әдәбияты булмаган милләт рухсыз.» *Ризаэтдин Фәхретдин*	**Председатель** **Хадиева Г. В.,** старший преподаватель кафедры татарского языка и литературы ГАОУ ДПО «ИРО РТ» **Сопредседатель** **Шакирова Р. Г.,** руководитель РМО учителей родного (татарского) языка и литературы Авиастроительного района г. Казани
Секция **Кабинет 2.5** **Ведущая идея**	**Мәгърифәт нуры таратучылар** «Любая нация, претендующая на равноправное существование с другими, должна помнить свое прошлое и изучать свою историю» *Ризаэтдин Фахретдин*	**Председатель** **Шарибзянова Н. Т.,** Почетный работник общего образования РФ **Сопредседатель** **Вагапова А. Р.,** старший преподаватель кафедры татарского языка и литературы ГАОУ ДПО «ИРО РТ»
Секция **Кабинет 2.6** **Ведущая идея**	**Каюм Насыйри: шәхес, галим, остаз** «Каюм Насыйри – татар дөньясына юл күрсәтүче». *Хатыйп Миңнегулов*	**Председатель** **Мифтахутдинова Н. М.,** старший научный сотрудник Музея Каюма Насыйри, к.ф.н. **Сопредседатель** Назмутдинова М. Л., учитель родного языка и литературы МБОУ «Гимназия № 10 Зеленодольского муниципального района РТ»

Секция **Кабинет 2.7** **Ведущая идея**	**Туган тел һәм әдәбиятны өйрәнгәндә заманча технологияләрне куллану** «Балаларыгызны үзегезнең заманыгыздан башка заман өчен укытыгыз, чөнки алар сезнең заманыгыздан башка бер заманда яшәү өчен дөньяга килгәннәр». *Ризаэтдин Фәхретдин*	**Председатель** **Ильясова И. М.,** методист УМС ИМО Управления образования г. Казани по Авиастроительному и Ново-Савиновскому районам **Сопредседатель** **Хайруллина А. Р.,** учитель – методист высшей квалификационной категории
Секция **Кабинет 2.9** **Ведущая идея**	**Наука и образование: создаём будущее, опираемся на ценности (география, биология, химия, история, обществознание, физика)** «Границ научному познанию и предсказанию предвидеть невозможно». *Д. И. Менделеев*	**Председатель** **Самигуллин И. Т.,** преподаватель истории ГАПОУ КЭК **Сопредседатель** **Сагдиева Р. Ф.,** учитель истории и обществознания высшей квалификационной категории МБОУ «Школа № 71» г. Казани **Красавкина Н. Р.,** учитель-наставник МБОУ «Школа № 71» г. Казани
Секция **Кабинет 3.7** **Ведущая идея**	**От теории к практике (русский язык, литература, иностранные языки)** «Дивишься драгоценности нашего языка: что ни звук, то и подарок; всё зернисто, крупно, как сам жемчуг, и право, иное название драгоценнее самой вещи». *Н. Гоголь*	**Председатель** **Николаевская И. А.,** старший методист ИМО Управления образования ИКМО г. Казани **Сопредседатель** **Гимадеева Г. Р.,** учитель русского языка и литературы высшей квалификационной категории МБОУ «Гимназия № 183» Советского района г. Казани
Секция **Кабинет 2.11** **Ведущая идея**	**Начальное общее образование: первый шаг в школу** «К каждому ребенку следует применять его собственное мерило, побуждать каждого к его собственной обязанности и награждать его собственной заслуженной похвалой. Не успех, а усилие заслуживает награды.» *Ризаэтдин Фахретдин*	**Председатель** **Бронникова Э. К.,** заведующая УМС ИМО Управления образования ИКМО г. Казани по Авиастроительному и Ново-Савиновскому районам **Сопредседатель** **Ахсанова Р. В.,** методист УМС ИМО Управления образования ИКМО г. Казани по Ново-Савиновскому и Авиастроительному районам

Секция **Кабинет 2.2** **Ведущая идея**	**Инклюзивное образование: опыт, проблемы, перспективы** «Для меня инклюзия – это формирование сообщества людей, которые нуждаются в помощи и тех, кто готов им помогать». *Марина Мень*	**Председатель** **Юлтыева Н. Е.,** старший методист по ЦСО ИМО Управления образования г. Казани **Сопредседатель** **Фатхутдинова Г. А.,** директор МБОУ «Школа № 43» Ново-Савиновского района г. Казани
Секция **Кабинет 3.4** **Ведущая идея**	**Мир дошкольного образования в XXI веке: новые подходы к развитию навыков будущего** «Когда думаешь о детском мозге, представляешь нежный цветок розы, на котором дрожит капелька росы. Какая осторожность и нежность нужны, чтобы, сорвав цветок, не уронить каплю». *В. А. Сухомлинский*	**Председатель** **Сагадеева О. А.,** заведующая МАДОУ «Детский сад № 306 комбинированного вида» Ново-Савиновского района г. Казани **Сопредседатель** **Гильмутдинова А. А.,** заведующая МБДОУ «Билингвальный детский сад № 303» Ново-Савиновского района г. Казани
Секция **Кабинет 3.8** **Ведущая идея**	**Инструменты и методы воспитания российской гражданской идентичности** «Человек может принадлежать к той или иной этнической группе, но страна у нас у всех одна – большая Россия». *В. В. Путин*	**Председатель** **Загидуллина А. А.,** главный специалист Отдела образования УО ИКМО г. Казани по Ново-Савиновскому и Авиастроительному районам **Сопредседатель** **Егорова Ю. М.,** директор МБОУ «Школа № 25» Ново-Савиновского района г. Казани
13.00 **Персона** 	**Миляуша Амировна Таминдарова** – руководитель Государственного камерного хора Республики Татарстан. Народная артистка Республики Татарстан. Заслуженный деятель искусств Республики Татарстан. Лауреат Государственной премии Республики Татарстан имени Габдуллы Тукая.	**Якупова С.А.,** педагог дополнительного образования МБУДО «Центр детского творчества» Ново-Савиновского района г. Казани
14.00 **Подведение итогов**	**Подведение итогов работы лабораторий**	**Председатели лабораторий**

БӨЕК ТАТАР МӘГЪРИФӘТЧЕЛӘРЕНЕҢ ПЕДАГОГИК МИРАСЫ

ОСНОВНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО НАСЛЕДИЯ РИЗАЭДДИНА ФАХРЕДДИНА

Аберхаева Расима Равильевна
МБОУ «Школа № 43» г. Казани
Учитель родного языка и литературы

Ризаэддин Фахреддин (1859–1936) – выдающийся татарский богослов, просветитель и реформатор, чьи идеи о синтезе науки, духовности и нравственности стали ответом на вызовы модернизации мусульманского общества в Российской империи. Его концепция воспитания, сформированная в рамках движения джадидизма, актуальна и сегодня, предлагая модель образования, которая сочетает прогресс с сохранением культурной идентичности.

1. Образование как гармония рационального и духовного

Ризаэддин Фахреддин настаивал, что ислам не противоречит научному знанию. В своих трудах, таких как «Дини вә иҗтимагый мәсьәләләр» («Религиозные и социальные вопросы»), он утверждал: прогресс в медицине или инженерии теряет смысл без этической основы, заложенной в исламских ценностях – справедливости, милосердии, ответственности перед обществом.

Примером стал проект медресе «Хусаиния» в Оренбурге, где ученики изучали математику, географию и естественные науки параллельно с Кораном и арабским языком. Это противостояло как консервативным медресе, так и слепому копированию западных моделей.

2. Учитель – нравственный ориентир и агент социальных реформ

По мнению Ризаэддина Фахреддина, педагог должен быть не только носителем знаний, но и примером добродетели. В журнале «Шура» он писал: «Дети перенимают не слова, а поступки». Эта идея перекликается с современными концепциями, где личность учителя рассматривается как ключевой фактор духовно-нравственного воспитания.

Учитель, по его мнению, должен:

- Развивать критическое мышление, избегая догматизма;
- Учитывать индивидуальные способности учеников;
- Вовлекать общину в образовательный процесс, укрепляя связь школы с семьёй.

3. Школа как центр сохранения идентичности и борьбы с невежеством

Ризаэддин Фахреддин видел школу инструментом «просвещения», который:

- Борется с суевериями через рациональное знание;
- Сохраняет родной язык и историю тюркских народов;
- Готовит лидеров, способных модернизировать умму без утраты традиций.

Он критиковал колониальную политику Запада, подчёркивая, что заимствование технологий должно сопровождаться «нравственным фильтром» ислама. Его поддержка школ для девочек (например, в Казани) отражала убеждение, что образованные женщины – основа прогресса.

4. Организационные условия для реализации идей

Для воплощения своих принципов Ризаэддин Фахреддин предложил:

- Интегрированные программы – совмещение светских дисциплин с курсами по исламской этике;

– Гибкое оценивание – учёт не только академических успехов, но и моральных качеств;

– Этнокультурная среда – оформление школ элементами татарского орнамента, изучение литературы на родном языке.

Эти подходы созвучны современным концепциям, где школа становится пространством для формирования гражданской идентичности через национальные ценности.

5. Современная актуальность: вызовы цифровизации и глобализации

Идеи Р.Фахреддина критически важны в эпоху, когда образование часто сводится к «натаскиванию на тесты», а духовные ценности подменяются потребительством. Его предупреждение о рисках «технократического подхода», ведущего к распаду семейных уз и альтруизма, звучит особенно остро сегодня.

Примером служит возрождение интереса к его наследию в Татарстане: мемориальный музей в Кичучатово, оцифрованные труды в Национальной библиотеке, исследования в рамках междисциплинарных проектов, таких как «Ризаэддин Фахреддин: реформатор и «сетевой менеджер» (2020).

Фахреддин показал, что истинное просвещение – не в противопоставлении традиции и модерна, а в их синтезе. Его идеи – это мост между прошлым и будущим, напоминание, что прогресс без нравственности ведёт к дегуманизации. Как писал он сам: «Школа должна учить не только считать и писать, но и отличать добро от зла». В условиях цифровой эпохи этот подход становится ориентиром для гуманизации образования.

ЯКТАШЛАРЫМ РИЗАЭДДИН БИНЕ ФӘХРЕДДИН ҺӘМ ФАТИХ КӘРИМИ МИРАСЫН КИЛӘЧӘК БУЫНГА ТАПШЫРУ

Алексеева Миләүшә Роберт кызы
Казан шәһәре Совет районының
«187нче күп профильле лицее»
гомуми белем муниципаль бюджет учреждениесе
Туган тел һәм әдәбият укытучысы

Максат: татар мәгърифәтчеләренең бай мирасын өйрәнү, күренекле мәгърифәтчеләребезнең педагогик карашларын ачыклау һәм, бүгенге көн таләпләренә туры китереп, үземнең укыту-тәрбия эшемдә куллану.

Эзләнү-тикшеренү барышында куелган максатка ирешү өчен **бурычлар** билгеләнде:

– күренекле татар мәгърифәтчеләрен барлап, аларның эшчәнлегендәге төп юнәлешләрне билгеләү;

– өйрәнү объекты итеп сайланган шәхесләрнең татар мәгарифенә керткән яңалыкларын ачыклау.

Темабызның **өйрәнелү дәрәҗәсе** шактый югары. Бу өлкәдә эшләүче галимнәрнең күпчелеге тәрбия, үгет-нәсыйхәт, әдәп-әхлак темаларын яктырта.

Моннан йөз еллар элек мәгърифәтче язучыларыбыз нинди проблемалар күтәргәннәр соң? Татар халкының аң-белемен, мәдәниятен, мәгърифәтен үстерү һәм, әлбәттә, тәрбия проблемасын! *«Тәрбиясе булмаган җирдә гүзәл ашлык җитешмәгән кебек, тиешле тәрбия бирелмәгәндә, гүзәл кеше дә җитешмәс. Шулай икән, тәрбия – иң кирәкле бер эш булачактыр…»* Әлеге тирән фикерле сүзләрне татар халкының акыл иясе, рухани, мөгаллим, дин белгече, тарихчы һәм бөтен Ислам дөньясында танылган җәмәгать эшлеклесе Ризаэддин Фәхреддин язган. Бүгенге чыгышымда мин сезне Әлмәт төбәгеннән чыккан мәгърифәтчеләр Ризаэддин бине Фәхреддин һәм Фатих Кәрими мирасы белән таныштырырга телим.

Ризаэддин бине Фәхреддин турында кыскача белешмә

Хәзерге Әлмәт районы Кичүчат авылында (элек Самара губернасының Бөгелмә өязенә караган) 1859нчы елның 4нче гыйнварында туа. Риза кече яшьтән үк зиһенле, кызыксынучан була. Укырга һәм язарга гыйлемле әти-әнисеннән өйрәнә. Ризаэддин бине Фәхреддиннең балачагы һәм яшьлек еллары үткән урыннар буенча әлеге юл күрсәткече әзерләнде.

Бөек шәхес белән бәйле бу җирләр үзенә бер яктылык һәм хакыйкать серләрен саклыйлар сыман.Үз вакытында Ризаэддин бине Фәхреддин: *«Дөньяда яшәргә һәм башкалар рәтендә гомер сөрергә теләгән милләт үзенең үткән көннәрен белсен һәм үз тарихы белән дус булсын»,* – дигән. Бу бөек шәхеснең халкыбыз мәдәниятен үстерүдә, милли үзлегебезне саклап калуда куйган хезмәтләре бәяләп бетергесез.

Укытучы, укучы һәм ата-ананың бердәм эшчәнлеге

Бала мәктәпкә аяк басканнан соң, укытучы, укучы һәм ата-анадан торган «педагогик өчпочмак» барлыкка килә. Менә шушы өчпочмакның һәр почмагына тукталып үтәсем килә. Балаларга яхшы тәрбия бирүдә укытучы-укучы-гаилә арасындагы мөнәсәбәтләрнең роле зур. Элек-электән балаларны өлкән буын тәҗрибәсеннән чыгып тәрбияләгәннәр. Ризаэддин Фәхреддин үз вакытында балаларга, ата-аналарга үгет-нәсыйхәтләрен һәм укытучыларга тиешле вазифаларны язып калдырган. Алар бүгенге көндә дә бик актуаль дип уйлыйм.

«<u>Педагогик өчпочмак</u>»<u>ның беренче почмагы</u>

Ризаэддин Фәхреддиннең балаларга үгет-нәсыйхәтләре

Башлангыч сыйныфларда укучыларны матур гадәтләргә өйрәткәндә, Р.Фәхреддиннең «Тәрбияле бала», «Мәктәп әдәпләре», «Йөз әдәпләре», «Кул әдәпләре» хезмәтләре балаларны тәрбияләүдә, аларның кимчелекләрен бетерүдә бик ярдәм итә. «Балаларга үгет-нәсыйхәт» дигән тәрбия сәгатендә мин авылыбызның бер мөхтәрәм кешесе Р.Фәхреддиннең үгет-нәсыйхәтләрен сөйләгән аудиоязманы кулланган идем. Укучыларым әлеге язманы Р.Фәхреддиннең үз тавышы итеп кабул иттеләр.

– *«Балалар! Сабак вә дәресләрдә мәшәкатьләр булса да, һич авырсынмагыз, бәлки яхшы укыгыз вә тәрбияле булыгыз. Алдыгызда олуг сәгадәт белән озын рәхәт вә бәхет сезне каршылап көтмәктер. Гыйлем вә тәрбия уракларын, хәзерендә ихлас вә мәхәббәт белән чәчсәгез, киләчәктә файдалы җимешләрен үзегез җыярсыз. «Ни чәчсәң, шуны урырсың» дип, бабаларыбыз дөрес әйтмештер».*

– *«Бала чакта алынган тәрбияне бөтен дөнья халкы да үзгәртә алмас»*

– *«Бала чагында алган тәрбияне балалар күп вакытта чәчләре агарганчы саклыйлар».*

– «Адәм баласы үз-үзен тәрбияләргә һәм камилләштерергә тиеш, буй җиткән һәр кеше үз-үзен тәрбияли ала».

<u>«Педагогик өчпочмак»ның икенче почмагы</u>

Ризаэддин Фәхреддиннең ата-аналарга үгет-нәсыйхәтләре

«Тәрбияле ана, Тәрбияле ата», «Гаилә» әсәрләре белән һәр гаилә таныш булса, Р.Фәхрэддин өйрәткән кагыйдәләргә нигезләнеп яшәсә, балаларыбыз нинди тәрбияле, акыллы булыр иде!

– Тәрбияле аналарның балалары күп вакытта яхшы вә тәрбияле буладыр, бозык вә тәрбиясез аналарның балалары күп вакытта усал вә тәрбиясез буладыр. Тәрбияле аналар бетмәс-төкәнмәс хәзинәдер».

– «Алтыннан да кыйммәтле, оҗмах нигъмәтләреннән дә кадерле булган нәрсә – тәрбияле баладыр. Ата һәм ана өчен тәрбияле бала кебек олы байлык һич булмас. Тәрбияле бала дөньяда җанга шатлык һәм ахирәттә йөзгә аклык китерер. Тәрбияле бала дөнья байлыгына да бирелмәс һәм бер дәүләт патшалыгы белән дә алыштырылмас; аны һәркем яратыр һәм мактап телгә алып сөйләр, ни сораса да бирерләр. Тәрбиясез баланы бер кеше дә яратмас, йомыш кушмаслар, бәлки хурларлар һәм кимсетерләр генә.(«Тәрбияле бала» китабыннан)

<u>«Педагогик өчпочмак» ның өченче почмагы</u>

Укытучыларга йөкләнә торган вазифалар

1. Укытучының холкы һәм гамәленә бәйле.
2. Укытучы белергә тиеш белемнәрне белүе һәм укытучылык итәргә кулыннан килүе, булдыклылыгы.
3. Йомшаклылык, ягымлылык, үз-үзен олы итеп тота белү сыйфатлары.
4. Ихласлылык, дикъкатьлелек, тырышлык сыйфатлары.
5. Балаларны сынап карау юлы белән тану, гыйлем өйрәнүгә мәхәббәт тәрбияләп кызыксындыру, түземлелек сыйфатлары.
6. Нәсыйхәт – яхшылыкка өндәү, тырышлык һәм теләктәшлек сыйфатлары.
7. Битәрләүдән тыелу һәм тырышлыкның бөеклеге.
8. Хөрмәт һәм мәхәббәт күрсәтү.
9. Дөреслек һәм игътибарлылык сыйфатлары.
10. Дәрес укыту ысулына игътибар итү.
11. Гыйлем сайлап алу.
12. Мәктәпнең һәм укытучыларның хәлен күзәтү.
13. Укытучы булган кеше өчен өстәмә кагыйдәләр:

– матур һәм килешле итеп сөйли белергә тиеш;
– язу сәнгатенә оста булырга һәм үзлегеннән иҗат итеп яза белергә тиеш;
– һәрвакытта үзе белән хәтер дәфтәре тотып, шунда ишетелгән яки күңелгә килгән сүзләрне язып беркетеп куеп, соңыннан, җае чыкканда, кирәк булганда аларны файдаланырга тиеш;
– тарих һәм сыйныфлар гыйлемен, шулай ук географияне бик яхшы белергә тиеш;
– укучы балаларга гыйлем бирүче һәм тәрбияләүче зат буларак, барлык кешеләргә караганда да гадел булырга тиеш. *(«Адәми тәгълим» китабыннан)*

Татар мәктәпләрендә программада Р.Фәхреддин хезмәтләре бирелгән, ә рус мәктәбендә аның «Балаларга үгет-нәсыйхәтләре»н сыйныф сәгатьләрендә өйрәтергә була, яшь эти-әниләргә «Ата-аналарга үгет-нәсыйхәтләре»н уку һәм укытучыларга югарыда әйтелгән унөч вазифаны кабатлап уку да комачауламас дип уйлыйм.

Риза Фәхреддиннең туганы – җәмәгать эшлеклесе,
журналист һәм язучы Фатих Кәрими

Миңлебай авылында Ризаэддин Фәхреддиннең туган апасы Мәгъсүмә яши, ул аны бик ярата һәм аның белән аерылгысыз була. Аның ире Гыйльман ахун Кәримов нәкъ менә кечкенә Ризаэддинга арифметиканың беренче дәресен укыткан кеше. Аларның улы, танылган журналист, язучы Фатих Кәрими, Р.Фәхретдин өчен туган гына түгел, ә дусты, хезмәттәше дә була. Гомере буе Р.Фәхретдин бу гаиләдән аерылмый. Юллары аерылгач, аларны хатлар тоташтырган. «Туганым Мөхәммәтфатих әфәнде! Сезнең иҗатыгыз, хезмәтегез һәм тырышлыгыгыз өчен рәхмәт йөзеннән, сезгә берәр нәрсә бүләк итәргә бик теләдем. Мин нәрсә бүләк итү турында уйлаганда, үз-үземнән фикер барлыкка килде: «Үз тәрҗемәмне язып күндерсәм, ничек булыр? Бу – лаеклы бүләк булыр,» – дип уйладым һәм сиңа бу кәгазьләрне җибәрдем. Ләкин белегез, минем иң зур бүләгем – җанымның чын мәхәббәте. Ә минем язганнарым моны раслау гына. Сезне яратучы Ризаэддин Фәхреддин.»

Фатих Кәрими хәзерге Әлмәт районы Миңлебай авылында 1870 нче елның 30 нчы мартында туа. Җиде ел Чистай мәдрәсәсендә укый, гарәп, фарсы телләрен өйрәнә. 1891нче елда Төркиягә китеп, Истанбул университетында белем ала, француз телен дә өйрәнә. Аннары Кырымда авыл мәктәбендә укыта, Бакчасарайда оештырылган укытучылар курсына җитәкчелек итә, әдәбият һәм педагогика дәресләре алып бара. Мәскәүгә барып, бухгалтерия курсларында укый, типография эшләренә өйрәнеп кайта. Төрек, гарәп, фарсы телләрен яхшы белә, русча һәм французча да иркен сөйләшә. Алтын приискасы хуҗасы Шакир Рәмиев белән Европа сәяхәтенә чыгып китәләр. Мәскәүдә, Петербургта, аннан Германия, Бельгия, Франция, Италия һәм башка шәһәрләрне күреп, дүрт ай йөреп, Төркия аша Оренбургка кайталар. Аларның максаты – бу илләрдәге культура учаклары белән танышу. Фатих Кәрими тарихи истәлекләрне, музей һәм китапханәләрне карап, өйрәнеп, көндәлек дәфтәренә язып бара. 1902нче елда «Аурупа сәяхәтнамәсе»н бастырып чыгара. Бу китабы аша ул татар җәмәгатьчелеген беренче мәртәбә Европа илләрендәге культура учаклары, әдәбият һәм сәнгать музейлары белән якыннанрак таныштыра. Татар әдәбияты дәреслегендә (8нче сыйныф) әлеге китаптан өзек урнаштырылган.

Кәримовлар гаиләсе белән Миңлебай авылында 1998нче елда оештырылган Фатих Кәримиләрнең музеенда танышырга мөмкин. Минем укытучым Мөдәрис Ибраһимов әлеге музейның эшчәнлеген башлап җибәрүче һәм оештыручы булды. Ул безне тарих фәненнән укытты, мәктәп директоры булып эшләде. Аның «Үз сукмагым», «Сайланма әсәрләр», «Гыйбрәтле гомер» дигән китаплары дөнья күрде. Шул ук вакытта бөтен көчен Фатих Кәрими турында мәгълүмат туплауга һәм музейны булдыруга юнәлтте. Фатих Кәрими эзләре буйлап, Оренбургка бара. Аннан Мәдинә Рәхимкулова тарафыннан, хәзерге телгә әйләндереп, күчереп язылган «Аурупа сәяхтнамәсе»н алып кайта. Бу күчерелмә авыл музеенда әле дә саклана. М.Рәхимкуллованың язуы искиткеч матур, пөхтә, аңлаешлы, укырга рәхәт.

Йомгаклау

Ризаэддин Фәхреддин исән вакытында тәрбия, тарих, дин гыйлемен яктырткан 148 китап бастыра. Һәр җирлектә үзенә генә хас, югалмас эз калдырган шәхес ул. Галимнең кайбер хезмәтләре кат-кат басылуы аның мәртәбәле шәхес икәнен күрсәтеп тора. Аның хезмәтләре бүгенгесе көндә дә бик актуаль, ә алардагы гыйбрәтле сүзләр алтын бәһасенә тиңләшерлек фикерләр булып кала бирәләр.

Татар әдәбиятының һәр жанрында диярлек бик күп әсәрләр язган Фатих Кәрими, журналистика һәм мәгариф эшчәнлеге белән беррәттән, хәзерге татар әдәбиятына нигез салучыларның берсе булып санала. Авторның «Комедия» (1894), «Хөсит бабай» (1895), «Бер шәкерт илә бер студент», (1899), «Җиһангир мәхдүмнең авыл мәктәбендә укуы» (1900), «Салих бабайның өйләнүе» (1897), «Мирза кызы Фатыйма» (1901) әсәрләрендә искелек белән яңалык арасындагы конфликт мәктәп-мәдрәсә контрасты аркылы чагылдырыла һәм укучыга аңлатыла. Аның әдәби әсәрләренә өстәп, үзе күргән җирләр турында язган «Аурупа сәяхәтнамәсе», «Кырымга

сәяхәт» һәм «Истамбул мәктүпләре» әсәрләре ачык, гади теле, стиленең матурлыгы белән татар әдәбиятында мөһим урын тота. Кәрими иҗатының төп идеясе – искечә укыту ысулларын тәнкыйтьләү, татар мәктәбендә реформалар үткәрү өчен көрәш.

Кулланылган әдәбият

1. Заһидуллина Д. Ф. Татар әдәбияты.– Казан: «Мәгариф» нәшрияты, 2004.-С.99
2. Ибраһимов Мөдәррис. Сайланма әсәрләр.– Казан: 2005.-272–349 б.
3. Мәшһүр мәгърифәтче-галим, педагог Ризаэддин Фәхреддин мирасын укыту-тәрбия процессында файдалану. – Казан., 2005.-200 б.
4. Ризаэтдин Фәхретдин: Фәнни-биографик җыентык.– Казан: «Рухият», 1999.-224 б.
5. Фәхреддин Ризаэддин.Гаилә.Тәрбияле ана.Тәрбияле хатын. –Казан: Рухият, 2021.-216 б.
6. Фәхреддин Ризаэддин. Балаларга нәсыйхәт. – Казан: Рухият, 2021.-216 б.
7. Фатих Кәрими. Аурупа сәяхәтнамәсе.– Татар әдәбияты. Казан «Мәгариф-вакыт» 2018.

ВНЕДРЕНИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО НАСЛЕДИЯ ШИГАБУТДИНА МАРДЖАНИ

Гильмутдинова Лилия Ринатовна
МБДОУ «Детский сад № 133 комбинированного вида»
Кировского района г. Казани
Воспитатель 1 кв. категории

Полномасштабное освоение национального культурного наследия является актуальнейшей задачей современного общества. Педагогическое наследие Шигабутдина Марджани, одного из выдающихся татарских просветителей XIX века, активно изучается в контексте истории, педагогики, культуры и образования. Однако его внедрение в современную практику дошкольного образования остаётся недостаточно исследованной и систематизированной областью.

Шигабутдин Марджани был не только выдающимся учёным и богословом, но и замечательным педагогом, который уделял большое внимание воспитанию и образованию детей. Он очень любил учиться сам и учить других. Он хотел, чтобы все люди, особенно дети, могли узнавать новое и становиться умнее. Актуальность педагогического наследия великого татарского просветителя Шигабутдина Марджани подтверждается в различных научных трудах, образовательных программах и документах, связанных с сохранением культурного и исторического наследия Республики Татарстан. Его подход к обучению был основан на уважении к личности ребёнка, стремлении развивать в нём любознательность, критическое мышление и нравственные качества.

Цель:

Создание условий для гармоничного развития личности ребёнка через интеграцию педагогических идей Шигабутдина Марджани, направленных на уважение к личности, развитие любознательности, нравственное воспитание и сохранение культурных традицией.

Задачи:

1. Формирование уважительного отношения к личности ребёнка.
2. Развитие любознательности и познавательной активности.
3. Нравственное воспитание.
4. Вовлечение родителей в образовательный процесс.

Внедрение педагогического наследия Шигабутдина Марджани в современный детский сад требует творческого подхода, но его идеи остаются актуальными. Вот конкретные формы, методы и действия педагогического наследия Шигабутдина Марджани, подходящие для дошкольного образования:

1. Уважение к уникальности ребёнка

Марджани считал, что каждый ребёнок уникален и обладает своими способностями. Он учил детей с добротой и терпением, стараясь найти подход к каждому. «Ребёнок – это не сосуд, который нужно наполнить, а светильник, который нужно зажечь», – утверждал он.

Для реализации данного принципа в детском саду заполняются индивидуальные «Карты интересов». Каждому ребёнку создаётся карта, где отмечаются его склонности (любит рисовать, конструировать, слушать сказки). На основе этого планируются активности.

В группе организуются зоны («уголки») с разными видами занятий (творчество, эксперименты, чтение). Дети сами выбирают, чем заняться, развивая самостоятельность.

2. Развитие любознательности через игру

Он стремился пробудить в детях интерес к знаниям, учил их задавать вопросы и искать ответы. Марджани считал, что обучение должно быть интересным и увлекательным.

Создаются мини – проекты, связанные с природой, культурой или историей («Почему листья желтеют?», «Как жили наши предки?»). Дети вместе с воспитателем ищут ответы через опыты, рисунки, беседы. Дети очень любят экспериментировать. Простые опыты (смешивание цветов, наблюдение за ростом растений), где дети выдвигают гипотезы и делают выводы.

3. Сочетание традиций и инноваций

Шигабутдин Марджани учил детей уважать традиции, но при этом быть открытыми к новым знаниям. Он считал, что образование должно быть гармоничным и включать как духовные, так и светские науки. «Не забывайте свои корни, но и не бойтесь идти вперёд. Знания прошлого и настоящего – это два крыла, которые помогут вам взлететь».

В детском саду детям можно не только читать сказки, но и использовать интерактивную доску для показа татарских народных сказок с анимацией. После просмотра мультфильма – обсуждение: «Чему нас учит эта история?», «Что вам больше всего понравилось?»

Знакомство детей с татарским орнаментом происходит через аппликации, лепку из глины или роспись деревянных заготовок. Воспитанники создают «собственные» узоры для татарского национального костюма на бумаге. Дети также рассматривают традиционные татарские костюмы, играют в народные игры: «Түбәтәй».

4. Нравственное воспитание

Шигабутдин Марджани уделял большое внимание воспитанию в детях честности, доброты и уважения к другим. Он учил их быть ответственными и помогать тем, кто в этом нуждается. Цитата: «Самое важное в человеке – это его сердце. Будьте добрыми, честными и справедливыми, и тогда вы станете настоящими людьми»

С воспитанниками детского сада стоит обсудить различные ситуаций из жизни, например: «Как помочь другу?», «Почему нельзя обзываться?», «Как преодолеть страхи и стоять за то, что правильно?», «Как решать конфликты и находить компромиссы?», «Примеры добрых и злых поступков», «Как быть честным, даже когда это трудно?». Сценки, где дети примеряют роли («добрый волшебник», «честный продавец»), учатся решать конфликты, могут помочь в нравственном воспитании детей.

С целью развития эмоционального интеллекта, формирования навыков выражения добрых чувств, укрепления доверительных отношений между детьми, родителями и воспитателями проводится акция «Доброе письмо». Родители и дети пишут друг другу «письма» с добрыми словами и обмениваются ими в группе.

5. Развитие критического мышления

Марджани учил детей не просто запоминать информацию, но и думать, анализировать и делать собственные выводы. «Не верьте всему, что слышите. Думайте, спрашивайте, ищите истину», – высказывался просветитель.

Для развития критического мышления дошкольников используются вопросы-загадки:

«Почему снег тает в руке?», «Могут ли рыбы летать?», «Почему солнце светит днём, а луна ночью?», Может ли дерево быть домом?», «Почему звёзды мерцают?», «Может ли облако быть

тяжёлым?», «Почему вода мокрая?», «Почему листья меняют цвет осенью?», «Почему радуга разноцветная?», «Почему у кошек глаза светятся в темноте?», «Может ли вода быть твёрдой?», «Может ли снег быть тёплым?», «Почему у людей есть тени?». Дети учатся аргументировать ответы.

6. Создание развивающей среды

Шигабутдин Марджани воспитывал в детях любовь к своей культуре, языку и традициям, но при этом учил их уважать другие народы и культуры.

В группе детского сада оформляется уголок «Мудрые слова», где размещаются цитаты Марджани в адаптированной форме: «Знания – как свет: чем больше их, тем ярче жизнь», «Если хотите, чтобы дети стали лучше, станьте лучше сами», «Ошибки – это ступеньки на пути к знаниям. Не бойтесь ошибаться, бойтесь не учиться на своих ошибках», «Каждый ребёнок – это будущее. Вера в себя и трудолюбие помогут вам достичь любых высот». Выставка «Наши традиции»: куклы в национальных костюмах, предметы быта, детские рисунки по мотивам татарских сказок.

Педагогический опыт Шигабутдина Марджани можно интегрировать в современный детский сад через игру, диалог, творчество и уважение к личности ребёнка. Главное – сделать акцент на свободе выбора, связи с культурой и эмоциональном интеллекте. Эти методы не требуют сложного оборудования, но помогают воспитывать детей в духе гармонии, любознательности и уважения к своим корням.

ТАТАР МӘГЪРИФӘТЧЕЛӘРЕНЕҢ БАЙ МИРАСЫ

Вәлиева Гүзәлия Фатыйх кызы
Балтач районы Сосна төп гомуми белем мәктәбе
Туган (татар) теле һәм әдәбияты укытучысы

Татар халкының үзенә генә хас бай тарихлы педагогик карашлар системасы бар. Халкыбызның гомер-гомергә аң-белемгә, мәгърифәткә омтылып яшәве, укымышлы кешеләрне олылавы, укырга яратуы һәркемгә мәгълүм.

Һәр халыкның, шул исәптән татар халкының да иң изге максаты – һәрьяклап камил шәхес тәрбияләү. Тарихи үсеш дәвамында халыкның хәтер сандыгында шәхес тәрбияләү белән бәйле карашлары, фикерләре, ысуллары тупланып килгән, һәм бу рухи хәзинә, өзлексез камилләшә барып, буыннан-буынга тапшырылган.

Яшь буынны тәрбияләүдә татар мәгърифәтчеләре мирасы зур әһәмияткә ия. Яшүсмерләрдә кешелеклелек сыйфатлары формалаштыру – бик мөһим проблема. Халык педагогикасының да төп бурычы булып халыкны кешелеклелеккә, мәрхәмәтлелеккә өйрәтү тора.

Һәр халыкның тарихи мирасында күренекле шәхес, галим һәм фикер ияләренең иҗатлары, язган хезмәтләре зур урын алып тора. Безнең татар халкыбызның бай традицияле мәдәни һәм рухи мирасыбызда Шиһабетдин Мәрҗани, Ризаэддин Фәхреддин һәм Каюм Насыйрилар – кешене кеше һәм шәхес итеп тәрбияләүнең дөрес юлын күрсәтеп калдырган галимнәр.

Шиһабетдин Мәрҗани – яңа милли педагогикага нигез салучы. Аның педагогик карашлары бүгенге мөгалимнәрнең теоретик әзерлеген тирәнәйтергә, белемнәрен үстерергә, методик осталыкларын заман таләп иткәнчә алдынгы технологияләр ярдәмендә, тагын да яхшыртырга булыша. Үзенең бөтен тормышын мәгърифәтчелек фикерен таратуга, яшь буынга белем һәм тәрбия бирүгә, халыкның дөньяга карашын киңәйтүгә багышланган мәшһүр Шиһабетдин Мәрҗани татар иҗтимагый фикере, мәгърифәте һәм мәдәнияте тарихында тирән эз калдырды.

«Мөстәфадел-әхбар фи әхвали Казан вә Болгар» («Казан һәм Болгар хәлләре турында файдаланылган хәбәрләр») – Мәрҗанинең иң танылган әсәре. «Мөстәфадел-әхбар…» китабын кыскача

татар тарихы дип атарга мөмкин. Анда татар халкының этник тарихы, мәгарифе, рухи мирасы, күренекле шәхесләре, мәчет-мәдрәсәләре хакында күп төрле мәгълүматлар бар.

Безнең Сосна авылында XVIII гасырда ук шактый абруйлы мәдрәсәләр булган. Аларның иң борынгысы – икенче җәмигъ мәчете каршындагысы. Сосна мәдрәсәләре турында Ризаэддин Фәхретдиннең «Асар», Шиһабетдин Мәрҗанинең «Мөстафәдел – әхбар фи әхвали Казан вә Болгар» хезмәтләрендә хөрмәт белән искә алына.

Ризаэддин Фәхреддин үзенең «Гаилә», «Тәрбияле ана», «Тәрбияле бала», Каюм Насыйриның «Тәрбия» һәм «Әхлак рисаләсе» һәм башка бик күп китапларында бала тәрбияләү, гаилә ныклыгы һәм аның бәхетенә ирешү, үзеңне җәмгыятьтә тоту кагыйдәләрен, нәсыйхәтләрен үтемле, тормышчан итеп күрсәткән.

Р.Фәхреддиннең хезмәтләре – гасырлар дәвамында тупланган, халык тәҗрибәсенә нигезләнгән һәм югары әхлаклы шәхес тәрбияләүдә мөһим чыганак.

Галим, педагог, мәгърифәтче Риза Фәхреддиннең тәрбия юнәлешендәге тирән эчтәлекле хезмәтләре үз заманында халык арасында бик киң тарала. Бүгенге көндә дә бу хезмәтләр актуальлеген югалтмыйча, көннән-көн укыту-тәрбия процессында киңрәк кулланылыш таба. Дәресләрдә һәм сыйныфтан тыш чараларда галимебезнең бай мирасыннан гыйлем һәм тәрбия чарасы буларак уңышлы файдаланабыз.

Һәр төбәкнең, һәр авылның күренекле шәхесләре бар. Безнең Балтач яклары да элек-электән үзенең укымышлы галимнәре, мәшһүр шәхесләре белән данлана.

Райондашыбыз, Татарстанның баш казые, дини язучы, оста вәгазьче Җәлил хәзрәт Фазлыевны мин мәгърифәтчеләребезнең дәвамчысы, бүгенге көн мәгърифәтчесе дип атар идем. Аның дин, тәрбия, яшәеш турындагы тирән эчтәлекле нәсыйхәтләре һәркемнең күңеленә үтеп керә.

Бүгенге заман мәгърифәтчесе Җәлил хәзрәт Фазлыев, тырышлык һәм белемле булуның матур бер үрнәген күрсәтеп, районда гына түгел, республикабызда, бөтен татар галәмендә киң танылу алды.

Татар мәгърифәтчеләренең дәвамчысы буларак, Җәлил хәзрәт Фазлыев эшчәнлеге татар иҗтимагый фикер үсеше тарихында, этика-эстетика, әдәп-әхлак, дини-дөньяви фәннәр юнәлешендә мөһим роль уйный. Ул – дини һәм дөньяви эчтәлектәге әхлакый китаплар, мәктәп-гимназияләр өчен әхлак дәресләрен укыту программалары авторы. Тирән мәгънәле вәгазьләре белән һәркемнең күңелен нурландыра, гыйлем, мәгърифәт тарата.

Җәлил хәзрәт Фазлыевның тирән эчтәлекле нәсыйхәтләре – укытучыга белем һәм тәрбия өлкәсендә олы кинәшче. Аның иҗатын җентекләп өйрәнү – безнең мөһим бурычыбыз.

Районыбызның һәм мәгариф эшенең бай тарихын өйрәнүче тынгысыз җанлы мәгариф ветераны Мәгъсүм Абдулла улы Мөхәммәтҗановның да хезмәте олы мактауга лаек. Ул СССР Мәгариф министрлыгы, СССР Фәннәр Академиясенең Мактау таныклыгына ия була. 1987 елда мәгариф өлкәсендәге казанышлары һәм нәтиҗәле эшчәнлеге өчен РСФСРның «Халык мәгарифе отличнигы», «Балтачның мактаулы гражданины» күпсанлы мактау таныклыкларына, Рәхмәт хатларына лаек булган Мәгъсүм ага хәзерге көндә 7 китап авторы да: «Буразналардан сирпелгән җылылык» (МТС «Сельхозтехника» тарихы 2001–2008); «Ташны ярып үскән гөлләр» (балалар йорты тарихы, 2008); «Алгарыш ташкыны ак җилкәннәр» (мәгариф тарихы, 2008–2010); «Пионер эзләреннән үткәннәргә сәяхәт» (2010); «Әрәмәләр шавы» (Яңгул авылы тарихы, 2012); «Сорнай» (колхоз тарихы, 2014); «Ызаннарда безнең эзләр» (Балтач «Агрохимсервис» берләшмәсе тарихыннан, 2015).

Мәгъсүм Абдулла улы Мөхәммәтҗановның да хезмәтләрен тәрбия сәгатьләрендә, дәресләрдә даими кулланабыз.

«РСФСРның халык мәгарифе отличнигы», Татарстан Мәгариф министрлыгының «Мәгарифне үстерүдәге хезмәтләре өчен» билгеләре иясе, «Татарстанның атказанган мәдәният хезмәткәре» исеменә лаек булган райондашыбыз Гарифҗан Мөхәммәтшин – Балтач төбәгенең күп гасырлык тарихына, аның үсешенә өлеш керткән, үзенең хезмәте һәм батырлыгы белән аны данлаган фидакарь җанлы кешеләр турында 2006 нчы елда «Балтач энциклопедия»сенең I китабы, Балтач

төбәге авыллары, аларда оешкан авыл Советлары, колхозлар, төрле елларда эшләгән мәктәп-мәдрәсәләр, гомумән – районыбыз, аның үткәне һәм бүгенгесе турында саллы мәгълүмат бирүче 2010 нчы елда «Балтач энциклопедия» сенең II китабы дөнья күрде. Ким дигәндә 350 еллык данлы, гыйбрәтле тарихы булган туган авылы Арбор авылы хакында «Урбар» китабы 2013 елда китап сөючеләргә барып иреште.

Тәрҗемә өлкәсендә дә актив эшли. Төрек һәм немец шагыйрьләрен татар теленә тәрҗемә итә. Г.Мөхәммәтшинның үткен публицистик язмалары еш басыла. Халык әсәрләрен җыю, барлау, укучыларга ирештерү буенча актив эшли. Район һәм туган авылы тарихын өйрәнү юләлешендә зур эш башкара.

Республика матбугатында үзенең тирән фикерле язмалары белән билгеле шәхес, тарихчы, зур хөрмәткә лаек ветеран укытучы Рәфхәт Шәкүр улы Зарипов, Россия һәм Татарстанның атказанган укытучысы, озак еллар Балтач районының Карадуган авылындагы «Себер юлы тарихы» музее директоры булган, туган төбәге тарихына багышланган «Себер юлы серләре», туган авылы тарихын яктырткан «Мәгърифәтле Таузар иле» исемле китаплар авторы Зиятдинов Бакый Шәймулла улының хезмәтләре дә эзсез югалмас.

Тарихи – мәдәни хәтерен барлаган һәм өйрәнгән, белгән һәм бәһаләгән халык кына мираслы була! Без – китаплы, белемле, бай мираслы халык. Мирасыбызны бөртекләп туплау, саклау һәм киләчәккә илтеп җиткерү безнең максат булуын һәрчак истә тотыйк. Әйе, «киләчәге бар милләт без, тарихларга, шәхесләргә бай милләт без!». Мондый шәхесләре, тарихлары булган халыкның киләчәге өметле.

Кулланылган әдәбият һәм чыганаклар:

1. Ә. Н. Хуҗиәхмәтов. «Мәгърифәт йолдызлыгы», Казан, «Мәгариф» нәшрияты, 2002;
2. Р. Ә. Шакирҗанов. «Мәшһүр татар галимнәре», Казан, ТКН, 2011;
3. Р. Ф. Бәдретдинов. «Төнге яктылык», Казан, «Ак бүре» нәшрияты, 2023.

РИЗАЭДДИН ФӘХРЕДДИН МИРАСЫН УКЫТУ-ТӘРБИЯ ПРОЦЕССЫНДА ФАЙДАЛАНУ

Каримова Фәния Илдус кызы

Казан шәһәре Яңа – Савин районының
«Инглиз теле тирәнтен өйрәнелә торган
9 нчы урта гомуми белем мәктәбе»
гомуми белем муниципаль
бюджет учреждениесе,
Туган тел һәм әдәбияты укытучысы

Күренекле фикер иясе Ризаэддин Фәхреддин бар тормышын халыкка хезмәт итүгә багышлаган, гомере буена армый-талмый якты нур чәчеп яшәгән. Хезмәтләрендә ул кеше тәрбияләүне үзенең изге вазифасы итеп санаган, милләтне аң-белемле белән бергә, әдәп-әхлак ягыннан тәрбияләүгә дә зур көч куйган.

Мәгърифәтче, язучы, журналист буларак та, тәрбия өлкәсендәге хезмәтләре белән дә тел һәм әдәбият фәненә зур өлеш керткән бу олы шәхескә хөрмәтебез бик зур.

Ризаэддин Фәхреддин – әдип, тарихчы, дин һәм хокук белгече, мөфти, педагог, журналист, тюрколог, философ, археограф, тәрҗемәче, библиограф, архивчы, китапханәче һ.б.

Ризаэддин Фәхреддин шәхес тәрбияләүнең никадәр авыр, катлаулы һәм дәвамлы эш икәнлеген: «..Тәрбия – акрынлык вә тәртип белән камиллек булдыру димәктер…», – дип «Адабе тәгълим» китабында ассызыклап яза. Бу китабында тәрбия эшенең нечкәлекләренә һәм үзенчәлекләренә туктала.

Р.Фәхреддин яшь буынга үрнәк тәрбия, гүзәл холык, тирән белем бирергә алынган укытучы-мөгаллимнәрнең дә һөнәри осталыклары, камиллекләре ни дәрәҗәдә югары булырга, аларның гаять зур мәгълүматлы, җитди әзерлекле һәм ихлас, чиста күңелле кешеләр булырга тиешлегенә басым ясый. Автор бер китабының исеме астына: «Балаларыгызны үзегезнең заманыгыздан башка заман өчен укытыгыз, чөнки алар сезнең заманыгыздан башка бер заманда яшәү өчен дөньяга килгәннәр» (Аллаһының киң күңелле хөрмәтле кешесе – Гали хәлифә), – дигән хөрмәтле сүзләрен китергән.

Әхлак дәресләре өчен Ризаэддин Фәхреддин хезмәтләренә нигезләнеп төзелгән «Балаларга үгет-нәсыйхәт» китабын еш кулланабыз. Дәрескә әзерләнгәндә, бөек мәгърифәтченең гыйбрәтле сүзләрен, үтемле үгет-нәсихәтләрен мисал итеп алабыз. Әдипнең хезмәтләре укучыларны әхлак турында уйлауга этәрә, күркәм сыйфатларны үзләштерергә ярдәм итә. Дәресләрдә әдәби әсәрләрне өйрәнгәннән соң, гомуми нәтиҗә ясау өчен, Риза казый нәсыйхәтләреннән мисаллар китерәбез.

Ризаэддин Фәхреддиннең бөтен гомере Игелеккә, Белемгә, Яктылыкка, Иманга хезмәт итүгә багышланды. Р.Фәхреддин – чын мәгънәсендә олуг педагог. Чөнки аның бөтен эшчәнлеге игелеккә, толерантлыкка, халыкны белемле һәм тәрбияле итүгә юнәлдерелгән. Бу затның халык педагогикасына, яшәеш тәҗрибәсенә, ислам диненә, башка халыкларның рухи казанышларына нигезләнгән тәрбия китаплары («Тәрбияле бала», «Тәрбияле ана», «Тәрбияле ата», «Тәрбияле хатын») халкыбызны иманлы, әхлаклы итүдә инде гасыр буена дәреслек, тәрбия әсбабы вазыйфасын үтәп киләләр.

Бөек мәгърифәтчебез халык традицияләрен, мәдәниятен саклау һәм үстерүгә зур әһәмият бирә. «Һәр милләт кешесе үзенең үткәнен белсен һәм үз тарихы белән дус булсын, башка милләт кешесенең дә традицияләрен хөрмәт итсен» – ди. Мәктәбебездә тәрбияви чаралар халкыбызның гасырлар буена тупланган тормыш тәҗрибәсенә, зирәк акылына, тапкыр фикерләренә, үзенчәлекле тәрбия алымнарына һәм әхлак чараларына нигезләп алып барыла.

Татар халкының гореф-гадәтләрен, мәдәниятен, йолаларын саклап калу нияте белән сыйныфтан тыш чаралар үткәрелә. Сөмбелә, Нәүруз, Карга боткасы, Кече сабантуй бәйрәмнәрен балалар ел саен зур әзерлек белән каршы алалар.

Бүгенге укучыларыбыз мәшһүр галимебез Р.Фәхреддин күрергә теләгән бөтен яктан да үрнәк балалар булып җитешсеннәр һәм халкыбызга лаеклы булып, милләтебез горурланырлык, ул хыялланган зур шәхесләр булып үссеннәр иде, ә ата-аналар исә, үзләренең балаларына игътибарлырак һәм үзләре дә балаларына бөтен яктан үрнәк булсыннар иде.

ИЖ – БУБЫЙ МӘГЪРИФӘТЧЕЛӘРЕ

Ногманова Миләүшә Сәлим кызы
Әгерҗе шәһәре
МБГББУ 4 нче номерлы мәктәп
Туган тел һәм әдәбият укытучысы

Татар дөньясы тарихында онытылмаслык исемнәр бар. Шундыйларның берсе – атаклы Бубыйлар нәселе. Бу атаклы нәселнең чылбыры кемнән башлана? Миңа шунысы билгеле: бу нәсел кешеләре Нигъмәтуллин фамилиясе белән йөртелә башлый.Татар иҗтимагый фикерендә тирән эз калдырган педагоглар, дин галимнәре, күп хезмәтләр һәм дәреслекләр авторлары– бертуган Гобәйдулла, Габдулла һәм Мөхлисә Бубый – Нигъмәтуллиннар тырышлыгы белән Иж– Бубый авылы IX гасыр ахыры – XX йөз башы татар мәгарифе һәм мәдәнияте үзәкләренең берсе булып әверелгән. XX гасыр башында халыкны аң-белемгә тартып, милләтебезнең зыялыларын үстереп, укыту-тәрбиянең куелышы һәм эчке тәртип ягыннан алдынгы саналган, бөтен Русиядә

дан-шөһрәт казанган берничә татар мәдрәсәсе исемлегенә Әгерже төбәгендәге Иж-Бубый мәдрәсәсе дә керә. Районыбызның, милләтебезнең горурлыгы булган Буби мәдрәсәсе XX гасыр башында бөтен Рәсәйдә танылa. Аның уку-укыту торышы ничек булган, XX гасыр башында нинди үзгәрешләр кичерә? Русиядәге мөселман хатын – кызлары өчен беренче уку йортларыннан булган татар мәдрәсәсенең эшчәнлеген өйрәнү, тирән фикерле, белемле, киң мәгълүматлы шәхесләр тәрбияләп чыгучы уку йортының чәчәк аткан вакытында ни өчен ябылуын ачыклау теләге мине эзләнү эшенә китерде.

Фәнни эшемнең темасы «Иж-Бубый мәгърифәтчеләре» дип атала.

Эшемнең максаты: Иж-Бубый авылының танылуына төп сәбәпче– татарның атаклы мәгърифәтчеләре Нигъмәтуллин– Бубиларның педагогик эшчәнлеген өйрәнү һәм аларның татар җәмгыятен үстерүдәге ролен ачыклау.

XX гасыр башында бертуган Бубилар нигез салган ирләр һәм кызлар мәдрәсәләре Русиядә дәрәҗәле уку йорты саналган. Габдулла Буби биредә алдынгы уку ысулларын кертүгә, урыс телен өйрәтүгә ирешкән.Аларның эшчәнлеге бүгенге көндә дә актуальлеген югалтмый Бубый данын кешелеккә танытуда галимнәр Ж.Вәлиди, А.Рөстәмева, А.Мәхмүтова, Р.Мәрданов, Р.Миңнуллин, Татарстан Үзәк архивы хәзмәткәре Сөләйман Рәхимов, Америка галиме Гайшә Азадә Рорлих, Иж-Бубый музеен оештыручы Рәмзия Хәлиуллина, авыл халкы, укытучылар коллективы күп көч куялар. Бубый мәдрәсәсенең данын еракларга тараткан төп сәбәп-биредә дин гыйлеме белән беррәттән, дөньяви фәннәр укытылу. Мәдрәсәнең ике уку бинасы, гомуми тулай торагы, бай китапханәсе, җиһазландырылган спорт мәйданчыгы булган. Кызлар мәдрәсәсе «Дәрелмөгаллимат», ирләрнеке «Дәрелмөгаллимин» дип йөртелгән. Бубый мәдрәсәсен тәмамлаучы һәркем « уытучы» таныклыгына ия булган. Мәдрәсәдә 15–20 төрле фән укытылган. Уку бай һәм ярлы балалары өчен берниндi түләүсез булган.Тәртипле уку йортында бары тик ике тапкыр дәрес өзгәннәр: бу – Лев Толстой һәм Габдулла Тукай үлгән көннәр. Мәдрәсәдә Н. Думави, З.Байчурина, Д.Гобәйди, Җ.Вәлиди кебек танылган шәхесләр укыган һәм укыткан. Әлеге белем бирү йорты бары тик бай татарлар, купецлар һәм сәнәгатьчеләрнең матди ярдәме белән генә эшләгән. Әгерже төбәге заманында гыйлем дөньясының зур мәгърифәт учагы булган Иж-Бубый мәдрәсәсе белән әле дә хаклы рәвештә горурлана.

ТАТАР МӘГЪРИФӘТЧЕСЕ ФАТИХ КӘРИМИНЕҢ ОЛЫ МИРАСЫ

Фатыхова Эльмира Расих кызы
Казан шәһәре Яңа Савин районы
«Аерым предметлар тирәнтен өйрәнелә торган
85 нче урта гомуми белем мәктәбе»
гомуми белем муниципаль бюджет учреждениесенең
Туган (татар) тел һәм әдәбият укытучысы

2025 елда танылган мәгърифәтче, педагог, язучы, тәрҗемәче, журналист, «Вакыт», «Яңа вакыт» газеталарының баш мөхәррире Фатих Кәриминең (Гыйльман улы Кәримов) тууына 155 ел тула. Шул нисбәттән мәгърифәт йолдызы Фатих Кәриминең тормышын, иҗатын, педагогик эшчәнлеген, олы мирасын өйрәнү, аның яңа (җәдиди-фәнни) мәктәп челтәрләрен барлыкка китерү, бер эзгә салу, аларның эшчәнлеген оештыруга керткән зур өлеше белән танышу – **актуаль проблемаларның** берсе, дип саныйм.

Фәнни-эзләнү эшемнең төп **максаты** – XIX гасыр ахыры – XX гасыр башы мәгърифәтчесе, педагог, язучы, тәрҗемәче, журналист, «Вакыт», «Яңа вакыт»газеталарының баш мөхәррире Фатих Кәриминең тормыш юлын, иҗатын, педагогик эшчәнлеген өйрәнү, олы мирасын пропагандалау.

Әлеге максатка ирешү өчен, түбәндәге **бурычлар** куелды:

1. Татар мәгърифәтчесе Фатих Кәриминең тормышын, иҗатын, педагогик эшчәнлеген өйрәнү.
2. Халкыбызның олуг шәхесе Фатих Кәриминең тормышын, иҗатын, педагогик эшчәнлеген яктырткан публицистик һәм фәнни-популяр әдәбият, архив материаллары белән танышу.
3. Танылган мәгърифәтче Фатих Кәрими турында фәнни, тарихи һәм Интернет-материаллар туплау.

Танылган мәгърифәтче, педагог, язучы, тәрҗемәче, журналист Фатих Кәрими (Фатих Гыйльман улы Кәримов) 1870 елның 30 (18) мартында Бөгелмә өязе Миңлебай авылында мулла-ахун гаиләсендә туган. Аның әтисе Гыйльман ахун Бөгелмә өязендә мәгариф эшен яңарту (җәдитләштерү) хәрәкәтен башлап йөрүчеләрдән булган. Башта атасында, аннан җиде ел Чистай мәдрәсәсендә укыган, гарәп, фарсы телләрен өйрәнгән. 1891 елдан Төркиянең Истанбул университетында белем алган. Шунда ул француз телен дә өйрәнгән. Төркиядә уку барышында мәгариф эшләрен оештыру, программа һәм укыту планнарын яңарту, яңа кулланмалар, дәреслекләр әзерләү эшләренең куелышы белән махсус рәвештә кызыксынган. Истанбулда укуын тәмамлагач, 1896 елда Фатих Кәрими Кырымга укытучы итеп чакыралган. 1899 елга кадәр Бакчасарайда яңа ысул («ысулы җәдит»), аваз методы («ысулы саутия») белән укырга-язарга өйрәтү методын гамәлгә ашыру өчен укытучыларны әзерләү курсларына җитәкчелек иткән, әдәбият һәм педагогика дәресләрен алып барган. Ул Гали бай Хөсәенов белән берлектә яңа (җәдиди-фәнни) мәктәп челтәрләрен барлыкка китерү, аны бер эзгә салу, аның эшчәнлеген оештыруга зур өлеш керткән. Үзенең әдәби иҗат эшчәнлеген дә яңа мәктәп өчен көрәшкә юнәлткән.

1900 елда, Оренбургка күчкәч, Кәримовлар, нәшрият эшен җәелдерү максатыннан, типография сатып алганнар һәм җәдит мәктәпләре өчен татарча дәреслекләр һәм китаплар бастырганнар. Шул ук чорда Фатих Кәрими Татар Каргалысы мәдрәсәсендә укытучыларны яңа ысул белән эшләргә әзерләү курслары оештырган һәм анда табигать белеме, физика, химия, география фәннәрен һәм методикаларын укыткан.

1901–1902 елларда Фатих Кәрими җәдитчә укыту өчен кулланма «Мөгаллим һәм мәрәбби. Раһнамә» («Укытучы һәм тәрбияче. Юл күрсәткеч») дигән ике кисәктән торган педагогик хезмәт бастырган. Революциягә кадәрге мәктәпләрдә ул төзегән «Мохтасар җәгърәфия» («Кыскача география»), «Мохтасар тарих гомуми» («Кыскача гомуми тарих»), «Мохтасар тарих ислам», «Тарих әнбия» («Пәйгамбәрләр тарихы») кебек дәреслекләр кулланылышта булган, география, тарих дәреслекләре кабат-кабат басылган.

Татар Каргалысында курслар ябылгач, Фатих Кәрими Оренбургта мәдәният, укыту, тәрбия эшләрен алып барган. Башта «Хөсәения» мәдрәсәсендә, ә аннары аның базасында ачылган Татар, Башкорт, Казах һәм Көнчыгыш халык мәгарифе институтларында татар, башкорт һәм казах мәктәпләренә мөгаллимнәр әзерләү курсларында укыткан, педагогия техникумында оештырылган кыска сроклы төрле курсларда эшләгән. 1925 елда Фатих Кәрими Мәскәүгә күчкән, СССР халыкларының Үзәк нәшриятында эшләгән һәм Н.Нариманов исемендәге Көнчыгыш университетында төрек теле укыткан. Гомумән, революциядән соң Фатих Кәрими үзен тулысынча укытучы эшенә багышлаган, төрле курсларда укыту эшеннән тукталмаган. Н.Агаев белән бергә экономик географиядән дәреслек язган. 1921–1924 елларда укытучылар институты өчен Европа географиясе, Россия географиясе, гомуми география, кыскача бөтендөнья тарихы, гомуми тарих һ.б. дәреслекләр, методик кулланмалар төзегән, тәрбия мәсьәләләренә караган «Әзһәр әхлак» («Чын әхлак»), «Мәктәпкәчә тәрбия», «Иҗтимагый тәрбия» һ.б. хезмәтләр язып бастырган.

Фатих Кәрими – XIX гасыр ахыры – XX гасыр башы яңа әдәбиятыбызны зур мәйданга чыгаруда зур өлеш керткән шәхесләребезнең берсе. Ул үзенең әдәби иҗат эшчәнлеген яңа мәктәп өчен көрәшкә юнәлткән. «Җиһангир мәхдүмнең авыл мәдрәсәсендә укуы» («Торналы авылы мәктәбендә») (Петербург, 1898), «Бер шәкерт илә бер студент» (Казан, 1899) хикәяләрендә искечә уку-укытуның тормыш өчен яраксызлыгын күрсәтергә теләгән, татар яшьләренә йокыдын уянырга, яңа методлы рус мәктәпләрендә укучы студентлардан үрнәк алырга чакырган. «Салих

бабайның өйләнүе» (Оренбург, 1901), «Морза кызы Фатыйма» (Казан, 1907) әсәрләрендә автор, мәгърифәтчелек карашларыннан чыгып, саф мәхәббәткә дан җырлаган, шәхеснең дәрәҗәсе нәселдәнлек белән генә түгел, бәлки тырышлык һәм эшчәнлек, намуслылык һәм тәрбиялелек нәтиҗәсендә барлыкка килә, дигән идея үткәргән. Ә «Аурупа сәяхәтнамәсе» (Петербург, 1902), «Истанбул мәктүбләре» (Оренбург, 1913) әсәрләре сәяхәтнамә жанрында язылган.

1925 елда Фатих Кәриминең «Фатих Кәрими әсәрләре» дигән хикәяләр («Салих б191абайның өйләнүе», «Бер шәкерт илә бер студент», «Җиһангир мәхдүмнең авыл мәдрәсәсендә укуы», «Гаяш хәлфә») җыентыгы. Ул Польша язучысы Ф. Ф. Пуцековичның дөньядагы 30 халыкның тормышы һәм көнкүрешенә Казанда басылып чыккан багышланган берничә брошюрасын, 7 елдан соң В. И. Ленин, В. В. Бартольд хезмәтләрен тәрҗемә иткән.

1905 елгы революциядән соң, Фатих Кәрими үзен тулысынча журналистлык хезмәтенә багышлаган. «Вакыт»газетасының күп кенә прогрессив карашлы мәкаләләре, рус әдәбияты тарихы һәм башка халыкларның мәдәниятенә багышланган материаллар аның каләме белән язылган. 1917 елның 1 ноябреннән башлап Фатих Кәрими үз нәширлегендә «Яңа вакыт»газетасын чыгара башлаган. Ул үзенең газетасында, Совет властен яклап, аның хезмәт ияләренә бәхет алып килүен күрсәтеп мәкаләләр язып бастырган. Фатих Кәрими совет матбугатында озак еллар эшләгән. Ул Оренбургта чыккан «Эшчеләр дөньясы», «Юл», «Сабан» газеталарында үзенең мәкаләләрен бастырган.

Татар мәгърифәтчелегенең күренекле вәкиле булган Фатих Кәрими бөтен тормышын һәм талантын халыкка хезмәт итүгә багышлаган, татар халкының аң-белемен күтәрүдә, аны Европа культурасына якынайтуда тарихи әһәмиятле хезмәтләр башкарган. Фатих Кәриминең иҗаты һәм тормышына караган мәгълүматлар ТР Фәннәр Академиясенең Тел, әдәбият һәм сәнгать институты фондларында, ТР Милли архивында, Милли мәдәният музеенда саклана. Әлмәт районы Миңлебай авылында 1998 елдан «Әлмәт туган якны өйрәнү музее филиалы – Фатих Кәрими исемендәге мемориаль музей» эшли.

Әдипнең гомере фаҗигале тәмамланган. 1937 елның 4 августында аны Мәскәүдә кулга алганнар. Шул ук елның 27 сентябрендә СССР Югары судының хәрби коллегиясе Фатих Кәримине үлем җәзасына хөкем иткән.

ТАТАР ХАТЫН-КЫЗЛАРЫ – МӘГЪРИФӘТ ЮЛЫНДА

Хафизова Румия Абузаровна
МБОУ СОШ № 6 г.Бугульма
Учитель родного языка и литературы

Максат: Ләбибә Хөсәениянең тормышы һәм педагогик эшчәнлеге белән таныштырырга

Максаттан чыгып, түбәндәге бурычлар куелды:

1) татар халкының мәгърифәтче хатын-кызлары турындагы белемнәрне киңәйтү;

2) Ләбибә Хөсәениянең тормышы турында тулырак мәгълүмат туплау;

3) Ләбибә Хөсәениянең татар хатын-кызлары тормышына керткән ролен ачыклау.

Татар мәгърифәтчеләре турында өйрәнү бүгенге көндә дә актуаль булып кала.

Эшемнең структурасына килгәндә, фәнни эзләнү эше керештән, ике бүлектән, йомгак, файдаланылган әдәбият исемлегеннән тора.

«Кереш» тә теманың бүгенге көндә актульлеге, эш алдында куелган максат һәм бурычлары, эшнең объекты һәм предметы ачылды.

Беренче бүлектә татар халкының мәшһүр татар хатын-кызлары күрсәтелде.

Икенче бүлектә Ләбибә Хөсәения һәм аның мәктәбе турында бирелде.

«Йомгаклау» да башкарылган эш буенча гомуми нәтиҗәләр ясалды.

«Кулланлган әдәбият исемлеге» ндә 9 чыганак күрсәтелде

Мәгърифәтебез таңында беренче яшь йолдызларыбызга нур биргән, үзләренең тырышлыклары, уңганлыклары белән мәктәпләр салдырып татар кызларыннан төрле белгечләр әзерләүгә нигез салган, гомумән, татар хатын-кызларын мәгърифәтле, мәдәниятле итүгә зур көч куйган беренчеләр рәтендә халкыбызның мөхтәрәмә ханымнар – Ләбибә Хөсәения һәм Фатиха Аитова.

Ләбибә Хөсәениянең тормыш һәм иҗат юлы белән кызыксыну мине фәнни-гамәли эшенә этәрде. Ул татар тарихында эз калдырган мәгърифәтчеләрнең берсе.

Ләбибә Хөсәения, Ләбибә Һади (Кади) кызы Хөсәения (Һадиева) (1880–1921) – Казан шәһәрендә 1904–1918 елларда эшләгән татар кызлары өчен мәктәпне ачучы һәм мөдәррисе.

1880 елның 7 декабрендә Казан губернасы Чистай өязе (хәзерге Норлат районы) Яңа Әмзә авылында туган. Әтисе Һади Шәмсетдин улы Бакиров, мәдрәсә тәмамлап, башта Яңа Әмзә авылында, соңыннан Казан артындагы (хәзерге Биектау районы) Чуаш Иле авылында мулла һәм мәдрәсәдә укытучы була. Л.Хөсәения башта әтисеннән, аннары бертуган абыйсы (булачак тарихчы) Мөнир Һадиевтан, Казанга күчкәч, Галимҗан Барудидан белем ала. Ләбибә үзе кебек яшь кызларга белем бирүне изге бурычы итеп санап үсә.

1896 елга кадәр Сембер губернасы Барыш районы Тирескә авылындагы миллионер Акчуриннарның йон юу фабрикасында эшче кызларны укыта. 1896 елда Мөхәммәдия мәдрәсәсе мөдәррисе Галимҗан Баруди (Галиев) чакыруы буенча Казанга килә. Г.Барудиның хатыны Маһруй Исхак кызы Галиевага өендә кыз балалар укытуда ярдәм итә башлый. Казанда беренче булып кызларны яңа ысул белән укыта башлаучы Маһруй абыстайдан җәдитчә укытырга өйрәнә. 1903 елда Маһруй ханым каты чирләгәч, кызлар мәктәбе эшен оештырып алып бару тулысынча диярлек Ләбибә кулына күчә.

Мәхәллә байларыннан үз өенең ишегалды түренә кызлар укыту өчен мәктәп салдырып бирүгә ирешә. Бу – Казанда кызлар укыту өчен махсус салынган беренче мәктәп була. 1904 елда Уфага барып,

Татар теле мөгаллимә исемен юллап, рөхсәт кәгазе алып кайта. 1910 елда үзенең педагогик әзерлеген тиешле документ белән рәсмиләштермәсә, киләсе уку елыннан мәктәбен ябу белән куркыталар. 1911 елның гыйнварында Уфага барып, Диния нәзарәтендә имтиханнан үтеп, 1911 елның 1 февралендә мөдәррислек шәһадәтнамәсен алып кайта. Мәктәпне бетергән кызлар «Мәктәптә укытырга хокуклы татар мөгаллимәсе» дигән таныклык алып чыга. Мәктәпне тәмамлаган кызлар Казан, Уфа губерналарында, Сарытау, Мәскәү, Тамбов, Екатеринбург, Пенза, Самар, Урта Азия (бигрәк тә хәзерге Үзбәкстан, Кыргызстан) җирлегендәге татар мәктәпләрендә мөгаллимә булып эшлиләр. Кече сыйныфларда дәрес бирүче кызларның белемнәрен күтәрү өчен, укытучылар әзерләү курслары оештыра, анда укыту өчен Мөхәммәдия мәдрәсәсеннән (яшертен) мөгаллимнәр чакырта. Л.Хөсәения мәктәбен бетергән кызлар Фатиха Аитова мәктәбендә укыта башлыйлар.

Ләбибә Хөсәения башлаган изге эш аның йөзләгән укучылары аша буыннан буынга, безнең көннәргә кадәр уңышлы тапшырылып килә.

ТАТАР ТЕЛЕ ҺӘМ ӘДӘБИЯТЫ ДӘРЕСЛӘРЕНДӘ УКУЧЫЛАРГА ӘХЛАК ТӘРБИЯСЕ БИРҮДӘ РИЗАЭДДН ФӘХРЕДДИН ХЕЗМӘТЛӘРЕНЕҢ РОЛЕ

Хөсәенова Миләүшә Әмирҗан кызы
МБОУ «Школа № 31» г. Казани
Туган тел һәм әдәбияты укытучысы

Хезмәт юлымның **төп максаты** – балаларны төрле яктан үстерү, әдәби әсәрләр, әбибабаларыбызның гореф-гадәтләре аша әдәп-әхлак тәрбиясе бирү.

Бурычлар:

– халкыбызнын узенэ генэ хас, узенчэлекле педагогикасы– нэтижэле тэрбия чараларын тэрбия алымнарында кулланып эшлэүгэ ирешү;

– укучыларның телдән сөйләм күнекмәләрен ныгыту;
– аларда мөстәкыйль һәм иҗади фикер йөртү, чагыштыру, нәтиҗә ясау кебек күнекмәләрне формалаштыру;
– яхшылык эшләп яшәргә омтылыш тәрбияләү.

Балаларда һәрнәрсәгә мәхәббәт, акыл, намус, кешелеклелек, мәрхәмәтлелек кебек сыйфатлар тәрбияләүдә мәгърифәтчеләребез хезмәтләрен куллану уңай нәтиҗәләр бирә.

Бөек мәгърифәтчебез Ризаэддин бине Фәхреддин – үгет-нәсыйхәтләр бирү буенча гаять күп хезмәтләр калдырган шәхесләрнең берсе.

Татар теле һәм әдәбияты укытучысы буларак, мин Риза Фәхретдин мирасын балаларга җиткерүне үземнең бурычым дип саныйм. Чөнки тел һәм әдәбият дәресләрендә ата-анага ихтирам, мәхәббәт, хөрмәт күрсәтү, ата-ана хакын хаклау балаларның төп бурычы булып тору, игелеклелек, шәфкатьлелек, хезмәткә хөрмәт мәсьәләләре күтәрелә.

Ризаэддин Фәхреддиннең «Нәсыйхәт» китабы укучыларны әхлак турында уйлауга этәрә, күркәм сыйфатларны үзләштерергә ярдәм итә. Әдәби әсәрләрне өйрәнгәннән соң, гомуми нәтиҗә ясау өчен, Риза казый нәсыйхәтләреннән мисаллар китерәм.

Һәр әдәби образга тирән мәгънә салына. Һәрбер образның үзенә хас уңай яки тискәре сыйфатлары бар. Ә без үзебезнең алдыбызга тискәре сыйфатларга тәнкыйть күзлегеннән карый белүче, уңай сыйфатларга ия булган шәхес тәрбияләү бурычын куябыз.

Нәтиҗә ясап шуны әйтергә кирәк: дәресләрдә Р.Фәхреддин хезмәтләрен куллану киләчәк буынны шәхес итеп тәрбияләүдә отышлы чара үрнәге булып тора. Чөнки Р.Фәхреддин гомере буе тәрбия эшенә зур әһәмият бирә. «Тәрбия – акырынлык вә тәртип белән камиллек булдыру димәктер… Тәрбиясе булмаган җирдә гүзәл ашлык җитешмәгән кебек, тиешле тәрбия бирелмәгәндә гүзәл кеше дә җитешмәс. Шулай икән, тәрбия иң кирәкле бер эш булачактыр», – дип яза ул. Р.Фәхреддин мирасын укыту-тәрбия процессында куллану иң уңышлы юнәлешләрнең берсе булып тора.

Балаларда һәрнәрсәгә мәхәббәт, акыл, намус, кешелеклелек, мәрхәмәтлелек кебек сыйфатлар тәрбияләүдә мәгърифәтчеләребез хезмәтләрен куллану уңай нәтиҗәләр бирә.

Бөек мәърифәтчебез Ризаэддин бине Фәхреддин – үгет– нәсыйхәтләр бирү буенча гаять күп хезмәтләр калдырган шәхесләрнең берсе.

«Тәрбияле бала», «Тәрбияле ана», «Тәрбияле ата» «Гаилә», «Нәсыйхәт» кебек хезмәтләре сыйныф сәгатьләре, класстан тыш чаралар, әти-әниләр җыелышларында куллану өчен алыштыргысыз дәрәҗәдә бай материал булып торалар. Татар теле һәм әдәбияты укытучысы буларак, мин Риза Фәхретдин мирасын балаларга җиткерүне үземнең бурычым дип саныйм. Чөнки тел һәм әдәбият дәресләрендә ата-анага ихтирам, мәхәббәт, хөрмәт күрсәтү, ата-ана хакын хаклау балаларның төп бурычы булып тору, игелеклелек, шәфкатьлелек, хезмәткә хөрмәт мәсьәләләре күтәрелә. Укучыларга әхлак тәрбиясе бирүдә әдәбият дәресләренең роле әйтеп бетергесез зур. Чөнки әдәбият бөтен барлыгы белән тәрбия фәне, әдәби образлар аның төп нигезен тәшкил итә. Ризаэтдин Фәхретдин юкка гына: «Әхлак белән әдәбият бергә булырлар. Бер кавемнең әдәбияты нинди рәвештә булса, әхлагы да шул рәвештә булыр», – дип язмаган. Шушы сүзләргә таянып, мин, әдәбият һәм татар теле дәресләрендә әхлак тәрбиясенә караган мәсьәләләрне хәл иткәндә, Р.Фәхреддин хезмәтләреннән файдалану алымнарын ачыкларга телим.

Әдәбият дәресләрендә күп кулланыла торган чыганакларның берсе – «Җәвамигуль кәлим шәрхе». Бу хезмәттә пәйгамбәребезнең 344 хәдисенә Р.Фәхреддин тарафыннан зур һәм киң аңлатма бирелгән.

Бозык яшьләрдән бозык милләт туа. Әмма төзек вә фазыйләтле яшьләрдән төзек бер милләт хасил буладыр. Шуның өчен яхшы вә әхлаклы яшьләр җитештерергә кирәк. Болар олугларның хакларын да ригаять итә булырлар, милләтне дә тәрбия кылырлар (245 хәдис).

Бу хәдисләр аша Р.Фәхреддиннең бала тәрбияләүдә ата-аналар һәм укытучылар алдына зур бурычлар билгеләгәне күренә.

Ризаэддин Фәхреддиннең «Нәсыйхәт» китабы укучыларны әхлак турында уйлауга этәрә, күркәм сыйфатларны үзләштерергә ярдәм итә. Әдәби әсәрләрне өйрәнгәннән соң, гомуми нәтиҗә ясау өчен, Риза казый нәсыйхәтләреннән мисаллар китерәм.

Һәр әдәби образга тирән мәгънә салына. Һәрбер образның үзенә хас уңай яки тискәре сыйфатлары бар. Ә без үзебезнең алдыбызга тискәре сыйфатларга тәнкыйть күзлегеннән карый белүче, уңай сыйфатларга ия булган шәхес тәрбияләү бурычын куябыз.

Дәресләрдә Р.Фәхреддин хезмәтләрен куллану киләчәк буынны шәхес итеп тәрбияләүдә отышлы чара үрнәге булып тора. Чөнки Р. Фәхреддин гомере буе тәрбия эшенә зур әһәмият бирә. «Тәрбия – акырынлык вә тәртип белән камиллек булдыру димәктер…Тәрбиясе булмаган җирдә гүзәл ашлык җитешмәгән кебек, тиешле тәрбия бирелмәгәндә гүзәл кеше дә җитешмәс. Шулай икән, тәрбия иң кирәкле бер эш булачактыр», – дип яза ул [1:134]. Ә әдәбият дәресләре – әхлак тәрбиясе бирүдә иң әһәмиятле чара.

Кулланылган әдәбият

1. Гыймранова Д.Г., Гобәйдуллина Л. И., Миңнуллин Р. Х. «Ризаэддин Фәхреддин: Кәгазь өстендә калган исем – бетмәс гомердер». Казан. «Рухият» нәшрияты, 2014.
2. Ризаэддин Фәхреддин. «Җәвамигуль-кәлим» шәрехе. Казан. «Рухият» нәшрияты, 2005.
3. Ризаэддин Фәхреддин. «Балаларга үгет-нәсыйхәт». Казан, 2001.
4. Ризаэддин Фәхреддин. «Нәсыйхәт». Казан, 2004.
5. Татарның олуг улы. Мәгариф. 2009 нчы ел. 1 нче саны.

ОСНОВЫ ВОСПИТАНИЯ ЛИЧНОСТИ И НРАВСТВЕННОСТИ В ТВОРЧЕСТВЕ РИЗАЭДДИНА ФАХРЕДДИНА

Якупова Юлдуз Гамировна
МБОУ «Лицей № 188» Кировского района г. Казани
Учитель родного языка и литературы

Мәгърифәтче педагоглар бай педагогик һәм методик мирас калдырганнар, ул әлегә җитәрлек өйрәнелмәгән һәм тулысынча киң җәмәгатьчелеккә таралмаган. Бу мирасның яшь буынга әхлакый тәрбия бирүдә нәтиҗәле ярдәм булып китүе өчен, аны шактый тикшерү, алга таба эшләү, анда тәкъдим ителгән идеяләрне гамәлдә куллану кирәк. Шуңа күрә үз вакыты өчен алдынгы карашлы, халыкны мәгърифәтләндерү эшенә зур өлеш керткән татар мәгърифәтчеләре эшчәнлеген өйрәнү мөһим һәм актуаль бурыч булып тора.

Татар мәгърифәтчесе Ризаэддин Фәхреддиннең педагогик мирасы инде күпме еллар галимнәр тарафыннан өйрәнелеп килсә дә, аның тормыш юлы, эшчәнлеге белән кызыксыну тел галимнәре тарафыннан да, укытучылар тарафыннан да һаман арта гына бара.

Заманча укыту технологияләре артканнан арта барса да, алар белән бер рәттән туган тел укытучылары халыкның бай тәҗрибәсе тупланган халык педагогикасына, мәгърифәтчеләрнең хезмәтләренә еш мөрәҗәгать итә.

Галимнең хезмәтләре укучыларда халкыбызның буыннардан буыннарга күчеп килгән әхлакый сыйфатларын тәрбияләүгә юнәлдерелгән. Шул хезмәтләр аша укучыларны мөстәкыйль фикер йөртергә һәм нәтиҗә ясарга өйрәтү, миһербанлылык, игелеклелек, әйләнә-тирәгә игътибарлылык, инсафлылык кебек сыйфатлар тәрбияләргә омтылу зарур.

Бүгенге җәмгыятькә фәннәрне яхшы үзләштергән, иҗади фикерләүче һәм үз белемен мөстәкыйль рәвештә өзлексез күтәрә белүче кешеләр кирәк. Бу юнәлештә Риза Фәхреддиннең бүгенге милли мәгариф өчен дә әһәмиятен югалтмаган педагогик хезмәтләрен куллану бик дөрес булыр иде. Чөнки галимнен өйрәтүләре бүгенге заман таләпләренә дә аваздаш.

Мин бу эшемдә шушы заманча белем бирү учреждениеләре шартларында әчтәлекле һәм тәрбияви мәгълүматлы мирасны ничек куллану мөмкинлекләрен карап китәрмен. Эшемнең темасы: «Ризаэддин Фәхреддин иҗатында тәрбия-әхлак һәм шәхес тәрбияләү нигезләре».

Бүгенге көн эшчәнлегемнең төп максаты: зыялы, югары культуралы актив тормыш позициясенә ия укучы шәхесе тәрбияләү. Интеллектуаль, югары әхлакый ориентирга ия шәхес тәрбияләү максатыннан күп эш башкарылды. Нәтиҗәдә без бөек галимнең үткән юлы, иҗади хезмәтләре белән шактый таныш, ә аның тәрбия турындагы хезмәтләре безнең өчен юл күрсәткеч.

Балаларда туган (татар) телгә мәхәббәт уяту, рухи бай һәм физик яктан камил шәхес тәрбияләү, милли үзаң асылына төшендерү иң үзәктә торган мәсьәләләрдән санала. Моны гамәлгә ашыруда, без, укытучылар, күренекле фикер һәм гыйлем иясе, мәгърифәтче, әдип, журналист, җәмәгать эшлеклесе, тарихчы, галим, педагог Ризаэддин Фәхреддин хезмәтләренә таянып башкара алабыз, чөнки яшь буынны үз туган телендә сөйләшүче, халкын сөюче, аның тарихын өйрәнүче, иҗатка сәләтле буын итеп тәрбияләү эшен моннан башка күз алдына китерүе дә кыен. Бүгенге көндә укучыны тәрбияләү, баланы һәр яклап камил шәхес итеп үстерү – катлаулы һәм каршылыклы процесс. Ә шул баланы шәхес итеп тәрбияләүне нәрсәдән башларга соң?

«Алтыннан да бәһале, оҗмах җимешләреннән дә кадерле булган нәрсә – тәрбияле баладыр,» – дип яза Ризаэддин Фәхреддин. Әйе, балаларның яхшы холыклы, тәрбияле һәм тәртипле булып үсүләренең төп башлангычы – гаиләдә. Ата һәм ана – иң кадерле, иң изге кешеләр. Аларга карата мәрхәмәтле, игелекле, рәхмәтле булырга кирәклекне аңлатканда, без Ризаэддин Фәхреддиннең «Нәсыйхәт» китабының «Ата һәм ана» бүлегенә мөрәҗәгать итә алабыз. «Ата-аналарыгыз хозурында бик әдәпле булыгыз, аларның сүзләрен яхшы тыңлагыз, ишарәләрен аңлагыз, алар белән артык кычкырмыйча әдәпле итеп, ачык сөйләшегез. Кешенең итәгатьле булуы – күңеле яхшы булу галәмәтедер» – дип яза галим [2; б.22]. Бу сүзләр укучыларга тәэсир итмичә калмыйдыр, минемчә.

Язучы иҗат иткән һәр әдәби әсәрдә милләтне белемле, тәрбияле итү мәсьәләсе күтәрелә. Аның хезмәтләре укучыларыбыз күңелләрендә туган яклары белән горурлану, үткәне, чал тарихы белән кызыксыну хисләре уятырга ярдәм итәләр.

Ризаэддин Фәхреддин тәрбиягә кагылышлы 70 тән артык китап бастыра. «Балалар өчен», «Фәкать кыз балалар өчен», «Гаилә», «Нәсыйхәт – I», «Нәсыйхәт – II», «Нәсыйхәт – III», «Тәрбияле бала», «Тәрбияле ана», «Тәрбияле хатын», «Шәкертлек әдәбе», «Әдәбе – тәгълим» – турыдан-туры тәрбиягә караган хезмәтләре бербөтен тәрбия энциклопедиясен тәшкил итә.

Бөек мәгърифәтчебез халык традицияләрен, мәдәниятын саклау һәм үстерү, яңа буынга тапшыруга зур әһәмият биргән. Буыннан-буынга килгән әби-бабайларыбызның җәүһәрләре белән беррәттән, ул язып калдырган үгет– нәсыйхәтләрне истә тотсак, бер-берсенә үрелеп барган тәрбия чылбыры, һичшиксез, уңышлы нәтиҗәләргә китерер иде.

Мәктәпләрдә тел-әдәбият дәресләре укучыларны әдәп-әхлакка өйрәтү, матур әдәбият белән кызыксындыру кебек бурычларны куйса, Риза Фәхреддин әдәбиятны укучының әхлагын төзәтү коралы, фикер үсеше, тәрбия чарасы итеп бәяли.

Мин үзем рус төркемнәрендә укучы балалар белән эшлим. Рус мәктәпләренең туган тел һәм әдәби уку дәресләре программасында Р.Фәхреддин иҗатын өйрәнүгә сәгатьләр каралмаган. Шулай булуга карамастан, мәшһүр мәгърифәтчебезнең үгет-вәгазьләрен өйрәнүне Р. З. Хәйдарова дәреслегендә бирелгән тәрбияви характердагы шигырь һәм хикәяләр белән бәйләп алып барам.

Башлангыч сыйныфларда «Әдәпле сүзләр», «Кунакта», «Без йоклыйбыз» тексты буенча эш, тән әгъзаларының исемнәре, «Сәламәт бул», «Табын янында», «Шәхси гигиена», «Мин чисталык яратам», «Мин шәхси гигиена әйберләрен ничек кулланам?», «Акыллы малай», «Уңган кыз», И.Туктарның «Авыраяк», Дәрдмәнднең «Өч ул» хикәяләре буенча эшләү дәресләрендә Р.Фәхреддиннең үгет-нәсыйхәтләрен кулланам.

Бала кечкенә чактан ук өстәл артында үз-үзен тота белү кагыйдәләрен белеп үсәргә тиеш. 3 сыйныфта Бари Рәхмәтнең «Аш вакыты» шигырендә кул юу әдәбе, ашагач авызны чайкау,

ашаганда сөйләшергә ярамау кебек әдәпләргә өндәгән юллар бар. Хәләф Гардановның «Икмәк» хикәясендәге малай икмәк белән уйный, аны чәнечкегә эләктереп вертолет итеп әйләндерә һәм ахырында икмәкне идәнгә төшерә. 5 сыйныфта табын янында үзеңне тоту турында текстлар «Минем туган көнем» темасы астында берләштерелгәннәр: «Туган көн – күңелле бәйрәм», «Рөстәм», «Табын янында». Бу дәресләрдә Р.Фәхреддиннең «Тәрбияле бала» хезмәтеннән түбәндәге сүзләрне куллану урынлы: Баланың тәрбияле икәнлеге ашарга утырганда бик беленер. Тәрбияле бала зурлар күрсәткән урынга гына утырыр, бүлеп бирсәләр шуны ашар, кирәк булса, яхшы гына итеп сорар. Ашаганда һич ашыкмас, икмәк валчыкларын читкә төшермәс. Ашны ашъяулыгына вә үзенең киемнәренә түкмәс. Мондый балаларны һәркем яратып вә мактап сөйләрләр» [3, б.9].

Сәламәт яшәү рәвешенә «Йокы әдәпләре», «Ашау әдәпләре», «Эчү әдәпләре» кебек бүлекләр өйрәтә. «Көндәлек режим» белән бәйле темаларны өйрәнгәндә дә ярдәмгә Р.Фәхреддиннең хезмәтләре килә. Аның акыллы гыйбарәләре дәрестә әхлакый тәрбия бирүдә зур әһәмияткә ия.

3 сыйныфта Ш.Галиевнең «Онытылган…», М.Галләмованың «Чын иптәш», 8 сыйныфта, «Өлгерәм әле…» өзеген, Р.Вәлиеваның «Барый телевизор карый» шигырен укыгач, белем алырга теләмәгән ялкау балаларга үзебезнең киңәшләрне бирәбез. Р. Фәхреддинның «Җәвамигуль –кәлим шәрехе» китабында шундый юллар бар: «Гыйлем – ул дан күлмәге. Һәрбер фәнне үзләштер, надан булма».[5,126 б.] Бу җөмләләр әсәрдәге геройларга һәм укучыларга киңәш булып яңгырый. Шулай ук мәктәптә, дәрестә үз – үзеңне яхшы тоту өчен мәктәп әдәпләрен белү кирәк.»Мәктәп әдәпләре» хезмәтендә шундый нәсыйхәтләр бар: «Мәктәпкә баргач әдәпле генә үз урыныгызга утырыгыз, дәрес вакытында сөйләшмәгез, гыйлем өйрәнү өчен ихлас тырышыгыз, әдәп өйрәнегез, күркәм холыклы булуны олы бәхет дип белегез. Китап, кәгазь һәм башка язу әсбапларыгызны чиста тотыгыз, каләмегезне киемегезгә сөртмәгез».[3,22б.] Әлеге нәсыйхәтләрне 5 сыйныфта «Дәрестә» шигырен өйрәнгәндә дә кулланам.

Бүгенге көндә туганнар һәм күршеләр белән аралашу да кешеләргә җитеп бетми. Р. Фәхреддин бу кагыйдәләрне бик матур, аңлаешлы итеп язган. Ул мәктәптә мөгаллимнәр, мәктәптәге иптәшләр белән үз-үзеңне ничек итеп дөрес тотарга өйрәткән. Бу кагыйдәләр яңалык түгел, әмма һәркем тарафыннан үтәлергә тиешле язылмаган кануннар диясем килә. Шул нисбәттән, бу турыда еш кына сөйләшүләр алып бару, фикерләр уртаклашу да урынлы дип исәплим мин.

Эзләнеп, иҗади эшләгән укытучылар Р.Фәхреддин хезмәтләреннән үзләренә дәресләрдә куллану өчен күпме рухи азык ала алалар, чөнки галимнең өйрәтүләре бүгенге заман таләпләренә дә аваздаш. «Укытучының шундые булыр, алтын булачак бер шәкертне туфрак итеп җирдә калдырыр. Укытучының тагын шундые да булыр, туфрак булачак бер баланы алтын итә белер,» – ди галим. Укытучыдан күп нәрсә тора. Безнең кулларда балалар язмышы.

Әйе, бер гасырдан артык вакыт узуга карамастан, бөек шәхеснең мирас итеп калдырган хезмәтләре бүгенге көндә дә кулланышта.

Без бу бөек укытучы – тәрбияче, камил зат Ризаэддин Фәхреддиннең тәрбия дәресләрен буыннан – буынга дәвам итәргә тиешбез, киләчәк буыннар – безнең яшьләребез дә аның мирасын өйрәнсен, файдалансын, аның белән горурлансын иде.

КҮРЕНЕКЛЕ ГАЛИМ ХӘСӘНГАТА ГАБӘШИҺӘМ АНЫҢ ПЕДАГОГИК ЭШЧӘНЛЕГЕ

Гарифуллина Миләүшә Фәрит кызы
Биектау муниципаль районы Х.Габәши исемендәге
6 нчы номерлы Биектау урта гомуми
белем бирү мәктәбе
Милли эшләр буенча директор урынбасары

Быелгы уку елында Биектауда яңа мәктәп ишекләрен ачты һәм бу белем бирү йортына күренекле галим Хәсәнгата Габәши исеме бирелде. Әлбәттә безнең өчен бу бик зур горурлык һәм җаваплылык. Мәктәбебезгә күренекле якташыбыз исеме бирелгәч. без. әлбәттә, аның биографиясен, эшчәнлеген, өйрәнә башладык.

Хәсәнгата Мөхәммәт улы Габәши – күренекле җәмәгать һәм дин эшлеклесе, тарихчы галим, педагог, җәдитчелек хәрәкәтенең мәшһүр вәкиле – Казан өязенең Кече Солабаш авылында (хәзерге Татарстан Республикасы Биектау районы) 1863 елның 11 гыйнварында указлы мулла гаиләсендә туа. Укырга-язарга өйрәнү, Коръән нигезләре һәм Көнчыгыш телләре буенча беренче дәресләрне заманасына күрә зур белемле саналган бабасы белән атасыннан ала. Бабасы Гобәйдулла бине Кәлимулла Габәш XIX йөз башында үк эпистоляр «Фатыйманәмә» поэмасы белән шөһрәт казана, атасы Мөхәммәт бине Гобәйдулла дини әдәбиятны яхшы белүче һәм татарча кулъязма китап күчереп язучы буларак танылa.

1875 елда Хәсәнгатаны атасы Казанга, Әҗем мәчете каршындагы схоластик карашлары белән мәгълүм Габделвәли Габделгафаров мәдрәсәсенә укырга җибәрә. Монда булачак галимнең, башта шәкерт сыйфатында, аннары мөгаллим буларак, унбиш ел гомере уза. Нәкъ менә шул елларда ул үзенең төп эшчәнлек даирәсен билгели: үзенең акыл һәм мәгърифәт көчен артталыкка, катып калганлыкка, искелек калдыкларына каршы көрәшкә багышларга карар кыла.

Халыкның мәдәни үсеше турындагы хыяллары, милләтнең үсеш юллары хакындагы уйланулары Х.Габәшине, татарларның гына түгел, бөтен төрки этнос тарихы буенча җитди тикшеренүләр алып баруга этәрә. Ул гарәп һәм фарсы чыганаклары белән күп эшли, Карамзин, Соловьев, Ключевский хезмәтләрен өйрәнә, К.Насыйри, В.Радлов, Н.Катанов кебек танылган замандашлары белән аралаша. Шулай да Габәшинең төп киңәшчесе, абруйлы остазы булып Ш. Мәрҗани кала. Аның фәнни хезмәтләре яшь галим өчен зур ачыш була.

1889 елда ул «Гаффария» мәдрәсәсеннән китә һәм бертуган Юнысовларның Мөселман балалар приютына дин сабагы мөгаллиме булып урнаша. Бу вакытта әлеге уку йортының мөдире булып алдынгы карашлы сәүдәгәр Мөхәммәтрәхим Исхак улы Юнысов тора, ул яшь мөгаллимгә нәтиҗәле эшләү өчен бөтен шартларны тудыра. Казанда беренчеләрдән буларак, Х. Габәши балаларны җәдитчә укыта башлый, ә ул чагында бу адым гаять авырдан бара, кырын караучылар да җитәрлек була. Кирәкле әдәбият җитешми, җәмгыятьнең иске карашлы даирәләре каршылык күрсәтә. Әмма Габәши югалып калмый, үзе үк ысулнамә әсбаплар, төрле фәннәр буенча кулланмалар яза һәм бастырып чыгара. 1889–1890 елларда ул биш китап: педагогика мәсьәләләренә һәм халык мәгарифен реформалауга багышланган «Тәрбияле бала», «Басыйрәт»; шәхси гигиена кагыйдәләре турында «Саглык» китапларын; үзенең бабасы Гобәйдулла Габәшнең «Хөласәтел бәян» дигән исем астында шигырьләр җыентыгын, шулай ук шәригать тарихы буенча «Ысул фикъһе тарихы» (1890) дигән, тикшеренүләрен бастырып чыгара. Әлеге язмалар галимнең иҗат биографиясендә мөһим урын билиләр. Шул рәвешле, Казан чоры эшчәнлеген Х.Габәши күренекле педагог-исламчы һәм талантлы галим

сыйфатында тәмамлый. Һәм аның инде исеме губернадан чит өлкәләрдә дә яхшы мәгълүм була. Тиздән аңа Казанны ташлап туган авылына кайтып китәргә туры килә. 1890 елда ул авыл мәхәлләсенең имам хатибы була, ә тагын бер елдан аның улы Солтанәхмәт (киләчәктә беренче татар композиторы) туа. Х. Габәши монда да фәнни эзләнүләрен дәвам итә – Казан арты авыллары тарихын өйрәнә, крестьян хуҗалыклары икътисады буенча мәгълүмат туплый һәм аларны берләштерә. Муллалык вазифаларын да менә дигән итеп башкара. Аны зирәк тирән әхлаклы, хезмәт сөючән кеше дип беләләр. Шуңа да 1894 елның 10 февралендә Х. Габәшинең мактаулы ахун дәрәҗәсенә күтәрелүе һәм 1895 елның 10 февралендә Ырынбур мөселманнарының Диния нәзарәте әгъзасы итеп сайлануы һәм казый итеп билгеләнүе табигый хәл. Бу үзе генә дә аны дәүләт дәрәҗәсендә тану булып тора. Өфедә дүрт ел яшәгәннән соң ул, туган авылында яңа җәдитчә мәктәп ачу нияте белән, Солабашка кайта һәм биредә күптәнге педагогик уй-хыялларын тулысынча тормышка ашырырга ниятли. Ырынбур миллионеры Әхмәт Хөсәеновның акчалата ярдәме белән Хәсәнгата хәзрәт зур һәм якты мәктәп бинасы төзи, анда эшләү өчен төпле мөгаллим яллый. Мулланың тырышлыгы бушка китми. Гадәти фәннәрдән тыш аның мәктәбендә укучыларга Шәрык халыклары тарихы, мәдәнияте, география, туган тел укытыла; сыйныф бүлмәләрендә күз явын алырлык парталар һәм кара такта белән акбур да була. Якын-тирә авыллардан шәкертләр агыла. Халык телендә бу мәктәпне «Солабаш университеты» дип тә атап йөртәләр.

1908 елда Х. Габәши янә Өфегә җыена. Ул тагын Диния нәзарәте әгъзасы итеп сайлана. Аның тормышында, ихтимал, иң мөһим дәвер – Хәсәнгата казыйны уянып килүче милләтне идея ягыннан рухландыручылар сафына чыгарган аның мәгърифәтчелек, фәнни һәм иҗтимагый эшчәнлегенең чынлап торып чәчәк ату чоры башлана.Тумыштан оештыру сәләтенә ия булып, ул аеруча кирәкле «кара» эшкә күп көч сарыф итә. Өфедә ярлы гаиләләрнең балалары өчен «Хезмәт сөю йорты» дигән һөнәрчелек мәктәбе ачуга ирешә, җирле төрмәләрдә утыручы тоткын мөселманнарга белем бирү тупланмасын җайга сала, хәйрия җәмгыятьләренең попечительләр шурасы әгъзасы булып тора, «Госмания», «Галия», мәдрәсәләренең идарә составына керә һәм аларда укыта. Ниһаять, Өфедә Х. Габәшинең дистәләрчә еллык тикшеренүләрнең җимеше булган фундаменталь хезмәте – «Мөфәссал тарих кауме төрки» («Төрки кабиләләрнең тәфсилле тарихы». 1909) дөнья күрә. Шуны да билгеләп үтәргә кирәк, бу хезмәт тарихи темага галимнең беренче әсәре түгел. 1897 елда ук ул «Төрки ыруглары» дигән китап бастыра, ә 1899 елда «Мөхтәсар тарих кауме төрки» («Төрки кабиләләрнең кыскача тарихы») китабын чыгара, алар нигездә мәдрәсә мөгаллимнәренә һәм шәкертләренә багышлана.

Хакимияткә большевиклар килгәннән соң, Х. Габәши үзен тулысынча фәнни-педагогик эшчәнлеккә багышлый: Арча кантонының төрле мөгаллимлек курсларында укыта, тарихи тикшеренүләр белән шөгыльләнә.

Бүгенге көндә без укучылар белән бергә аның тормыш юлын өйрәнәбез. Киләчәктә аның турында күбрәк материаллар тупларга, аның хезмәтләрен тирәнтен өйрәнергә һәм мәктәбебездә аңа багышланган конференция оештырырга, музей булдырырга телибез.

ГАЯЗ ИСХАКЫЙ – ТАТАР ХАЛКЫНЫҢ МИЛЛИ КАҺАРМАНЫ

Гаязова Фания Камильевна
ГБМБУ «117нче мәктәп»
Туган тел һәм әдәбияты укытучысы

Теләсә кайсы милләтне барыннан да элек аның күренекле кешеләре аша беләләр. Татар халкы да үзенең олы һәм катлаулы тарихында бөек шәхесләрне аз тудырмады. Хәзер язмамада шуларның берсенә – Г.Исхакыйның эшчәнлегенә тукталып китәм. Татар халкының бөек юлбашчысы, милләт атасы, сәясәтче, җәмәгать эшлеклесе, татар милли хәрәкәте җитәкчесе, язучы,

драматург, нәшир, мөхәррир, журналист, публицистң Мөхәммәтгаяз Исхакый 1878 елның 10 февралендә (иске стильдә) Казан губернасы, Чистай өязе, Яуширмә авылында мулла гаиләсендә дөньяга килә. Әтисе Гыйлаҗетдин хәзрәт тирә-юньдә танылган дин эшлеклесе, әнисе Камәрия абыстай шулай ук рухани гаиләдән чыккан, затлы нәселле ханым була. Гаяз 5 яшеннән үк укырга өйрәнә, әти-әнисе йортындагы татар, гарәп, фарсы китапларын укый. Башлангыч белемне туган авылы Яуширмәдә ала, ә инде 12 яшендә аны Чистай мәдрәсәсенә бирәләр. 3 ел укыганнан соң, 1893 елда Мөхәммәтгаяз әтисе рөхсәте белән мәдрәсәне ташлап китә һәм, Казанга килеп, «Күл буе» мәдрәсәсенә урнаша. Аны биредә күренекле мәгърифәтче Һади Максуди укыта. 1897 елда, мәдрәсәне тәмамлагач, аны Әмирхановлар мәдрәсәсенә хәлфә итеп чакыралар, ә Һ.Максуди монда мөдәррис булып күчә. 1898 елда Г.Исхакый Казан Татар укытучылар мәктәбенә укырга керә, аны 1902 елда тәмамлый. Бер үк вакытта Яңа Бистәдәге мөгаллимлек эшен дә дәвам иттерә. Татар укытучылар мәктәбе укучыларына балаларны рус мәдәнияты рухында тәрбияләргә, ягъни аларны руслаштырырга өйрәтә торган була, әмма Г.Исхакый милләтенә тугъры булып кала, ул 1902 елда Оренбургтагы «Хөсәения« мәдрәсәсендә эшли башлый. Ул мәдрәсәдәге шәкертләр тормышы-көнкүрешенә уку-укыту, тәрбия мәсьәләләренә дә бөтенләй башкача рух кертә, яңа фәннәр, яңа китаплар укыта. Г.Исхакый университетка керү теләге белән Казанга кайта, ләкин, ата-анасының сүзен тыңлап, туган авылында мулла булып хезмәт итәргә керешә. 1904 нче елда ул тагын Казанга килә, иҗтимагый-сәяси хәрәкәтләрдә катнаша башлый. Ул «Шәкертлек» җәмгыяте оештырып, «Тәрәкъкый» исемле кульъязма гәҗит чыгара, төрле якларга хатлар яздырып тарата, татар халкын йокыдан уяту эшендә актив катнаша.

Шул арада Г.Исхакый 1905 елның 29 октябрендә чыга башлаган «Казан мөхбире» нә эшкә чакырыла. Әмма Йосыф Акчура редакторлыгындагы бу гәзитнең юнәлеше аны бик үк канәгатьләндермәгәнлектән, ул үзе «Таң» исемендәге гәҗит чыгару эшенә керешә. Рөхсәт бирелмәгәч, «Хөррият» исемендә чыгарырга омтылыш ясый, Ахыр чиктә Гали Путиляков исеменә «Таң йолдызы» гәҗитенә рөхсәт ала. Фактик редакторы, рух бирүчесе – Гаяз Исхакый. Нибары биш ай гына яшәгән бу гәҗит битләрендә ул кискен политик чыгышлар ясый, патша хөкүмәтен төрле яклап фаш итә, азатлык проблемаларын күтәрә, халыклар дуслыгы идеяләрен пропагандалый. Татарлар кебек үк, рус халкының да изелеп яшәве турында сөйли. Бөтен халыкларның уртак дошманы булган самодержавиегә каршы бергәләп көрәшергә чакыра.

Г.Исхакый 1906 нчы елның 16–21 августында Бөтенроссия мөселманнарының Нижний Новгородта узган беренче съездында катнаша. Докладлар тыңлангач, ул берничә тапкыр сүз ала. Мондый җыелышлар үткәрү бары тик 1905 ел революциясе нәтиҗәсендә генә мөмкин булганлыгы, революция күп каннар түгелеп, зур югалтулар аша эшләнгәнлеге, азатлык өчен көрәш әле дәвам иткәнлеге турында сөйли.

Съездда Г.Исхакыйның торган юлы, кыйбласы бик ачык төсмерләнә. Бу эшне тагы да активлаштыра барып, ул төрле җыелышларда, митингларда яисә матбугатта патша самодержавиясен ачыктан-ачык фаш итәргә тотына.Турылыклыгы аркасында Г.Исхакыйга берничә төрмә капкаларын да күрергә туры килә. Шуңа да карамастан, ул революцион эшчәнлеген туктатмый. Карашлары буенча анархист булып, Казан татар революцион оешмасына кереп, хөкүмәткә каршы агитацияне татар мәдрәсәләрендә укучылар арасында алып бару белән генә чикләнмичә, Казан, Вятка, Пермь, Уфа, Самара, Оренбург губерналарындагы татар һәм рус крестьяннарын да агитацияли.

Г.Исхакыйның 1905–1907 еллар арасында сәясәт, журналистика, әдәбият өлкәсендәге эшчәнлеге үзара тыгыз бәйләнештә, бер-берсен тулыландырып бара. Ул гәҗитләрен көрәш трибунасы итеп файдалана. «Таң йолдызы» ябылгач, башлаган эшен шул ук татар эсерлары гәҗите «Тавыш» та дәвам иттерә.

1907 елның октябрь аенда аны яңадан кулга алалар, Архангельск губернасының Пинега шәһәренә сөргенгә җибәрәләр. Ләкин ул монда озак тормый, Төркиягә качып китә. 1909 елның көзендә яшертен генә Петербургка килә. Кышны башкалада, ә җәйне Финляндиядә үткәреп,

көз көне яңадан Төркиягә килә. 1911 елда ялган паспорт белән Петербургка кайта, ләкин аны тоталар һәм Архангельск губернасының Мезень шәһәренә җибәрәләр.

1913 елның 4 апрелендә азат итәләр, ләкин Казанга кайтырга рөхсәт булмый. Шулай да әдип Казанга, аннары туган авылына кайтып китә. 1913 елның 22 октябреннән Петербургта «Ил» гәҗитен чыгара башлый. Гәҗит революцион-демократик идеяләр учагы буларак мәйданга килә. Шул юнәлештә эшләп, ул бераздан Мәскәүгә күчерелә. Әмма озак та үтми, 1915 елның 27 мартында, сәяси яктан зарарлы дип, хөкүмәт тарафыннан туктатыла. Моннан соң «Ил» не Г.Исхакыйның фактик редакторлыгында шул ук Мәскәүдә башка кеше исеменнән чыгарылган «Сүз» һәм «Безнең ил» гәҗитләре алмаштыра. Болар да революцион-демократик рухлы гәҗитләр була.

1913 елдан соң Г.Исхакыйның тактикасы беркадәр үзгәрә. Ул элек сулдарак, сыйнфый көрәш позициясендә торып, ягъни җәмгыятьне байга, ярлыга бүлеп карап эш итсә, хәзер азатлыкка ирешү милләт эчендәге төрле катламнарның бердәм хәрәкәте нәтиҗәсендә тормышка ашарга тиеш дип саный. Гаяз Исхакый ике ел туктатылган «Ил» гәҗитен 1917 елда, беренче мөмкинчелек килеп чыгу белән, үз исеменнән яңадан чыгара башлый. Апрель аенда Мәскәү мөселман халкы комитеты рәисе итеп сайлана. Февраль революциясе булу белән ул татар халкының кая таба, ничек хәрәкәт итәргә тиешлеге турында бик җаваплы документлар әзерли, аларны бастырып та чыгара. Г.Исхакыйның милли-мәдәни автономия идеясе белән янып, төрки халыклар арасында аңлату-оештыру эшләре барган арада яңа революцион идеясе өлгерә. Нәтиҗәдә илдә Октябрь социалистик революциясе җиңеп, власть большевиклар кулына күчә, Совет власте урнаша. Татар милләте дип гомер буе җан аткан, эзәрлекләрдән башы чыкмаган фикер иясе, милли юлбашчы, эсер Г.Исхакыйга да җанын исән саклар өчен чит илгә китүдән башка чара калмый. Әмма Харбин, Берлин һәм Варшавада яшәгәндә дә ул «Милли юл» дип исемләнгән нәшрият булдырып, татар эмигрант язучыларын шул тирәгә туплый һәм «Милли юл», «Яңа милли юл», «Безнең байрак» дигән гәҗит-журналлар чагара. Ул мәкаләләрендә совет режимын тәнкыйтьли, татар милләтенең киләчәге өчен борчылуын белдерә, телне, милли мәдәниятне саклау проблемаларын күтәрә.

Г. Исхакый 1954 елның 22 июлендә Әнкарада вафат була. Истанбулның Әдернәкапы зыярәтенә күмелә.

Гаяз Исхакый – егерменче гасырның беренче яртысында татар, гомумән, төрки халыкларның киләчәге өчен эзлекле көрәш алып барган, шуны яшәвенең иң олы максаты итеп куйган милләт уларының иң күренеклесе**.**

МИРКАСЫЙМ ГОСМАНОВ – ГАЛИМ ҺӘМ ОЛУГ ОСТАЗ

Зямилова Розалия Гарифяновна
Казан шәһәре ГБМБУ «71нче мәктәп»
Башлангыч сыйныф укытучысы

Татарстан Республикасы Фәннәр академиясе академигы, тарих фәннәре докторы Миркасыйм Госманов – татар тарихын, мәдәниятен һәм әдәбиятын тирәнтен өйрәнгән сирәк галимнәребезнең берсе. Үзенең юлын дәвам итәрлек шәкертләр тәрбияләгән олуг остаз. Ярты гасырга якын фәнни-тикшеренү эшчәнлеге дәверендә чал тарихка нисбәтле төрле юнәлештәге 500 гә якын бәяләп бетергесез хезмәтләр калдырган профессор ул.

Максат: Миркасыйм Госмановның фәнни хезмәтенең үзенчәлеген өйрәнү

Бурычлар: – бүгенге көннең актуаль проблемалары белән чагыштыра белү күнекмәләре формалаштыру;

– милли үзаң, милли хисләр формалаштыру;

– укучыларда Миркасыйм Госмановның хезмәтен өйрәнүгә карата кызыксыну уяту.

Теманың актуальлеге: бүгенгесе катлаулы заманда татар тарихын белү, өйрәнү аеруча да бик кирәк

М.Госмановның гыйльми һәм әдәби иҗат эшчәнлеге күп өлкәләрне үз эченә ала. Төрки-татар тарихының борынгы чорларына караган җитди гыйльми тикшеренүләре һәм хезмәтләре белән үзен күренекле галим-тарихчы итеп танытткан М.Госманов мәдәният, әдәбият белеме һәм тарихы, әдәби тәнкыйть, матур әдәбият, публицистика, фольклористика өлкәләрендә дә иҗади эшчәнлеген дәвам иттерә. Шулай да әдип-галимнең иң яратып-бирелеп эшләгән өлкәсе – борынгы язма мирас. Халык арасында, аерым кешеләр кулында сакланып калган борынгы кульязмаларны, әдәби ядкәрләрне һәм фольклор текстларын эзләп табу, җыю, саклап калу һәм фәнни күзлектән өйрәнеп, әһәмиятлеләрен басмага әзерләү, дөньяга чыгару юнәлешендә ул өзлексез эш алып бара.

М.Госмановның иҗат эшчәнлегендәге тагын бер әһәмиятле тармак – татар әдәбиятының, гомумән, татар мәдәнияте һәм иҗтимагый фикер үсешенең үткәндәге тарихын эзлекле рәвештә өйрәнү.

Идел-Урал буе төрки халыкларының тарихы һәм мәдәниятенә караган XIII–XX йөз башы төрки язма чыганакларын өйрәнү – Миркасыйм Госмановның фәнни-тикшеренү өлкәсендәге төп юнәлеш. Татарстан һәм хәзерге Россия Федерациясенең төрле өлкәләренә сибелеп яшәүче татар халкы арасында татар, гарәп, фарсы телләрендә иҗат ителгән, күчерелгән язма ядкарьләрне җыю һәм тикшерү буенча оештырылган археографик экспедицияләр бу өлкәдә аерым урынны алып тора. 1963 елда Миркасыйм Госманов университетта археографик экспедиция оештыру идеясен күтәреп чыга. Моны, Казан шәркыят мәктәбенең гарәби кульязма ядкарьләрен җыю һәм өйрәнү өлкәсендәге элеккеге традицияләрен торгызу дип кабул итәргә кирәк.

Җыелган кульязмаларда VII гасырдан алып XX йөз уртасына кадәр вакыт эчендә иҗат ителгән әсәрләрнең текстлары теркәлгән. Жанр ягыннан караганда да алар гаять күптөрле. Ни генә юк алар арасында: мөселман юриспруденциясенә караган кульязмалар, ислам тарихы, астрономия, математика, география һәм фәннең башка тармакларына бәйле хезмәтләрнең күчерелмәләре, документаль чыганаклар, халык авыз иҗаты һәм матур әдәбият үрнәкләре.

Миркасыйм Госмановның «Каурый каләм эзеннән. Археограф язмалары» хезмәте галимнәр арасында гына түгел, киң җәмәгатьчелектә дә зур кызыксыну уятта. Балаларны, үсмерләрне тарих дигән кызыклы дөньяга җәлеп итүдә, фәнне популярлаштыруда җиңел тел белән катлаулы материалны бәян иткән әлеге хезмәтнең әһәмияте әйтеп бетергесез.

Галим туган телдә тарихка караган фәнни-популяр мәкаләләр һәм китаплар бастырып, әһәмиятле эш башкарып, яшь укучыларга үз халкының үткәне һәм мәдәнияте хакында бәян итә. «Серле балбал», «Таулар, үзәннәр иленә сәяхәт» китаплары – шундыйлардан. Әлеге ике китап 1984 елда бер томда басылып чыккан.

Россиянең төрле архивларында, фәнни китапханәләрендә ифрат зур тырышлык күрсәтеп, төрки халыклар тарихы һәм әдәбиятына караган документларны фәнни әйләнешкә кертүдә дә галим зур эш башкара. Идел – Урал буе төрки халыклары тарихы чыганакчылыгына багышланган «XVII–XVIII йөз татар тарихи чыганаклары» һәм «Җучи Олысының ярлыкаш актлары» исемле фундаменталь хезмәтләре дөнья күрә. Тикшеренүләрнең бай чыганакларга таянуы һәм аларны өйрәнү нигезендә ясалган нәтиҗәләрнең ышанычлылыгы Казан, Мәскәү, Баку, Тбилиси, Будапешт, Анкара һәм башка шәһәрләрдә басылган рецензияләрдә, ягъни халыкара фәнни җәмәгатьчелектә уңай яңгыраш таба.

Археографик экспедицияләрдә, архив һәм китапханәләрдә табылган кульязмалар, шулай ук 1917 елга кадәр дөнья күргән басмалар нигезендә Миркасыйм Госманов тарафыннан XIX йөз татар әдәбияты классиклары Габделҗаббар Кандалый, Мифтахетдин Акмуллаларның әдәби мираслары тикшерелеп, төп оригиналдагыча бастырып чыгарыла. Әлеге хезмәтләр әдәбият тарихында зур әһәмияткә ия дип исәпләнә.

КДУ проректоры булып эшләгән елларында студентларга гарәп язуы, соңрак шәрык телләре укытыла башлау да, киң катлам татар тарихын өйрәнердәй белгечләр үстерү максатын күздә

тотып алып барыла. Казан университетында Миркасыйм Госманов язма чыганакларны җыю, өйрәнү һәм бастыру өчен фәнни-тикшеренү археография лабораториясен, 1989 елда ачылган Татар филологиясе, тарихы һәм көнчыгыш телләре факультетында тарих-филология кафедрасын, экология факультетларын оештыруда якыннан торып катнаша. Ул Казан университетында шәрык телләре бүлекчәләрен торгызуга зур өлеш кертә. Аның катнашында Казан университеты һәм чит ил (Венгрия, ГФР, Кытай, Төркия) университетлары арасында элемтәләр урнаштырыла.

Хәзерге вакытта татар халкының күпгасырлык тарихын өйрәнү Татарстан Республикасы Фәннәр академиясе академигы Миркасыйм Габделәхәт улы Госманов исеме белән аерылгысыз бәйләнгән. 45 еллык фәнни-тикшеренү эшчәнлеге дәверендә аның тарафыннан чыганаклар базасын баету белән беррәттән, XIII гасырдан алып XX гасыр башына кадәрге киң тарихи чорда халык тарихына, әдәбият белеменә һәм татар мәдәниятенең тарихи мәсьәләләренә багышланган күп кенә хезмәтләр иҗат ителгән.

МӘШҺҮР ПЕДАГОГ

Мифтахова Гөлсинә Гомәр кызы
Нурлат шәһәре, 4нче урта гомуми белем мәктәбе
Туган тел һәм әдәбияты укытучысы

Бөек, мәшһүр галимебез К.Насыйридан соң татар теленең сафлыгы өчен көрәшүче, аның әдәби һәм фән теле була алуын исбат итүче, татар телен гамәли һәм гыйльми эшкәртү юлында кыю, зур эшчәнлек күрсәтүче, шулай ук татарларга рус телен балаларның ана телләре белән чагыштырып укытуны яклаучы, аны гамәлгә кертеп җибәрүче педагогларыбыз арасында Мөхетдин Хафизетдин улы Корбангалиев аерым урын били.

М. Корбангалиев татар теленең әдәби һәм фән теле була алуын, аның башка телләрдән артта булуын фәкать тиешле дәрәҗәдә өйрәнелмәгәнлектән генә икәнлеген исбат итә. Ул татар телен эшкәртү һәм бөтен халыкка аңлаешлы тел итү юлында татар телен бозучыларга каршы көрәштә күп көч куя. Балаларга ана телен һәм рус телен укытуны яклап чыга һәм шуны үзе эшләгән мәктәпләрдә гамәлгә кертеп җибәрә. Ул бу эшләрне, практик укыту процессында сынап, бер телне икенче тел белән чагыштыру методын куллану аркылы алып бара.

Мәшһүр педагог уку-укыту өлкәсендә яңа методларны алга сөрә, грамматикага һәм аны укытуга зур урын бирә. Ул укучыларның сүзлек запасын арттыруга аерым игътибарын юнәлтә һәм бу юнәлештә эшләү юлларын да күрсәтә; татарча-русча һәм русча-татарча сүзлекләр төзү эшенең әһәмияте зур, һәм алар бүгенге көндә дә үзләренең актуальлекләрен саклыйлар дияргә мөмкин. Шуңа күрә фәнни-тикшеренү эшемне бөек педагог эшчәнлеген өйрәнүгә багышладым.

Хезмәтемнең темасы: «Мәшһүр педагог».

Максаты: М.Корбангалиевның тел белеме һәм методика өлкәсендәге эшчәнлеген тикшерү.

Бурычлар:

– М.Корбангалиевнең педагогик эшчәнлеген тикшерү;
– М.Корбангалиевнең методик системасына анализ ясау.

Тикшеренү обекты – М.Корбангалиевның эшчәнлеге.

Тикшеренү предметы – М.Корбангалиевның тел белеме һәм методика өлкәсендәге хезмәтләре.

Эш барышында кулланылган методлар: эзләнү, күзәтү.

Эшнең структурасы: фәнни эшем кереш, бүлек, йомгаклау, әдәбият исемлегеннән тора.

Татар методистлары арасында аерым урын алып торган профессор М.Корбангалиевның күп еллык педагогик һәм методик хезмәтләре тикшерелмичә, өйрәнелмичә, аларга бәя бирелмичә, архивта гына ятуы зур кимчелек иде. Шушы кимчелекне бетерү максатыннан Казан дәүләт

педагогия институтының татар теле белеме кафедрасы доценты Ф. С. Валеева үз алдына М.Корбанагалиевның методика өлкәсендәге эшчәнлеген өйрәнү максаты куя. Шушы юнәлештә кандидатлык диссертациясе яклый һәм, ниһаять, 2004 нче елда «Халкына багышланган гомер» дип аталган хезмәтен бастырып чыгара. Бу хезмәттәге кайбер фикерләрне үз эшемдә мин дә файдаландым.

М.Корбангалиев үзенең хезмәтен башлангыч мәктәпләрдә ана теле һәм рус теле укыту белән башлап җибәрә. Соңга таба бу эшне урта һәм югары мәктәпләрдә дә дәвам иттерә. Шулай ук укый-яза белмәүчелекне бетерү өлкәсендә дә, ягъни зурларны укыту өлкәсендә дә, күп кенә көч куя. Шулар белән бергә, татар булмаганнарга татар теле укыту буенча да күп эш алып бара.

Укырга-язарга өйрәтү буенча М.Корбангалиев үз гомерендә өч төрле метод белән эш иткән: аваз методы, бөтен сүзләр методы һәм аналитик-синтетик аваз методы.

М.Корбангалиев, башлангыч мәктәпләр дә укырга-язарга өйрәтү методикасы өстендә эшләү белән бергә, шул ук мәктәпләрдә грамматика укытуны ничек алып бару юлларын да күрсәткән. Ул грамматика дәресләрендә грамматик тикшеренүләр ясарга кирәклекне алга сөрә. Грамматик тикшеренүләрне ул телдән дә һәм язма рәвештә дә алып барырга тәкъдим итә; дәресләрдә ул сызма тикшеренүләрнең төрле үрнәкләрен һәм төрле схемаларын да бирә.

М.Корбангалиевның дөрес язарга өйрәтү турындагы карашларына да игътибар итәргә кирәк. Бу өлкәдә дә үз вакыты өчен яхшы ук төрле фикерләр әйтә. Рус методистларыннан К. Д. Ушинский һәм Н. Кульманнар алганча, М.Корбангалиев та диктантны, күчереп язуны һәм ятлаганны күчереп язуны дөрес язарга өйрәтү чаралары итеп ала.

Педагог уку дәресләрендә аңлап укуга игътибар итәргә кирәклекне аеруча басым астына алып күрсәтә; моның өчен укыла торган материалны элек ана телендә аңлатырга, яңа сүзләргә аңлатма бирергә; ул сүзләрне укучылар дөрес әйтә алуга ирешкәч кенә аерым-аерым укытырга куша һәм укучыларның үзләренә эчтән укырга мөмкинлек бирергә кирәклекне әйтә.

Башлангыч, урта һәм югары мәктәпләрдә укуны татар булмаганнарга татар телен укыту, укырга-язарга өйрәтү, аларның татарча сөйләм телен үстерү һәм аларга грамматик белем бирү эшләрен ул югарыда күрсәтелгән алымнар белән алып барган һәм шулай алып барырга кирәклекне яклаган.

Мәшһүр педагогның эшчәнлеген тикшереп, аның метод һәм алымнар хәзер дә файдалы, кулланырга һәм үрнәк алырга яраклы булып торуына инандым. «Укытучы укучыларның тел өстендә күзәтүләрен, тәҗрибәләрен билгеле бер нәтиҗә ясый алуларына юнәлдерелергә тиеш. Шуннан инде укучы тиешле кагыйдә чыгара алуга кадәр барып җитәргә, аны кабатларга һәм үзләштерергә тиеш. Укытучы әзер кагыйдәне генә укучыларга тәкъдим итеп, ятлатудан ерак торырга тиеш». М.Корбангалиевның шушы кагыйдәләре хәзерге проблемалы укытуның нигезе булып тора бит. Ана телен башка фәннәр белән бергә бәйләп алып барырга кирәклеген ассызыклап, предмет ара бәйләнеш барлыкка китерә.

Чыннан да, М.Корбангалиев – гомерен татар халкы өчен багышлаган мәшһүр педагог. Ул халык өчен туган телнең зур әһәмияткә ия булуын һәм мәктәптә аның укыту теле булырга тиешлеген исбатлый.

Кулланылган әдәбият

1. Вәлиева Ф.С., Саттаров Г. Ф. Урта мәктәп һәм гимназияләрдә татар телен укыту методикасы.– Казан, «Раннур», 2000. – 455 бит.
2. Вәлиева Ф.С. «Халкына багышланган гомер». – Казан. «Мәгариф». – 2004. – 144 бит.
3. Вәлиева Ф.С. М. Х. Корбангалиевның татарларга һәм татар булмаганнарга татар телен укыту буенча методик системасы.– Казан, 1951.-286 бит.

ЯШЬНӘП УЗГАН ГОМЕР

Рамазанова Гөлсинә Габделбәр кызы
Балтач муниципаль районы муниципаль бюджет гомуми белем учреждениесе Түнтәр урта гомуми белем мәктәбенең беренче квалификацион категорияле химия, биология укытучысы

«Яшьнәп узган гомер» дип аталган фәнни тикшерү эше районыбыз тарихында тирән эз калдырган, 50 ел мәктәптә укытучы булып эшләгән, авылыбыз тарихын туплаган якташыбыз Зарипов Рәфхәт Шәкүр улы турында. Әлеге фәнни эшебез бай эчтәлекле, тарихи, кызыклы булуы белән аерылып тора.

Бик күпләрнең остазы булган Рәфхәт абыйның гадәти булмаган эш алымнарын пропагандалау әһәмиятле. Ул бервакытта да югарыдан кушылганны гына башкаручы, гадәти укытучы бурычын үтәү белән генә канәгатьләнүче булмады, ни дә булса уйлап табарга, яңалык кертергә, үзенчәлекле эшләргә омтылды. Шуңа күрә бу тема бик актуаль.

Эшемнең бурычлары: Зарипов Рәфхәт Шәкүр улының тормыш юлы белән танышу, өлкән мөгаллимнең эшчәнлеге турында башкаларга да җиткерү, авыл тарихына кызыксыну тәрбияләү.

Эш барышында Зариповлар гаиләсе турында мәгълүматлар, язмалар, истәлекләр, фотосүрәтләр, шәҗәрәләр өйрәнелде. Гаилә альбомнары белән таныштым. Безнен язма үз төбәге тарихын өйрәнүчеләр, укучылар, авыл кешеләре өчен кызыклы мәгълүмат чыганагы.

Рәфхәт Шәкүрович Балтач районының Мактаулы гражданы, РСФСРның Мәгариф отличнигы, «ТР Мәгарифтәге казанышлары өчен» билгесе, «Хезмәт ветераны» исеме һәм медалена лаек булган, мәктәп директоры һәм аның урынбасары булып эшләгән, берничә буын баласына белем биргән, сәләтле балалар белән эшләүгә зур көч сарыф иткән тәҗрибәле укытучы, остаз. Озак еллар пропагандист, лектор, агитатор, журналист, фотограф буларак авыл халкына хезмәт күрсәтте. Ул авыл тарихын өйрәнү буенча 40 ел дәвамында мәгълүмат җыйды, архивлардан материаллар туплады. Авылдашларына күптөрле шәҗәрәләр эшләде, китаплар һәм брошюралар иҗат итте. «Тирән тамырлы Түнтәрем», «Җиде бабаңны беләсеңме?», «Аллаһка якынаю юлында», «Түнтәр авылының мәчет-мәдрәсәләре тарихы», «Тарих һәм чынбарлык», «Хәтер сандыгы» «Бакыйлыкка күчкән әби-бабаларыбыз рухына БЕР ДОГА» дигән китаплар бастырып чыгарды. Алар китапханәләрдә, авыл халкында саклана, интернетка да куелган. Шәхси сайтларда соңгы 50 елдагы тормышны яктырткан бер меңнән артык, «ВКонтакте» битендә ике меңнән артык фото саклана.

Без ул бастырып чыгарган китаплар аша авыл тарихын, татар халкы язмышын, 200 еллык мәдрәсә һәм мәктәп тарихын өйрәндек, анализладык, киләчәктә дә өйрәнүне дәвам итәрбез. Туган авылым Түнтәр – Балтач районында урнашкан, элек электән мәчет мәдрәсәләре белән дан тоткан, татар милләтенә дистәләгән күренекле шәхесләр биргән, Идел Урал төбәгенә мәдәният һәм мәгърифәт нуры тараткан борынгы авыл. Түнтәр мәдрәсәсе 18–19 гасырларда Казан артындагы иң борынгы, иң данлы мөселман уку йортларының берсе булган. Борынгы мәдрәсәнен берничә корылмасы бүгенгә кадәр сакланган. Шул мәдрәсәләр янәшәсендә бүгенге көндә авылда кызлар пансионаты төзелеше башланды. Пансионат төзелеше республикакүләм зур әһәмияткә ия, биредә киләчәктә республиканың төрле районнарыннан укырга теләк белдергән яшь кыз балалар өчен ислам дине нигезләре өйрәтеләчәк. Тамырлары Түнтәр җиренә тоташкан, районда, республикада игелекле хәйрия эшләре белән танылган меценат Шамил Зарифов, авылда туып үскән алдынгы карашлы «Елмай» сөт-май комбинаты җитәкчесе Рәис Шәйхетдинов башлангыч чыгымнарны үз өсләренә алды. Төзелешкә район җитәкчелеге, дин

әһелләре фатихаларын бирде. Бу эшләргә башлангыч бирүче кеше туган авылы Түнтәрдә гомер кичерүче 83 яшьлек зыялы остасыбыз Зарипов Рәфхәт Шәкүр улы. Авылыбызның үткәнен барлаучы, бүгенгесе өчен янып көеп яшәүче, киләчәгенә зур өметләр багълаучы тынгы белмәс авылдаш – безнең горурлык.

ҮТКӘННЕҢ ОНЫТЫЛМАС БИТЛӘРЕ

Рахимова Альфия Валиахметовна
МБОУ «Татарская гимназия № 15»
Кировского района г. Казани
Учитель начальных классов

Бөек татар халкын, бай тарихын,
Гасырлардан килгән мирасын,
Калдырасы иде яшь буынга,
Һәрбер кеше барлап соклансын!

Әлеге эш бүгенге көндә бик актуаль, чөнки үз тарихын белмәгән халыкның киләчәге юк. Моның өчен һәр бала үз гаиләсенең, туган җиренең тарихын белергә, шуның аша халыкка якынаерга тиеш. Һәр милләт үз җирлегендә барлыкка килгән һәм буыннан-буынга күчә торган гореф-гадәтләрен, кешеләрен, яшәү рәвешләрен белергә тиеш.

Туган җир… Туган авыл…Туган ягыбызның һәр сукмагы, һәр агачы һәм аның кешеләре күңелгә ифрат та якын. Шушында безнең нигезебез, тамырларыбыз һәм үткән тарихыбыз.

Туган авылыбыз Айдәргә кайчан нигез салынуы анык кына билгеле түгел. Моның буенча тарихи мәгълүматлар сакланмаган. Буыннан-буынга сөйләнә торган риваятьләргә нигезләнеп, авылыбыз бик борынгы тарихлы дип әйтергә нигез бар. Халыкны көчләп чукындыру, мәчет-мәдрәсәләрне тузгыту, алар урынына ашыгып чиркәүләр, монастырьлар салу киң җәелә. Урыслар тарафыннан көчләп чукындырылудан куркып, куе урманнар белән капланган мул сулы чишмә янына («Поварна» чишмәсе) бер кеше килеп төпләнә. Аның исеме Айдархан була. Шуннан авыл «Айдәр иле» дип атала. Бүгенге буын авылның исемен кыскартып «Айдәр» дип йөртә башлый. (Көчләп чукындырылудан качып Тәмте һәм Колбагыш авылларының хәллерәк гаиләләре Айдар авылына килеп урнаша.

Рәүф Әхмәт улы Сабиров 1894 елда Мамадыш өязенең Айдар (хәзер Теләче районы) авылында дөньяга килә. Үз авыл мәктәбендә бераз белем алгач, күрше Сатыш авылында мәдрәсәдә укый. Бераз акча юнәтү исәбе белән ул әти-әнисен калдырып, Түбән Новгород шәһәренә чыгып китә, анда бераз кара эшләрдә эшләгәннән соң, Екатеринослав шәһәрендә тоз бораулаучысы булып эшли. Озакламый Беренче Бөтендөнья сугышы башлана һәм аны солдатка алалар, ә 1915 елның башында Герман фронтына озаталар. Өч ел эчендә сугышның бар авырлыгын кичергән, салкын окопларда ятып, күп кенә иптәшләрен югалткан, гаделсезлекләрне күреп дөньяга «күзе ачыла» башлаган егетне 1918 ел башында, 170 нче пехота дивизиясе делегаты итеп, Казанга съездга җибәрәләр. Большевиклар партиясе әгъзасы булып тормаса да, Рәүф Сабиров тулысынча алар позициясен яклап чыга һәм большевиклар белән бергә съездны ташлап чыгып китә. Ул инде яңадан фронтка әйләнеп кайтмый, ә «совет» идеяләре белән канатланып, Мамадышка кайта.

Яңа тормыш, яңа үзгәрешләр аны үз эченә бөтереп алып кереп китә. Рәүф Сабиров, беренче эше итеп, шәһәрдә оешып килүче большевиклар партиясенә керә, аның җитәкчесе Александр Давыдовның уң кулына әйләнә, Өяз мөселман комитетын оештыруда катнаша. 1918–1921 елларда татар педагогик курсларында укыта. Җаны-тәне белән яңа тормышка бирелгән егетне якташлары 1919 елның апрелендә Мамадыш Өяз башкарма комитетының рәисе итеп сайлыйлар.

Бу вазыйфасында ул 1921 елның июненә кадәр тора. 1920–1921 еллар Татарстан Республикасы тарихына рәхимсез ачлык еллары булып кереп калган. Мамадыш өязендә дә ачлык хөкем сөрә. Рәүф Сабиров карары нигезендә, төнге бердән соң урамда йөргән кешеләр кулга алына һәм суд хөкеменә тапшырыла. Авырлык белән булса да, өяздә тәртип урнаша.

Бу сынауны зур сабырлык белән кичкән, кантонны ачлык хәленнән тиз арада чыгара алган Рәүф Сабировны ТАССРның Үзәк комититетында да күреп алалар һәм 1921 елның июнь аенда безнең якташыбыз ТАССР Үзәк башкарма комитеты рәисе итеп сайланыла. Бу вакытта аңа нибары 27 яшь була! Якташыбызның армый-талмый эшләве, дөрес җитәкчелек итүе нәтиҗәсендә Татарстан Республикасы ачлыкны җиңә: авыл хуҗалыгы торгызыла, вакытлыча ябылган предприятиеләр ачыла, яңа завод-фабрикалар төзелә һәм эшли башлый.

Рәүф Сабиров тарафыннан 1923 елны язылган «Татарстан Республикасы авыллары ачлыктан соң» (1922ел) дип исемләнгән китапта әлеге елларның фаҗигасе җентекләп күрсәтелә. Ул анда гаилә-гаилә белән үлүләр, исән калганнарның «бәхетле тормыш» эзләп чит өлкәләргә китүләре аркасында авылларның юкка чыгуы, мал-туар үлүе, «кеше ашаучылык»ның киң таралуы сәбәпләрен атый, чыгу юлларын билгели.

Башта ТАССР Үзәк башкарма комитеты рәисе, ә аннан инде Үзәк башкарма комитеты Президиумы рәисе булып якташыбыз 1924 елгача тора, аннан аны тагы да югарыга күтәрәләр, Мәскәүгә алалар һәм СССР Үзәк башкарма комитетында милли мәсьәләләр буенча җитәкче урынбасары итеп сайлап куялар. 20 нче еллар ахырында йөз меңнәрчә гомерне өзгән «репрессия машина»сы эшли башлый, аның тәгәрмәче астына беренчеләрдән булып «милләтчелектә» гаепләнгән күренекле татар зыялылары, галимнәре, җитәкчеләре эләгә. «Солтангалиевчелектә» гаепләп, 1929 елда Рәүф Сабировны да кулга алалар, партиядән чыгаралар. Бу хәлләрнең башында мондый тарихи вакыйга тора: 1923 елны, әле Үзәк башкарма комитеты рәисе булган вакытында, ул партия җыелышында Солтангалиевне яклап чыккан була.

Якташыбызны беренче көннән ук авыр шартларда тоталар, кеше чыдамаслык җәзаларга дучар итәләр, туктаусыз кыйныйлар, аңа «халык дошманы» исеме тагыла. Ике ел төрмәдә һәм лагерьда ябып тотканнан соң гына аны ирекә чыгаралар. Әмма ул инде үзенең җитәкчелек эшенә кайта алмый, Мәскәүнең автомобильләр эшләү заводы – «ЗИС»ка гади эшче – фрезеровщик булып урнаша, бер-ике елдан бригадир, аннан соң заводның профсоюз комитеты әгъзасы итеп сайлап куялар.

Ләкин…1937 елда яңадан югары күтәрелгән якташыбызны икенче тапкыр кулга алалар. Бу вакыттагы репрессияләр башында 1921 елда Рәүф Әхмәт улы белән бергә ТАССР өлкә комитетында эшләгән Николай Ежов тора. Алар төрле мәсьәләләр буенча еш кына бәхәскә кергән булалар һәм бу бәхәсләрдә һәрчак Рәүф Сабиров өстен чыга. Үз сүзен курыкмыйча әйтә алган татар егетеннән Н.Ежов еллар үткәч «үч ала», репрессия ачысын бер тапкыр кичергән якташыбызны кабат кулга алдыра. Яңадан сорау алулар, кыйнаулар, жәзалаулар башлана… Бу елда кулга алынган бер генә «халык дошманы» да, мөгаен, исән калмагандыр: Рәүф Сабиров та, шул елның 30 нчы декабрендә тәмам кешелектән чыгарылып, 1937нче елда атып үтерелә. Мамадыш өязенең Айдар авылында туып, мәдрәсәдә белем алган, окопларда сугыш авырлыгын кичергән, бөтен республика күләмендә ачлыкны җиңүгә ирешкән, башта Мамадыш өязе, аннан Мамадыш кантоны башкарма комитеты рәисе, ТАССР Башкарма комитеты президиумы рәисе дәрәҗәсенә ирешкән, Мәскәү Үзәк комитетында эшләгән, В. И. Ленинның Татарстандагы ышанычлы көрәштәше булган Рәүф Сабировның исеме 1989нчы елда аклана. Авылыбызда туган Рәүф абыйның нигезенә анын истәлеге итеп мемориаль такта куелачак. Соңлап булса да «исеме акланган» авылдашыбызны онытырга хакыбыз юк…

Эшемдә куйган максатка ирештем дип уйлыйм. Без туган ягыбызны яратучы һәм аның белән кызыксынучы буларак, картларның сөйләгәннәрен хәтеребездә калдырырга тырышып, авылыбызда һәм башка җирләрдә яшәүче әби-бабайларның өйләренә барып, алардан авылыбызның тарихына һәм кешеләренә кагылышлы вакыйгаларны сөйләтеп язып алдык. Без үз Туган төбәгебез тарихын ныграк өйрәнәбез икән, аның киләчәге турында да тирәнрәк уйланырбыз дигән фикергә

килдек. Үткәннәр турында мәгълүматлар табарга, тарихи фактларны ачарга һәркемнең кулыннан килә. Мәктәпләрдә Туган якны өйрәнү эшен тагын да киң җәелдерсәк, әлегә исән булган өлкән яшьтәге кешеләр белән очрашсак, аларның истәлекләрен һәм сөйләгәннәрен язып алсак, авылыбыз китапханәсенә һәм Туган якны өйрәнү музеена мөрәҗәгать итсәк, Туган ягыбыз безгә үзенең кабатланмас тарихы һәм матур үзенчәлекләре белән тагын да тирәнрәк ачылыр. Аны белү, тарихи истәлекләрне бергә туплау, саклау безгә тормышта үз урыныбызны табарга, Ватаныбызга файдалы булып үсәргә ярдәм итәр. Һәрбер яңа буынның язмышы үткән заман белән аерылгысыз бәйләнештә тора. Шушы бәйләнешнең бер өлешен без дә күрсәтәтергә тырыштык. Тарих, әлбәттә, моның белән генә чикләнми. Хатирәләргә бай туган авылым, аның шәхесләре турында әле өйрәнәсе дә өйрәнәсе…

ТУГАН ЯГЫМ МӘГЪРИФӘТЧЕЛӘРЕ

Садретдинова Розалия Салих кызы
Татарстан Республикасы Спас муниципаль районы
Бураково урта мәктәбенең Көек авылындагы филиалы

Туган ягыбыз – изге Болгар җире

Спас районы Татарстанның көньяк-көнчыгышында, табигатьнең бик матур бер кочагында урнашкан. Район үзәге – Болгар шәһәре, бүгенге көндә ул тарихи мирасыбыз, сәяси, икътисади һәм мәдәни үзәгебез булып тора. X гасырда нигез салынган Болгар дәүләте халыкара сәүдә үзәгенә әверелә. Авыл хуҗалыгы да алга китә. Халык игенчелек, балыкчылык, аучылык, зәркәнчылык, тимер кою белән шөгыльләнгән. Таштан биналар төзегәннәр, зур мунчалар салганнар, хәтта үзләренең акчалары булган. Медицина бик нык алга киткән. Халык бай һәм мул тормышта яшәгән. Галимнәр, шагыйрьләр, язучылар, дин әһелләре өчен Болгар иленең башкаласы төп үзәк булып торган.

Данлыклы якташларыбыз

Патриот – язучы, әкиятче Абдулла Алиш

Без авылдашыбыз, патриот – язучы, әкиятче Абдулла Алиш белән бик горурланабыз. Ул 1908 елның 15 сентябрендә туа. 1922 елның сентябрендә ул, туганы Газиз Алишев белән, Спас шәһәрендәге җидееллык мәктәптә укый башлый.

Абдулла кичәләрдә, концертларда катнаша. Шулай ук укуда иптәшләренә ярдәм күрсәтә, мәктәпләргә шефлык итә, ятимнәргә ярдәм җыеша, экскурсияләргә йөри. Хәрәкәтле уеннар уйнарга, су коенырга, кышларын тимераякта, чаңгыда шуарга, Актай елгасында балык тотарга ярата. Әмма әдәбият белән кызыксынуы барсыннан да өстен була. Әдәбият түгәрәгенә дә бик теләп йөри. Җәйләрен мәктәп яны участогында да эшлиләр. 7 сыйныфка күчкәч, Абдулла, 7 сыйныф укучысы булу белән бергә, педтехникумның I курс тыңлаучысы да булып санала. Ул бик тырышып укый, алдынгылар рәтендә була. Хәтта стипендия дә алып бара. Мәктәптә һәм интернатта җәмәгать эшләрендә актив катнаша. Мәктәп күләмендә чыгып килгән «Алга» исемле пионер стена газетасының редколлегия члены һәм актив авторы була, әдәбият, драма, спорт түгәрәкләренә йөри. Комсомоллар белән төрле концертларда, кичәләрдә чыгыш ясыйлар, пионерлар арасында отряд вожатые була. Ул 1927 нче елда җир төзү техникумын тәмамлый, төрле эшләрдә эшли һәм Казан дәүләт педагогия институтының тарих-филология бүлегенә укырга керә.

1933 елдан алып 1941 елга кадәр Алиш «Пионер каләме» журналының җаваплы секретаре булып эшли. Бөек Ватан сугышы башлангач, Абдулла Алиш 1941 елның 14 июлендә фронтка китә. Орлов өлкәсендә сугышларда катнаша. Әмма октябрьдә Десна елгасы буенда барган каты бәрелештә чолганышта кала һәм фашистлар кулына әсир булып төшә. Илбасарлар башта яраткан язучыбызны төрле лагерьларда йөрткәннәр, аннан соң Берлин янындагы Вустраугa

килеп эләгә. Биредә ул шагыйрь Муса Җәлил һәм аның көрәштәшләре белән очраша. Бик тиз арада аралашып китәләр. Бергәләп фашистларга каршы оешмада эшлиләр. Тик 1943 елда бу оешманың эше фашистларга билгеле була. Җәлилчеләр һәм Абдулла Алиш кулга алыналар, үлем җәзасына хөкем ителәләр.

1944 елның 25 августында фашист палачлары аны гильотинада җәзалап үтерәләр. Туган илебез А.Алишны онытмый. Үлгәннән соң батырлыклары өчен аны орден һәм медальләр белән бүләкли. Аның исемен йөртүче мәктәпләр, балалар оешмалары, урамнар бар. Казан шәһәрендә, туган авылы Көектә музей эшли, һәйкәл куелган. Балалар бакчаларында, мәктәпләрдә аның әсәрләрен, әкиятләрен, хикәяләрен балалар бик яратып укыйлар, әкиятләрен сәхнәләштерәләр. Казан дәүләт курчак театры аның «Сертотмас үрдәк» әкиятен сәхнәләштерде. Шагыйрьләр аңа багышлап шигырьләр язалар. Композиторлар аның шигырьләренә җырлар иҗат итәләр.

Батыр авылдашыбызның тууына быел 116 ел булды, әмма без аны һичкайчан онытмыйбыз. Һәр ел саен аның туган көнендә Шигырь бәйрәме үткәрәбез. Язучылар белән очрашулар, Алиш премиясен тапшыру чаралары да безнең авылыбызда үтә. Без үзебезнең Алиш варислары булуыбыз белән бик горурланабыз.

Татарстан Президентының матбугат үзәге җитәкчесе, язучы Әнәс Хәсәнов

Озак еллар Татарстан Президентының матбугат үзәге җитәкчесе булып эшләгән, язучы Әнәс Хәсән улы Хәсәновны да якташлары бик хөрмәт итә. Ул 1935 елның 23 июнендә Спас (элекке Куйбышев) районы Көек авылында туган. Мәктәптә бик тырышып укый, гел алдынгылар рәтендә була. Шуңа күрә район пионер слетларында еш катнашырга туры килә. Әнәс Хәсәнов төрле җәмәгать эшләрендә, концерт-спектакльләрдә катнаша. Мәктәпне тәмамлаганнан соң, Спас педагогия училищесына укырга керә. 1954 елда аны уңышлы гына тәмамлый. Ә 1959 елда Казан педагогия институтын тәмамлый. Уку дәверендә өлкән пионервожатый булып та эшләргә туры килә. 1959–1972 елларда Казан телевидениесе студиясенең балалар өчен тапшырулар редакциясендә редактор, өлкән редактор, аннары иҗтимагый-сәяси тапшыруларның баш редакторы булып эшли.

1984 елга кадәр – партия өлкә комитетының мәдәният бүлегендә инструктор, 1984–1988 елларда – Татарстан китап нәшриятында баш редактор урынбасары, 1988–1990 елларда «Татарстан» («Татарстан коммунисты») журналының җаваплы секретаре булып эшли.

1991 елда Әнәс Хәсәнов ТАССР Югары Советы секретариатының өлкән консультанты, аннан соң Татарстан Президентының матбугат үзәге җитәкчесе итеп билгеләнә. Соңыннан Татарстан Президентының матбугат архивы мөдире була. Бик күп премияләр иясе, журналистлар Союзы әгъзасы.

Әнәс Хәсәнов – күпкырлы иҗатчы. Ул тәрҗемә өлкәсендә дә күп хезмәт куя. Рафаэль Мостафин белән берлектә Әнәс «Татарстанның беренче Президенты Минтимер Шәймиев» исемле китап язды һәм аны үзе үк тәрҗемә дә итте.

Педагогика фәннәре докторы, профессор Әнвәр Хуҗиәхмәтов

Россиянең һәм Татарстанның атказанган укытучысы, Татарстанның атказанган фән эшлеклесе, педагогика фәннәре докторы, профессор Әнвәр Нуриәхмәт улы Хуҗиәхмәтов.

Якташларыбыз арасында Татарстан Республикасының фән һәм белем үсешенә зур өлеш керткән якташларыбыз да бар. Алар арасында **Әнвәр Нуриәхмәт улы Хуҗиәхмәтов** тә бар.

Ул 1952 елның 30 июлендә Кузнечиха районы Йолдыз авылында (Хәзер Спас районы) туа. Әтисе Нуриәхмәт һәм әнисе Зөлхәбирә ун бала тәрбияләп үстергәннәр. Алар гаиләседә 5 малай һәм 5 кыз үскән. Әнвәр абый үзе 8 нче бала булып дөньяга килгән. Мәктәптә дә гел «5» ле билгеләренә укый.

Кечкенәдән үк мәкаләләр язарга яраткан бала иҗади малай булып таныла. «Ялкын», «Пионерская правда», «Яшь ленинчы» кебек балалар матбугатының актив хәбәрчесенә әйләнә. 7 класста укыганда «Пионерская правда» газетасы Бөтенроссия «Бөркеткәй» пионер лагерена җибәрә. Ә 8 сыйныфта исә ВЛКСМ ның өлкә комитеты һәм хәзерге «Сабантуй» журналы редакциясе Әнвәр абыйны «Артек»ка юллама белән бүләкли. Бала чагында булган бу күңелле мизгелләр

бер дә онытылмый, әлбәттә. Дөньяның төрле төбәгеннән килгән яшүсмерләр белән аралашу, яңа мохиткә эләгү яшүсмер күңелендә онытылмас хатирәләр калдыра.

Әнвәр абый мәктәптә төгәл фәннәр – математика, физиканы бик яхшы үзләштерә. Бу өлкәгә караган мәсьәләләрне бүген дә бернинди авырлыксыз чишеп бирә алам, – дип җавап бирә ул үзенең бер интервьюсында. Укытучылар да, туганнары да аны я математик, я физик итеп күзаллыйлар. Әти-әнисенең исә авыл хуҗалыгы институтында укытасылары килә. Әмма Әнвәр абый КДУ га журналистика юнәлеше буенча укырга керә. Югары уку йортын уңышлы гына тәмамлый үзенең туган ягына мәктәп укытучысы булып эшкә кайта. Мәктәп дөньясы шулкадәр мавыктыргыч була ки, ул үзенең бөтен көчен биреп эшли башлый.

Аннары завуч, мәктәп директоры, РОНО хезмәткәре булып та эшләргә туры килә. Алга таба тагын да югарырак дәрәҗәләргә ирешә, Казанда министрлыкта, аннары университетта Әнвәр абый үзенең педагогик эшчәнлеген дәвам иттерә.

Хәзерге вакытта Әнвәр Нуриәхмәт улы – Казан федераль (Идел буе) университетының Мәгариф һәм психология институтының укыту һәм тәрбия методологиясе кафедрасы җитәкчесе.

7 монография, педагогика буенча бик күп хезмәтләр һәм дәреслекләр авторы, Муса Җәлил, Каюм Насыйри исемендәге премияләр лауреаты, «Почет билгесе» орденына, СССР авыл хуҗалыгы казанышлары күргәзмәсенең бронза, көмеш, алтын медальләренә лаек.

Әнвәр Нуриәхмәт улы Хуҗиәхмәтов җитәкчелек иткәндә, Чәчәкле урта мәктәбе гөрләп тора. Укудан тыш, укучылар алма бакчасында, терлек фермасында көч куялар, умартачылык һәм урманчылык белән шөгыльләнәләр. Барысы да җиң сызганып эшлиләр: сыер да савалар, сарыклар, куяннар карыйлар, алма бакчасында төрле сортлы алмалар, җиләк-җимеш үстерәләр. Укучыларның хезмәте бушка китми. Алар ил күләмендә үткәрелә торган СССР авыл хуҗалыгы күргәзмәләрендә катнашып, күп кенә медальләр һәм грамоталар белән бүләкләнәләр.

Ә инде «Кече Артек» хезмәт һәм ял лагерының даны хәтта бөтен илгә тарала. Ул елларда лагерьда атаклы кешеләр, галимнәр, язучылар, артистлар, район җитәкчеләре дә кунак була. Алар укучылар белән очрашулар оештыралар, концертлар куялар. Укучылар да эшләп кенә тормыйлар, зур-зур шәһәрләргә экскурсияләргә баралар, кинолар, концертлар карыйлар. Чәчәкле мәктәбе укучылары ул елларны бары яхшы яктан гына искә алалар. «Күңелле, кызык вакытлар иде», – дип яшьлек хатирәләрен барлыйлар.

Профессорның укучылары

Бүгенге көндә Әнвәр абыйның укучылары арасында остазларының эшен лаеклы дәвам итүчеләр шактый. Аларның кайберләрен атап китәсем килә.

Педагогика фәннәре кандидаты, «ШАЯН ТВ» балалар каналы җитәкчесе Рамилә Әхмәтзакир кызы Сәхабетдинова

Рамилә апа 1969 елның 12 февралендә элеккеге Куйбышев районы (Хәзерге Спас районы) Чәчәкле авылында туып үсә. Мәктәпне «5» ле билгеләренә генә тәмамлый һәм Казан Дәүләт университетының журналистика факультетына укырга керә. 1992 елда бу уку йортын уңышлы гына тәмамлый. 1986–2000 елларда режиссер ярдәмчесе, «Татарстан» Дәүләт телерадиокомпаниясендә балалар тапшырулары редакторы, 2002 елдан «Татарстан – Яңа гасыр» телерадиокомпаниясенең балалар һәм яшьләр тапшырулары иҗади берләшмәсе директоры булып эшли. «Тамчы-шоу», «Яшьләр тукталышы», «Күчтәнәч», «Син – минеке, мин – синеке», «Мәктәп» тапшырулары авторы һәм редакторы. 2004–2008 елларда Россия Федерациясе Дәүләт Думасында депутат ярдәмчесе булып тора. 2005 елда Йошкар-Ола шәһәренең Мари дәүләт университетында кандидатлык диссертациясен яклый. Республикакүләм «Алтын каләм» яшь журналистлар фестиваленең оештыручысы һәм жюри әгъзасы, Казан Дәүләт мәдәният һәм сәнгать университеты доценты, Татарстан Республикасының журналистлар Союзы әгъзасы, «Татарстан – Яңа гасыр» иҗтимагый-сәяси хәрәкәтенең лидеры. Рамилә апа 2001–2006 нчы

елларда берничә тапкыр «Бәллүр каләм» премиясенә лаек була. 2009 елда «ТЭФИ-Регион» конкурсында «Күчтәнәч» тапшыруы «Алтын Орфей» премиясенә лаек була. 2010 елда Россия телевидениесе Академиясе дипломына лаек була.

2018 нче елның 12 нче ноябрендә Татарстан Президенты Рөстәм Нургали улы Миңнеханов инициативасы белән «ШАЯН ТВ» исемле балалар каналы гамәлгә куелды. Рамилә Әхмәтзакир кызы – бу каналның оештыручысы һәм җитәкчесе дә. Якташыбыз бер нәрсә алдында да куркып кала торганнардан тугел. Куйган максатларына һичшиксез ирешә. Милләте, аның киләчәге өчен янып-көеп яши.

Татарстан Фән һәм мәгариф министрлыгының әйдәп баручы консультанты, төбәкара хезмәттәшлек бүлеге хезмәткәре Әлфия Гафиятулла кызы Әхәтова

Әлфия Гафиятулла кызы күп еллар дәвамында Яр Чаллы шәһәре мәктәпләрендә балаларга белем бирде. Бүгенге көндә ул татар милли мәгарифе өчен күп хезмәт куя. Әлфия апаның әнисе Насыйбуллина Халидә Минсабир кызы да озак еллар мәктәптә математика укытучысы булып эшләде. Хәзерге көндә инде ул лаеклы ялда, әмма кызы әнисенең эшен лаеклы дәвам итә.

Мөгаллимнәр нәселе

Минем каенанам **Садретдинова Җария Рәхим** кызы күп еллар дәвамында авылыбыз мәктәбендә физика һәм математика укытучысы булып эшләде. Аның хезмәт стажы – 50 ел. Ул үзенең мөгаллим булып эшләгән елларын бары тик яхшы яктан гына искә ала.

Җария Рәим кызы кышның чатнама суык бер көнендә, 1941 елның 15 декабрендә дөньяга аваз сала. Нәкъ шул көнне әтисе, Миңнегулов Рәхимулла, башкалабыз Мәскәү янында барган канкойгыч бәрелешләрдә һәлак була. Әнисе Мәфтуха тугыз бала белән тол кала. «Әнигә дә җиңел булмагандыр инде, әлбәттә. Әмма ул безне барыбызны да исән-сау үстерде, акыллы, тәүфыйклы итеп тәрбияләде. Тормыш юлларында очраган авырлыкларны җиңеп, дөньяның матурлыгын тоеп яшәргә өйрәтте», – дип искә ала ул балалык елларын. Спас районы Ирек авылында туып үссә дә, укырга Иске Рәҗәп мәктәбенә йөри. Ул бик тырышып укый һәм мәктәп күләмендә үткәрелгән чараларда бик актив катнаша.

1965 елда Казан дәүләт педагогия институтын тәмамлаганнннан соң, Көек мәктәбенә эшкә килә. Җария Рәим кызы укытучы булып кына эшләп калмый, өлкән пионервожатый вазифасын да алып бара. Укучылар белән бик актив эшли, күп кенә кызыклы чаралар оештыра, үзе гармунда уйнап җырлый.

Мәктәптә үткәрелгән чараларга без Җария Рәим кызын еш чакырабыз. Анда ул үзенең яшьлек хатирәләре белән уртаклаша, укучыларга үзенең үгет-нәсихәтләрен бирә. Бүгенге көндә Җария Рәим кызы лаеклы ялда.

Мин үзем дә 27 нче ел укытучы булып эшлим. Минем арттан сеңелләрем дә педагог һөнәрен сайладылар. Башлангыч сыйныфлар укытучысы һөнәрен алган Равилә сеңелемнең эш стажы – 22 ел, инглиз теле укытучысы булып эшләүче Гөлназ сеңелемнең эш стажы – 12 ел. Тагын бер туганыбыз, математика укытучысы булып эшләүче Садретдинова Нурзилә Габделәзәл кызының да хезмәт юлы 30 елга тигез. Шулай итеп, безнең нәселебезнең мөгаллимлек стажы бер гасырдан артык, барлыгы 140 елны тәшкил итә.

Йомгаклау. Эшемә нәтиҗә ясап, түбәндәгеләрне әйтеп китәсем килә. Якташларыбыз арасында атаклы мөгаллимнәребез бик күп! Туганнарыбыз арасында укытучы булган, бу һөнәргә тугъры калган нәселебез дәвамчылары да шактый. Алар үз эшләрен яратып башкаралар, балаларга гыйлем һәм тәрбия орлыклары чәчәләр. Мин аларның һәркайсы белән горурланам. Шундый шәхесләребез булганда, татар мәгарифе алга таба да зур уңышларга ирешәчәк әле.

Кулланылган әдәбият:

1. Алиш А. Г., Бикчәнтәева Ә. Ә. Тылсымлы хикәяләр. – Казан: ТаРИХ, 2003.
2. Алиш А. Г. Сайланма әсәрләр. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1969.

3. Сөнкишева И. Г. Язучы да Алиш, батыр да. Абдулла Алиш турында истәлекләр. – Казан: Мәгариф, 2001.
4. «Мәйдан» журналы, № 5, 2009.
5. «Яңа тормыш» газетасы, 1 март, 2019 ел.
6. «Энциклопедия города Болгара и Спасского района» – Болгар: 2017

Р.С.ГАЗИЗОВНЫҢ БЕРЕНЧЕ БАСКЫЧ МӘКТӘПЛӘРДӘ УКУЧЫ ТАТАР БАЛАЛАРЫН УКЫРГА–ЯЗАРГА ӨЙРӘТҮДӘГЕ ЭШЧӘНЛЕГЕ

Хуснуллина Зилина Мәгфур кызы
Урта белем бирү Дәүләт автономияле
һөнәри белем бирү учреждениясе
«Казан мәгълүмати технологияләр
һәм элемтә техникумы»

Бүгенге көндә Р. С. Газизовның чагыштырма грамматикалары, русларга татар теле дәреслекләре, татарларга рус теле дәреслекләре, лексикография өлкәсендәге эшчәнлеге фәнни яктан җентекләп өйрәнелгән. Шуңа күрә без рус һәм татар мәктәпләренең башлангыч сыйныфларында татар теленә өйрәтүдә Р. С. Газизовның фәнни–методик эшчәнлеген өйрәнүне эшенең төп максаты итеп куйдык. Әлеге максатка ирешү өчен, түбәндәге бурычларны билгеләдек:

1. Р.С.Газизовның беренче баскыч мәктәпләрдә укучы татар балаларын укырга–язарга өйрәтү юлларын ачыклау.

2. Р.Газизовның М. Х. Корбангалиев белән берлектә язган «Русларга татар теле өйрәтү өчен кулланма һәм дәреслек», М.Сударчиков белән берлектә язган «Сборник упражнений по грамматике и развитию устной и письменной речи» дигән хезмәтләренә күзәтү ясап, телгә өйрәтүнең ысулларын һәм алымнарын, принципларын билгеләү.

3. «Руслар өчен татар теле дәреслеге»нең төзелешен өйрәнү, эчтәлеген, тематикасын ачыклау һәм бүгенге башлангыч сыйныф дәреслекләре белән чагыштыру.

Тикшерү объекты булып Р. С. Газизовның башлангыч мәктәпләрдә рус һәм татар теленә өйрәтүнең барышы тора.

Эшенең теоретик нигезендә М.Корбангалиевнең «Ана теле методикасы» (1918), А. Ш. Асадуллин, Л. З. Шакирова, М. З. Зәкиев, Ф. Ю. Юсупов, Ф. С. Сафиуллина, Р. А. Юсупов, Ф. Ф. Харисов, А. А. Леонтьев, Т. А. Вишнякова һ.б. хезмәтләр ята.

Әлеге эшнең төзелешенә килгәндә, ул керештән, төп өлештән, йомгак һәм кулланылган әдәбият исемлегеннән тора. Керештә теманың актуальлеген һәм максатларын билгеләдек, төп бурычлар ачыкланды, тикшерү объекты, теоретик нигезе күрсәтелде.

Укырга һәм язарга өйрәтүдә Ризаэтдин Сәлахетдин улы Газизовның (1894–1981) фәннияметодик эшчәнлеген карап чыккач, түбәндәге нәтиҗәләргә килдек:

1. Совет чоры мәктәбендә укырга–язарга өйрәтү барышында 1923 еллардан алып комплекс, бригада–лаборатория кебек яңа ысуллар кулланыла башлый. Әлеге ысуллар әлифба укытуга да бик нык кагыла. Америка мәктәпләрендә әлифба беренче ярты еллыкта бөтенләй кулланылмаганга күрә, Р. С. Газизов та әлифбасыз укытып була дигән фикер үткәрә, беренчеләрдән булып аның методикасын эшли. Ул әлифбасыз укырга–язарга өйрәтүдә ике чорны күз уңында тота:

– укырга–язарга өйрәтүгә хәзерлек күрү моменты,
– укырга–язарга өйрәтү моменты.

Р. С. Газизов «коллектив хикәяләр» төзү һәм язуга хәзерлек өчен рәсем эшләрен дәвам иттерү белән бергә сүзләрнең иҗекләргә бүленеше белән дә таныштыра. Автор, рәсемнәргә таянып, сөаль–җавап рәвешендә җөмләләр төзи, ныклы күнекмәләр булдыра: иҗекләр язып

һәм әйтеп уйнау, дәфтәр–альбом тутырту һ. б. эшләр тәкъдим итә. Р. С. Газизов бу юлны «табигый юл» дип саный һәм өйдә укырга өйрәнүне «балалар өчен таныш әйберләр һәм сурәтләр аркылы булуыннан килеп чыгуын» ассысыклый. Өй шартларында укырга–язарга өйрәнгән балаларны мәктәптә грамотага өйрәнгән балалар белән берничек тә чагыштырып булмый, әлбәттә. Ләкин шуның белән бергә мондый табигый юл белән һичкем тарафыннан мәҗбүр ителмичә укырга–язарга өйрәнү эше «тулы сурәтләр – балага таныш берәр әйбернең үзе яки аның сурәте (картиналары) – белән бәйләнгән сүзләр һәм җөмләләр аркылы» булуы бәхәссез.

2. Р. С. Газизов лаборатория планы буенча ана теле дәресләрен ничек алып баруның методикасын бирә. Иң элек методист укытуның максатын, сайланган материал һәм өйрәтү әмәлләрен ачыклый. Ана теле дәресләрен ул дүрт өлешкә бүлә: а) уку һәм язу, б) грамматикага өйрәтү, в) сөйләү һәм язу телләрен үстерү, г) әдәби әсәрләрне өйрәнү. Автор лаборатория планы буенча укырга өйрәтүнең гомуми юлларын да билгели: укучының берәр әсәрне үзлегеннән укуына ирешү, сүзлек эшен башкару, әсәрнең төп фикерен ачыклау, эчтәлеге буенча сораулар әзерләү, нәтиҗәләр чыгару өчен бөтен коллектив белән әңгәмә ясау һ. б.

3. Автор «Лаборатория планы буенча ана теле дәресләре» дигән мәкаләсендә укырга өйрәтүгә өлешчә генә кагылса, ә «Беренче баскыч мәктәптә уку» дигән мәкаләсендә башлангыч мәктәпләрдә укучыны ана теленнән укырга өйрәтүнең методикасын бирә. Р. С. Газизов укуның бүлекләреннән бигрәк тә тасвирлы уку һәм изахлы укуны җентекләп тикшерә. Аның фикеренчә, уку тасвирлы булсын өчен, укытучы түбәндәгеләрне истә тотарга тиеш:

1) тавышны дөрес алып бару,
2) кирәк хәтле һаваны эчкә ала һәм аны кирәк хәтле генә чыгара белү,
3) аерым сүзләрне һәм авазларны гадәттәгечә дөрес әйтә белү,
4) укыган вакытта туктальшларны дөрес ясау,
5) әкеренлек һәм тизлек,
6) басымны дөрес кую.

4. Р. С. Газизов «Табигыймы яки табигый булырга тиеш түгелме?» дигән мәкаләсендә дөрес язарга (имлага) өйрәтүнең принципларын тикшерә һәм аларга аңлатма бирә. Р. С. Газизов башлангыч сыйныфларда ук тавыш дәрәҗәсе, интонация, басымлы иҗекләр белән эшләү, тавышны үзгәртә белү, ткуталышлар һ. б. ны эшләүнең зарурлыгын ассызыклый. Башлангыч мәктәпләрдә үк баланы аңлап, тәрбияле укырга гадәтләндергәндә, һәр сүзнең тәэсир итү көченә игътибар итү, аерым–аерым фикерләр һәм әсәрнең өлешләре арасында булган бәйләнешне күрү, бөтен әсәрнең төп нәтиҗәсен әтәли күрә белүне күз уңында тота.

5. Р. С. Газизовның М. Х. Корбангалиев белән берлектә 1925 елда язган «Русларга татар теле өйрәтү өчен кулланма һәм дәреслек» шушы өлкәгә караган иң беренче дип әйтерлек хезмәтләрдән санала. Билгеле, дәреслектә җанлы сөйләм дәресләренең бер–берсе белән булган бәйләнешләренең кайвакыт өзелгән урыннарына да юлыгасың. Сөйләм авазлары белән эшләү дә игътибардан читтә калган кебек тоела. Ләкин шулай да заманы өчен бу дәреслек русларга татар телен өйрәтүдә бик мөһим роль уйнаган.

6. Уку–язуга өйрәтү дәресләрендә тәкъдим ителгән күнегүләр нигездә тәрҗемәле–грамматик ысулга нигезләнгән. Күнегүләрнең бер төре тәрҗемә белән бәйле рәвештә тәкъдим ителгән (үрнәктәге фразаларга тиешле тагылмаларны куеп тәрҗемә итегез, үрнәксез фразаларны татар теленә тәрҗемә итегез, тексны тәрҗемә итегез), ә икенче төре күбрәк грамматик материалны хәтердә ныграк калдыру максатыннан төзелгән.

7. Р. С. Газизовның М. Х. Корбангалиев белән берлектә төзегән «Русларга татар теле өйрәтү өчен кулланма һәм дәреслек» дигән хезмәтендә җанлы сөйләм дәресләре һәм уку–язуга өйрәтү дәресләреннән соң китапның яртысыннан күбесен сөйләмә һәм язма телне ныгытуга багышланган материал алып тора. Биредә тәҗрибәле методистлар зур күләмле текстлар һәм алар белән эшләү күнегүләрен тәкъдим итәләр.

8. Р. С. Газизовның 1941 елда М.Сударчиков белән берлектә язган «Сборник упражнений по грамматике и развитию устной и письменной речи» исемле укытучылар һәм укучылар өчен гамәли һәм фәнни кулланмасы игътибарга лаек. Бу җыентыкта грамматик, лексик, стилистик материал зур урын алып тора. Биредә тел материалын өйрәткәндә, орфоэпия, сүз ясалышы, исем, сыйфат, сан, алмашлык, хикәя фигыль, сыйфат фигыль, хәл фигыль, рәвешләрне үзләштерү күздә тотыла. «Сүз ясалышы»н өйрәнгәндә ныгыту характерындагы күнегүләр планлаштырылган. Биредә язма күнегүләрдән «тәрҗемә итү, сорауларга тулы җавап бирү, алмашлыкларны кулланып, җөмләләр төзү» кебек күнегүләр күбрәк кулланылса, сөйләм күнегүләреннән беренче чиратта «бирелгән сүзләр белән җөмләләр төзү яки җөмләләрне дәвам итү» күздә тотыла.

Гомумән алганда, Р. С. Газизовның татар теле дәреслекләре бик уйлап эшләнгән: текстлар белән эшләү, сүзлек эше, грамматик материалны үзләштерү, сәнгатьле уку, грамотлы итеп язу күнекмәләрен булдыру, иҗади характердагы күнегүләр белән эшләү. Галимнең методик хезмәтләрен барлап, татар теле дәреслекләренә күзәтү ясап чыккач, шундый фикергә киләсең: ул оста укытучы, методист, галим. Хезмәтләрен тикшереп чыкканнан соң, шуны әйтәсе килә: – Газизов Ризаэтдин Сәлахетдин улы чын мәгънәсендә үз эшен белеп, яратып башкаручы методист, тәҗрибәле укытучы. Аның методик кулланмалары, мәктәп дәреслекләре бүген дә үрнәк булып торырлык.

ЯКТАШЫБЫЗ МӨХЕТДИН КОРБАНГАЛИЕВНЕҢ ПЕДАГОГИК ЭШЧӘНЛЕГЕ

Шәйдуллина Ләйсән Малик кызы
ТР Әгерҗе муниципаль районы
МБГББУ Тирсә урта гомуми белем бирү мәктәбе,
Туган (татар) теле һәм әдәбияты укытучысы

Татар халкы үзенең мәшһүр шәхесләре белән мәртәбәле. Һәр төбәктә горурланырлык, аларның бай мирасын буыннан буынга тапшырырлык зыялыларыбыз бар. Әгерҗе төбәге дә бөек шәхесләргә бик бай. Тел, әдәбият, сәнгать дөньясын гына алсак та, күпме күренекле әдипләребезне санап китә алабыз. Драматург Таҗи Гыйззәт, драматург һәм язучы Юныс Әминов, мәшһүр татар фонетисты Шәехгаттар Иманаев, танылган җырлар авторы, шагыйрь, татар музыка эшлеклесе Ләбиб Айтуганов, язучы Мансур Вәлиев, шагыйрь Фазыл Шәех, шагыйрә һәм мөгаллимә Әнисә Каримова, танылган шагыйрь Чыңгыз Мусин, язучы һәм табиб Габдулла Галиев һәм башкалар. Сүзем бөек педагог Мөхетдин Корбангалиев турында барачак. Беренчедән, М.Корбангалиев – безнең мәшһүр якташыбыз, икенчедән, атаклы педагогның фикерләре бүгенге көндә дә актуальлеген югалтмаган. «Ана телендә укыту – балаларга белем бирүдә һәм аларны тәрбия итүдә бердәнбер корал», – дип, иң элек үз телеңне белүне алгы планга куйган ул. Шулай итеп, эзләнү эшемнең темасы «Якташыбыз Мөхетдин Корбангалиевнең педагогик эшчәнлеге» дип атала. Максатым – Мөхетдин Корбангалиевнең педагогик эшчәнлеген тирәнрәк өйрәнү. Максатка ирешү өчен түбәндәге бурычларны куйдым: М. Корбангалиевның эшчәнлеген төрле чыганаклардан файдаланып эзләнү һәм өйрәнү; бөек педагогның татар телен үстерүгә керткән өлешен өйрәнү; М.Корбангалиевнең «Мирасханә» сайтында бирелгән үрнәкләренә күзәтү ясау; аның нәсел дәвамчылары һәм аларның эшчәнлеге турында өйрәнү.

Якташыбыз Мөхетдин Корбангалиевның эшчәнлеге турында күбрәк белү өчен «Мәшһүр татар галимнәре» җыентыгын, «Әгерҗем – йөрәк җырым» җыентыгын, Интернет челтәрендә бирелгән википедияләрне өйрәндем. Шулай ук М. Корбангалиевнең авылдашы булган һәм аның эшчәнлеге белән тирәннән кызыксынган остазым, мәгариф ветераны Сибгатова Эльза белән әңгәмә оештырдым.

«Профессор Мөхетдин Хафизетдин улы Корбангалиевнең исеме республикабыз чикләреннән еракта да билгеле. М. Корбангалиев 1873 елның 26 ноябрь (7 декабрендә) Биектау авылында (хәзерге Татарстанның Әгерҗе районы) крестьян Корбангалиев Хафизитдин гаиләсендә туа. Гаиләдә Мөхетдиннән тыш ике абыйсы – Нуретдин, Сәйфетдин, шулай ук өч апасы була. Башлангыч белемне ул туган авылында ала, мәктәпкә биш яшеннән үк йөри башлый. 1887 елда авылда рус мәктәбе ачылгач, шунда рус теле һәм әдәбияты белән кызыксынып китә. Укытучылык эшенә күңеле тартыла. Бу теләгенә әтисе каршы килми, шулай итеп Мөхетдин Казандагы укытучылар мәктәбенә (учительская школа) укырга керә. Шунда укыганда беренче тапкыр К.Насыйри белән очраша, өлкән мәгърифәтче аңа татар һәм рус телләрен өйрәнү буенча практик киңәшләр бирә. Корбангалиевнең татар фольклоры белән мавыгуын белгәч, К. Насыйри аңа бу өлкәдә дә төпле фикерләрен җиткерә. М. Корбангалиев үзенең бер язмасында халык әдәбиятын җыюга карата К. Насыйриның үзенә юл күрсәтүен әйтә: «…Бу юлы авыл мәктәбендә җыйган җырларымны, бәетләрне алып барган идем. Ул аларны өстән-өстән карады да картлардан сөйләтеп җыярга кушты… Мин җәй көне, авылга кайткач, шул күрсәткән юл белән байтак нәрсәләр җыйдым».

Казанда укуын тәмамлагач, М. Корбангалиев Мамадыш өязенең бер авылына укытучы итеп җибәрелә. Аның педагоглык хезмәте шул вакыттан башлана. Авыл балаларына рус һәм татар телләрен өйрәтә, үзенең бөтен вакытын, бөтен көчен халыкны агарту эшенә бирә. 1903 елда Корбангалиев Казандагы татар приютына мөдир һәм укытучы итеп күчерелә. Биредә аңа иҗтимагыйсәяси эш өчен дә киң юл ачыла. Ул Х.Ямашев, Г.Колахмәтов белән таныша. Иҗтимагый һәм сәяси тормышта актив катнашуы белән бергә М. Корбангалиев педагоглык эше дә алып бара. Үзенең укыту тәҗрибәсенә таянып, башлангыч мәктәпләр һәм зурлар мәктәбе өчен татар әлифбалары төзи, шулай ук татар теле, математика һәм география буенча да дәреслекләр төзеп бастыра.

Бу дәреслекләрнең кайберләре «Мирасханә» сайтына урнаштырылган. Сайт Татарстан Республикасы Фәннәр Академиясенең Г.Ибраһимов исемендәге Тел, әдәбият һәм сәнгать институтының Язма һәм музыкаль мирасы үзәге тарафыннан төзелгән. Сайтта Мөхетдин Корбангалиевнең дүрт дәреслеге урын алган: «Гамәли тел сабаклары», «Дөнья», «Татар әлифбасы» һәм «Татарча уку». Һәр дәреслекне тулысынча күрергә, йөкләтеп алырга мөмкин. Дәреслекләрнең басылу вакыты, ничә биттән икәнлеге, кемнәргә аталганы турында кыскача мәгълүмат бирелгән.

1923–1924 елларда Татарстан хөкүмәте тарафыннан Татарстан Республикасында рус һәм татар телләрен дәүләт телләре дип исәпләү һәм ул телләрне шунда яшәүче барлык кешеләр дә өйрәнергә тиешлек турында карар кабул ителә, рус мәктәпләре өчен татар телендә дәреслекләр төзергә кирәк була. Бу эш Мөхетдин Корбангалиев тарафыннан башлап җибәрелә. 1928 елда М.Корбангалиев һәм Р.Газизов тарафыннан «Русларга татар телен өйрәтү өчен кулланама һәм дәреслек» дигән китап төзеп бастыра. Үзе генә һәм Р.Газизов белән берлектә 1927–1934 елларда урта мәктәптә «Руслар өчен татар теле дәреслеге» (V–VI сыйныф) һәм «Татарлардан башкалар өчен татар теле дәресләре» китапларын төзеп бастыра. Бу дәреслекләр Наркомпрос тарафыннан хәтта техникумнар, вузлар, зурлар курслары өчен дә файдаланырга тәкъдим ителә.

Совет хөкүмәте М.Корбангалиевнең татар халкын агарту өлкәсендәге хезмәтләренә югары бәя бирә. 1928 елда аңа Хезмәт Герое исеме бирелә.1930 елда, Казан университетының 125 еллыгы уңаеннан, ул ТАССРның атказанган фән эшлеклесе дигән мактаулы исем ала. 1940 елда исә, ТАССРның 20 еллыгы уңаеннан, ул Хезмәт Кызыл Байрагы ордены белән бүләкләнә. Тиздән галим РСФСРның атказанган фән эшлеклесе исеменә лаек була.

Бөек педагог М.Корбангалиев үз үрнәгендә балаларына да тиешле тәрбия биргән. Алар да, тормышта үз юлларын табып, төрле өлкәләрдә зур уңышларга ирешкәннәр. Профессор Мөхетдин Корбангалиевнең дүрт баласы була. Олы ике баласы мәшһүр табиблар: Салих Корбангалиев – профессор, медицина фәннәре докторы һәм Мөкаррәмә Корбангалиева – табиб-рентгенолог. Кечеләре Хәлимә Корбангалиева – профессор, биология фәннәре докторы, улы Рөстәм Корбангалиев – Бөек Ватан сугышы ветераны, химик.

Бөек педагог Мөхетдин Корбангалиевнең тормыш юлын һәм эшчәнлеген якташыбыз, остазым, мәгариф ветераны, Биектау авылында туып үскән, бүгенге көндә Мордывый авылында яшәүче Сибгатова Эльза Миннеәхмәт кызы җентекләп өйрәнә. Ул М. Корбангалиевнең нәсел шәҗәрәсен дә төзегән. Шулай ук М. Корбангалиев турындагы мәгълүмат Эльза Сибгатованың яңа басылып чыккан «Бөек Себер юлында Биектау» исемле әдәби-документаль җыентыгында лаеклы урын алган.

2023 елда Мөхетдин Корбангалиевнең тууына 150 ел уңаеннан районда һәм туган авылы Биектауда матур чаралар оештырылды. Әгерҗедә Укытучы һәм остаз елын ачу тантанасы, Биектауда галимне искә алу чарасы уздырылды. Татар Шаршадысы авылында Фәүзия Бәйрәмова катнашында Әгерҗе төбәге тарихчылары җыены үтте.

Телне, үз халкын яратуы, хезмәт сөюе, ташып торган энергиясе һәм түземлеге М. Корбангалиевкә барлык кыенлыкларны җиңәргә, үз юлыннан тайпылмыйча алга барырга, максатына ирешергә ярдәм итә. Ул соңгы сулышына кадәр халкыбызны яктылыкка илтү юлында армый-талмый хезмәт итте, мәгариф, мәгърифәтчелек өлкәсендә, мәктәп-мәдрәсәләр ачуда, аларда татар телен укытуны кертүдә нәтиҗәле эшләде. Шуның өчен дә Мөхетдин Хафиз улы Корбангалиевне халкыбыз дан-хөрмәт казанган галимнәрнең берсе дип саный һәм онытмый.

Бөек якташыбыз, күренекле тел белгече, педагог-профессор Мөхетдин Корбангалиевнең тормыш һәм хезмәт юлын, нәсел дәвамчыларының эшчәнлеген өйрәнүне алга таба дәвам итәргә уйлыйм. Без, укытучылар, үз төбәгебезнең тарихын, аның күренекле шәхесләрен белергә, аларны яшь буынга җиткерергә тиеш.

МӨНИР ТАЛИПОВ ИҖАТЫНДА ТУГАН ЯК ҺӘМ МӘХӘББӘТ ТЕМАСЫНЫҢ АКТУАЛЬЛЕГЕ

Гафурова Светлана Гарифзяновна
МБОУ «Школа № 2» г. Заинска
Учитель татарского языка и литературы

«Яшь буынны гүзәл кеше итеп тәрбияләүдә әдәбият укытучысының җаваплылыгы, тоткан роле аеруча зур. Аның бурычы – эчке һәм тышкы яктан матур, гармонияле, бай рухлы кеше тәрбияләү», – дип яза М.Талипов.

Туган як. Туган туфрак. Туган төбәк. Бу сүзләр өлкән яшьтәге кешеләр өчен генә түгел, һәр сабый бала өчен дә газиз һәм кадерле булырга тиеш. Туган якның табигате, аңа бәйле кызыклы фактлар, аның тарихы, халыкның көнкүреше, гореф-гадәтләре, милли йолалары балаларга белем һәм тәрбия бирүдә зур роль уйный.

Без Зәй туфрагында туып үскән якташ әдипләребез, шагыйрьләребез, галимнәребез, сәнгать кешеләре белән хаклы рәвештә горурланабыз. Шуларның берсе – якташ шагыйребез, җәүһәребез – Мөнир Талипов.

Бүгенге көндә алар безнең арада булмаса да без алар турында белергә, иҗатларын өйрәнергә тиеш. Мин үземнең эзләнү эшемне Мөнир Талипов иҗатына багышлыйм. Мөнир Талипов туган ягы табигатенә гашыйк кеше була. Ул тормышны, балаларны бик ярата. Әдипнең гомер юлы кызыклы, ә әсәрләрендә бүгенге көндә дә бик актуаль темаларның берсе туган як табигатен саклап калу мәсьәләсен күтәрә. Әлеге теманың тәрбияви роле дә бик зур дип саныйм мин, чөнки Татарстан Республикасында яшәүче һәр милләт кешесе, дөнья әдәбияты һәм тарихыннан тыш, үзе яшәгән төбәкнең мәдәниятен, сәнгатен, гореф-гадәтләрен, тарихи үткәнен, бүгенгесен, киләчәген белергә тиеш.

Без бөек шагыйрьләребез иҗатын елдан-ел тирәнрәк өйрәнәбез. Ә янибызда яшәп иҗат иткән җирле язучыларыбыз турында бик аз беләбез. Шушы форсаттан файдаланып мин Зәй районы

Куш-Елга авылында яшәп иҗат иткән шагыйребез Мөнир Талипов иҗаты һәм тормыш юлына күзәтү ясыйм. Туган ягыбыз җәүһәрләрен белү безнең бурычыбыз.

Мөнир Талиповның шигырьләре укучыларда әхлаклылык, мәрхәмәтлелек, кешелеклелек, шәфкатьлелек сыйфатлары тәрбияли.

Җирле язучы Мөнир Вәли улы Талипов 1937 нче елда агачлар шартлап ярылган салкын кышның февраль аенда Әхмәтвәли һәм Бибигарифә Талиповлар гаиләсендә баш бала булып дөньяга аваз сала. Әти-әнисе гади крестьян була. Әтисе 1941нче елда сугышка китә Һәм 1943нче елда Мәскәү яны сугышында батырларча Һәлак була. Әнисе кечкенә Мөнирне һәм 4 айлык энесен кочаклап гомергә тол булып кала. Шулай итеп алар сыңар канат булып ятим үсәләр.Мөнир Талипов гомере буе Куш– Елга авылында яши. Шунда башлангыч белемне ала.Үзлегеннән бик күп укый.10 яшеннән колхоз эшенә йөри башлый. Еллар үтә Мөнир дә егет була. 17 яшендә колхоз фермасына сыерлар көтә. Көннәр буе табигать кочагында йөргәнгәме, Мөнир Талипов шул елларны шигырь яза башлый. Бик озак корылыктан соң бөтен халык зарыгып көткән җәйге җылы яңгыр явып үтә. Шушы шатлыктан соң беренче шигырь юллары туа. Беренче шигыре «Җәйге яңгыр»дип атала. Бу шигырь «Кызыл Зәй» газетасында басылып чыга. Бу 1956 нчы ел була. Шуннан аңа гүя канатлар үскәндәй була Һәм ул шигырьләре, мәкаләләре белән халыкны куандырып тора. Шигырьләре «Туган як авазы», «Төбәгем Тургае» исемле күмәк җыентыкларда дөнья күрә. Сөббух Рафиков исемендәге бүләк иясе була. 2002 нче елда хакимият ярдәме белән «Әбиләр чуагы» китабы басылып чыга. Гомеренең соңгы көннәренә кадәр кулыннан каләме төшми. Язны, тормышны бик яратканга күрә 2017 нче елның март аеда Мөнир бабай безнең арадан гомерлеккә китә. Әмма без аны онытмыйбыз, кызыклы, бай эчтәлекле шигырьләрен укып аны искә алабыз.

Әйе, бары тик авыл табигатен яратып, иртәнге сандугач сайравын тыңлап үскән кеше генә шагыйрь була ала, үз төбәгенең табигате турында үтә дә матур хисле шигырьләр яза ала торгандыр.

ГАБДУЛЛА ТУКАЙНЫҢ ПЕДАГОГИК КАРАШЛАРЫ

Минвәлиева Алсинә Харис кызы
Казан шәһәре Авиатөзелеш районының
«10 нчы гимназия» гомуми белем
муниципаль бюджет учреждениесе
Башлангыч сыйныф укытучысы

Кереш

Теманың актуальлеге. Татар халкының бөек шагыйре буларак танылган Габдулла Тукай турында һәм аның әсәрләре хакында шактый гына хезмәтләр бар. Алар татар, рус һәм башка бик күп төрле чит телләрдә дә тәкъдим ителә. Әмма шул ук вакытта, әлеге шәхеснең педагогик карашлар һәм эшчәнлеге өйрәнелмәгән булып кала бирә. Күпләр аны әлегә кадәр педагоглар исәбенә кертми. Моңа бәйле рәвештә, Г.Тукайның педагогик карашлары милли белем бирү тарихында да чагылыш тапмый диярлек. Мин исә, әлеге тикшеренү эше кысаларында, бөек татар мәгърифәтчесе тәкъдим иткән педагогик фикерләрнең кайбер эпизодларына кагылырга булдым.

Проблема. Габдулла Тукайның педагогик карашлары бүгенге көндә дә актуальме?

Максат. Габдулла Тукайның педагогик карашларын барлау.

Бурычлар:

1) Г. Тукай иҗат иткән әсәрләрдән педагогик фикерләрне аерып алу;
2) Г. Тукай шәхесен мәктәп һәм мәдрәсә дәреслекләре әзерләү остасы буларак ачу;
3) Гомуми нәтиҗәләр ясау.

Кулланылган **методлар**: материалны системага салу, чагыштыру, классификацияләү, гомумиләштерү.

Төп өлеш

Габдулла Тукайның педагогик фикерләре бүгенге көндә дә актуальлеген югалтмый. Моның шулай икәнлеген без, иң элек, аның әсәрләре нигезендә барлап китик. Г. Тукай яшь буынга патриотик тәрбия бирү юнәлешендә дә шактый зур эш башкарган шәхес. Аның педагогик юнәлештәге әлеге эшчәнлегенә якынрак килик. Әлеге шәхес үз туган җиренең чын патриоты, шуңа күрә аның күп кенә шигырьләре дә үсеп килүче буынны патриотик рухта тәрбияләүгә багышланган.

Димәк, язучы өчен кече Ватаны шулкадәр якын һәм онытылмаслык, аның балачагы авырлыкта үтсә дә, аңа бернинди дә үпкә сакламый, аның өчен барысы да яхшы, хәтта барлык тискәре персонажлар да ягымлы булып тоела. Боларның барысын да туган җирен чын күңелдән яраткан шагыйрь генә укучысына шул рәвешле сурәтләп тәкъдим итә ала, шуның нәтиҗәсендә ул бала патриотик тәрбия дә бирә. Шагыйрьнең патриотик рухтагы әсәрләре арасында «Пар ат», «Туган авыл» әсәрләре алдынгы урыннарны били. Хәзерге вакытта әлеге шигырьләр үсеп килүче буынны патриотик рухта тәрбияләү өчен алыштыргысыз материал булып хезмәт итә.

Г. Тукай яшь буынга хезмәт тәрбиясе бирү юнәлешендә дә шактый көч куйган. Аның педагогик юнәлештәге әлеге эшчәнлегенә күзәтү ясап китик. Бу өлкәдә аның «Эшкә өндәү» (1911) шигыре зур әһәмияткә ия. Әлеге әсәрендә татар мәгърифәтчесе хезмәттән тәм табу серләрен ача, аерым алганда, бәхет чын күңелдән эш башкару нәтиҗәсендә килә, дип билгели. Шул ук вакытта педагог ялкаулыкның оят, хурлык һәм кимсетүләргә китерүен ассызыклый. Билгеле булганча, мөселман кануннары нигезендә кеше бу дөньяга үзеннән соң данлы исем калдыру өчен туа. Г. Тукай фикерләренә караганда, әгәр кешенең мәңгелек дөньяга күчкәнче үз исемен данлау нияте бар икән, ул үзенә ризык таба белергә һәм, әлбәттә, бу эшкә зур тырышлык куярга тиеш.

Г. Тукай әхлак тәрбиясе бирүгә дә җитди карый. Намуслы кешене җәмгыятьнең пычрак күренешләренә каршы куеп, язучының лирик геройлары мондый чолганышта яшәгәнче җир йөзеннән юкка чыгуны хуп күрә. Димәк, яшь буын Габдулла Тукайның әсәрләре нигезендә яткан педагогик фикерләрне аңлап кабул итсә, һичшиксез, әхлак һәм тәрбия төшенчәләренең нәрсә икәнен аңлый алачак. Мәгърифәтченең логикасына нигезләнеп эш итсәк, аның әйләнә-тирәсе генә түгел, ә бөтен дөнья пычрак һәм ялган баткаклык булып санала. Әмма аннан дөрес итеп чыгу юлын табасың икән, син – җиңүче.

Г. Тукай яшь буынга эстетик тәрбия бирү юнәлешендә дә шактый зур эш башкарган шәхес. Г. Тукайның «Театр» шигыре (1907) эстетик яктан зур хәзинә булып санала. 1906 елның 22 декабрендә татар телендә беренче спектакль уйнала, шуннан соң мәгърифәтченең әлеге шигыре дөнья күрә. Беренче спектакльдән илһамланып, мәгърифәтче театрның халык өчен сабак, йоклап яткан күңелләрне уята торган гыйбрәтле үрнәк булуын билгели. Театрның гаҗәеп үзенчәлеге мәгърифәткә алып баруда. Ул кире борылырга ирек бирми, дөрес юлдан атларга булыша. Театр көлдерә, уйлата, үткән тормыш турында уйланырга мәҗбүр итә. Һәркем театрда үзен, үз тормышын күрә ала. Үз тормышын сәхнәдән күргәч, кеше үткәннәренә анализ ясый башлый: аның үткән тормышында барысы да канәгатьләнерлекме, булмаса, аңа нәрсә җитми? Театр тормышны төзәтергә һәм камилләштерергә мәҗбүр итә, шулай итеп тормыш турында белем алырга мөмкинлек бирә.

Моннан тыш, Габдулла Тукай үз заманында мәктәп һәм мәдрәсә дәреслекләре әзерләүдә дә үз өлешен керткән шәхес. Аның күп сандагы педагогик фикерләре, аерым алганда яшь буынны тәрбияләүдә мәктәпнең роле һәм бурычлары турындагы карашлары, ул төзеп чыгарган дәреслекләр, класстан тыш уку китаплары үз чорында гаять зур әһәмияткә ия булсалар, татар халкы педагогикасы фәне үсешендә дә алар зур роль уйный.

Йомгак

XIX гасыр ахыры – XX гасыр башы татар мәгърифәтчесе Г.Тукай үз әсәрләрендә бүгенге көндә – йөз елдан соң да актуаль булып калган тәрбия юнәлешләренә кагыла һәм шушы эшчәнлеге аны бөек татар мәгърифәтчесенә әйләндерә. Мәгърифәтченең әсәрләре хәзерге белем бирү учреждениесе дәреслекләренә һәм уку әсбапларына кертелгән, аерым китаплар, шулай ук күптомлыклар буларак та нәшер ителә. Киләчәктә мәгърифәтче иҗатында урын алган тәрбиянең башка юнәлешләрен өйрәнүне көчәйтергә һәм фәнни әйләнешкә кертергә кирәк дип саныйм. Бу исә татар халкының педагогик фикере тарихында, гомумән Россия педагогикасы тарихында булган бушлыкларны тутырырга мөмкинлек бирер иде дип уйлыйм.

Ф. Ф. Исламов искәрткәнчә, бөек фикер иясенең педагогик карашлары безнең көннәрдә дә үзләренең актуальлекләрен саклыйлар, укытучыларның методик осталыкларын үстерергә, дөньяга карашларын киңәйтергә, яшь буынны гуманистик рухта тәрбияләргә ярдәм итәләр.

Кулланылган әдәбият

1. Исламов Ф. Ф. Мәгърифәт, әдәбият һәм тарих сукмаклары буйлап. – Казан, 2002. – 279 б.
2. Муртазина Л. Тукай – педагог. URL: http://gabdullatukay.ru/news/tukaj-pedagog/

КАЮМ НАСЫЙРИ: ШӘХЕС, ГАЛИМ, ОСТАЗ

К.НАСЫЙРИ МИРАСЫ АША УКУЧЫЛАРГА РУХИ-ӘХЛАКЫЙ ТӘРБИЯ БИРҮ

Багавиева Лилия Данисовна
Казан шәһәре ГБМБУ «43 нче мәктәп»
Туган тел һәм әдәбияты укытучысы

Каюм Насыйри – татар халкының күренекле мәгърифәтчесе, галим, язучы, педагог. Ул бөтен гомерен мәгърифәтчелек эшенә багышлый, татар әдәби телен үстерә, тарихта беренче булып татар балаларына рус телен өйрәтүгә керешә һәм, барлык киртәләргә карамастан, үз эшен ахырына кадәр җиткерә.

Ярты гасырдан артык фәнни, әдәби һәм педагогик эшчәнлеге дәвамында әдәбият, фольклор, филология, педагогика, математика, тарих, география, астрономия һәм фәннең башка тармаклары буенча кырыкка якын хезмәт бастырган. Каюм Насыйри чын галим иде, ул үз Ватанын, үз халкын бик нык яратты һәм аның үсеше өчен күп эшләр башкарды.

Бөек педагог илнең уңышын һәм чәчәк атуын халкыбызның үзара аңлашуында һәм берберсенә карата шәфкатьле булуларында күрә. Кече һәм зур халыклар юк, барлык халыклар тигез һәм бердәм, һәрберсенең кабатланмас үзенчәлекле мәдәнияте бар. Һәркем аны якларга, сакларга һәм үз нәселенә тапшырырга тиеш. Тел, мәдәният юкка чыкса, шул вакытта халык та юкка чыгачак. К.Насыйри татар халкы тарихын өйрәнүгә зур өлеш кертә. Ул тарихи документлар җыя, халыкның фольклор әсәрләрен җыя, этнографиясен өйрәнә.

Милли киртәләрне җиңүдә, рус һәм татар халыклары арасында үзара аңлашуга ирешүдә К.Насыйриның рус публикасын татарларның тарихы, мәдәнияте һәм көнкүреш традицияләре белән таныштыру эшчәнлегенең дә әһәмияте зур. Аның фикеренчә, руслар арасында татарларның мәдәнияте һәм көнкүреш традицияләре турында әдәбият таралу, аларны татар халкының тарихи үткәне белән таныштыру, алар турында алдан ук ялгыш фикер йөртүне үзгәртүгә ярдәм итәчәк.

Аның хезмәтләрендә укыту һәм тәрбия проблемалары аерым урын алып тора. Бу проблемага аның «Тәрбия китабы», «Әхлак рисаләсе» (кебек әсәрләре багышланган.

«Тәрбия – туклануга һәм тән үсеше өчен шартлар тудыруга гына кайтып калмый, – дип яза ул. Алар белән беррәттән, ул балаларда характер формалашуны, аларның гамәлләрен төзәтүне дә үз эченә ала, димәк, кешене тәрбияләү физик тәрбия белән беррәттән рухи үсешне дә үз эченә ала. Өстәвенә, соңгысы, барыннан да элек, кешенең акылын, хәтерен һәм фикерләү сәләтләрен үстерүне, әйләнә-тирәдәге чынбарлык турында белемнәр алуны һәм үз-үзеңне танып белүне үз эченә ала.К.Насыйри фикеренчә, кешегә хезмәт күнекмәләре һәм һөнәрләргә өйрәтү тәрбиянең мөһим өлеше булып тора. Ул балалар өчен хезмәтнең тәрбияви әһәмиятен ассызыклый.

Аның фикеренчә, педагог шәхесе бик мөһим. «Һәр укытучы, һәр педагог, – үзен бөек эшкә башкаручы дип санарга тиеш». Ә моның өчен ул «энциклопедик белемгә ия булырга, фәннәрне яратырга, тәрбия нигезләрен тирәнтен белергә һәм мөстәкыйль рәвештә укыту методларын табарга сәләтле булырга тиеш».

Һәр бала, педагог фикеренчә, туган телен, мәдәниятен белергә һәм өйрәнергә, өлкән буын традицияләрен сакларга, үзенең туган йортын, зур һәм кече ватанын яратырга, күршеләрен хөрмәт итәргә тиеш. Галимнең шушы тирән фикерендә кешенең тәрбия идеалын аңлау ята.

Үгет-нәсыйхәтләр, гыйбрәтле хикәяләр туплаган зур булмаган «Тәрбия китабы» нда ул яшьләрне әхлакый тәрбияләүнең безнең заманда да актуаль булган күп кенә проблемаларын күтәрә. Мәсәлән, ул болай дип ассызыклаган: «тәрбияне баланы имезү һәм үстерү мәшәкате

дип аңларга ярамый, бу баланы туендыру да, аның әхлакый камилләшүе турында кайгырту да, күркәм гадәтләр тәрбияләү дә». К.Насыйри китабында 113 үгет-нәсыйхәт бар. «Тәрбия китабында» төп геройлар – ул пәйгамбәрләр, акыл ияләре һәм гади кешеләр. Акыл ияләре һәм гади кешеләр тормышыннан мисаллар белән автор вакыйгаларны тасвирлый, ә аннары нәтиҗәләр ясый, укучыны әхлакый үгет-нәсыйхәтләр рәвешендә түгел, ә тормыш проблемасы, гади киңәш, киләчәккә үз-үзеңне тоту стратегиясе рәвешендә бәян ителгән әхлакый үгет-нәсихәтләргә китерә. Авторның укучыга мөрәҗәгате «и улым!», «Балаларым!» үзләрендә гаять зур гуманистик мәгънә йөртәләр. Автор үзен югары күтәрми, ә тигез дәрәҗәдә әңгәмә алып бара, укучыга каршы килә, аңа ярдәм кулы суза, киңәш бирә, проблемаларны хәл итәргә ярдәм итә, куркыныч турында кисәтә. Бу хезмәтнең өстенлеге шунда ки, һәр гыйбрәтле хикәягә авторның үз шәрехләрен бирүе. К.Насыйри кеше сәламәтлеген саклау проблемасына, аның туклану культурасына аерым игътибар бирә. Моңа да үгет-нәсихәтләр багышланган.

К.Насыйриның татар әдәбияты тарихындагы күренекле ролен раслаучы төп фактор-ул үз әсәрләрен киң массаларга аңлаешлы телдә беренчеләрдән булып яза башлавы һәм татар телен гарәп һәм фарсы телләре басымыннан азат итәргә тырышуы.

Каюм Насыйри татар әдәбияты тарихына берничә әдәби әсәр авторы буларак кереп кала. Аның әдәби мирасында кыска хикәяләр, новеллалар һәм шигырьләр бар. Оригиналь әсәрләр иҗат итү белән беррәттән, ул гарәп, фарсы һәм төрек телләрендә басылган иң яхшы повестьлар, хикәя һәм новеллаларны сайлап ала һәм аларны татарчага тәрҗемә итү буенча зур эш башкара. Әдәби иҗатында ул татар фольклорына да киң таяна.

К.Насыйри тәрҗемә олкәсендә дә бик хезмәтләр яза. 1868 елда «Кырык вәзир кыйссасы», «Мең дә бер кичә», 1872 елда үзенең атаклы «Әбугалисина кыйссасы», 1886 елда «Кабуснамә» әсәрләрен тәрҗемә итә һәм бастырып чыгара. Әлеге кыйссаларда кешелеклелек һәм гаделлек, хаким белән аның халкы арасындагы мөнәсәбәтләр, яхшылык һәм яманлык, йөрәк белән акыл арасындагы әхлакый сайлау мәсьәләләрен күтәрә.

К.Насыйри үзенең төп дөньяга карашларын «Фәвакиһел җөласа фил әдәбият» (әңгәмәдәшләрнең җимешләре) китабында бәян итә, аның кыскартылган варианты «Кырык бакча» (Кырык бакча) исеме белән билгеле. К.Насыйри төзегән, үгет-нәсыйхәтләр җыентыгы, күп буыннар өчен тормыш дәреслеге булган хезмәт әлегә кадәр тулы күләмдә басылмаган булып кала бирә. Үзенең структурасы һәм эчтәлеге буенча «Фәвакиһел җөласа фил әдәбият» бик кызыклы. Ул 40 бүлектән тора. Автор һәр бүлекне рауза (бакча) дип атый. К.Насыйри уйлавынча, китап бик матур җимеш бирүче бакча булып күренә. Бу бакчаларда (бүлекләрдә) кешегә хас сыйфатлар, аның гамәлләре, төрле күренешләр турында бәян ителә. Автор аларны бакчада үскән агачларның җимешләре дип атый. Китапта Каюм Насыйри, халыкны бәхетле итүне, аны мәгърифәтләндерүдә күрә. Насыйри белемне кешелекнең иң зур байлыгы дип бәяли.

Татар теле һәм тарихы буенча хезмәтләре белән К.Насыйри үз халкына тарихи үткәнне һәм мәдәни мирасны аңлауда сизелерлек ярдәм күрсәтә. Әдәби әсәрләре һәм әдәбият белеме буенча хезмәтләре белән ул хәзерге татар әдәбиятының нигезен булдыруга бәяләп бетергесез өлеш кертә. Аның фәнни һәм әдәби мирасы татар мәдәнияте тарихында лаеклы урын алып тора.

Бөтен гомерен, акылын һәм талантын ул үз халкына хезмәт итүгә багышлаган. Бүген Татарстан Республикасы Мәгариф министрлыгы тарафыннан К.Насыйри исемендәге премия булдырылды, ул премия белән татар халкының һәм Россиянең язмышына битараф булмаган иң яхшы педагогик коллективлар, укытучылар, тәрбиячеләр, татар теле дәреслекләре авторлары бүләкләнә. Казанда Каюм Насыйриның музей-йорты ачылган, анда Россиянең барлык почмакларыннан укытучылар һәм мәктәп укучылары килә, алар монда бик көтеп алынган кунаклар. Аның барлык әсәрләре бүгенге көндә дә актуаль.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ИДЕЙ ТАТАРСКОГО ПРОСВЕТИТЕЛЯ КАЮМА НАСЫРИ В ФОРМИРОВАНИИ ЕСТЕСТВЕННО-НАУЧНОЙ ГРАМОТНОСТИ СОВРЕМЕННЫХ ШКОЛЬНИКОВ НА УРОКАХ ФИЗИКИ

Волкова Анна Анатольевна
ГБОУ «Васильевская КШИ им. Героя Советского Союза Н. Волостнова»
Учитель физики первой квалификационной категории

Педагоги-просветители оставили богатейшее педагогическое и методическое наследие, которое еще не изучено в достаточной мере и не полностью стало достоянием широкой общественности. Актуальность данного исследования состоит в том, что особо важную роль в развитии личности человека играют педагогические ценности предшествующих поколений. Изучение наследия педагогов – просветителей раскрывает его огромное воспитательное значение для нас – потомков.

В своем исследовании я рассматриваю педагогические идеи татарского педагога, просветителя Каюма Насыри.

Цель исследования состоит в том, чтобы проанализировать и обобщить педагогические взгляды Каюма Насыри, выявить те рекомендации из его наследия, которые необходимы для формирования естественно-научной грамотности современных школьников.

Работы Каюма Насыри могут быть полезны при применении на уроках физики благодаря следующим идеям и рекомендациям:

- Связь теории с практикой;
- Последовательность и системность обучения;
- Наглядность обучения;
- Сознательное усвоение знаний;
- Сочетание обучения с физическим трудом.

Основные научно-теоретические принципы оптимизации содержания и методики преподавания гуманитарных дисциплин, разработанные К.Насыри, не потеряли значения и в настоящее время. Учителям нашего времени несомненно помогают педагогические работы Каюма Насыри в работе с учащимися.

КАЮМ НАСЫЙРИ: ШӘХЕС, ГАЛИМ, ОСТАЗ

Гыйзәтуллина Гөлинә Шамил кызы
Казан шәһәре Авиатөзелеш районның «Татар телендә белем һәм тәрбия бирүче катнаш төрдәге 366-нчы балалар бакчасы»
Татар теле тәрбиячесе

Педагогик укуларның темаларын сайлаганда бу тема нишләптер бик якын һәм мавыктыргыч булып тоелды. Билгеле, мин күренекле галимә дә түгел, хезмәтем дә фән белән бәйләнмәгән. Шулай да, мәгърифәтче, галимнең исеме кечкенәдән таныш булганга К.Наыйри турындагы белемнәрне тирәнәйтергә уйладым. Шул нәүбәттән яңадан язучы турындагы истәлекләр белән таныштым. Туган авылындагы музейга сәяхәт оештырдым. К.Насыйри туган Шырдан авылында элек тә булганым, ул яратып ашаган катыктан авыз иткәнем бар иде. Ә музейда булгач галим әле генә шушы йортта яшәп, вакытлыча каядыр чыгып кына торган сыман тоелды миңа. Элек татар дөньясында күренекле урын тоткан, яңалыкка омтылучы, рус телен камил белгән, үз иленең патриоты нинди

җирлектә яшәгән шуны ачыклыйсым килеп бардым мин анда. Үз–үземә: «К. Насыйри шәхесе нинди тамырлардан формалашкан?» – дигән сорауны куйдым. Шушы җирлектә булып, тел-әдәбият галимнәренең мәкаләләре белән танышкач түбәндәге фикергә килдем. К.Насыйриның шәхес булып формалашуына нәселенең белемле, тырыш, үҗәт, алдынгы карашлы, кеше арасында сүзләре үтүләре дә йогынты ясагандыр дигән фикергә килдем. Бабасының әтисенең, рус телен белүләре, русларда ул вакытта билгеле түрәләр белән таныш булулары киләчәкне күздә тотып яшәгәннәрдер дигән уй биләде. Олы абыйсының Мәскәүдә сабын заводы тотуын, элек алар яшәгән урында хәзер кое булуы турында да яңа белдем. Әтисе хәллерәк тормышта яшәмәсә, Каюмны да Казанга җибәреп укыта алмаган булыр иде. Нәселенең белемле, кызыксынучан булуы, үзенең тырышлыгы, үҗәтлеге аны бергә укыган шәкертләрдән аерып торган. Чөнки, бу чорда ул үзлегеннән күп укыган.

Икенче кызыксынган сорау К.Насыйрины ни өчен галим дип таныйбыз? Галим дип атарга нинди нигез бар? Бу сорауга җавапны без аның хезмәтләреннән күрәбез. Духовная семинариядә эшләгәндә, үзе рмәктәпләр оештырып балаларны рус телендә укытканда татар телен рус теле белән чагыштыып, грамматикадагы якынлык һәм аермаларны күзәтеп укыта. Шулардан чыгып теоретик хезмәтләр дә калдыра. Татар теленең аңлатмалы, русча-татарча, татарча-русча сүзлекләр төзи. Татар теленең урам теле булып калмыйча, фән теле була алуын, шуңа сәләтле булуын дәлилли. К.Насыйри саллы хезмәтләрен балаларга да багышланган. Баланың зиһенен үстерү һәм әхлагын тәрбияләүне кечкенәдән башларга дигән фикерне дә ул әйтә. Язучының «Буш вакыт», «Әхлак рисаләсе», «Тәрбия китабы», «Әдәбият турындагы мәҗлесләрнең җимеше» җыентыклары шушы теманы яктырталар. Аның әсәрләре афоризмга торырлык хикмәтле сүзләр, акыллы сабак бирүләре, тапкырлык мисалы булып торалар. Китапларга иллюстрацияләр, рәсемнәр белән бизәү дә К.Насыйридан башлана. К.Насыйриның заманчалыгы музыкага мәхәббәтеннән дә күренә. Ул сәнгатьнең һәр өлкәсендә дә азмы-күпме белемле була. Графика алымы белән карталар сыза. Китапларын үзе төпләп сата, слесарьлык эшен дә белгән, зәркән эшенә дә хирыс булган. Дару үләннәрен җыеп дарулар да ясаган. Математика, география, минералогия, табигать белеме фәннәренә багышланган хезмәтләре дә бар. Гүя бөтен нәрсәгә дә өлгереп калырга тырыша ул. Тәрҗемә эше белән дә шөгыльләнә. Мондый күпкырлы хезмәтләр язган, киң мәгълуматлы кеше буларак ничек аны галим димисең иде?

Ә ни өчен К.Насыйрины остаз дибез? Галимнәр аның хезмәтләреннән, киңәшләреннән файдаланалар. Укытучылар, тәрбиячеләр өчен аның әдәби әсәрләре бик мөһим. Ә тәрбия турындагы китаплары өстәл китабына әйләнделәр. Мөгаллим нинди мөһим сыйфатларга ия булырга тиешлекне дә әйтеп калдырган ул. Үзем балаларга аның канатлы сүзләре даим рәвештә үрнәк итеп алам.

Сүземне йомгаклап, гасырлар үтсә дә К.Насыйри калдырган хезмәтләр бәясен югалтмыйча, татар дөньясында тоткан урынын, бөеклеген раслап торалар диясе килә. Язмага әзерләгәндә үземә күп төрле мәгълумат һәм белем тупладым.

КАЮМ НАСЫЙРИ – БӨЕК ШӘХЕС

Гирфанова Зилара Рафаиловна
Казан шәһәре МАГБУ «146 нчы «Ресурс» лицее»
Югары категорияле туган тел
һәм әдәбияты укытучысы

Кереш

Бөтен гомере буе халыкка фидакарьләрчә хезмәт кылган, милләт мәнфәгатен үзенең яшәү кыйбласы иткән татар галимнәре һәм әдипләре шактый күп: Утыз Имәни, Габдулла Тукай, Шиһабетдин Мәрҗани, Риза Фәхреддин, Гаяз Исхакый… Болар арасында иң мөхтәрәм урыннарның берсен Каюм Насыйри алып тора.

1860 елдан башлап ярты гасыр дәвамында гаять нәтиҗәле эшчәнлек күрсәткән Каюм Насыйри татар мәгърифәтчелегенең күренекле вәкиле була. К.Насыйриның кыю фикерләре, әдәби, фәнни хезмәтләре үз чорында җитәрлек бәяләнмәгән. Әмма алар халыкның киләчәгенә нык ышанган патриот әдипне мәгърифәт эшеннән туктата алмаганнар. Ул әдәби, фәнни, педагогик хезмәтләрендә Россиягә, рус халкына мәхәббәтен, аның киләчәгенә зур өметләр баглавын күрсәтә. Башында К. Насыйри торган һәм татарлар арасында мәгърифәтчелек хәрәкәте дип исемләнергә хаклы булган хәрәкәт, халык мәнфәгатьләре белән нык бәйләнеп, үзенә үрнәкне рус мәгърифәтчеләреннән ала. Бөтен гомерен безнең халкыбызны агартып, аңа культура хезмәте, әдәби хезмәт күрсәтүгә багышлаган өлкән агабыз – бөек рус халкы ярдәмендә татар халкының да бәхетле тормышка ирешүенә чын күңелдән ышанган, татар балаларын, беренче буларак, русча укыту эшенә җиң сызганып керешеп, кагылу– сүгелүләргә, эзәрлекләүләргә карамастан, армый – талмый эшләгән К. Насыйриның хезмәтләре зур игътибар белән өйрәнелә, хөрмәт белән искә алына. Аның Ватанга мәхәббәт, халыклар арасындагы дуслык турында әйтелгән гади сүзләре бүген, тагын да тирәнрәк мәгънә алып, яңача яңгырый.

Эшебезнең максаты – олуг шәхес Каюм Насыйриның мәгърифәт өлкәсендәге эшчәнлеген өйрәнү. Әлеге максатка ирешү өчен түбәндәге бурычлар куелды:

1) галимнең педагогик эшчәнлеген өйрәнү;
2) тел, тарих, фольклор өлкәсендәге хезмәтләрен барлау һәм тикшерү;
3) язучының әдәби иҗатын өйрәнү.

Хезмәтебез Кереш, Төп һәм Йомгак өлешләрдән тора. Төп өлеш бүлекчәләрдән гыйбарәт. Соңыннан файдаланылган әдәбият исемлеге күрсәтелде.

Төп өлеш: Каюм Насыйри – бөек шәхес

1. К. Насыйри – педагог һәм тел белемен үстерүгә искиткеч зур өлеш керткән галим

К. Насыйри – тел белемен үстерүгә искиткеч зур өлеш керткән галим. Ул Шиһабетдин. Мәржани, Габдрахман.Ильяси кебек укымышлылар белән Казан университеты каршындагы Археология, тарих, этнография, җәмгыяте утырышына йөри, докладлар ясый, дәреслекләр, китаплар яза, гаризалар язып бирә, тәрҗемә итә, китаплар сата. Ул сүзлекләр төзи. Математика, география, табигать фәннәре буенча татарча терминнар сүзлеге – безгә олуг галим калдырган мирас. Татар теленең беренче фәнни грамматикасы да аның хезмәте.

Каюмның балалык вакытлары, заманы өчен, шундый мәдәниятле гаиләдә, туган авылында уза. Башлангыч белемне ул атасыннан ала. 1841 елда Каюмны Казандагы бер мәдрәсәгә укырга бирәләр. 1855 елга кадәр ул мәдрәсәдә укып, гарәп-фарсы телләрен өйрәнү өстенә, үзлегеннән татар телен дә яхшы үзләштерә. Яшерен рәвештә русча да укый.

1855 елда Насыйрины Духовное училище дип аталган мәктәбенә татар теле укытучысы итеп чакыралар. Насыйриның беренче практик эше – укытучылык хезмәте шунда башлана. Соңыннан ул Духовная семинариядә татар теле укытучысы булып эшли. Анда укытучылар белән таныша, алар белән якыннан аралаша, алардан рус телен һәм башка фәннәрне тырышып өйрәнүен дәвам иттерә.

Аннары ул, Казан университетына ирекле тыңлаучы булып йөреп, югары белем ала. Насыйриның университетта укуының әһәмияте турында Петербург университеты профессоры В. Григорьев: «Казан университетында алган гыйлеме Каюм Насыйрины исламга объектив карарлык югары дәрәҗәгә меңгерде. Ул – бу яктан безнең Россия мөселманнары арасында беренче кеше», – дип бәяләп уза.

Каюм Насыйри үз чоры өчен укымышлылыгы ягыннан иң югары баскычка күтәрелеп, татарлар арасында иң беренчеләрдән булып энциклопедик галим дәрәҗәсенә ирешә. Ул татар балаларына рус теле укытуга зур игътибар бирә. Аның семинариядә укыту эше 1870 елга кадәр, 15 еллар буенча, бара. 1871 елда Насыйри, семинариядә эшләүдән туктап, татар балаларына рус теле укытуга ныклап керешә. Бу әһәмиятле эшенең башлануы һәм нинди шартларда баруы

турында Насыйри үзенең истәлек рәвешендә язган очеркында: «Мин, мин дип мактану, эшең хак булса, урынына күрә ярый. Казан шәһәрен дә мөселман балалары русча укый торган мәдрәсәнең ибтидасы… ушбу мөгаллимнәндер. Асыл бу мәдрәсәнең ибтидасы 1871 елда булды», – ди. Монда мөгаллим дип Каюм Насыйри үзен атый.

Каюм Насыйрига бу эшне алып бару җиңел булмый. Укыту өчен урын – квартира табу, балаларны укуга тарту буенча күп тырышлыклар күрсәтергә, төрле җәфалар чигәргә туры килә.

Каюм Насыйри үзенең гыйльми эшчәнлеген мәдрәсәдә уку елларында ук башлап җибәрә. Аның узе исән вакытта ук татар һәм рус телләрендә төрле зурлыктагы 40 лап китабы дөнья курә.

Ул уку китаплары һәм дәреслекләр язган:

1. «Нәһү китабы» (татар теле синтаксисы). Русча төзелгән. Бу татар телен өйрәнүче руслар өчен.
2. «Буш вакыт Анатомия, табигать белеменнән кыскача мәгълуматлар белән таныштыра.
3. «Һавагыйде китабы» (язу кагыйдәләре).
4. «Мәҗмәгыль әхбар».
5. Татар теленең аңлатмалы сүзлеге («Ләһҗәи татари Бу – татар теленең фәнни грамматикасына нигез салучы икәнлеген күрсәтә).
6. Элек гарәпчә булганнары урынына Каюм Насыйри керткән терминнар: сан, бүлү, калдык. «Кыйрәте рус», «Нәмүнә яки Әнмүзәҗ» (рус теле грамматикасы, русча-татарча сузлекләр).

Ул татар теленең әдәбият һәм фән теле була алуын һәм шуңа хаклы икәнлеген дә исбат итә. Каюм Насыйри татар теле гыйлемен үстерүдә һәм сүзлекләр төзүдә әһәмиятле эшләр башкара. Татар теленең анлатмалы сүзлеген төзи, русча-татарча, татарча-русча сүзлекләр бастырып чыгара. Математика, география, грамматика фәннәреннән киң катламга аңлаешлы терминнар булдыру өчен тырыша. Татар теленең фәнни-терминологик эшенә күп хезмәт куя. Ул татар теленең үз җирлегенә нигезләнгән терминнарны булдыру белән беррәттән, халыкара гомуми терминнарны русча кулланылганча алу ягында була. Телебездә булган бәетләр, шигырьләр, мәкальләр, табышмаклар, башваткычлар гаять төзек ритмлы һәм рифмалы итеп төзелгәннәр; мәгънәне тулы һәм матур бирүдә башка телләрдән һич тә ким тугел. Каюм Насыйри: «Без – татарлар, телебез – татар теле, мөстәкыйль һәм төзек кагыйдәле камил тел ул!» дигән.

2. Каюм Насыйри – фольклорчы

Каюм Насыйри – фольклорчы, чөнки борынгы кабер ташларындагы язуларны укый, авыл тарихларын язып ала, гореф-гадәтләрен йолаларын өйрәнә, җырлар, бәетләр, әкиятләр җыя. Тарихның Болгар тарихына бәйле булуын ачыклый.

Үз милләте өчен янып-көйгән Каюм Насыйри гомере буе халык авыз иҗаты әсәрләрен туплау, гыйльми өйрәнү һәм халкына җиткерү белән шөгыльләнә. Ул халык авыз иҗаты белән яшьтән үк кызыксына, аны җыя, фәнни эшкәртеп, рус һәм татар телләрендә бастырып чыгара. Үзенең календарь һәм сүзлекләрендә, дәреслек һәм башка төр хезмәтләрендә фольклор әсәрләренә шактый күп урын бирә.

Каюм Насыйри татар халык иҗатының күп жанрларын өйрәнеп, шуларны бастырып чыгару буенча зур эш алып бара. Петербург галимнәреннән халык иҗаты материалларын җыю турында киңәшләр ала. Нәтиҗәдә «Казан татарларының ышанулары һәм ырымнары» дип аталган бер хезмәте 1880 елда Петербургта рус телендә дә басылып чыга. Рус галимнәре бу әсәрне хуплап каршы алалар. Шул хезмәткә язган сүз башында Петербург университеты профессоры Григорьев Каюм Насыйри эшчәнлегенә югары бәя бирә.

1880 елдан башлап Каюм Насыйри татар халык авыз иҗатының төп жанрларыннан булган җырлар, мәкаль, әйтем һәм бәетләрне бастырып чыгару эшенә керешә. Аларны күпсанлы җыентыкларына туплап, татар һәм рус телләрендә бастырып чыгара. «Фәвакиһел җөләса филәдәбият» (1884), «Поверья и обряды казанских татар» (1880), «Образцы народной литературы казанских татар» (1886), «Сказки казанских татар» һәм башка китапларында күпләгән халык җәүһәрләре тупланган.

Каюм Насыйри фольклор әсәрләрен җыеп кына калмый, ә аларны төрләргә һәм жанрларга аерып бирә, аларга хас аерым үзенчәлекләрне күрсәтә. Татар халкының искиткеч акыллы, тапкыр булуына соклана. Ул мәкальләр, әйтемнәр, табышмаклар, читләтеп әйтелгән сүзләр, җырлар, бәетләр, такмаклар, әкиятләр, халык тәҗрибәләре (сынамышлар) жанрларын аерып алып өйрәнә. Аларның төрле вариантларын язып ала. Халык шагыйре Габдулла Тукай иҗат иткән «Шүрәле» поэмасы да Каюм Насыйри язып алган вариант нигезендә иҗат ителгән икән.

Каюм Насыйри халыктагы фольклор әсәрләрен туплап, халыкның үзенә кабат җиткерде. Моның белән ул халыкның рухи хәтере бай һәм озак яшәячәген тагын бер кат раслады. Ул – татар фольклористика фәненә нигез салучыларның берсе, һәм галим туплаган халык җәүһәрләре әдәбиятны, телебезне үстерүдә бетмәс– төкәнмәс чыганак булып кала бирә.

Каюм Насыйриның фольклор өлкәсендәге эшчәнлегенә үзе исән вакытта ук югары бәя бирәләр.

4. Каюм Насыйри – физик хезмәт иясе

Каюм Насыйри бөтен тормышын иҗат эшенә, гыйльми эшкә буйсындырган. Күп вакытта, утырып эшләүнең, көннәр-төннәр буена язу өстендә утыруның кешене ялыктыруын искә алып, Каюм Насыйри ял вакытларында физик хезмәт белән дә шөгыльләнә торган булган. Кул һөнәрләре, физик эш куллануы аңа тормышындагы бертөрлелектән котылырга да ярдәм иткән.

Аның кул эшләре белән шөгыльләнүе күп төрле һөнәрләр белү характерында була. Ул китап төпләү, күзге ясау, крахмал, суыргыч, лак, кара хәзерләү, электричество ярдәмендә әйберләр көмешләү һәм слесарьлык эшләрен дә яхшы белгән. Төрле ашлар хәзерләүдә дә осталыгы булган. Ул бу һөнәрләрнең теориясен китаплардан укып һәм үзенең тәҗрибәсендә сынап карап өйрәнә. Башкаларга да өйрәтү теләге белән, шул темаларга карата китаплар да яза. Ул бу һөнәрләрен үзенең практик кирәкләренә файдалана: китапларын үзе төпли, үзе өчен кирәк булган нәрсәләрнең барысын да үзе ясый. Аның физик эшләрдән иң яратканы агач эше булып, ул бу эшне ахыр гомеренә кадәр һәрвакыт һәм системалы рәвештә алып бара. Ул: «һаман утырып язу ялыктыра, каннар оеша, мин, һәр көн бер-ике сәгать эшләп, бу кораллар белән үземә кирәкле әйберләрне ясыйм», – дип әйтә торган булган.

Каюм Насыйри катлаулы һәм нечкәрәк һөнәрләрдән карта сызу, рәсем төшерү кебек эшләргә дә сәләтле була. Ул үз гомерендә төрле карталар сызып, аларны үзе чыгарып килгән календарьларында урнаштыра бара: 1878 ел өчен чыккан календаренда җир шарының көнчыгыш яртысының картасын, 1879 елда Россиянең Европа өлеше картасын һәм 1881 ел календаренда Казан губерниясенең бөтен авылларын күрсәткән картасын эшләп бастырган. Каюм Насыйриның рәсем төшерүе, төрле чәчәк һәм бизәкләр ясавы, бигрәк тә сызып ясаган кайбер эшләре аеруча игътибарга лаек булып торалар.

5. Каюм Насыйри һәм халык медицинасы

Халык медицинасына уңай мөнәсәбәттә була: төрле үләннәр белән дәваланган, физик хезмәт белән шөгыльләнгән. Ятып авырмаган. Гомеренең соңгы елларында аякларын жиңелчә паралич суга. Үзен-үзе электр белән дәвалый, аяклары языла, йөрерлек хәлгә килә. Каюм Насыйри дәвалану өчен төрле үләннәрдән чәй пешерү рецептлары кулланган икәне билгеле. Казанда Каюм Насыйри музеенда булган чакта без бу турыда экскурсовод ападан сораган идек, ләкин апа кеше серне ачмады. Безнең авылыбызда да төрле үлән пешерү рецептлары бар. Бәлки, аларның кайсы да булса Каюм Насыйри рецепларыннан безгә килеп җиткәндер.

Астма чире белән интегүчеләргә ул түбәндәге рецептны тәкъдим итә: «Үги-ана яфрагы, кычыткан, каен яфрагы, тырнаклы гөл чәчәге, сабагы-яфрагы белән бергә дару ромашкасы һәм бака яфрагы (бертигез алына) Хәзер шуларны термоска тутырып кайнар су агызыгыз, каплап куегыз. Өч сәгать торкач, марля аша сөзеп, алыгыз да салкын урынга куегыз. Көненә өч тапкыр яртышар стакан эчегез. Сәламәт булыгыз!»

Шулай ук Каюм Насыйри игенчелек, ботаника, аш-су әзерләү буенча китаплар чыгара, үзе сызган карталарын календаренда бастыра.

6. Каюм Насыйри – тарихчы

Тарих фәне буенча төрле мәкаләләре, махсус китаплары бар. Казан тарихы хакындагы язмалары кызыклы. Шулай ук куп кенә татар авылларының тарихы хакында да мәкаләләр яза. Ул буш вакытында халык телендәге материалларны, каберташ язмаларын, төрле шәҗәрәләрне, кулъязма һәм басма китапларны ныкпып өйрәнә. К.Насыйри тарихи хезмәтләрендә төп игътибарын татар тарихына мөнәсәбәтле материалларны туплауга һәм өйрәнүгә юнәлтә. Бу яктан аның Казан тарихы хакындагы язмалары аеруча кызыклы. Мәсәлән, бер риваятендә ул XVI йөзнең беренче яртыларында яшәгән Шаһгали ханның, Мәскәүгә сатылып, Казан мәмләкәтенә, үз халкына хыянәт итүче, ахыр чиктә татарларның, дәүләтчелектән мәхрүм ителеп, коллыкка төшүе турында яза. Каюм Насыйриның Пугачев хакындагы риваятьләре дә тел стиленең үтемлелеге, факт-мәгълүматларга байлыгы белән сыйфатлана.

Тарихка караган хезмәтеннән Зөя каласының алынуы.

Элгәре Зөя каласы урынында җимеш, йөзем, алмагач бакчасы булган. Иван Васильевич килеп шул урынга кала сала башлагач күрде: Казан ерак түгел; ихтимал, Казан ханы бу эшне сизеп, эшебезне туктатыр дип, әмер кылды: кала салганда, Казан ханы күрмәсен дип, Казан ягына чаршау кордылар. Бу хәйләнең файдасы озакка бармады. Казан ханы манара башыннан подзорный труба белән карап күрде: Зөя тавындагы бакчасында бер төрле галәмәт бар. Инде моны Казан ханы белсә дә, ни вакыйгалар булгандыр, һәрничек Зөя каласы – чаршау арты каласы – бар да бер, каланы салып тәмам иткәннәрдер.

Йомгак. Каюм Насыйри эшчәнлегенең әһәмияте

Күргәнебезчә, К. Насыйриның мәгърифәтчелек эшчәнлеге күпкырлы. Аның хезмәтләре татар халкын белемле, тәрбияле итүдә үзенә күрә бер мәктәп, университет булырлык. Татарны татар итеп танытуда, аның милли үзаңын, рухи хәтерен үстерүдә Каюм бабаның эшчәнлеге искиткеч зур. Ул шәрык, рус, Европа казанышларын һәм тәҗрибәсен күрә, алардан иҗади файдалануның матур үрнәкләрен бирә. Әмма К. Насыйри өчен барыннан да элек татарның үз җирлегендә, үзенең рухи мирасына таянып үсүе кыйммәт һәм шуңа күрә дә ул төп игътибарын татарның телен, тарихын, гореф-гадәтләрен, сүз сәнгатен өйрәтүгә юнәлтә, таралып, сибелеп яткан күп кенә хәзинәләрне замандашларына һәм киләчәк буын укучыларына җиткерүгә ирешә.

«Бармыни бездә гомумән чын кеше кадерен белү?! Без аны кайдин белик, мискин үлеп аңламагач?!» Тукайның бу юллары Хөсәен Ямашев үлеме уңае белән язылган, әмма аларны Каюм бабага карата да кулланырга мөмкин. Чөнки ул, ярты гасырдан артык, ат кебек эшләсә дә, үзе исән вакытта кадер – хөрмәт тә, юньле тормыш та күрмәгән. Әмма аның иҗат мирасы еллар узган саен кыйммәтен арттыра бара. «Олуг мөгаллим» хакында төрле телләрдә күп санлы мәкалә-хезмәтләр язылуы, китапларның кат-кат басылуы ачык билгесе. К. Насыйри шәхесе әдәби әсәрләрдә дә гәүдәләнеш токкан. Аның хакында М. Галинең документаль повесте һәм шушы ук авторның Х.Уразиков белән берлектә язган «Каюм Насыйри» дигән тарихи пьесасы да бар.

Каюм бабаның эшчәнлеге – милләткә фидакарьләрчә хәзмәт итүнең бөек үрнәге. Аның китаплары – хәзерге милли тормышыбыз өчен дә аваздаш булган бай хәзинә.

Кулланылган әдәбият:

1. Каюм Насыйри. Әсәрләр. Казан: Татарстан китап нәшрияты, 1971–142 б.
2. Каюм Насыйри. Әбүгалисина. Казан: Татарстан китап нәшрияты, 1975–63 б.
3. Каюм Насыйри. Сайланма әсәрләр. Таткнигоиздат, 1956–417 б.
4. Каюм Насыйри. Сайланма әсәрләр. 4 томда, 1 том. – Казан: Татар. кит. нәшрияты, 2003–368 б.
5. Татар әдәбияты тарихы. 6 томда, 2 том. – Казан: Татарстан китап нәшрияты, 1985–73 б.
6. Әдәбият, 9 класс. Казан, «Мәгариф» 1994 Х. Миңнегулов, Ш. Садретдинов

КАЮМ НАСЫЙРИ – КИҢКЫРЛЫ ШӘХЕС

Закирова Гөлназ Нурулла кызы
Татарстан Республикасы Балтач муниципаль районының «Катнаш төрдәге Балтач 5 нче балалар бакчасы» муниципаль бюджет мәктәпкәчә белем бирү учреждениесе, өлкән тәрбияче

Каюм Насыйри – татар мәдәнияте һәм фәне тарихында күренекле шәхес. Ул мәгърифәтче, галим – этнограф, язучы, педагог һәм җәмәгать эшлеклесе була. Менә аның тормышының һәм эшчәнлегенең төп аспектлары да шушы.

Шәхес:

Мәгърифәтче һәм гуманист: Каюм Насыйри гомере буе татар халкын белемле итүгә омтылган. Ул белемнең тормышны яхшырту көченә ия дип ышанган.

Энциклопедист: тарих һәм географиядән алып, астрономиядән медицинага кадәр төрле өлкәләрдә энциклопедик белемгә ия булган. Бу аңа комплекслы һәм күпкырлы хезмәтләр тудырырга мөмкинлек бирә.

Ватанпәрвәр: үз халкын һәм мәдәниятен яраткан, гомерен татар халык йолаларын, телен һәм тарихын өйрәнүгә һәм саклауга багышлаган.

Тыйнак һәм хезмәт сөючән: тыйнак яшәү рәвеше алып баруы һәм армый-талмый хезмәт итү белән билгеле. Ул үз эшенә нык бирелгән булган һәм гомеренең соңгы көннәренә кадәр үзенең тикшеренүләре һәм дәреслекләре өстендә эшләгән.

Илһамландыручы: аның идеяләре һәм хезмәтләре киләчәк буын татар мәгърифәтчеләре һәм галимнәренә зур йогынты ясады. Ул татар халкы өчен мәгърифәтчелек һәм прогресс символына әверелде.

Галим:

– Этнограф: татар халкы турында гаять зур этнографик материал туплаган һәм системага салган: гореф-гадәтләр, йолалар, фольклор, халык белемнәре. Аның хезмәтләре XIX гасыр татарларының тормышы һәм мәдәнияте турында кыйммәтле мәгълүмат чыганагы булып тора.

– Тел белгече: татар телен өйрәнгән, сүзлекләр һәм грамматика төзегән. Ул татар әдәби телен үстерүгә һәм стандартлаштыруга омтылган.

Тарихчы: Татар халкы тарихын өйрәнгән, тарихи очерклар һәм тикшеренү эшләре язган.

Географ һәм астроном: география һәм астрономия фәннәре белән кызыксынган һәм шул юнәлештә фәнни-популяр мәкаләләр һәм дәреслекләр язган.

Фольклор җыючы: К.Насыйри татар фольклоры үрнәкләрен: әкиятләр, риваятьләр, мәкальләр, җырларны җыйган һәм бастырып чыгарган.

Остаз:

– Педагог-новатор: күрсәтмәлелек һәм тормыш чынбарлыгы принципларына нигезләнеп укытуның яңа методларын уйлап тапкан. Ул укыту укучылар өчен кызыклы һәм файдалы булырга тиеш дип санаган.

– Дәреслекләр авторы: татар телендә төрле фәннәр буенча бик күп дәреслекләр язган, бу исә татарлар арасында белем таралуга этәргеч булган. Аның дәреслекләре һәркем файдалана алырлык һәм гамәли юнәлешле булуы белән аерылып торган.

– Мәктәпкә нигез салучы: үз мәктәбен ачкан, анда балаларны үз методикасы буенча укыткан.

– Укучыларны илһамландыручы: үзенең үрнәгендә һәм идеяләре белән укучыларны белемгә һәм үз халкына хезмәт итүгә омтылырга рухландырган. Ул бер төркем күренекле татар мәгърифәтчеләрен һәм галимнәрен тәрбияләп үстергән.

Мәдәнияткә һәм фәнгә керткән өлеше:

– Татар теле һәм әдәбияты үсеше: аның хезмәтләре татар әдәби теле һәм милли әдәбияты үсешенә ярдәм иткән.

– Татар мәдәниятен саклау: аның этнографик тикшеренүләре татар мәдәнияте һәм традицияләре турында кыйммәтле мәгълүматларны сакларга һәм киләчәк буыннарга тапшырырга ярдәм иткән.

Белем таралу: аның дәреслекләре һәм педагогик эшчәнлеге татар халкын белемле итүгә ярдәм иткән.

Татар мәдәниятен фәнни өйрәнү: аның хезмәтләре татар мәдәниятен һәм тарихын фәнни өйрәнү өчен нигез салды.

Каюм Насыйриның тормышы һәм эшчәнлеге үз халкына тугрылыклы хезмәт итү һәм прогресска омтылу үрнәге булып тора. Аның мирасы кыйммәтле.

КАЮМ НАСЫЙРИ – БӨЕК ШӘХЕС

Зиннатуллина Гюзель Габдулхаевна
Муниципальное бюджетное образовательное учреждение
«Печищинская основная общеобразовательная школа»
Учитель родного (татарского) языка и литературы

Галим, язучы, педагог Каюм Насыйри– татар мәгърифәтчеләренең күренекле вәкиле. Матур әдәбият, халык авыз иҗаты, филология, педагогика, математика, тарих, география, биология, астрономия һәм башка фәннәрдән 40 тан артык хезмзт иҗат иткән. Ул бөтен тормышын һәм талантын халыкка хезмәт итүгә, халкыбызның аң-белемен, мәдәниятен үстерүгә багышланган. Аның бүгенге мәгърифәтебез өчен зур әһәмияткә ия булган киң колачны хезмәтләре татар халкының иҗтимагый уяну тарихында мактаулы урын ала.Татар телен гыйльми калыпларга салуы, русча укытырга керешүе, кагылу, сүгелүләргә карамыйча, татар телен, фәнне үстерү эшендә армый-талмый эшләве К.Насыйрины фидакарь галим, энциклопедист-мәгърифәтче итеп танытты. Аның Ватанга мәхәббәт, халыклар арасында дуслык, туганлык турындагы зирәк сүзләре бүген тагын да тирәнрәк мәгънәгә ия.

Габделкаюм Габденнасыйр улы Насыйров 1825 елның 2(14) февралендә элекке Казан губернасы Зөя өязе Югары Ширдан авылында укымышлы мулла гаиләсендә туа. Башлангыч белемне әтисеннән ала. 1841–1855 елларда Казанның бишенче мәхәлләсендәге мәдрәсәдә укый. Бу мәдрәсәдә ул 1855 елга кадәр унбиш ел укый. Гарәп, фарсы телләрен өйрәнә. Аннан соң Духовное училищеда, соңрак шул училищеның дәвамы булган Духовное семинариядә татар теле укыта. Семинариядә ул 15 ел эшли. Соңыннан Казан университетына ирекле тыңлаучы булып керә.

1879 елдан башлап К.Насыйри рәсми рәвештә бер җирдә дә хезмәт итми. Бар гомерен язучылык эшенә, фәнгә багышлый. Һәр язны туган авылы Ширданга кайта, кыр эшләрендә катнаша, җәйләрен Зөя өязе авылларына чыгып, халыкның телен, гореф – гадәтләрен өйрәнә, тарихи истәлекләр, фольклор әсәрләрен җыя. Әдип бар көчен, сәләтен китаплар, дәреслекләр язуга сарыф итә, аларны үз акчасына бастыра. 1885 елда К.Насыйри Казан университеты каршындагы Археология, тарих һәм этнография җәмгыяте әгъзасы итеп сайлана. К. Насыйри сабак бирә торган предметларның берсе һәм мөһиме – тарих. Аның бу фән буенча төрле мәкаләләре, махсус китаплары бар. К.Насыйри тарихи хезмәтләрендә төп игътибарын татар тарихына мөнәсәбәтле материалларны туплауга һәм өйрәнүгә юнәлтә. Бу яктан аның Казан тарихы хакындагы язмалары аеруча кызыклы. Мәсәлән, бер риваятендә ул XVI йөзнең беренче яртыларында яшәгән Шаһгали ханның, Мәскәүгә сатылып, Казан мәмләкәтенә, үз халкына хыянәт итүе, ахыр чиктә татарларның, дәүләтчелектән мәхрүм ителеп, коллыкка төшүе хакында яза. К.Насыйриның Пугачев хакындагы риваятьләре дә тел-стиленең үтемлелеге, факт-мәгълүматларга байлыгы белән сыйфатлана.

К.Насыйри күбрәк Казанда яши. Берничә тапкыр агасы Габделхәй янына Мәскәүгә, Мәкәрҗә ярминкәсенә һәм имтихан тотар өчен Уфага барып кайта. 1893 елның җәендә Оренбург янындагы Каргалы авылында була.

К.Насыйри китапларын үзе төпләгән, көнкүреш әйберләре ясаган. «Һаман утырып язу ялыктыра, каннар оеше, мин һәр көн бер – ике сәгать эшләп, бу кораллар белән үземә кирәкле әйберләр ясыйм», – дип әйтә торган булган. Ул рәсем ясаган, географик карталар сызып, календарьларына урнаштырган.

К.Насыйри халык медицинасыннан файдаланган, төрле үләннәр белән дәваланган, физик хезмәт белән шөгыльләнгән. Шуның нәтиҗәсе буларак, бөтенләй диярлек ятып авырмаган. Бары тик гомеренең соңгы елларында гына аякларын җиңелчә паралич суга. Электр ярдәмендә дәвалану, туктаусыз хәрәкәтләнү нәтиҗәсендә генә ул йөрерлек хәлгә килә. К.Насыйри 1902 елның 20 августында (2 сентябрендә) 77 яшендә вафат була, Казанда Яңа бистә ягындагы каберлеккә күмелә.

Бөек мәгърифәтче, әдип Каюм Насыйри татар халкының рухи үсешенә ярты гасыр буена фидакарь хезмәт итеп килде. Ул фәннең барлык тармаклары буенча диярлек җиңел аңлаешлы, мисалларга, иллюстрацияләргә бай мавыктыргыч кулланмалар язды. Татар теленең сүзлекләрен, грамматикасын төзеде. Тәрҗемә итеп, фольклор әсәрләрен кертеп һәм оригиналь әсәрләр иҗат итеп «Кырык вәзир кыйссасы», «Фәвакиһел җөләса фил – әдәбият» («Әдәбият турындагы мәҗлесләрнең җимеше»), «Кырык бакча» җыентыкларын төзеп бастырды. Халык авыз иҗаты әсәрләрен язып алып укучыларга тәкъдим итте, халыкның күзен ачуга, аң – белемен, мәдәниятен үстерүгә зур өлеш кертте. Язучының китапларын күздән кичергәч, аны берүзе берничә фәнне укыткан «олуг мөгаллим, милләт педагогы» дип атарга мөмкин булыр иде. Аның укучылары – бөтен татар дөньясы. Каюм баба әйтерсең гомер буе тырыша-тырыша сабак бирә, үз халкын белемле, тәрбияле итәргә омтыла.

Мәгърифәтченең «Әхлак рисаләсе» дигән китапчыгы бар. Күләме зур түгел. Әмма ул анда баланы ничек тәрбияләү, укыту һ.б. турында ата-аналарга үзенең нәсихәтләре белән мөрәҗәгать итә. Ә инде 113 тәрбияне үз эченә алган «Тәрбия китабы», тормыштан алынган мисалларга бәйле, һәрбер очрак буенча ата-аналарга киңәш булып яңгырый. Әйтик, яшь вакытта ук балага тиешле тәрбия бирү кирәклеге, үскәч кешене тәрбияләп булмавын искәртү, халык педагогикасына таяну. К.Насыйри кешеләрне физик һәм рухи яктан сәламәт, тәрбияле итү ярдәмендә милләтне үстерергә, күркәм итәргә омтыла. Эчүчелек, тәмәке тарту кебек эш-гамәлләрне ул халык өчен агу, һәлакәт, кайгы-хәсрәт чыганагы дип саный. «Эчемлек эчә торган кеше һәрбер чәркәне эчкән саен үзен генә үтермәмдер, бәлки бөтен нәселен үтерәдер…» – ди ул.

Шунысы мөһим: К. Насыйри тәрбияви сабакларын еш кына гыйбрәтле мисаллар, җанлы сюжетлар ярдәмендә бирә. Бу исә үгет-нәсыйхәтләрнең үтемлелеген, тәэсирлелеген тагын да арттыра. Ул тәрбия эшендә музыка һәм сүз сәнгатенең әһәмиятенә басым ясый. Җыр-музыка, – ди ул, – «уй-фикерне саф кылыр, зиһенне нечкәртер, табигатьне (холыкны) йомшартыр, мәрхәмәтлене мактатыр, куркакны баһадирландырыр, саранны юмартландырыр …» Икенче бер урында болай дип яза: «Көйләп укымак яки шигырь әйтмәк гүзәлләрдән янә гүзәл нәрсәдер».

Каюм Насыйри, халыкны агарту максатында, гәзит чыгару хакында хыяллана. Исеме дә әле нинди символик: «Таң йолдызы»! Әмма патша Хөкүмәте аңа бу изге ниятен гамәлгә ашырырга рөхсәт бирми. Әйтеләсе күпме сүзләр, күпме теләкләр әйтелмичә кала.

Шулай да К. Насыйри халыкка сабак бирүнең, белем-мәгърифәт таратуның янә бер ысулын таба. Ул да булса – еллык өстәл календаре (горрәнамә) чыгару. Аның беренче саны 1870, ә соңгысы 1896 елда дөнья күрә.

К.Насыйри календарьлары (аларның уртача күләме – 40–70 бит) төрле характердагы материалларга гаять бай. Анда без, табигать турындагы белешмәләрдән тыш, фәнни мәгълүматлар, әдәби әсәрләр, тарихи хәбәрләр; тормыш яңалыклары һәм башкалар белән очрашабыз. Каюм бабаның чирек гасыр буена чыгарган календарьлары – билгеле бер дәрәҗәдә татар тормышының елъязмасы да ул.

Күргәнебезчә, К.Насыйри катлаулы тормыш юлы үткән. Шул кыска гомер эчендә күп әсәрләр иҗат итеп, безгә бай мирас калдыра. Шулай итеп, К. Насыйриның күпьяклы әдәби хезмәте, халык мәнфәгатьләрен күздә тоткан мәгърифәтчелек эшчәнлеге көннән-көн үсә барган. Каюм Насыйри соңгы көннәренә кадәр укуын һәм язуын ташламый. «Үзегез карт, күзләрегез зәгыйфь булса да, язуыгызны дәвам итәсез икән», – дигән кешегә ул: «Алла мине язар өчен яраткан, бу көннән язмый утыру аның хөкеменә каршылык булыр дип куркам», – дип җавап бирә торган була.

Каюм Насыйри бик гади гомер кичерә. Кызганыч, гаилә тормышы уңышсыз була: хатыны бала тапканда вафат була. Башка өйләнмичә, ялгыз гомер белемне ана телендә бирүне, укымышлы кеше булу өчен үз телен белүне хуплый.

«Бармыни бездә гомумән чын кеше кадерен белү?! Без аны кайдин белик, мискин үлеп аңламагач?!» Тукайның бу юллары Хөсәен Ямашев үлеме уңае белән язылган, әмма аларны Каюм Насыйрига карата да кулланырга мөмкин. Чөнки ул, ярты гасырдан артык, ат кебек эшләсә дә, үзе исән вакытта кадер – хөрмәт тә, юньле тормыш та күрмәгән. Гади халык арасында аны «Каюм бабай», «сукыр Каюм» дип йөрткәннәр. Кызганыч, 1902 елда вафат булгач, бу татар халкының яңарышка йөз белән борылган вакыты булса да, Каюм Насыйрины соңгы юлга озатучылар иң якын кешеләре һәм «Мөхәммәдия» мәдрәсәсе шәкертләре генә була. Ә инде зыялы шәхесләребезнең, гомумән киң җәмәгатьчелекнең аны соңгы юлга озатуда катнашулары турында мәгълүмат юк. Үлеменнән соң гына әлеге бай мирасның әһәмияте, кыйммәте таныла башлый. Ә бит хезмәтләре белән үз чоры укучысына гаять зур йогынты ясаган һәм чын мәгънәсендә энциклопедик галим буларак үсеп җиткәнлеген күрәбез.

Әмма аның иҗат мирасы еллар узган саен кыйммәтен арттыра бара. «Олуг мөгаллим» хакында төрле телләрдә күп санлы мәкалә-хезмәтләр язылуы, китапларның кат-кат басылуы ачык билгесе. К. Насыйри шәхесе әдәби әсәрләрдә дә гәүдәләнеш тоткан. Аның хакында М.Галинең документаль повесте һәм шушы ук авторның Х. Уразиков белән берлектә язган «Каюм Насыйри» дигән тарихи пьесасы да бар.

Әдип күптән вафат булса да, аның үлемсез әсәрләре яши. Без шул әсәрләрне укып үзебезгә рухи көч алабыз, алар белән сокланабыз.

Кулланылган әдәбият.

1. Ахунов А. «… Ят яраткан раббысы». // Татарстан.– 2005, № 1.
2. Каюм Насыйри. Сайланма әсәрләр (2 басмасы). Таткнигоиздат. Матур әдәбият редакциясе, 1956 ел.

ТУГАН ТЕЛ ҺӘМ ӘДӘБИЯТ ДӘРЕСЛӘРЕНДӘ КАЮМ НАСЫЙРИ ХЕЗМӘТЛӘРЕН КУЛЛАНУ («КИТАБ-ӘТ-ТӘРБИЯ»)

Кәримова Зөлфия Илдар кызы
Әхмәтгалиева Алсу Асхадулла кызы
ТР Казан шәһәре Совет районы «171нче ГБББУ»
Туган тел һәм әдәбияты укытучылары

Бүгенге көндә тәрбия, әдәп-әхлак мәсьәләләре күпләребезне борчый. Чөнки җәмгыятьтә барган тотрыксызлык, гаделсезлек, әхлаксызлык, җинаятьчелек кебек күренешләрне яшь буын күреп, ишетеп үсә. Балаларны илдә барган шушы аяныч хәлләрдән саклап калып, алар күңелендә әдәп, әхлак, шәфкать, изгелек, кешелеклелек, намус, яхшылык һәм башка шундый сыйфатлар тәрбияләү – һәрбер тәрбияче һәм укытучының төп максаты дип саныйбыз. Шушы сыйфатларны тәрбияләү һәм тормышка ашыру максатыннан, эшчәнлегебездә татар халкының тәрбия тәҗрибәсен, педагогикасын һәрьяклап тирәнтен өйрәнгән һәм туплаган галим-мәгърифәтче, педагог һәм язучы

Каюм Насыйри хезмәтләренә таянабыз. Мәгърифәтче галимнең үзе җыйган фольклор әсәрләрен «Кырык бакча» (1880), «Фәвакиһел-җөләса фил-әдәбият» (1884), «Әхлак рисаләсе», «Китаб-эт-тәрбия» һ.б. хезмәтләренең әһәмияте әйтеп бетергесез зур. Бу хезмәтләр балага белем һәм тәрбия бирүдә укытучы, тәрбияче һәм ата-аналар өчен иң кирәкле ярдәмлекләр булып торалар. Без дә дәресләребезне К.Насыйри хезмәтләренә таянып алып барырга тырышабыз.

Эшебезнен максаты: туган тел һәм әдәбият дәресләрендә К.Насыйриның «Китаб-эт-тәрбия» хезмәтеннән файдалануны күрсәтү.

Мәгърифәтче балаларның тәрбияле, белемле, гыйлемле һәм сәламәт булып үсүенә булышуны иң изге эш итеп саный. Белем алырга омтылу, гыйлемле булу, үзеңдә булган белемең белән уртаклашу, халыкка хезмәт итүнең өстенлеген күрсәтә.

Гыйлемле булу белән бергә, К.Насыйри балаларны һөнәргә өйрәнергә чакыра, вакытлы гына була торган милек-байлык белән мавыгып, кәсеп үзләштерү гамәлен үз итмәсә, киләчәге ышанычсыз булуын искәртә. Бу уңайдан «Китаб-эт-тәрбия» дә ул болай яза: «Әй җаннарым-угланнарым, нәсихәтне ишетегез – һөнәр үгрәнегез. Дөньяның милкене вә дәүләтенә ышанырга ярамас… Һөнәр – бер агым судыр, вә ышанычлы дәүләттер, һөнәр иясе әгәр дәүләттән төшсә дә кайгы юк… Әй угыл, син дә һөнәр үгрән, тәрбия үгрән, гыйлем үгрән (1 нче тәрбия).

Каюм Насыйри балаларны акыллы, әдәпле булырга өнди. Аның бик күп сандагы әдәби әсәрләре шушы карашларын образларда чагылдыралар. «Олуглык гакыл белән, әдәп белән, әмма нәсел белән, нәсәп белән түгелдер». «Әгәр дә бер адәм белән мөсәхабәт кылсаң, аның гакылына кара, диненә карама. Чөнки аның дине үзенә фәкать, әмма гакылы үзенә һәм сиңадыр»

Галим-мәгърифәтче К.Насыйриның тәрбия турындагы фикер-карашлары, халык тәрбиясе тәҗрибәсеннән туплаган тәгъбир-нәсихәтләре татар халкын, аеруча яшьләрне рухи-әхлакый саф итеп тәрбияләргә, әйләнә-тирәдәге тискәре, җинаятьчел күренешләрдән гыйбрәт ала белергә, сәләтле шәхес итеп формалаштырырга ярдәм итәләр.

Укучыларда милли үзаң тәрбияләүдә, милләтебез белән горурлану хисләре уятуда һәм балаларга әдәп-әхлак тәрбиясе бирүдә К.Насыйри хезмәтләре, аның тормыш юлы безнең өчен үрнәк булып тора. Без, укытучылар, укучыларыбызны К.Насыйри хезмәтләренә таянып, алар үрнәгендә тәрбияләсәк, киләчәк буын һичшиксез әхлаклы, миһербанлы булып үсәр.

КАЮМ НАСЫЙРИНЫҢ ТАТАР ХАЛКЫНА КАЛДЫРГАН МАТЕМАТИК МИРАСЫ

Фазлыева Лейсан Мирфаязовна
МБОУ «Старокурмашевская ООШ»
Актанышского муниципального района
Республики Татарстан
Учитель математики

Каюм Насыйри – XIX гасырда яшәгән татар милләте тарихында күренекле шәхес, математик. Аның фәнни эшчәнлегенең төп юнәлеше булып математика фәнен популярлаштыру һәм аны татар телендә укыту тора. Насыйриның математиканы гади һәм аңлаешлы итеп тәкъдим итүе күп кенә укучыларның бу фәнгә кызыксынуын арттыра. Аның хезмәтләре математика укыту системасын яхшырту, фәнни фикерләүне үстерү һәм татар мәдәниятендә фән һәм белемнең әһәмиятен күрсәтүдә зур роль уйный. Насыйриның математика өлкәсендәге хезмәтләре татар мәдәниятенең заман таләпләренә җавап бирүендә әһәмиятле булып тора.

Мәгариф җәмгыять үсешен һәм аның мәдәни традицияләрен билгеләүче төп факторларның берсе булып тора. Гасырлар буена төрле сынаулар һәм үзгәрешләр белән очрашкан татар халкы тормышында мәгариф мәсьәләсе аеруча әһәмияткә ия. Монда күренекле педагог һәм мәгърифәтче

Каюм Насыйри үзәк урынны алып тора. Аның татар халкына математик белем бирүгә керткән өлеше яшьләр арасында белем дәрәҗәсен күтәрүгә генә түгел, ә алдагы буыннарга йогынты ясаган яңа белем бирү парадигмасын формалаштыру өчен нигез дә булды.

Әлеге эшнең актуальлеге булып Каюм Насыйриның гамәлгә ашырган тарихи тәҗрибәсе һәм педагогик инициативалары тора. Мәгариф социаль һәм мәдәни прогрессның мөһим коралы булып кала барган заманча җәмгыять шартларында Насыйри кебек шәхесләрнең керткән өлешен өйрәнү, үткәндәге казанышларны бәяләргә генә түгел, ә мәгариф системаларын алга таба үстерү юлларын да ачыкларга мөмкинлек бирә. Аерым алганда, аның укытуга якын килүе, яңа методлар кертүе һәм туган телдә уку материаллары булдыруы – кыйммәтле тәҗрибә булып тора, аны заманча белем бирү инициативаларында кулланырга мөмкин.

Бу хезмәттә Каюм Насыйриның татар халкын математикага өйрәтүгә керткән өлешен тирәнрәк аңларга ярдәм итәчәк берничә төп тема яктыртылачак. Беренче чиратта, татар халкы белеменең тарихи контексты каралачак, ул Насыйриның үз эшчәнлегендә нинди шартларда һәм нинди сынаулар белән очрашканын билгеләргә мөмкинлек бирәчәк. Бу аның Казанда рус-татар мәктәбен булдыру инициативасының ни өчен шулкадәр әһәмиятле булуын аңларга ярдәм итәчәк.

К.Насыйриның рус-татар мәктәбен төзүе, татар яшьләренә белем бирү өчен яңа офыклар ача. Бу тема кысаларында Насыйриның уку процессын ничек оештыруы, уку планына нинди фәннәр кертүе һәм аның белем бирү программасының максатлары турында анализланачак.

К.Насыйри иҗат иткән дәреслекләрне һәм аларның мәгарифкә йогынтысын өйрәнү дә мөһим. Аның татар телендәге арифметика буенча беренче дәреслеге чын алгарыш була, ул математикага өйрәтүгә генә түгел, ә бәлки татар теленең мәгариф өлкәсендәге позициясен дә ныгыта. Бу контекстта Насыйриның уку материалларының укучыларның белем һәм күнекмәләр дәрәҗәсенә, шулай ук татар халкы арасында математик грамоталылык үсешенә ничек йогынты ясавы каралачак, бу бигрәк тә хәзерге заман шартларына туры килә.

К.Насыйриның педагогик карашы да аерым игътибарга лаек. Аның аңлаешлылык һәм практик юнәлеш принципларына нигезләнгән укыту методлары укытуның яңа стилен формалаштыру өчен нигез булды, ул заманга хас булган традицион алымнарны алыштырды. Бу тема кысаларында Насыйриның белем бирү методикаларын үз укучыларының ихтыяҗларына ничек җайлаштыруы һәм бу аларның уңышлы белем алуына ничек ярдәм итүе анализланачак.

К.Насыйри мирасы да хәзерге контекстта анализ предметы булачак. Глобальләшү һәм технологияләрнең бик тиз үсүе шартларында аның белем бирүгә карашлары яңадан уйланылырга һәм заманча чынбарлыкка яраклаштырылырга мөмкин. Насыйри идеяләренең бүген мәгариф өлкәсендәге актуаль проблемаларны хәл итүдә ничек файдаланылуын аңлау мөһим.

Ниһаять, Каюм Насыйриның мәгариф инициативаларында мәдәниятнең роле каралачак. Мәгариф вакуумда яши алмый, һәм мәдәни традицияләр, тел һәм кыйммәтләр белем бирү процессын формалаштыруда мөһим роль уйный. Бу җәһәттән Насыйриның мәдәни аспектларны үзенең белем бирү практикасына ничек интеграцияләве һәм бу аның укучыларының белемнәрен тирәнрәк кабул итүенә ничек ярдәм итүе анализланачак.

Шулай итеп, әлеге эш Каюм Насыйриның татар халкына математик белем бирүгә керткән өлешен һәрьяклап өйрәнүгә юнәлдерелгән, бу аның казанышларын бәяләргә генә түгел, ә аның мирасының хәзерге белем бирү процессы өчен әһәмиятен дә ачыкларга мөмкинлек бирәчәк.

Әлеге эшнең ахырында Каюм Насыйриның татар халкын математикага өйрәтүгә керткән өлеше әһәмиятле генә түгел, ә күпкырлы да булуын ассызыклап үтәргә кирәк. Аның тарихи контекст шартларында белем бирү өлкәсендәге эшчәнлеге, татар халкы мәдәнияте бәйле таләпләргә юлыкканда, укытуга яңача якын килүне формалаштыруда төп роль уйнады. Казанда Беренче рус-татар мәктәбен төзү татар халкын Россия империясенең киңрәк мәгариф һәм мәдәни контекстына интеграцияләү юнәлешендә мөһим адым булды. Бу учреждение татар халкы балаларына рус телен өйрәнү мөмкинлеге генә биреп калмыйча, математика белеменә дә ишек ачты, бу исә яшьләрдә тәнкыйди фикерләү һәм аналитик күнекмәләр үсешенә ярдәм итте.

К.Насыйри иҗат иткән дәреслекләр, аерым алганда, татар телендәге арифметика буенча беренче дәреслек белем бирү практикасында чын алгарыш була. Алар туган телдә белем алуны тәэмин итеп кенә калмадылар, ә яңа белем бирү мохитен формалаштыруга да ярдәм иттеләр, анда татар теле һәм мәдәнияте сакланып кына калмады, ә үсеп тә китте. Дини текстларга һәм белемнәрне телдән тапшыруга нигезләнгән традицион укыту методлары тиз Үзгәрүче җәмгыять ихтыяҗларын канәгатьләндерә алмаган шартларда бу аеруча мөһим иде. Насыйри, мулланың традицион ролен укытучылыкка алыштырып, белем бирү инициативалары өчен яңа офыклар ача, бу исә татар халкы арасында прогрессив мәдәният формалашуга ярдәм итә.

К.Насыйриның һәркем файдалана алырлык һәм гамәли принципларга нигезләнгән педагогик якын килүе белем бирү программаларын алга таба үстерү өчен нигез булып тора. Ул белемнең теоретик кына түгел, ә практик булырга тиешлеген аңлый, бу аның укучыларына алган белемнәрен реаль тормышта кулланырга мөмкинлек бирә. Бу, үз чиратында, яшьләр арасында белем дәрәҗәсен күтәрүгә һәм актив гражданлык позициясен формалаштыруга ярдәм итте. Аның эш нәтиҗәләрен татар мәдәниятен һәм фәнен үстерүгә үз өлешләрен кертеп, иҗтимагый тормышта актив катнашкан укучыларының уңышларында күрергә була

Шулай итеп, К.Насыйриның татар халкына математик белем бирүгә керткән өлеше мәгариф тарихында мөһим этап булып тора, ул татар мәдәнияте һәм фәне үсешенә сизелерлек йогынты ясый. Аның идеяләре һәм алымнары, белем бирүнең социаль һәм мәдәни прогресс өчен корал буларак әһәмиятен ассызыклап, Яңа буыннарны илһамландыруны дәвам итә. Аның мирасын истә тотарга һәм хәзерге дөньяда татар халкының һәм мәдәниятенең алга таба үсешенә ярдәм итәчәк мәгариф инициативаларын үстерүне дәвам итәргә кирәк.

КАЮМ НАСЫЙРИ ХЕЗМӘТЛӘРЕНДӘ ТӘРБИЯ МӘСЬӘЛӘЛӘРЕ

Шәйдуллина Дания Рафик кызы
Татарстан Республикасы
Яңа Чишмә муниципаль районы
МБОУ «Яңа Чишмә гимназиясе»нең
Туган (татар) теле һәм әдәбияты укытучысы

Бүгенге көндә җәмгыятьтә әхлак, тәрбия мәсьәләсе җитди тора. Кызганычка каршы, акча, байлык, мал артыннан куып, буыннардан килгән тәрбия кагыйдәләрен онытып җибәрәбез шикелле. Без, укытучыларның бурычы – яшь буынны югары әхлак сыйфатларына ия булган мәдәниятле кешеләр итеп тәрбияләү, олы тормыш юлына әзерләү. Шуңа күрә Каюм Насыйриның эшчәнлеге белән тирәнрәк танышу, аның хезмәтләрендәге әхлак темасының бирелешен өйрәнүне һәм ртаклашуны максат итеп куйдым.

Татар халкының педагогик культурасын үстерүдә бөтен белемен, көчен халыкка аң-белем таратуга биргән шәхесләрнең роле зур. Шундый шәхесләрнең берсе – Каюм Насыйри. Каюм Насыйри – күренекле мәгърифәтче, галим, язучы, педагог. Бу могтәбәр затның эшчәнлеге күпкырлы: аның әдәбият, тел белеме, математика, медицина, педагогика, тарих, география өлкәләренә караган фәнни хезмәтләре билгеле. Галимнең педагогик карашларына күз салсак, ул зирәк һәм акыллы кешеләрдән тәрбиягә өйрәнүне дөрес санаган. «Акыл иясен тыңлаучыга рәхәтлек бирә, әмма белмәгән һәм явыз кеше белән сөйләшеп вакыт әрәм итмәскә кирәк, » – ди.

Һәр укытучы тәрбия эшендә югары нәтиҗәләргә ирешергә омтыла. Шул уңайдан бөек мәгърифәтчеләр, педагогларның карашларына таяна. К.Насыйриның тәрбия һәм педагогика өлкәсендәге фикерләре гаять әһәмиятле. Аның хезмәтләрен укыту-тәрбия системасында куллану

бик нәтиҗәле дип саныйм. Шуңа күрә әлеге чыгышымда К.Насыйри хезмәтләрендәге тәрбия мәсьәләләренә тукталасым килә. Педагог бөтен яктан да килгән шәхес тәрбияләү проблемасына зур игътибар бирә, яшь буынның тәрбияле, белемле һәм сәламәт булып үсүен тели. Аның «Тәрбия китабы», «Этика турында кыскартылма китап», «Этика турында зур китап», «Кабуснамә», «Кырык бакча», «Кырык вәзир кыйссасы», «Китаб-әт тәрбия», «Әхлак рисаләсе» китаплары һәм башка мәкаләләре тәрбиянең аерым якларына багышланган. Күренекле мәгърифәтче К. Насыйри яшьләрдә туган илгә, туган телгә мәхәббәт; кыюлык, батырлык, тапкырлык, хезмәт сөючәнлек, дөреслек, тугрылык, гуманлылык кебек әхлак сыйфатларын тәрбияләргә киңәш итә. «Фавакиһел-җөләсә фил-әдәбият» («Әдәбият турындагы мәҗлесләрнең җимеше») исемле хезмәтендә К.Насыйри өйрәнелергә һәм сакланырга тиешле гадәтләр турында гыйбрәтле мисаллар китерә. Бу җыентыкны педагогик энциклопедия, тәрбияви хрестоматия дип тә атарга мөмкин. Анда кеше табигате өчен хас булган бик күп сыйфатлар, эш-гамәлләр, күренешләр хакында сүз бара. Автор аларны бакчада үскән төрле җимешләр дип атый. «Тәмен белгән кеше ашар, белмәсә төкереп ташлар», – ди ул.

Педагог фикеренчә, һәр бала туган телен, мәдәниятен белергә һәм өйрәнергә, өлкән буын традицияләрен сакларга, үзенең туган йортын, зур һәм кече Ватанын яратырга, күршеләрен хөрмәт итәргә тиеш. Үгет-нәсыйхәтләр, гыйбрәтле хикәяләр тупланган зур булмаган «Тәрбия китабы» нда ул яшьләрне әхлакый тәрбияләүнең безнең заманда да актуаль булган күп кенә проблемаларын күтәрә. К.Насыйри китабында 113 үгет-нәсыйхәт бар. «Тәрбия китабы» нда катнашучылар булып пәйгамбәрләр, тәкъвалар, зирәкләр тора. Автор вакыйгаларны акыл ияләре һәм гади кешеләр тормышыннан мисаллар белән тасвирлый, ә аннары нәтиҗәләр ясый, укучыны әхлакый яктан үстерә. Язучы укучыга «Әй угыл!», «Балаларым!» дип мөрәҗәгать итә, үзен югары күтәрми, ә тигез дәрәҗәдә әңгәмә алып бара, укучыга ярдәм кулы суза, киңәш бирә, проблемаларны хәл итәргә ярдәм итә.

«Кырык вәзир кыйссасы» әсәренә кергән хикәяләрдә дә гаделлек, намуслылык, батырлык һәм хыянәт итәргә ярамау турында сөйләнә.

«Этика турында кыскартылма китап»та педагог «Ашаган, эчкән, йоклаган кеше түгел, ә әдәпле итеп сөйләшә, уйлый, эш итә белгән кеше генә чын кеше була ала», – дип яза. К.Насыйри балаларда яхшы холык формалаштыруга зур әһәмият бирә. Гаделлек, намуслылык, киң күңеллелек сыйфатлары үстерелергә тиеш дип саный. «Этика турындагы китапта» да һәм башка әсәрләрендә дә «Дөреслекне яраткан кеше җәмгыятьтә зур хөрмәткә ия була». «Барлык кешеләр белән дә яхшы мөгамәләдә бул, алар белән ягымлы сөйләш, яхшылык эшлә», дигән фикерләрне җиткерә.

Аның педагогик хезмәтләрендә тәртип мәсьәләсе дә үзәккә куела. Өлкәннәрне хөрмәт итү, кечкенәләргә игътибарлы булу, әдәплелек, кунакчыллык сыйфатлары мактала. «Ахмак сүзләр әйтмә, әйтәсең икән, башкалардан да шуны ишетерсең», дип кисәтә ул. К.Насыйриның «Тәрбия китабы»ндагы тагын бер балалар һәм яшьләр өчен бик гыйбрәтле нәсихәткә тукталыйк. Чөнки мондый тәрбия эшәке теллелек киң таралган, сөйләмдә оятсыз, сүгенү сүзләре еш кулланылган хәзерге чорда аеруча тансык. 89 нчы тәрбиядә болай диелә: «Әй угыл, кешенең күңеленә хилаф килә торган сүзне теленә китермә. Кеше күңелен рәнҗетүдән бик саклан».

Әхлак тәрбиясенең төп нигезе итеп галим хезмәт тәрбиясен алган. «Әгәр тормышта канәгатьләнү хисе кичерәсең килсә, үз хезмәтең белән яшә, чөнки хезмәттән башка канәгатьләнү хисе тумый», – дип искәртә автор «Кабуснамә» китабында. «Китаб-әт-тәрбия»дә ул болай яза: «Әй җаннарым-угланнарым, нәсихәтне ишетегез – һөнәр үгрәнегез. Һөнәр – бер агым судыр, вә ышанычлы дәүләттер». К.Насыйри үзе үк хезмәт сөючәнлеге белән башкаларга үрнәк булып торган. Акыл хезмәте белән физик хезмәтне оста чиратлаштыра белгән. Утырып эшләүдән кан тамырлары оеша дип, көн саен физик эш белән дә шөгыльләнгән: столяр, слесарь эшләрен башкарган, китаплар тышлаган, пешергән, хуҗалык эшләрен дә башкарган. Бер язмасында ул: «35 ел Казанда яшәгәч, ниһаять, Туган авылым Шырданга кайттым. Монда каләм түгел, күбрәк чалгы, сука төзәтергә туры килде», –ди.

К.Насыйри төрле һөнәрләр үзләштерү җиңел булсын өчен, мәктәпләрдә хезмәт укытуны таләп иткән. «Ювелирлык һәм слесарьлык эше турында», «Җирчелек фәне турында», «Кулинария буенча кулланма» китапларын язган.

«Этика турындагы китапта» К.Насыйри бала өчен иң әһәмиятле хезмәт итеп белем алуны атаган. «Белем алу өчен ялкауланма. Ялкаулыкны җиңәргә кирәк, чөнки ул башка кимчелекләрне дә китереп чыгара», – ди ул. Шулай ук моңа мисал итеп, «Әдәбият турындагы мәҗлесләрнең җимеше» китабыннан балалар өчен файдалы булган әрлән белән бака турындагы мәсәлне китерергә мөмкин. «Әхлак рисаләсе» китабында, балаларга мөрәҗәгать итеп, болай ди: «И газиз бала!.. Адәмгә бигрәк кирәк вә бигрәк лязем нәрсә – гыйлемдер. Гыйлем үгрәнмәгә, укымага, язмага вә һөнәр вә мәгърифәт хасил итмәгә иҗтиһад кыл, чөнки гыйлем вә мәгърифәт иясе һәр йирдә хөрмәтле булып, халык арасында кадере зур булыр». Педагог патриотик тәрбиягә дә зур урын биргән. Туган илне дошманнардан саклау өчен, батыр, кыю булып үсү зарур. «Куркак булма, сугышта үлем турында уйлама, үзеңнең көчсезлегеңне башкаларга күрсәтмә»,– ди ул «Кырык бакча» китабында. Бу уңайдан яшьләрнең физик үсешенә әһәмият бирү кирәклегенә басым ясый. К.Насыйри үзе дә халкын, ватанын сөйгән, анда яшәүче халыкларның дуслыгын, туганлыгын теләгән, бөтен гомерен халыкка хезмәт итүгә багышлаган. Ул үз иленең, халкының алдынгы улы, ялкынлы патриоты. Аның өчен батырлык, булдыклылык – беренче планда. Каюм Насыйри балаларны да шул рухта – илнең көчле батырлары, ялкынлы патриотлары итеп тәрбияләүне алга сөреп эшли.

К.Насыйри яшәгән чорда эстетик тәрбия бирү бөтенләй диярлек булмаган. Ислам дине музыка тыңлауны да тыйган. Шундый шартларда К.Насыйри эстетик тәрбия бирүне, мәктәпләрдә рәсем, җыр, музыка укытырга кирәклеген күтәреп чыккан. Яшьләрне төрле уен коралларында уйнарга өйрәнергә чакырган. Истәлекләрдән күренгәнчә, үзе дә музыканы бик яраткан, берничә уен коралында (курай, кубыз, скрипка, балалайка) уйный белгән.

К.Насыйри милләтләр арасында дуслыкны ныгытуга да зур игътибар биргән. Бөек педагог фикеренчә, кече һәм зур халыклар юк, барлык халыклар тигез һәм бердәм, һәркемнең үз кабатланмас үзенчәлекле мәдәнияте бар, аны якларга, сакларга һәм киләчәк буынга тапшырырга кирәк. Чөнки тел, мәдәният юкка чыкса, халык та юкка чыгачак. К. Насыйри рус халкын, аның мәдәниятен хөрмәт иткән. Ике арада дуслык элемтәләрен ныгыту өчен, русларны үз халкының мәдәнияте белән таныштырган. Шул максаттан «Образцы народной литературы казанских татар», «Поверья и обряды казанских татар» һәм башка китапларын язган. Бу хезмәтләр үз вакытында рус галимнәре тарафыннан уңай бәя алган.

К.Насыйри җыйнап бастырган мәкальләрдә дә акыл, белем, тырышлык, уңганлык, пөхтәлек кебек күркәм сыйфатлар мактала һәм, киресенчә, наданлык, саранлык, ялкаулык, көнчелек ише тискәре сыйфатлар кискен гаепләнә. К.Насыйри әкиятләргә дә шундый ук вазифаны йөкли.

Шулай итеп, К.Насыйри балаларны тәрбияләү өлкәсендә зур хезмәт куйган. Вакытлар, еллар үткән саен, аның халыкка күрсәткән хезмәте, фәнгә, педагогикага, мәдәниятка керткән өлеше тагын да ачыла бара. Аның китаплары – укытучыларның һәм ата-аналарның өстәл китабы булырлык кыйммәтле мирас.

Һәр укытучы, һәр педагог укучыларын тәрбияләргә әзер булырга тиеш. Ә моның өчен ул энциклопедик белемгә ия булырга, фәннәрне яратырга, тәрбия нигезләрен тирәнтен белергә тиеш. Шуны да онытмаска кирәк: тәрбия бер көн эчендә генә бирелми. Ул – кеше туганнан алып, соңгы көненә кадәр дәвам итәргә тиешле процесс. Шуңа күрә тәрбия дә бала тугач ук, гаиләдә башланырга тиеш, бары шунда гына ул уңышка илтәчәк.

КАЮМ НАСЫЙРИ ШӘХЕСЕ ҮРНӘГЕНДӘ ТУГАН ТЕЛНЕ ӨЙРӘНҮДӘ ЗАМАНЧА АЛЫМНАР

Шакирова Ләйлә Миннемулла кызы
«79 нчы номерлы экология-технология лицее» муниципаль бюджет белем бирү учреждениесе Китапханә мөдире

Һәр халыкның тарихта тирән эз калдырган күпкырлы шәхес ияләре була. Алар аң-белем бирүдә, милләтне тәрбияләүдә аеруча зур эш башкаралар. Үз тормышын мәгърифәткә һәм туган телне үстерүгә багышлаган, үз халкы турында кайгыртып, бөтен көчен халыкны гыйлемле итүгә юнәлдергән Каюм Насыйри шәхесе, аның мирасы, эшчәнлеге бүгенге көндә аеруча әһәмияткә ия һәм яшь буын тарафыннан тирәнтен өйрәнелергә тиеш.

Каюм Насыйри – төрле фән нигезләре белән татар халкын ана телендә таныштыручы. Математика фәне буенча «Хисаплык», геометрия буенча «Гыйльме Һәндәсә» дәреслекләрен язучы. Тарих фәне буенча төрле мәкаләләре, махсус китаплары бар. Казан тарихы хакындагы язмалары кызыклы. Шулай ук күп кенә татар авылларының тарихы хакында да мәкаләләр яза. Ул бу эш вакытында халык телендәге материалларны, каберташ язмаларын, төрле шәҗәрәләрне, кульязма һәм басма китапларны ныклап өйрәнә. Зур күләмле география китабын әзерли. Шулай ук игенчелек, ботаника буенча китаплар чыгара, үзе сызган карталарын календаренда бастыра.

Каюм Насыйриның тәрҗемәи хәле, аның әсәрләреннән өзекләр, әлбәттә, мәктәп дәреслекләренә кертелә, укытучылар тарафыннан өйрәтелә. Мондый традицион укыту ысулын **китапханәдәге махсус дәресләр** белән тулыландыру, **матбугатта сәхифәләр уйлап табу**, «Апуш» татар балалар театры тарафыннан махсус тәкъдим ителүче **спектакльне карау** кебек **заманча алымнар** татар халкының бөек шәхесләрен өйрәнүдә **нәтиҗәле чара** булып тора.

Милләткә фидакарьләрчә хезмәт итүнең бөек бер үрнәге булган Каюм Насыйри эшчәнлеген яшь буынга шундый нәтиҗәле, үтемле чаралар аша җиткерү максатыннан китапханәнең эш планына «**Каюм Насыйри мирасы: шифалы үләннәр**» **дигән дәрес** кертелде. Экология юнәлешендә эшли торган лицеебызда «Сабантуй» журналы хезмәткәрләре белән очрашу оештырылып, **экосәхифә уйлап** табылды. Һәм журналга мәкаләләр язган саен Каюм Насыйриның табигать фәннәре, шифалы үләннәр хакындагы мәгълүматларын искә алып, бөек шәхеснең эшчәнлеген буыннан-буынга түкми-чәчми тапшыру минем төп бурыч булып тора.

Каюм Насыйриның тәрҗемәче икәне дә яхшы мәгълүм. Тәрҗемә өлкәсендә гыйлем иясе иҗат иткән әсәрләрнең иң күренеклесе – «Әбүгалисина кыйссасы». Әбүгалисина – реаль шәхес, танылган Шәрык галиме, медицина өлкәсендә зур белгеч. Каюм Насыйри аны хыялый җирлеккә күчереп, белемнең көчен раслауны максат итеп куя. Укучыларны әлеге әсәр белән таныштыруда да **яңалык табарга** – бөек татар мәгърифәтчесе Каюм Насыйриның тууына 200 ел тулуга багышлап «Апуш» татар балалар театр студиясе тәкъдим иткән «Әбүгалисина» мюзиклын карарга була. Гарәп язулары белән чуарланган декорацияләрнең сәхнә утлары белән төрле төсләрдә балкуы, Әбүгалисинаның фантастик машинасы, кételмәгән киемнәр, җыр-бию – барысы берләшкән әлеге матур әкият – укучы күңелендә истәлекле бер хатирә, татар телен театр сәнгате аша яшүсмерләр арасында популярлаштыруның гүзәл бер үрнәге була ала дип саныйм мин.

Туган телебезне хөрмәтләгән, милли тәрбия тәҗрибәсен, педагогикасын һәрьяклап киң масштабта өйрәнгән һәм туплаган галим-мәгърифәтче, педагог, язучы К.Насыйри шәхесен яшь буынга үрнәк зат итеп күрсәтү, аның эшчәнлеген өлге итеп укучыларда кызыксынучанлык, максатчанлык, тырышлык, иҗадилык, бүгенге вәзгыятьтә телгә карата тирән ихтирам тәрбияләү – милли мәгариф системасының төп бурычы!

КАЮМ НАСЫЙРИ ҺӘМ МАТЕМАТИКА

Гайсина Алсу Шагизяновна
Казан шәһәре Яңа-Савин районының
«Татар телендә белем бирүче 155 нче гимназия»
гомуми белем муниципаль бюджет учреждениесе
Математика укытучысы

Бөтен гомере буе халыкка фидакарьләрчә хезмәт кылган, милләт мәнфәгатен үзенең яшәү кыйбласы иткән татар галимнәре һәм әдипләре арасында иң лаеклы урыннарның берсен Каюм Насыйри алып тора. Татар мәгърифәтчесе Каюм Насыйри үз вакытында халыкка күпьяклы белем бирергә тырышкан, дәреслекләр, методик ярдәмлекләр төзегән. Аның күп кенә фикер-киңәшләре әле бүген дә үз актуальлеген югалтмаган.

Каюм Насыйри бөтен тормышын, әдәби талантын халыкка хезмәт итүгә багышлаган, татар халкының аң-белемен күтәрү, агарту юлында гаять әһәмиятле эшләр башкарган.

Каюм Насыйриның күп яклы фәнни хезмәтләренең әһәмияте, үз заманының яктылыгында алып караганда, тагын да ачыграк күренә. Ислам һәм мөселман тәэсире астында яшәгән иске татар дөньясыннан чыгып, ул әкрен генә, ләкин ышанычлы адымнар белән яңа юлга аяк баскан…

Каюм Насыйри күп кенә әсәрләрендә ул вакытларда мәдрәсәләрдә балаларның зиһенен ача торган кирәкле гыйлемнәр укытылмавын ассызыклаган. «Казан халкына мөрәҗәгате» әсеренең хәзерге әдәби телгә күчермәсе буенча өченче мөрәҗәгатендә менә нәрсә дип язган ул: «Мәдрәсәдә бер хәлфә кебек нәрсәгә бирәсез дә, ул үзе дә сезнең балаларыгыздан түбән, балаларга нәрсә укытырга кирәклеген белми, хәтта нәрсә укытканын үзе дә белми. Көтмәгәндә балаларыгыздан: «Энем, нәрсә укыйсың?» – дип сорасаң: «Фәзаилешшөһүр», «Бакырган» яки «Йосыф китабы» дип җавап бирерләр һәм шуның белән мәдрәсәдән чыгаралар. Ул баладан нинди белем өмет итәргә кирәк? Иң зиһенне ача торган фәннәрдән: философия, математика, астрономия һәм этика шикелле фәннәр укытылмыйлар» [5, 40 бит]. «Әлхитабес-самин»да исә Каюм Насыйри болай дип язган (хәзерге әдәби телгә күчермәсе): «Гыйлем коралы булган нәрсәгә ун ел гомерне әрәм иткәннән соң, мулла булып киткәч, бер логикадан гына эш чыкмый. Монда этика да кирәк, шәригать законнары да, география дә, геометрия дә кирәк була һәм астрономиядән дә беләсе килә башлый. Шул ук вакытта һөнәр һәм промышленностьны һәм администраторлык кагыйдәләрен белү дә кирәк була. Бу фәннәрнең нигезе – математика һәм табигать гыйлемнәре булып, аннан хәбәрегез юк. Ләкин мәктәптән чыккач, математиканы өйрәнү читен». [5, 43 бит] «Әлхитабет– тәсигъ»тә ул болай дип язган (хәзерге әдәби телгә күчермәсе): «Гимназиянең баштагы дүрт класс фәннәре: хисап, география, геометрия һәм рус тарихы. Ул фәннәрне ун яшьлек балалар укыйлар. Җитмешенче елда администрациянең баштагы күрсәтмәләрендә: «Фәннәр башлап мөселманнарның үз телендә укытылыр», – дигәннән соң, 73нче елда «Хисаплык» исемле бер китап чыкты» [5, 44 бит].

«Әлхитабе-әлхади-гашәр» дә болай дип язылган (хәзерге әдәби телгә күчермәсе): «Сез балаларыгызның, букчага күп китап тутырып, сабакка йөрүләрен белем алу дип уйлыйсыз. Хәзердә белем алу – алай түгел, сез аны аңламыйсыз. Хисап, география, геометрия һәм табигать фәннәре – математиканың бүлекләре. Боларны күрмәгән кеше – кеше түгел. Мәдрәсәдә укыган балаларыгызның зиһеннәре шул дәрәҗәдә катып калгандыр ки, аларныэшкә китерү читен. Хисаптан, географиядән, геометриядән, табигатьтән, химиядән, һөнәр һәм сәнгатьтән – һәркайсыннан балаларыгызга бераз-бераз белем бирү тиеш иде» [5, 47 бит].

Төрле табигать фәннәренең нигезләре белән татар халкын ана телендә беренче буларак таныштыручы да К. Насыйри булган. География дәреслекләрен язганда да К.Насыйри шул принцибыннан чыгып эш итә. «Үз телебезгә килешә торган сүзләрне табып, җәгърафия терминнарын белдердем», – ди. Алардан да элекке китаплардагы киң күпчелеккә аңлаешсыз терминнар урынына татар теленнән ала. Мәсәлән: *төн ягы, төшлек тарафы, кояш чыгышы тарафы, кояш батышы*

тарафы, атау, ярты атау, ут тавы, елга, диңгез, тамак һәм башкалар. Бу терминнарны буржуаз язучылар Каюм Насыйридан соң да әле гарәпчә йөртергә аз тырышмаганнар. Ләкин алар берсе дә халык сөйләменә кереп китә алмаганнар. Гомумхалык теленә таянып эш иткән Каюм Насыйри принцибы җиңеп чыккан, ул кертә башлаган терминнар аныклана һәм камилләшә барган.

Каюм Насыйри, тегe яки бу фән хакында мәгълүмат биргәндә, аны тормышта файдалану якларына да нык игътибар иткән.Каюм Насыйриның математика турындагы кульязмалары – моңа бик ачык дәлил. Нәкъ менә аның хезмәтләре арасында математика фәне үсешенә багышланганнары да шактый.

Каюм Насыйри – татар телендә фәнни терминология булдыруга күп хезмәт керткән галим. Ул бу юлда гаять кыю тәҗрибәләр ясаган һәм зур нәтиҗәләргә ирешкән, беренче чиратта, гарәпчәдән алынган, авыр әйтелешле терминнар урынына аңлаешлы татар сүзләрен термин итеп беркетү юлын тапкан.

Ул математика фәне буенча «Хисаплык» (1873 ел), «Истилахаты гыйльме һәндәсә» (геометрия фәне, 1895 ел) дәреслекләре язып чыккан.Арифметика буенча «Хисаплык» исеме белән язган дәреслегенең сүз башында Каюм Насыйри үзенең шул теләкләрен түбәндәгечә аңлатып биргән:»Бу вакыткача гыйльме хисап фәнендә безнең үз телебез белән бер дә язылган китап юклык сәбәпле, истилах (термин) сүзләре юк иде. Имди бу «Хисаплык» дигән китабыбызда истилах сүзләре өчен мөмкин кадәр үз телебездәге сүзләрне сайладык. Мәсәлән, «Хисаплык» дидек. Бу гәрчә гарәпчә сүз булса да, аны белмәгән кеше юктыр. Бу «Хисаплык» дигәнебез «гыйльме хисап» дигән сүз булсын. Вә янә *сан* дидек-гарәп телендә «исме гадәд» дигән сүз урынына булсын. Вә янә гыйльме хисапның бер кагыйдәсен *җыю* дип әйттек, гарәпчә «җәмгы» дип әйтәләр. Вә янә гыйльме хисапның икенче кагыйдәсен*аеру* дип атадык, гарәпчә «тәфрикъ» диярләр. Янә тагы гыйльме хисапның өченче кагыйдәсенә *сугу* дип исем бирелде, гарәпчә»зарып» дияләр. Вә янә тагы дүртенче кагыйдәсе *бүлү* аталыр, гарәпчә исеме «тәкъсимдер» [4, 28 бит],[5, 102–103 бит].

Каюм Насыйри, дәреслекләр язганда, математика терминнарының балаларга аңлаешлы булуына омтылган. Ул арифметикадагы дүрт гамәл мәсьәләләрен чишүгә бәйләнешле барлык төшенчәләрне дә татарча исәпләп чыгарган. Шулардан *сан, бүлү, сумма, калдык, аерма, сугу тапкырлау, сугылмыш сан, суккыч, бүлгеч, өлеш* һәм башкатерминнарның кайберләре хәзерге көндә дә шул ук төшенчәдә йөртеләләр. Мәсәлән:1нче сыйныфның математика дәреслегенең 1нче кисәгендә *сумма* [6, 86 нчы бит], 2нче кисәгендә *аерма* [6, 29 нчы бит], 2нче сыйныфның математика дәреслегендә *тапкырлау* [7, 48 нче бит], *бүлү* [7, 58 нче бит], *өлеш* [7, 62 нче бит], 3 нче сыйныфның математика дәреслегенең 2 нче кисәгендә *калдык* [8, 26 нчы бит] атамалары өйрәнелә.

Мәгърифәтченең 1878 елда язылган «Һәндәсә мәсьәләләре» («Геометрия мәсьәләләре») дигән икенче кульязмасы иллюстрацияләргә бай булган. Текст эчендә һәм битләр читендә төрле геомертик фигураларның (почмак һәм өчпочмаклар, мәчет манаралары, биналар, елга һәм күлләр) сызымнары китерелгән. «Истилахате гыйльме һәндәсе» («Геометрия фәне терминнары») дигән китабында мәгърифәтче гарәпчә һәм татарча терминнарны янәшә кулланган: «*хатты мөстәкыйм – туры сызык* мәгънәсендәдер», «*хатты мөстәдир – түгәрәк сызык* димәкдер»; «*завия яки почмак* дип әйтәләр», «*мәсәлләс – һәндәсә истилахында өчпочмак* димәкдер» һ.б. Ул кулланган бу терминнар кайберләре хәзерге дәреслекләрдә дә сакланып калган. Мәсәлән:1нче сыйныфның математика дәреслегенең 1 нче кисәгендә*туры сызык*, [6, 40 нчы бит], 2нче сыйныфның математика дәреслегендә *почмак* [7, 8 нче бит], 5нче сыйныфның математика дәреслегендә *туры сызык* [3,10 нчы бит], *түгәрәк сызык (әйләнә)*[3, 133 нче бит], 7–9нчы сыйныфлар өчен геометрия дәреслегендә *почмак*[1, 8 нче бит], өчпочмак [1, 28 нче бит] өйрәнелә.

Мәгърифәтче үзе язган математика дәреслекләрендә үлчәү эшләрендә кулланыла торган түбәндәге терминнардан файдаланган: *сатых* (өслек), *сатхи мөстәви* (тигез өслек), *сатхи мөнхәни* (тигезсез өслек), *хатты* (сызык), *хатты офыкый* (горизонталь сызык), *хатты гомуди* (вертикаль сызык), *хатты мөтавази* (параллель сызык), *хатты мәфруз* (уйланма сызык), *мәркәзи хатты* (сызык уртасы), *мөсафә* (билгесез ераклык), *тул* (озынлык), *мәсәлләс* (өчпочмак), *мәсәлләскаимеззавия* (турыпочмаклы өчпочмак), *мәсәлләс мөтәсавиеззавия* (тигезьяклы өчпочмак), *завия* (почмак), *рәэсзавия* (түбә, оч), *кабырга* (як), *завияи каимә* (туры

почмак), *гомуми* (перпендикуляр), *мөсәви* (тигез), *мөнәсбәт* (чагыштырма), *сан* (охшашлык), *вәтәд* (казык), *мөсаһә зәнҗиры* (үлчәү чылбыры), *согмар гуниясы* (эккер), *сажин, сурәт* (рәсем).

Геометрия буенча К.Насыйри тарафыннан кулланылган, менеп булмый торган биеклекне үлчәү ысулы ярдәмендә, мәчет манарасының биеклеген үлчәү буенча практик эш эшләдем.

Охшаш өчпочмакларның үзлекләрен җир өстендә төрле үлчәү эшләре башкару өчен файдаланырга мөмкин. Хәзерге геометрия дәреслегендә мондый төр мәсьәләләр чишү үрнәге күрсәтелгән[1, 150 нче бит]. Укучыларга чишү өчен бирелгән 579, 580, 581 нче мәсьәләләр шушы ысул буенча эшләнә [1, 154 нче бит].

Каюм Насыйрины чын мәгънәсендә, «олуг мөгаллим, милләт педагогы» дип атарга мөмкин. Аның укучылары – бөтен татар дөньясы. Каюм Насыйри, әйтерсең, гомер буе тырыша-тырыша сабак бирә, үз халкын белемле, тәрбияле итәргә омтыла. Шулай итеп, К. Насыйри үзенең арифметика һәм геометрия дәреслекләре белән татар яшьләренә дөньяви белемгә рөхсәт кенә ачмаган, ә алга таба арифметика һәм геометрия дәреслекләрен чыгару өчен ныклы нигез булдырган.

Хәзерге көндә дә Каюм Насыйриның хезмәтләре гасырлар тузаны астында югалып калмаган. Татар мәктәпләрендә укытыла торган дәреслекләрдә үсеш алган, тормыш-көнкүрештә дә киң кулланылыш тапкан.

Кулланылган әдәбият

1. Л. С. Атанасян, В. Ф. Бутузов, С. В. Кадомцев «Геометрия», татар урта гомуми белем бирү мәктәбенең 7–9нчы сыйныфлары өчен дәреслек, Казан, «Мәгариф» нәшрияты, 2013 ел.
2. В. Беркутов «Каюм Насыйри һәм математика», «Мәгариф», 2008 ел, № 7.
3. Н. Я. Виленкин, В. И. Жохов «Математика», 5нчесыйныфдәреслеге, Казан, «Мәгариф» нәшрияты, 2005 ел.
4. Каюм Насыйри «Сайланма әсәрләр», Таткингоиздат матур әдәбият редакциясе, 1956 ел.
5. Каюм Насыйри «Сайланма әсәрләр», 1 том, Казан, Татарсан китап нәшрияты, 1974 ел.
6. М. И. Моро, С. И. Волкова»Математика», 1нче сыйныф, татар телендә башлангыч гомуми белем бирү мәктәбе өчен дәреслек, 2 кисәктә, Казан, Татарстан китап нәшрияты, 2011 ел.
7. М. И. Моро, С. И. Волкова «Математика», 2 нче сыйныф, татар телендә башлангыч гомуми белем бирү мәктәбе өчен дәреслек, 2 кисәктә, Казан, Татарстан китап нәшрияты, 2011 ел.
8. М. И. Моро, С. И. Волкова «Математика», 3 нче сыйныф, татар телендә башлангыч гомуми белем бирү мәктәбе өчен дәреслек, 2 кисәктә, Казан, Татарстан китап нәшрияты, 2013 ел.

БУЫННАН БУЫНГА КҮЧКӘН ҮГЕТ-НӘСЫЙХӘТЛӘР

Хәйруллина Айсылу Расим кызы

Казан шәһәре «Аерым предметлар тирәнтен өйрәнелә торган 71нче татар-рус урта гомуми белем мәктәбе» Туган (татар) теле һәм әдәбияты укытучысы

Һәр халыкның тарихи үсешендә тирән эз калдырган данлыклы уллары, кешелек бәхете өчен көрәшкә зур өлеш керткән галим һәм әдипләре була. Каюм Насыйри – татар халкының әнә шундый олы хөрмәтенә лаек булган күренекле мәгърифәтче галиме. Каюм Насыйриның эшчәнлеге – милләткә фидакарьләрчә хезмәт итүнең бөек бер үрнәге. Аның китаплары – хәзерге милли тормышыбыз өчен дә аваздаш булган бай хәзинә. Февраль аенда без аның тууына 200 еллыгын билгеләп уздык. Мәктәбебездә 9 нчы тапкыр халкыбызның бөек мәгърифәтчеләренә багышлап уздырылучы конференциядә мәгърифәтче, галим, фикер иясе, тәрҗемәче, язучы, фольклорчы Каюм Насыйрига багышлануы очраклы түгел. Шул нисбәттән мин «Буыннан буынга күчкән үгет-нәсыйхәтләр» дип исемләнгән фәнни – эзләнү эше башкарырга булдым.

Бөек мәгърифәтченең «Кырык бакча» әсәрендәге үгет-нәсыйхәтләре, педагогик өйрәтүләре яшәү өлгесе булырга тиешлеген күрсәтүне максат итеп куйдым. Аның һәр бакчадагы нәсыйхәтләре безнең буын кешесе өчен дә зур әһәмияткә ия. Минем хезмәтемнең актуальлеге дә шунда.

Эзләнү эшемне башкарганда, мин төрле чыганаклардан файдаландым. Үземә кирәкле материалны мәктәп, шәһәр китапханәләреннән алдым. Иң беренче эш итеп Каюм Насыйриның Казан китап нәшриятында 2003 нче елда дөнья күргән сайланма әсәрләре белән таныштым.

Тикшеренүнең методологик нигезен күренекле галимнәребезнең фәнни хезмәтләре тәшкил итә. Эш барышында Ләйлә Минһаҗева, Фәнис Исламовның фәнни карашлары киң файдаланылды.

Каюм Насыйриның көчле шәхес, зур галим буларак өлгерүендә ата– бабасының тәэсире, туган йортта алган тәрбиясе мөһим роль уйнаган. Галим үзе язганча, эш сөчәнлек һәм максатка ирешүдә тырышлык күрсәтү этисе биргән тәрбиясенең нәтиҗәсе булган: «Һәр бәндәгә итҗиһад лазем эш, дип балаларына даим ирештерер иде».

Каюм Насыйриның әдәби мирасы киң колачлы һәм күпкырлы, һәр әсәрен саный китсәң, озын бер исемлек булыр иде. Шуңа да әдәби хезмәтләрен ким дигәндә өч зур төркемгә бүлеп карасак дөрес булыр.

1.Мәшһүр Шәрык романнарының иҗади тәрҗемәләре: «Кырык вәзир» (1868), «Әбүгалисина кыйссасы» (1872), «Кабуснамә» (1882), «Җәваһирел-хикәят» (1884), «Әфсанаи Гөлрух вә Камәрҗан» (1896).

2.Төрле Шәрык чыганакларына нигезләнеп үзе төзегән ктаплар: «Мәҗмәгыль-әхбар» (1960), «Кырык бакча» (1880), «Фәвакиһел-җөләса фил әдәбият» (1884), «Китаб әт– тәрбия» (1891)

3.Үзенең шәхси иҗат җимешләре: «Сәфәр» (1895) сәяхәтнамәсе, публицистик нәсер, этнографик һәм библиографик язмалар, әдәби тәнкыйть материаллары, күпсанлы географик һәм тарихи очерклар.

«Кырык бакча»ның тулыландырылган варианты буларак «Фәвакиһел җөләса фил-әдәбият» («Әдәбият турындагы мәҗлесләрнең җимешләре») әсәре язылa. 1884 елда бастырылып чыккан китапта шәрыктән кергән гыйбрәтле, афористик яңгырашлы фикерләр «хаким» исеме белән китерелә. Алар туган як, татар халкына хас әйтемнәр, мәкальләр, гыйбарәләр белән баетып, тулыландырыла.

Сүзебезне «Кырык бакча» исемле китабыннан башлыйк. «Кырык бакча»ның башлам өлешеннән үк үзгә китап булуын чамаларга була. Әдәп гыйлеменә багышланган бу китап мәсьәләне бик тирәннән, «орлык, күзәнәк»халәтеннән башлап җибәрә. Кереш бүлегендә автор, күрәсең медицина чыганакларына таянып, адәм баласының орлык, бер тамчы халәтеннән ана карынында ничек яралуын, тугыз ай дәвамында нинди үсеш дәрәҗәләре кичерүен җентекле, әмма гаять аңлаешлы рәвештә бәян итеп бирә. Инде бала тугач, җиң сызганып бакчачылык – тәрбия эшенә күчәргә була ди, ягъни инде җан «үсентесен» мәдәният туфрагына утыртырга вакыт килеп җитә. Күрәбез ки, кеше җаны бакчадагы агач кебек – ничек итеп һәм нинди җимеш бирүе тәрбиягә бәйле. «Кырык бакча» китабы исеменә туры килерлек рәвештә кырык бүлектән тора, һәр бүлек бакча буларак күрсәтелгән, һәр бакчаның үз нәүбәтендә үзенең аерым исеме бар. Әйтик: «Акыл», «Гыйлем», «Әдәп», «Турылык», «Наданлык», «Ахмаклык», «Куркаклык» һ.б. Шул рәвешле бакчадан бакчага йортеп, әле үрнәк булырдай өлге күрсәтеп, әле гыйбрәт-сабак биреп, укучысының аңында «Әдәп иясе – камил шәхес» образын формалаштырырга омтыла.

Әсәрдә нәсыйхәт кенә түгел, бәлки укучының кызыксынуын үстереп җибәрерлек, көлкеле рухтагы әсәрләр, сатира, ирония дә уңышлы кулланыла, унынчы, ундүртенче, егерме дүртенче бакчаларда бу аеруча күренә.

Каюм Насыйриның мирасы – утта янмас, суда батмас, мәңге тутыкмас могҗизалы бер гәүһәр. Аның исеме бүгенге көн укучысына яхшы таныш. Шул ук вакытта, минемчә, аның шәхесен, иҗатын, алдагы буыннарга йогынтысын – бөтен тирәнлектә аңлап бетерү җитми кебек. Бу очракта мин әлеге бөек шәхеснең иҗат мирасын барлау, аңа даими мөрәҗәгать итеп тору һәм алдагы буыннарга да җиткерү кирәклеген тагын бер кат искәртәсем килә.

ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ НАСЛЕДИЕ ВЕЛИКИХ ТАТАРСКИХ ПРОСВЕТИТЕЛЕЙ И ПЕДАГОГОВ. КАЮМ НАСЫРИ

Чичканова Гузель Раисовна
МБОУ «Гимназия № 184» г. Казань
Учитель изобразительного искусства

Объект исследования: Педагогическое наследие Каюма Насыри, выдающегося татарского просветителя и педагога XIX века, включает в себя его идеи, методы и подходы к обучению, а также влияние на развитие татарского образования и культуры. Насыри акцентировал внимание на важности светского образования, стремился к обновлению традиционных методов преподавания и внедрению новых образовательных технологий. Его работы способствовали формированию национального самосознания и культурной идентичности татарского народа, а также развитию педагогической мысли в контексте исламской и светской традиций. Исследование его наследия позволяет понять, как идеи Насыри повлияли на образовательные процессы и социальные изменения в татарском обществе.

Актуальность исследования: Актуальность исследования педагогического наследия великих татарских просветителей, в частности Каюма Насыри, обусловлена несколькими ключевыми факторами, которые подчеркивают важность данной темы в контексте современного образовательного процесса и культурного наследия.

Во-первых, в условиях глобализации и стремительного изменения образовательных стандартов, особое внимание к национальным образовательным традициям становится необходимым. Каюм Насыри, как один из ведущих татарских педагогов XIX века, внес значительный вклад в развитие национального образования и просвещения. Его идеи о важности родного языка в обучении, а также о необходимости сочетания традиционных и современных методов преподавания, остаются актуальными и в современном образовательном контексте. Статистические данные показывают, что в России, по состоянию на 2021 год, более 5 миллионов человек являются носителями татарского языка, что подчеркивает необходимость сохранения и развития татарского образования.

Во-вторых, наследие Каюма Насыри актуально в свете современных вызовов, связанных с идентичностью и культурной самобытностью. В условиях глобализации, когда происходит размывание культурных границ, изучение и внедрение педагогических принципов Насыри может способствовать укреплению национальной идентичности среди молодежи. Исследования показывают, что молодежь, имеющая доступ к культурным и образовательным традициям своего народа, демонстрирует более высокий уровень патриотизма и социальной ответственности.

В-третьих, современные образовательные системы все чаще обращаются к инклюзивным методам обучения и индивидуализации образовательного процесса. Идеи Насыри о необходимости учитывать индивидуальные особенности учащихся и их культурный контекст могут служить основой для разработки новых подходов в педагогике. В 2020 году более 60% образовательных учреждений в России начали внедрять инклюзивные практики, что подчеркивает необходимость изучения исторического опыта в этой области.

Цели исследования: Исследовать идеи и методы Каюма Насыри в контексте светского образования, выявить их влияние на развитие педагогической мысли и культурной идентичности татарского народа, а также обосновать его подходы к обновлению традиционных методов преподавания и внедрению новых образовательных технологий.

Задачи исследования: Изучить основные идеи и методы Каюма Насыри, анализируя его работы и педагогическую деятельность в контексте светского образования и культурной идентичности татарского народа.

Таким образом, исследование педагогического наследия Каюма Насыри не только актуально, но и необходимо для понимания современных образовательных процессов, сохранения куль-

турной идентичности и разработки эффективных методов преподавания, что подчеркивает его значимость в контексте сегодняшнего дня.

Каюм Насыри, выдающийся татарский педагог, философ и просветитель XIX века, оставил значительное наследие в области образования и воспитания. Его основные идеи сосредоточены на необходимости гармоничного развития личности, где важное место занимает как интеллектуальное, так и нравственное воспитание. Насыри подчеркивал важность образования для всех слоев населения, считая, что доступ к знаниям должен быть равным, независимо от социального статуса или происхождения. Он выступал за внедрение светского образования, которое бы сочетало в себе как традиционные исламские знания, так и современные научные дисциплины.

Методы, которые использовал Насыри, включали активное вовлечение учащихся в процесс обучения, использование наглядных материалов и практических занятий, что способствовало лучшему усвоению знаний. Он также акцентировал внимание на необходимости критического мышления и самостоятельного анализа информации, что было новаторским подходом для его времени. Важным аспектом его педагогической философии было воспитание в учащихся чувства ответственности и патриотизма, что, по его мнению, способствовало формированию сознательных граждан.

Каюм Насыри также акцентировал внимание на роли учителя как наставника и guide, который не только передает знания, но и формирует личность ученика. Он считал, что учитель должен быть примером для своих учеников, демонстрируя высокие моральные и этические стандарты. В его работах можно найти идеи о необходимости постоянного саморазвития и повышения квалификации педагогов, что подчеркивало его стремление к качественному образованию.

Таким образом, педагогическое наследие Каюма Насыри включает в себя не только теоретические идеи, но и практические методы, которые остаются актуальными и в современном образовательном процессе. Его подходы к обучению и воспитанию продолжают вдохновлять педагогов, стремящихся создать более инклюзивную и эффективную образовательную среду. Каюм Насыри также поднимал вопросы о важности культурной идентичности и сохранения языка как основного средства передачи знаний и традиций. Он считал, что язык является неотъемлемой частью воспитания, и его использование в образовательном процессе способствует формированию национального самосознания. Насыри активно выступал за развитие татарского языка и литературы, что способствовало укреплению культурной основы народа.

В своих работах он обращал внимание на необходимость интеграции различных образовательных подходов, что позволило бы создать более разнообразную и многогранную образовательную систему. Насыри предлагал использовать элементы народной педагогики, адаптируя их к современным условиям, что делало обучение более доступным и понятным для учащихся.

Кроме того, он подчеркивал значимость сотрудничества между школами и обществом, считая, что образовательные учреждения должны активно взаимодействовать с родителями и местными сообществами. Это взаимодействие, по его мнению, способствовало бы не только улучшению качества образования, но и укреплению социальных связей в обществе.

Таким образом, влияние Каюма Насыри на светское образование и культурную идентичность татарского народа проявилось не только в его педагогических методах, но и в широкой культурной и социальной деятельности, направленной на просвещение и развитие татарского общества. Его наследие продолжает жить и по сей день, являясь важным элементом в формировании татарской идентичности и культурного наследия.Каюм Насыри не только внедрил новые подходы в образование, но и стал символом стремления татарского народа к самосознанию и культурной автономии. Его идеи о необходимости светского образования как инструмента для социального и культурного прогресса оказали глубокое влияние на последующие поколения. Он понимал, что образование – это не просто передача знаний, но и способ формирования личности, способной к критическому мышлению и активному участию в жизни общества.

ТУГАН ТЕЛ ҺӘМ ӘДӘБИЯТНЫ ӨЙРӘНГӘНДӘ ЗАМАНЧА ТЕХНОЛОГИЯЛӘРНЕ КУЛЛАНУ

БАШЛАНГЫЧ КЛАССЛАРДА ТУГАН ТЕЛ (ТАТАР ТЕЛЕ) ДӘРЕСЛӘРЕНДӘ ЗАМАНЧА ТЕХНОЛОГИЯЛӘР КУЛЛАНУ

Әүхәдиева Сөмбелә Салих кызы
Казан шәһәре «Татар телендә белем бирүче 155 нче гимназия»
Югары квалификацион категорияле башлангыч класслар укытучысы

Заман укыту-тәрбия эшчәнлегенең барлык тармагына да үзгәрешләр кертә. Бүгенге җәмгыятькә фәннәрне яхшы үзләштергән, иҗади фикерләүче һәм үз белемен мөстәкыйль рәвештә өзлексез күтәрә белүче, киләчәген алдан күргән, планлаштыра алган, тормышка ашыру юлларын ачык төсмерләгән, көндәшлеккә сәләтле кешеләр кирәк. Мәктәпләрдә шундый шәхес тәрбияләүгә укучыга юнәлдерелгән яңа педагогик технологияләр куллану ярдәм итә. Бөтендөнья белем бирү процессының мөһим һәм тотрыклы тармагы – белем бирүдә заманча информацион технологияләр куллану. Соңгы елларда илебезнең мәктәпләрендә күп кенә предметлардан белем бирүдә компьютер техникасы һәм башка информацион технологияләр ешрак кулланыла.

Теманың максаты: белем бирү сыйфатын күтәрүдә заманча технологияләр куллануны ачыклау.

Максатка ирешү өчен, түбәндәге бурычларны куйдым:

– фәнни-методик әдәбият белән танышу;
– заманча технологияләрне куллану мөмкинлекләрен ачыклау;
– компьютер технологиясенең практикада куллануның нәтиҗәлелеген билгеләү.

Бу эшемне язар алдыннан, мин А. З. Рәхимов, Ф. Ф. Харисов, К. С. Фәтхуллова һ.б. хезмәтләрен өйрәндем.

Бүгенге көндә уку-укыту эшчәнлеге заманча технологияләрдән башка була алмый. Татар теленә, әдәби әсәрләргә карата кызыксыну уяту кече яшьтән үк, балалар бакчасыннан, гаиләдән башланса, ныклы эшчәнлек башлангыч сыйныфлардан башлана.

Башлангыч класларда укучыларны татар теленә өйрәткәндә, заманча технологияләрне файдалануның мөһим бурычлары булып түбәндәгеләр санала:

– укучыда өйрәнелә торган фәнгә карата кызыксыну уяту;
– укучының танып– белү активлыгын арттыру;
– тел өйрәнү өчен уңайлы шартлар булдыру, аралашу вакытында үзара ярдәмләшү мохите тудыру;
– укучының иҗади мөмкинлекләрен тулырак ачу, алган белемнәрен тирәнәйтү инициативасын тагын да үстерү.

Мин, башлангыч класслар укытучысы, үземнең эш тәҗрибәмдә түбәндәге заманча технологияләрне, аларның элеменларын кулланам:

1) уен технологиясе;
2) компьютер технологияләре.
3) мәгълүмати-коммуникатив технологияләр;
4) проект технологиясе;
5) үстерешле укыту технологияләре;
6) сәламәтлекне саклауга юнәлтелгән технологияләр;
7) проблемалы укыту технологиясе;
8) иҗади үсеш технологиясе.

2005 нче елда миңа профессор Әхмәт Зәки улы Рәхимов уткәргән семинарда катнашырга туры килде, һәм аның белән бергә семинарда катнашучылар өчен ачык дәрес күрсәттем. Шул коннән мин Рәхимов технологиясе, «Укучыларның иҗади фикерләвен үстерү технологиясе» элементларын да эш тәҗрибәмдә кулланам.

Дәресләр өчен ясалган презентацияләр проблемалы ситуацияләр тудыруда, белемнәрне актуальләштерү, яңа белемнәрне ачуда, зур экранда сурәтләнгән күрсәтмә материал башлангыч класс укучылары өчен яңа дәресне тиз үзләштерергә ярдәм итә.

Шулай ук балаларның иҗади сәләтләрен, туган телдә язма һәм телдән сөйләм телләрен үстерү максаты белән татар теле һәм уку дәресләрендә «Сабантуй» журналыннан алынган шигырь, мәкаләләр өстендә төрле күнегүләр үткәрәм.

Белем бирүдә заманча технологияләрне куллану ул – әхлаклы кеше тәрбияләү, педагогик технологияләр булдыруда фәннең роле арту, өйрәнгәнне тормышта куллана белү һәм башкалар.

Дәресләремдә заманча технологияләрне кулланып мин түбәндәге нәтиҗәләргә ирешә алдым дип уйлыйм: укучыларның сөйләм теле яхшыра, сүзлек запасы байый; компьютер технологияләре куллану уку эшчәнлеген тагын да баетты; укучыларның иҗади эшчәнлеге артты.

Эшемнең нәтиҗәсе буларак укыткан укучыларым дәрескә кызыксынып, теләп йөриләр, ачык дәресләрдә, шигырь сөйләүчеләр бәйгеләрендә, конференцияләрдә актив катнашалар, призлы урыннар алалар. Быелгы уку елында да ике укучым татар телендә проект эшләп, «Россия династиясе» бәйгесендә катнашып, 1нче һәм 2 нче урыннарны алдылар. Йолдыз Шәрапова иҗаты буенча уздырылган «Тәмле сүзләр» шигырь бәйгесендә җиңүчеләр булдылар. Һәр елны шәһәр олимпиада үзәге оештырган «Без булдырабыз» дигән татар теленнән олимпиадада, республикакүләм оештырылган «Тукай безнең күңелләрдә» иҗат бәйгесендә катнашып, призлы урыннарга ия булалар. Укучыларым гимназиядә уткәрелгән барлык чараларда саф татар телендә чыгыш ясыйлар, класс белән җыр түгәрәгенә йориләр, татарча җырлар ойрәнәләр. Билгеле, бу эштә әти-әниләрнең дә ярдәме зур. Алар да гаиләдә татарча сөйләшергә тырышалар, татар теле белән кызыксыналар.

Киләчәккә дә төп бурычым – яңа технологияләрне дәрестә куллану, иҗади үсешне тәэмин итүче методик әдәбиятны өйрәнү, эзләнү эшчәнлеген дәвам итү.

ТАТАР ТЕЛЕ ҺӘМ ӘДӘБИЯТЫ ДӘРЕСЛӘРЕНДӘ КРЕАТИВ ҺӘМ ТӘНКЫЙДИ ФИКЕРЛӘҮНЕ ҮСТЕРҮДӘ НӘТИҖӘЛЕ АЛЫМНАР

Гарифуллина Дилбәр Рафак кызы
Нәҗмиева Гөлнар Ленар кызы
Татарстан Республикасы Мөслим муниципаль районы
муниципаль бюджет гомуми белем бирү учреждениесе
«Күбәк урта гомуми белем бирү мәктәбе» нең
Югары квалификация категорияле
татар теле һәм әдәбияты укытучылары

Бүген җәмгыятьтә укыту һәм тәрбиянең яңа төрләрен эзләү, аларны куллану зарурлыгы бик нык сизелә. Заманча укытучыдан бүген югары креативлык, иҗади активлык һәм технологик әзерлек сорала. Чөнки заманча фикерләүгә омтылган укытучы гына укучысын үз фикере, бәясе, үзенә генә хас тормыш тәҗрибәсе булган, иҗади сәләткә ия шәхес итеп тәрбияли ала. Укытучы бүген, эш стилен үзгәртеп, яңача эшләргә омтылырга, төрле фәннәрне укытуда кулланыла торган алымнарны үз фәненә яраклаштырып куллана белергә дә тиеш.

Креатив фикер йөртү һәм тәнкыйди фикерләү – бу ике мөһим процесс, алар шәхеснең иҗади һәм аналитик сәләтләрен үстерү өчен кирәк. Аларның һәрберсе үзенчәлекле, ләкин бер-берсен тулыландыра.

Креатив фикер йөртү һәм тәнкыйди фикерләүне берләштерү проблемаларны чишүдә эффективлыкны арттыра. Мәсәлән, креатив фикер йөртү аша табылган идеяләрне тәнкыйди фикерләү ярдәмендә анализлап, аларның гамәли мөмкинлекләрен бәяләү; иҗади чишелешләр уйлап табу һәм аларны тәнкыйди анализлау ярдәмендә иң яхшы вариантны сайлау.

Хәзерге укучыны нәрсә белән кызыксындырырга? Бүген укытучы алдында, төп сорау булып, менә шушы сорау тора. Укытучының бурычы – яңалыклар агымында югалып калмыйча, дәрес юнәлеш алу, укытуның һәр этабы өчен уку материалын аңлатуның иң уңышлы вариантын табу. Һәм ул методик вариантлар һәр укытучының педагогик биштәрендә күптөрле.

Теләгән нәтиҗәгә килү өчен, нинди кызыклы алымнарны кулланырга мөмкин?

1. Парадоксаль бәйләнешләр.

ТРИЗ – методикасы мастеры Г. И. Ивановның «Связи» – «Бәйләнешләр» универсаль алымы нәрсә формалаштыра: системадагы объектлар арасында бәйләнеш таба белү; бер-берсенә бәйле булмаган объектлар чылбырын төзү юлы белән объектлар арасында бәйләнеш урнаштыра белү; теләсә нинди объект арасында элемтә урнаштыра белү.

Бу алым ничек эшли? Укытучы беренче карашка үзара берничек тә бәйләнмәгән ике объект бирә (яки укучылар сайлый) (вариант буларак, объектлар очраклы рәвештә, мәсәлән, кубик ярдәмендә сайлана). Балалар объектлар һәм алар арасындагы үзара бәйләнешләр чылбырын беренче үзара бәйләнеш башлангыч объектларның берсеннән башланып, соңгысы икенче объект белән тәмамланырлык итеп төзиләр.

Бу алым укыту – тәрбия мәсьәләләрен хәл итүгә юнәлтелгән, конкрет төзелеше, реаль һәм уйлап табылган кызыклы герое булган иҗади уңыш техникасы. Шул ук вакытта, укучының креатив фикер үсешенә тәэсир итүче көчле иструмент. Шуны да әйтү ассызыкларга кирәк: парадоксаль бәйләнешләр алымы Дэвид Армстронгның коммуникатив компетенцияне формалаштыру чарасы булган сторителлинг алымына якын тора.

2. Инновацион технологияләрнең берсе – үзлектән танышу өчен дәрес материалын алдан биреп укыту (русча варианты «Перевернутый урок (класс)».

Укучы белән укытучы арасында аралашу шәхси сайт, шәхси блог, «ВКонтакте» социаль челтәре, электрон почталар, белем бирү процессында катнашучылар белән аралашу һәм видеоконференц-элемтә (онлайн-дәресләр, онлайн-җыелышлар, онлайн-трансляцияләр, онлайн-класс сәгатьләре һәм башка чаралар) уздыру өчен түләүсез «Сферум» платформасы аша башкарыла.

«ВКонтакте» социаль челтәре, «Сферум» платформасы аша укучылар белән эшләү укытучы өчен күпкә кулай. Интерактив эш битләре (ИРЛ) кулланып та бу эшне бик җиңел башкарырга мөмкин.

«ВКонтакте» да язучы яисә әдәби герой бите» алымы.

Бу алым укучыларның уку компетенциясен формалаштыру өчен шартлар тудырып кына калмый, бәлки аларны гадәти булган аралашу өлкәсен куллану аша татар телен һәм әдәбиятын өйрәнүгә кызыксыну уятырга, уртак коллектив проектлар эшләргә, шулай ук иҗади потенциалны цифрлы форматта үстерергә мөмкинлек бирә.

«Сферум» платформасы аша өй эше бирү.

«Дөрес марафон» ул – укучылар үзләре тудыра торган видео – дәресләр сериясе. Укучылар үзләрен укытучы ролендә сынап карый, дәрестә үтелгән материалны сөйли, өстәмә чыганаклардан алынган мәгълүматларны китерә. Мондый марафон гаять зур материалны искә төшерергә һәм системалаштырырга мөмкинлек бирә. Иң мөһиме – бу алым укучыларның коммуникатив күнекмәләрен һәм креатив фикерләүләрен камилләштерә.

«Әдәби әсәрне табып бир».

Табышмаклар – өй эше биргәндә, аны төрлеләндерүнең гади һәм креатив ысулларының берсе.

«Сферум» VK мессенджерында укучылар өчен ачылган чатта укучыларга дәрестә үтелгән яки дәрестән тыш вакытта укылган әдәби әсәрне шифрлар ярдәмендә бирергә кушыла. Укучы теләсә нинди ысулны да куллана ала. Мәсәлән, шигырь, сүз болыты, мемнар аша, смайликлар эзлеклелеге, инфографика – монда чикләүләр юк. Бу бирем бигрәк тә уку елы яки яртыеллык ахырында актуаль.

«Бер минутлык сөйләм».

Укучыларга тема буенча кызыклы факт, кызыклы һәм өстәмә мәгълүматны сыйдырган бер минутлык сөйләм төзергә кушыла. Мондый биремне аудиохәбәр форматында яисә «Сферум» чатындагы видеотүгәрәк аша башкарырга мөмкин. Видеотүгәрәк – ул өч минутка кадәрге кыска видео, аны төрле формаларда төшерергә мөмкин. Мәсәлән, түгәрәк, йөрәк, йолдыз яки квадрат рәвешендә.

Мондый формат, бер яктан, укучыга фән нигезләрен теләп үзләштерергә һәм кызыксынуын, мотивациясен, сөйләмне үстерергә мөмкинлек бирә; икенче яктан укучы камера алдында үзен тотарга өйрәнә.

Нәтиҗә ясап әйткәндә, баланың фәнне кызыксынып өйрәнүе укытучы шәхесенә бәйле. Укытучы үз фәнен никадәр яратса, белсә, ул аны укучыларына тапшыру юлларын эзли һәм нәтиҗәле юллар, алымнар таба. Татар теле һәм әдәбиятын укытуны камилләштерүнең чиге юк, фәкать эзләнергә, яңалыкка омтылырга, билгеләнгән максатка кыю барырга гына кирәк. Йомгак итеп, шуны әйтәсе килә: мөстәкыйль фикер йөртергә, коллективта үз фикерен әйтә белгән бала беркайда да югалып калмый. Укучылар эшчәнлеген оештырганда, без дә һәр дәрестә креатив һәм тәнкыйди фикерләүне үстерүгә зур игътибар бирергә омтылабыз.

Дәрестә генә түгел, дәрестән тыш чараларда да бу юнәлештә эшләүнең мөмкинлекләре күп. Алардан уңышлы файдалану гына кирәк! Эзләнүләр көчле булса, табышы да була… «Кешене гомер буе өйрәтеп булмый, аны гомер буе өйрәнергә өйрәтергә кирәк», – дигән К. Д. Ушинский. Һәм без шушы принциптан чыгып эш йөрттек тә!

БӨЕК ТАТАП ЯЗУЧЫЛАРЫНЫҢ ПЕДАГОГИК КАРАШЛАРЫ

Зәбирова Эльмира Шафигулла кызы
МБОУ Арча икенче урта мәктәбе
Туган (татар) теле һәм әдәбияты укытучысы

Мин Арчаның икенче мәктәбендә татар теле һәм әдәбияты дәресләрен алып барам. Үземнең эш тәҗрибәмнән чыгып шундый нәтиҗәләргә килдем:

– Әгәр балагыз ике тел белүен телисез икән, кечкенәдән авыр була дигән сүзләр белән икеләнмәгез. Бала кечерәк булган саен телне җиңелрәк өйрәнә, бу аның өчен бернинди кыенлык та тудырмый. Сөйләшә башлаган гына балага икенче телне өйрәтү ярый гына түгел, ә кирәк тә. Чөнки ул яшендә бала авазларны ишетеп, үзе дә шуларны кабатларга, аларга ошатырга тырыша, ягъни анда аваздашлык процессы бара. Телне өйрәнүнең иң табигый юлы-аваздашлык. Ә бу аваздашлык балаларга гына хас күренеш.

– Бала үз телен дә, чит телне дә тигез дәрәҗәдә белсен дисәгез, аның ике телдә дә бер үк күләмдә аралашуын тәэмин итегез. Балачакта тел өйрәнү җиңел, ләкин кабатламаган очракта белгән дә тиз онытыла. Телне өйрәнү генә түгел, саклый белергә дә кирәк.

– Балагызны мәҗбүриләмәгез, телләргә карата нәфрәт уятмагыз, киресенчә, кызыксындырыгыз.Тел белән беррәттән халыкның мәдәнияте белән таныштырыгыз.

Тел өйрәнүне нәрсәдән башларга?

– Балагызга чит телдә җырлар тыңлатыгыз!

– Рәсемле сүзлекләр белән кызыксындырыгыз. Китапның битендә берничә рәсем булса, тагын да әйбәтрәк.

– Чит телдә мультфильмнар карагыз.

– Туганнарыгыз, дусларыгыз белән сезгә кунакка килгәч, бала белән чит телдә сөйләшүләрен сорагыз.

ПРИМЕНЕНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ДЛЯ РАЗВИТИЯ КОММУНИКАТИВНЫХ СПОСОБНОСТЕЙ У УЧАЩИХСЯ НА УРОКАХ РОДНОГО (ТАТАРСКОГО) ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ

Звягина Мадина Абдулхаевна
МБОУ «Гимназия № 7 имени Героя России А. В. Козина»
Ново-Савиновского района г. Казани
Учитель родного (татарского) языка и литературы

В настоящее время школа, как и все образование в целом, повернулась к личности ученика и пытается создать все условия для становления его как субъекта жизни.

При изучении любого языка мира человек старается научиться его коммуникативной деятельности. Поэтому, я работаю над методической темой «Применение инновационных технологий для развития коммуникативных способностей у учащихся на уроках татарского языка и литературы».

В последние годы все чаще поднимается вопрос о применении новых технологий в средней школе. Это не только технические средства, но и методы преподавания, новый подход к процессу обучения. Основной целью обучения татарскому языку как иностранному, является формирование, развитие коммуникативной деятельности школьников и обучение практическому овладению языком.

В современном мире слово «инновация» глубоко укоренилась в нашей повседневной жизни. Рассмотрим значение, термин «инновация» относительно молод и, соответственно, существуют разные подходы к определению данного понятия.

В широком смысле слова под инновационной деятельностью понимается деятельность, направленная на поиск и реализацию чего-то нового в целях совершенствования чего-либо.

Применительно к педагогическому процессу инновация означает введение нового в цели, содержание, формы и методы обучения студентов.

- интерактивные уроки с использованием компьютерных технологий;
- проектное обучение;
- виртуальная реальность;
- смешанное обучен;
- проблемно-ориентированное обучение и другие.

Эффективность применения информационных технологий на уроках татарского языка не подлежит сомнению. В числе преимуществ их использования в качестве средств обучения можно назвать субъектную ориентацию, гибкость и вариативность. Компьютерные технологии помогают повысить уровень преподавания, обеспечивая наглядность, контроль, большой объем информации, являясь, наконец, стимулом в обучении.

Освоение компьютерных технологий позволяет реально индивидуализировать учебный процесс, сделать его более гуманным по отношению к учащемуся, усилить положительную мотивацию обучения, активизировать познавательную деятельность, усилить творческую составляющую работы как ученика, так и учителя.

Можно сказать, что внедрение современных технологий в процесс обучения языков не только положительно влияет на образовательный процесс, но и является необходимостью современного мира при том, что смартфоны на сегодняшний день являются частью нашей жизни.

В современном процессе образования также широко используется метод проектов, который был введен в Россию в 20–30-х годах прошлого столетия. Этот метод используется нами при изучении татарского языка.

Проект – замысел переустройства того или иного участка действительности согласно определенным правилам. Проектная деятельность осуществляется на учебном и внеклассном материале.

Подытоживая вышесказанное, можно сделать вывод крылатым выражением: «Человек, который почувствовал ветер перемен, должен строить не щит от ветра, а ветряную мельницу». Эти слова стали нашим педагогическим девизом. «Ветер перемен» коснулся и образования. В эпоху стремительного развития высоких технологий, расширения информационного пространства формируется новый тип мышления, меняются требования к личности. Соответственно меняется и учебно-воспитательный процесс. Современному ученику, уже недостаточно и неинтересно, когда единственными источниками информации являются учебники и учитель. Учителя смогут решить эту задачу, используя в своей педагогической деятельности инновационные технологии, каждый из которых несет в себе огромный потенциал.

ТУГАН ТЕЛ УКЫТУЧЫСЫНЫҢҺӨНӘРИ ПОРТРЕТЫ ҺӘМ КОМПЕТЕНТЛЫЛЫГЫ

Касыймова Зөһрә Габбас кызы
Татарстан Республикасы Арча муниципаль районының
«Утар-Аты төп гомуми белем мәктәбе»
муниципаль бюджет гомуми белем учреждениесе
Югары категорияле туган (татар) теле һәм әдәбияты укытучысы

Кешелек дөньясы яңа меңьеллыкның – XXI гасырның беренче чиреген тәмамлап килә. Хәзерге заман мәктәбенең иң зур бурычы – дөньякүләм мәсьәләләр хакында фикер йөртерлек шәхес тәрбияләү. Туган тел укытучылары бу бурычны тагын да киңәйтеп, югары әхлаклы, үз халкының тарихын, мәдәниятен белүче, хөрмәт итүче иҗади шәхес тәрбияләү дип дәвам итә.

«Укытучының һөнәри үсеше» дигән милли система нигезендә, укучыларның белем дәрәҗәсен күрсәтүче фактор булып, мәктәп укытучысының һөнәри сыйфатлары һәм осталыгы тора. Таләпләрне барыбыз да бик яхшы беләбез, алар бик югары. Шушы урында бер сорау куясы килә: без нинди буынга белем һәм тәрбия бирәбез дә, хәзерге заман укучысы башка чор укучысыннан нәрсәсе белән аерыла? Шул ук күзләр, аяк-куллар бит, югыйсә! Юк икән шул, иң кадерлесен-рухи кыйммәтләрне – югалта барабыз түгелме? Әллә нигә бер киеп куйган чигүле күлмәк, калфак-кәләпүш белән генә милли кыйммәтләребезне саклап кала алырбызмы? Сүз дә юк, алары да безнең милли йөзебезне күрсәтеп торучы бизәкләр. Ә баланың күңеленә халкыбызның иң кадерле, иң югары әхлаклылык үрнәге булган рухи кыйммәтләребезне салучылар да без бит-туган тел укытучылары! Яңа буын укытучысы дигән дигән сүз артында, син аның тәрбиячесе дә дигән фикер ята. Мин үземнең төп максатымны әнә шунда күрәм: белем бирүем аша, милләтен, телен, динен-иманын, гореф-гадәтләрен, традицияләрен белгән, хөрмәт иткән буын тәрбияләү. Безгә – туган тел укытучыларына– бик зур вазыйфа салынган. Шуны аңлап эш итсәк иде. Тагын кайсы һөнәр иясе бала күңеленә шулай тәэсир итә ала? Җавап таба алмыйм…

Бүгенге замана укытучысы, минем фикеремчә, холкы белән бик дипломант булырга тиеш. Әйе, без инде күптәннән рәсми булмаган артист, прокурор, табиб, тегүче яки пешерүче… Ләкин укытучы иң элек бала күңелен аңлый белергә тиеш, дип саныйм мин. Каршысында утырган укучының фикерен бернинди югары технологияләр укый алмый, бары тик укытучы гына баланың күзенә, йөзенә туры карап, аның фикеренә юнәлеш бирә ала. Ничек итеп? Үзенең белеме, холык-фигыле, сөйләме, киенүе белән… Әгәр мин: «Мәктәптә иң яраткан фәнегез нинди иде?» – дип сорасам, иң элек Сезнең күз алдыгызга шушы фәнне укыткан укытучы килеп басар. Бу сүзләр бик күпне аңлата…

Яңа буын… Нинди сон ул? Нәрсә белән кызыксына, кем тәрбияли, ничек тәрбияләнә ул? Әхлаклымы, мәдәниятлеме? Туган як, туган тел, милли, дини, гаилә кыйммәтләре турында

фикерләре бармы аның? Дөрес тукланамы, киенү зәвыгы бармы? Рәхмәтле була беләме? Туган тел укытучысы үз укучысының бар ягын күз алдында тотарга бурычлы. Без булмасак, кем соң? Иң беренче чиратта, үзебез укучыга үрнәк булырга тиешбез. Нинди юллар белән бу максатларга ирешеп була, монысын укытучы үз тәҗрибәсенә таянып эшли. Юллар бик күп төрле, омтылыш-максатыбыз уртак безнең!

Иң зур максатыбыз – туган телебезне саклап калу. Иң беренче чиратта безгә ялганнан арынырга кирәк. Үзебезне ялганлаудан, бары тик кемгәдер күрсәтер өчен эшләүдән… Беребезгә дә яшерен түгел, бүген татар авылларында да, балалар бакчасыннан ук, укучыларыбыз рус телендә сөйләшеп, мәктәпләребезгә килеп керәләр. Белем бирүнең бу этабында без нindидер мөһим бер буынны югалттык түгелме? 1–9 сыйныфларда, кисәтү ясый-ясый, без укучыларыбызны телебезгә якынайтабыз, 10–11сыйныфта, техникум-көллиятләрдә фәннәрне укытуга яңадан рус теленә күчәбез. Татар мәктәпләрендә әти-әниләр, Бердәм Дәүләт Имтиханын бирүне сәбәп итеп, русча дәреслекләр белән, белем бирүне русча алып баруны сорыйлар. Безнең бу очракта бер генә дәлилебез бар: телгә ихтыяҗ һәм телне куллану мохите булырга тиеш! Бүгенге көндә әти-әниләр белән элемтә, хәтта, әйтер идем, аңлату эшләре алып бару бик мөһим. Ике телдә сөйләшә белүче баланың акыл эшчәнлеге яхшы формалаша. Туган теленә өйрәнү мөмкинлеге аның генетикасына салынган булуны да әйтә галимнәр.

Федераль белем бирү стандартлары буенча да белем бирү процессында җәмгыять өчен төрле яклап үскән, интеграль шәхесләр тәрбияләү күздә тотыла. Әлеге стандартлар буенча, дәресләрнең структурасы тамырдан үзгәрә, педагогларга карата да зур таләпләр куела. Фән иясе буларак укытучыларның да, укучыларның да компетентлылыгы турында аларның шәхси сыйфаты буларак сөйләшәбез.

Татар теле һәм әдәбияты укытучылары җәмгыятьтә барган үзгәрешләрне авырыксынуларсыз кабул итеп, заман белән бергә атларга тырышалар, заманча укыту технологияләреннән киң файдаланып эш итәләр. Белем һәм тәрбия бирүдә информацион технологияләрнең өстенлек булуы бәхәссез. Дәресләрдә укучыларны өстәмә мәгълүмат белән эшләргә, үзлектән белем алырга өйрәтүгә әһәмият бирелә. Болар барысы да укучының компетентлылык дәрәҗәсен үстерү өчен башкарыла.

Бүген без вакыт бик тиз уза, дөнья аннан да тизрәк үзгәрә, дибез. Минем уйлавымча, шул үзгәрешләргә яраклашу өчен тормыш белән бергә укытучы да үзгәрергә тиеш. Без 5 елдан соң дөнья ничек үзгәрсен, кайсы профессияләрнең юкка чыгып, нинди яңа һөнәрләр барлыкка киләсен белә алмыйбыз. Белем алу юллары да үзгәрә. Бары тик үзе укырга, яңалыкны өйрәнергә яратучы белгеч кенә үз укучыларында гыйлемгә карата мәхәббәт тәрбияли һәм аларның да кызыксынып китеп өйрәнергә керешүләренә ирешә ала. Гыйлемнәрне тирән белү укытучыга үз хезмәтен үтәр өчен кирәк. Гыйлем бирү, укыту эчтәлегенең төп өлеше даими бер төрле булса да, укыту ысуллары заман, мәгърифәт һәм мәдәният таләп иткәнчә тулылана, камилләшә, үсә бара.

Фикеремне йомгаклап, шуны әйтәсем килә: укытучы һөнәре ул – җиһанга яктылык, җылылык иңдерүче кояш нурлары кебек. Мәктәп еллары сизелмичә үтә дә китә, әмма күңелдә укытучыдан иңгән җылылык, мәрхәмәтлелек кала. Җирдә кешеләргә гамьле тормыш алып барыр өчен тәүге адымнарны укытучы өйрәтә, галәмнәрне колачлар өчен канатларны да укытучы куя. Укытучының ялгышырга хакы юк, уйламыйча сүз дә әйтә алмый, чөнки ул һәрвакыт күз өстендә. Күп вакытта артистланырга да туры килә: борчу-кайгыларыңны мәктәпнең тышкы ягында калдырып керәсең, йөрәгеңә бар хәсрәтеңне туплыйсың… Укучылар үз остазларында бары тик ямьлелек, җылылык, яктылык, мәрхәмәтлелек, дөньяны, туган илеңне ярату гына күрергә, шуларны синнән үзләренең чиста, керсез күңелләренә күчерергә тиеш.

УКУЧЫЛАРНЫ ТАТАР ТЕЛЕНӘ ӨЙРӘТҮ ҺӘМ БЕЛЕМ БИРҮ СЫЙФАТЫН АРТТЫРУ ӨЧЕН ЦИФРЛЫ БЕЛЕМ БИРҮ РЕСУРСЛАРЫН КУЛЛАНУ

Мөбарәкшина Гөлшат Талиповна
Сафиуллина Гольфия Рауфовна
Казан шәһәре Совет районы
МБББУ «174 нче гимназиянең» нең
1 нче категорияле татар теле һәм әдәбияты укытучылары

Туган телләрне саклау һәм өйрәнү белән кызыксынуның үсүенә һәм барлыкка килүенә йогынты ясый торган факторлар арасында татар телендә электрон белем бирү ресурсларын (белешмә-мәгълүмати, мәдәни-агарту, фәнни, фәнни-популяр, укыту-методик характердагы) кертүне билгеләп үтәргә кирәк.

Татар телен өйрәнүгә мотивацияне арттыру өчен укытучыга дәресләрне кызыклы, белемле итеп төзергә кирәк. Методик эш өчен укытучы «Мәгърифәт» һәм «Гаилә һәм мәктәп» журналларының берләштерелгән электрон порталын куллана ала. «Мәгариф» журналының электрон версиясе мәктәп укучыларын укыту һәм тәрбияләү процессын оештыру, мәктәптә укыту-тәрбия эшенең сыйфатын күтәрү мәсьәләләрен һәрьяклап яктырта. «Укытучыга ярдәмгә», «Методик кабинет» бүлегендә татар теле укытучысы дәресләрнең, сыйныфтан тыш дәресләрнең, сыйныф сәгатьләренең әзер сценарийларын, методик мәкаләләрне таба ала.

Шулай ук татар теле һәм әдәбияты укытучысының эш нәтиҗәлелеген арттыру, квалификация тәҗрибәсен, белем бирү сыйфатын арттыру өчен татар мәгариф порталы булдырылды: **http://belem.ru/**. Бу порталда укытучы эш өчен материаллар гына түгел, ә дөнья яңалыклары белән дә таныша ала.

Татар әдәбияты дәресләре өчен бай материал түбәндәге адрес буенча урнашкан татар электрон китапханәсендә тәкъдим ителгән: **kitap.net.ru.** Бу халык авыз иҗатыннан алып бүгенге көнгә кадәр булган проза һәм шигъри әсәрләренең иң зур электрон җыентыкларының берсе. Бирелгән тарих, дин, психология, фантастика, тюркология һ. б. материаллар бирелгән. Материал татар һәм рус телләрендә тәкъдим ителгән.

Татар теле укытучысына Татарстан Республикасы Милли китапханәсенең электрон версиясе дә ярдәмгә килә **(http://kitaphane.tatarstan.ru/)**..

Татар теле дәресендә инновацияле технологияләрне куллану югары нәтиҗәләргә китерә, укучыларда телне өйрәнүгә этәргеч була, мөстәкыйль эшчәнлек күнекмәләрен булдырырга һәм һәр баланың шәхси мөмкинлекләрен ачарга, өлкән сыйныфларда укыячак профильне сайларга ярдәм итә. Эшебезнең **актуальлеге** татар теле дәресләрендә компьютер технологиясе кулланып, укучыларның әлеге предметтан белем сыйфатларын үстерү, татар телендә дөрес һәм иркен аралаша алучы, әхлакый яктан өлгергән шәхес һәм конкурентлыкка сәләтле укучылар тәрбияләүдән гыйбарәт.

Эшнең максаты: Мәктәпнең төп белем программасына, гомуми белем бирү стандартларына нигезләнеп, **компьютер** технологияләре ярдәмендә, татар теле һәм әдәбияты буенча теоретик һәм практик белемнәр бирү

Бирелгән максатка ирешү юлында түбәндәге бурычларны хәл итәргә кирәк дип табылды:

– мәктәпнең төп белем программасына, гомуми белем бирү стандартларына нигезләнеп, рус телле укучыларның язма һәм телдән сөйләм күнекмәләре үстерү;

– укучылар белән эшчәнлекне киңәйтү һәм контрольдә тоту максатыннан, виртуаль факультатив һәм шәхси сайт белән эшне алып бару;

– балаларның логик фикерләү сәләтен үстерү.

Укытучының бурычы – яңалыклар агымында югалып калмыйча, дөрес юнәлеш алу, укытучының һәр этабы өчен уку материалын аңлатуның иң уңышлы вариантын табу.

Ләкин шуны да әйтәсебез килә: иң мөһиме баланың компьютердагы эшчәнлегенең максатын ачыкларга; компьютерда эшләү вакытын, интернетны максатчан куллануын контрольдә тотарга кирәк!

Татарстан Республикасы Мәгарифне үстерү институты белән берлектә татар теле укытучыларына ярдәмгә бала.рф сайты булдырылды.

Мәгариф сыйфатын үстерү максатын алга куеп эшләнгән «БАЛА» дип аталучы мультимедиалы интерактив китапханә туган телне һәм татар әдәбиятын өйрәнүгә юнәлтелгән. Туган тел һәм әдәбияты укытучылары өчен әлеге китапханә татар телен үзләштерү, татар әкиятләрен өйрәнү өчен ярдәмлек, татар телендә эшләнгән мультфильмнар иленә юл күрсәтүче. Әлеге сайтта урнаштырылган татарча мультфильмнарны дәресләрдә дә, сыйныфтан тыш чараларда да нәтиҗәле файдаланабыз.

http://www.rusedu.ru/, http://metodisty.ru/, http://nsportal.ru/ төрле презентацияләрне шул сайтлардан алырга була. **http://www.openclass.ru/node/224468** сайтында кроссвордлар.

http://ras2203.narod.ru/ – Татарча мультфильмнар, спектакльләр.

http://ras2203.narod.ru/shubino-karaoke.htm – сыйныфтан тыш чаралар үткәргәндә куллану өчен татарча караоке урнаштырылган. Информацион технологияләр укыту-тәрбия эшен оештырганда текстлы, тавышлы, график, видео мәгълүматны яңача кулланырга мөмкинлек бирә. Ә бу үзе укучыларда иҗади эшкә кызыксыну уята һәм активлыгын үстерүгә этәргеч булып тора. Өлкән сыйныфларда презентацияләрне укучылар үзләре дә бик теләп ясый.

Күп куллана торган сайт– *«Ана теле»* ***(http://anatele.ef.com/).***

Шулай ук программада татар сүзләрен диктор укуында тыңлау, әйтеп карау һәм чагыштыру мөмкинлеге бирелгән.

«**Гыйлем**» ***(http://giylem.tatar)*** – татар телендә фән, белем һәм мәгърифәт тарата торган проект. Ул төрле өлкәләргә караган белемне татар телендә яктырта, белем бирү сыйфатын күтәрү өчен, тиешле шартлар тудыра. Монда табигый, техник һәм гуманитар фәннәр буенча мәкаләләр, видеодәресләр, мультфильмнар, аудиоязмалар, плакатлар таба аласыз.

Без укучыларыбызга мобиль җайланмалар өчен чыгарылган кушымталарны (приложения) тәкъдим итәбез. **«Сүзлек»** кушымтасы – русча-татарча һәм татарча-русча сүзлек. Бушка йөкләү һәм урнаштыру каралган.

Смартфон өчен татарча клавиатуралар да бар, аларны **«Татарча яз», «Татар клавиатурасы»** кебек кушымталар аша урнаштырып була.

Интернет безгә күптөрле мөмкинлекләр тудыра. Күңелендә хәерле максатлары булган кешеләр, әлбәттә, дөнья пәрәвезенең файдасын күрер, белем алыр, мәгърифәт атар.

Төрле темага күрсәтмә материаллар һәм укыту ресурсларын бик күп табарга һәм аларны кабат-кабат файдаланырга мөмкин. Бу алым укучыларның белем сыйфатын үстерергә ярдәм итә. Яңа материалны һәр укучыга җиңел, аңлаешлы итеп җиткерергә дә ярдәм итә.

Татар теле һәм уку дәресләрендә Интернет ресурсларны куллану уку, язу күнекмәләрен булдыру һәм үстерү, кирәкле материал табу, укучыларның сүзлек запасын баету, татар телен өйрәнүгә мотив формалаштыру кебек дидактик бурычларны үтәргә мөмкинлек бирә.

Шулай итеп, заманча цифрлы технологияләр татар теле укытучысына нәтиҗәле белем бирү процессы, мотивацияне арттыру, татар телен һәм әдәбиятын өйрәнү белән кызыксыну өчен зур мөмкинлек бирде. Алар ярдәмендә туган телне өйрәнү укучыны тагын да активлаштыра, мөстәкыйльлек тәрбияли, фәнне югары дәрәҗәдә үзләштерү, максатка омтылучанлык, информацион технологияләр дөньясында яңалыклар белән кызыксыну теләге уята.

ТУГАН ТЕЛ ҺӘМ ӘДӘБИЯТ ДӘРЕСЛӘРЕНДӘ ЗАМАНЧА ПРОДУКТИВ ТЕХНОЛОГИЯЛӘР КУЛЛАНУ

Мөкминова Әлфия Дамир кызы
Казан шәһәре МББУ «8 нче гимназия – Мәгариф үзәге»
Югары квалификация категорияле туган (татар) тел һәм әдәбияты укытучысы

Туган тел – милләтнең рухи мирасын саклаучы, аның киләчәген билгеләүче мөһим фактор. Хәзерге заман укытучысы беркайчан да ирешелгәннәргә генә канәгатьләнеп калырга тиеш түгел, ул һәрвакыт алга карарга, заман белән бер сафта барып, гел эзләнеп яшәргә тиеш. XXI гасырда белем бирү системасы тиз үсеш кичерә, шуңа күрә туган телне укытуда инновацион технологияләр куллану бик мөһим. Бу – замана таләбе.

Бу технологияләр уку процессын кызыклырак һәм заманча итәргә, белем бирү өлкәсендә югары сыйфатка ирешергә, өйрәнгән теманы җиңел юл белән үзләштерергә ярдәм итә, укучыларның иҗади сәләтен үстерүгә булыша.

Заманча продуктив технологияләр куллануның өстенлекләре:

– Уку процессын активлаштыра: интерактив такталар, компьютерлар, планшетлар, виртуаль реальлек технологияләре укучыларны актив катнаштыруга, үз алдына эшләүгә, мөстәкыйль фикер йөртүгә өйрәтә.

– Белем бирүне индивидуальләштерә: онлайн платформалар, электрон дәреслекләр һәр укучының үзенчәлекләренә туры китереп белем алу мөмкинлеген бирә. Укучылар үз темпларында эшли ала, катлаулы темаларны кабатлап карарга мөмкинлек ала.

– Уку материалына кызыксынуны арттыра: видеороликлар, аудиоязмалар, анимация, интерактив уеннар уку материалының нәтиҗәлерәк кабул ителүен тәэмин итә.

– Иҗади сәләтне үстерә: компьютер графикасы, видеомонтаж, презентация ясау кебек программалар ярдәмендә укучылар үзләренең иҗади потенциалын ача алалар.

– Мәгълүматка тиз керә: интернет ресурслары ярдәмендә укучылар кирәкле мәгълүматны тиз арада таба алалар.

Белем бирү өлкәсендә югары сыйфатка ирешү, өйрәнгән теманы җиңел юл белән үзләштерергә ярдәм итү, укучыларның иҗади сәләтен үстерүгә булышу максатыннан, үз практикамда мәгълүмати-компьютер, коммуникатив, иҗади үсеш, уен, проблемалы укыту, сәламәтлекне саклауга юнәлтелгән технологияләрне, системалы-эшлекле якын килү алымнарын кулланам. Дәресләрем кызыклы үтсен өчен барлык тырышлыгымны куям.

Бүгенге чыгышымда туган тел һәм әдәбияты дәресләрендә кулланыла торган берничә алымга тукталып китәрмен.

Зирәклек агачы (Дерево мудрости) алымы.

«Зирәклек агачы» алымы материалны өйрәнгәндә яки ныгытканда кулланыла. Укучылар текстны мөстәкыйль укыйлар. Аннары туган сорауларны кечкенә битләргә язалар. Кәгазьгә имза куялар һәм кыстыргыч ярдәмендә «Зирәклек агачы»на беркетәләр. Шуннан соң һәркем чиратлашып язуны өзә, сорауны кычкырып укый һәм аңа җавап бирергә тырыша. Калганнар сорауны да, җавапны да бәялиләр.

Валерий Борисович Эдигей методы. Башкача әйтсәк, **анаграммалар методы.** Әлеге алымны дәреснең төрле этабында кулланырга була. Терминнарны, кабатлау өчен сүзләрне алырга була.

Балалар дәрестә бу алымны, никадәр генә арыган булсалар да, кызыксынып, яратып кулланалар. Күпчелек укучы расшифровка белән шулкадәр мавыгып китәләр, шуның белән уку тизлеген дә аттыралар.

«Морфологик тартма» алымы. Авторы астроном һәм физик Фриц Цвикки. Дәреснең төрле этабында, логик мәсьәләләр чишү өчен, әдәби геройның портретын төзегәндә кулланырга мөмкин.

«Морфологик тартма» бирелгән билгеләр буенча мәгълүмат җыю һәм анализлау, өйрәнелә торган күренешнең әһәмиятле һәм әһәмиятсез билгеләрен ачыклау өчен хезмәт итә. Әлеге алым универсаль, төрле предметларда кулланылырга мөмкин.

Кеше визуаль мәгълүматны яхшырак үзләштерә. Кешеләр күргәннәрнең яки эшләгәннәрнең 80%, укыганнарның 20% һәм ишеткәннәрнең 10% гына сөйлиләр.

Мәгълүматны визуализацияләү – мәгълүматны күз алдына китерү, өйрәнү өчен иң эффектив чара. Визуальлекнең кайбер төрләре: «Сүзләр болыты», инфографика, интеллект/менталь карталар.

https://wordscloud.pythonanywhere.com/ сайтында «**Сүзләр болыты**»**н төзибез.**

Укыту процессында дәреснең төрле этапларында «Сүзләр болыты» алымын кулланырга мөмкин. Бу алымнар актив тыңлауны үстерә, сүзлек байлыгын, кызыксынучанлыкны, күзәтүчәнлекне арттыра; телдән сөйләмне үстерә, фикерләү эшчәнлеге нәтиҗәсендә, укучылар бу алымны үтәгәндә актив булалар. Бу алымнар белән укучылар бер-берсен тыңларга өйрәнәләр. Укучыларга сүзтезмәләр, җөмләләр төзергә дигән бирем тәкъдим итәргә була.

Интеллект карта алымы *(Прием «Mind Map»)*

Интеллектуаль карта –татар теле һәм әдәбияты дәресләрендә укучыларның фикерләү процессын күзәтү мөмкинлеген бирүче һәм мәгълүмати компетентлыкны тәэмин итүче инновацион алым. Алымның авторы – галим һәм эшмәкәр Тони Бьюзен. Максаты – фикерләү процессын визуальләштерү. Алым кешенең радиант фикерләү теориясенә нигезләнә. Әлеге теория буенча, баш миенә килүче мәгълүматның һәр мизгеле, һәр тоемлау, истәлек, фикер (сүз, сан, хис һ.б.), меңәрләгән «хәтер төене»н тирә-якка таратучы үзәк сферик объект рәвешендә күз алдына китерелә ала.

Алымның өстенлекле яклары: өйрәнелүче объектны модельләштерү укучыларның когнитив фикерләвендә һәм мәгълүматны нәтиҗәле эшкәртә белүендә килеп туган бик күп проблемаларны чишәргә мөмкинлек бирә; гомумуку күнекмәләрен формалаштыра; проблемадан чыгу юлын табарга өйрәтә; танып белү эшчәнлеген тизләтә; хәтернең барлык төрләрен яхшырта; креатив фикерләүне үстерә һ.б. Картаны эшләү өчен төсле карандашлар, маркерлар кулланыла.

Тәнкыйди фикерләү технологиясенең бер алымы булган «**Пирамидалы вакыйга**» **(Пирамидалы хат) алымы.**

Әлеге алымны әсәргә анализ ясаганда кулланырга мөмкин. Бу алым аркылы укучыларның зиһене, хәтере ныгый, уйлау сәләтләре эшкә җигелә. Укучылар үз позицияләрен аргументлар ярдәмендә күрсәтеп, сөйләм эшчәнлекләрен дә эшкә җигә. Сораулар сигез өлештән тора. Һәр баскычтагы сораулар гадидән катлаулыга таба бара. Бу алым нигезендә без әсәрне тагын бер кат күзаллыйбыз. Түбәндәге сораулар нигезендә эшлиләр:

1. Вакыйганың герое кем?/ әсәр кем турында? – 1 сүз.
2. Геройны сурәтләүче ике сыйфатны әйтегез (әсәр турында сурәтләүче ике сыйфатны әйтегез).
3. Вакыйганың урынын, вакытын тасвирлый торган өч-дүрт сүзне әйтегез.
4. Әсәрдәге төп вакыйгалар – 5–6 сүз.
5. Төп геройларны сурәтләүче 7–8 сүз (сүзтезмә).
6. Әсәрнең башында, уртасында, ахырында сез нинди тойгылар кичердегез? (8–9 сүз)
7. Әсәр нәрсә турында? (1 җөмлә)
8. Проблеманы чишүне тасвирлаучы 8 сүз (сүзтезмә). Авторның әйтергә теләгән фикере. Афористик жанр, мәкаль, канатлы сүзләр. Әсәр турында сезнең фикер.

Без җавaплардан пирамида төзибез. Шуңа күрә бу алым «Пирамидалы вакыйга» дип атала да.

Туган телне укытуда инновацион технологияләр куллану уку процессын яхшырта, укучыларның белем дәрәҗәсен күтәрә, аларның иҗади сәләтләрен үстерә. Яңа алымнарны уңышлы куллану өчен укытучыларның профессиональ әзерлеге, заманча технологияләр белән эш итү күнекмәләре югары булуы мөһим. Шулай ук, әлеге алымнар укучыларның фикер йөртү сәләтен үстерүгә юнәлтелгән булырга һәм уку процессын яхшырту чарасы булып торырга тиеш.

ДЕФОРМАЦИЯЛӘНГӘН ТЕКСТ ӨСТЕНДӘ ЭШ. ФУНКЦИОНАЛЬ ГРАМОТАЛЫЛЫКНЫ ФОРМАЛАШТЫРУ ӨЧЕН БИРЕМНӘР (5–9 НЧЫ СЫЙНЫФ УКУЧЫЛАРЫ ӨЧЕН ДИАГНОСТИК БИРЕМНӘР)

Нәбиуллина Луиза Зөфәр кызы
Низамбиева Раушания Ринат кызы
Татарстан Республикасы Әгерҗе муниципаль районы муниципаль бюджет гомуми белем бирү учреждениесе Тирсә урта гомуми белем бирү мәктәбе Туган тел һәм әдәбияты укытучылары

Эшнең актуальлеге һәм әһәмияте. Функциональ яктан белемле шәхес ул – тормышта ориентлашкан һәм рухи кыйммәтләргә ия булган шәхес, сайлау һәм карарлар кабул итү ситуациясендә мөстәкыйль булырга сәләтле кеше. Иң беренче чиратта, укучыларның уку грамоталылыгын формалаштыру әһәмиятле. Уку грамоталылыгы – функциональ грамоталылыкның иң мөһим өлеше.

Текст белән эшләү – кызыклы һәм файдалы эш төре. Укучыларны кирәкле мәгълүматны тексттан алырга һәм аны эшкәртергә өйрәтә. Эш барышында сөйләм, игътибарлылык үсеш ала. Уку грамоталылыгы – язма текстларны уку һәм аңлау, аларның эчтәлеген үз максатларына ирешү, белем һәм мөмкинлекләр үстерү, җәмгыять тормышында актив катнашу сәләте.

Укучыларның сөйләм үсешен формалаштыруга ярдәм итүче чараларның берсе – деформацияләнгән текст белән эшләү. Деформацияләнгән текст – ул үзгәртелгән текст: фикерләрне сөйләү эзлеклелеген бозып, текстны аңламаган ниндидер сүзләрен, җөмләләрен төшереп калдырып яки үзгәртеп күрсәтү. Туган тел дәресләрендә сүзләр, җөмләләр һәм текст деформацияләнгән тел берәмлекләре буларак кулланыла. Укучыларның телдән һәм язма сөйләмен үстерү өчен туган тел дәресләрендә деформацияләнгән текст белән эшләү күнегүләре тәкъдим ителә. Укучыларның сөйләмен үстерү – хәзерге җәмгыятьтә актуаль проблема, чөнки бәйләнешле сөйләм баланы мәктәптә уңышлы укытуның кирәкле шарты булып тора. Сөйләмнең иң мөһим сыйфаты булып эчтәлекне эзлекле, каршылыксыз һәм аргументлы итеп формалаштыра белү тора. Нәкъ менә шуның белән күпчелек укучыларда кыенлыклар туа.

Эшнең максаты: татар халкының бөек галиме, мәгърифәтче, язучы Каюм Насыйри тормыш һәм иҗат юлына нигезләнеп эшләнгән деформацияләнгән текстлар ярдәмендә укучыларның функциональ грамоталылык күнекмәләрен үстерүгә нигезләнгән диагностик биремнәр җыелмасы төзү.

Тикшеренү методлары. Эшебездә эзләнү, анализлау, чагыштыру методлары кулланылды.

Эшнең структурасы. Хезмәтебез кереш, ягъни аңлатмалы язудан, төп (диагностик биремнәрнең үрнәк вариантлары) һәм йомгак өлешләрдән тора. Кереш өлештә телнең деформацияләнгән, ягъни үзгәртелгән тел берәмлеге, деформнар белән эш төрләре күрсәтелде. Төп өлештә 4 вариантта диагностик биремнәр тәкъдим ителә. Хезмәтебез ахырында файдаланылган әдәбият исемлеге күрсәтелде.

Мәктәптә белем бирү процессында текст белән эшләү төре булган, уку эшчәнлегендә кулланыла торган эшчәнлекнең продуктив төрләреннән берсе булып деформацияләнгән текстлар белән эшләү тора. Деформация – ул теләсә нинди үзгәреш, нәрсәнеңдер нормадан тайпылуы. Деформацияләнгән текстлар белән эшләү укучыларга әйтелмәнең мәгънәсен аңлауга йогынты ясый торган дөрес язуны, орфографик һәм пунктуацион хаталарны төрле юнәлешләрдә анализларга, текстларда сүзләрнең язылу вариантларын төзәтергә, чагыштырырга, тел чараларын куллану нормаларын тоярга һәм аңларга мөмкинлек бирә. Шулай итеп, эш барышында укучылар сөйләмдә лексик һәм грамматик берәмлекләрнең эшчәнлеген

күзәтәләр һәм тел материалын анализлауның төрле төрләрен үзләштерәләр. Деформацияле текстлар – тәртипсез урнашкан җөмләләрнең эзлеклелеген үзгәртү юлы белән текст төзү. Моңа бәйле рәвештә деформацияләнгән текстларны куллану шартлары комплексына игътибар итәргә кирәк, аларны үтәү укучыларда сәбәп-нәтиҗә бәйләнешләрен билгели белүне формалаштыру өстендә эшнең нәтиҗәлелеген арттырырга ярдәм итә. Яңа стандартлар белем бирү процессында электрон белем бирүнең төрле формаларын да куллануны таләп итә. Деформацияләнгән текстлар белән эшләү биремнәрен LearningApps.org программасында куллану да актуаль. Бу замана таләпләренә туры килә, укучыларда туган телгә кызыксынуны арттыра.

Нәтиҗә. Шулай итеп, деформацияләнгән текстлар белән эшләү сәбәп-нәтиҗә бәйләнешен билгели белү күнекмәләрен дә камилләштерә. Бу эшчәнлек ярдәмендә күп кенә логик операцияләр башкаруга нигезләнгән фикер йөртү һәм фикер йөртү юлы белән чынбарлыкны танып белү күнекмәләре үстерелә. Тел дәресләрендә деформацияләнгән текстларны куллану укучыларның сөйләмен үстерүдә, аерым алганда, аларның сәбәп-нәтиҗә бәйләнешләрен билгеләү күнекмәләрен формалаштыруда да зур әһәмияткә ия. Дәресләрдә деформацияләнгән текст белән эшләүнең төрле төрләрен куллану тәртипсез урнашкан җөмләләрне, анализ, синтез, гомумиләштерү, шулай ук төрле мәгълүмат чыганаклары белән эшләү кебек логик операцияләрдән файдаланып, аларның эзлеклелеген үзгәртү юлы белән бәйләнешле текстка әверелдерергә мөмкинлек бирә.

Деформацияләнгән текст белән эшләүнең әһәмияте шунда ки, аны торгыза белү балаларга текстны тирәнтен аңлау бурычын чынлыкта кабул итәргә мөмкинлек бирә. Мондый эш укучыларның кичерешләрен ачыклый, тирәнәйтә, фикерләрне башка текстларга күчерү күнекмәләрен формалаштыра. Шулай ук деформацияләнгән текст белән эшләү җөмләләрне дөрес төзергә, ягъни сүзләрне төшереп калдырмаска, сүзләрне билгеле бер эзлеклелектә куярга, аларны бер-берсе белән дөрес килештерергә һәм сүзләрне дөрес әйтергә, ә аннары торгызылганны язма рәвештә төзергә өйрәтү максатында бирелә, ягъни бәйләнешле сөйләмгә өйрәтә. Нәтиҗәдә, деформацияле текст белән эшләү тел дәресләрендә сөйләм үсешендә югары нәтиҗәлелеккә ия дигән нәтиҗә ясарга була, чөнки ул балаларны үз фикерләрен бәйләнешле, эзлекле һәм логик рәвештә бәян итәргә өйрәтә.

Авторлар тарафыннан К.Насыйриның тормыш һәм иҗат юлы материалларына нигезләнеп төзелгән деформацияләнгән текстлар белән эшләүгә нигезләнгән ярдәмлек кулланма 5–9 нчы сыйныф укучыларына, укытучыларга һәм балалар белән шөгыльләнүче ата-аналарга, татар теленнән сайлап алу имтиханына әзерләнүчеләргә дә адреслана.Укучыларның туган тел һәм әдәбиятыннан алган белемнәрен тирәнәйтергә ярдәм итә. Бөек татар галиме Каюм ага Насыйри турында белемнәрен камилләштерә, укучыларда рухи-әхлакый сыйфатлар тәрбияли.

Кулланылган әдәбият

1. Каюм Насыйри «Әбүгалисина: балалар өчен кыйсса, Татарстан китап нәшрияы, 2019.– 119 б.
2. Моисеева О. В. Установление причинно-следственных связей – способ формирования исследовательских умений у младших школьников на уроках окружающего мира. М., 2014.
3. Нестерова Н. А. Методические аспекты работы по формированию языковых компетенций учащихся при работе с текстом на уроках русского языка. – Ярославль: 2012.
4. Татар әдәбиятыннан хрестоматия. 7 нче сыйныф өчен ярдәмлек. Казан. ТаРИХ, 2002.
5. Татар теленең аңлатмалы сүзлеге. Казан. Татарстан китап нәшрияты.1977.
6. Хуҗиәхмәтов Ә.Н. «Мәгърифәт йолдызлыгы». Казан: Мәгариф, 2002.-287б.

ТАТАР ТЕЛЕ ДӘРЕСЛӘРЕН ЗАМАНЧА ТЕХНОЛОГИЯЛӘР КУЛЛАНЫП УКЫТУ

Нуриева Рәйсә Солтанәхмәт кызы
Татарстан Республикасы Зеленодол муниципаль районы
Осиново бистәсенең «В. В. Карпов исемендәге лицей»
муниципаль бюджет гомуми белем учреждениесенең
Югары квалификацион категорияле татар теле һәм әдәбияты укытучысы

Укыту процессы – укытучы һәм укучының бердәм эшчәнлеге. Укытучы укучыны фәнне үзләштерүгә актив катнаштыра алырга, аны мөстәкыйль рәвештә акыл эшчәнлегенә җәлеп итәргә һәм анда белем алуга кызыксыну уята белергә тиеш.

Мин, үзем, күп еллар татар телен башлангыч сыйныфларда укытканлыктан, татар телен өйрәнүнең иң кызыксындыру чарасы уен икәнен яхшы аңлыйм. Уен – бала эшчәнлегенең, тормышының аерылгысыз бер өлеше. Уен формасында оештырылган дәресләр фән белән кызыксынуны көчәйтә, баланың мөстәкыйльлеген үстерә.

Заман алга барган саен, телне өйрәнүгә кызыксындыруның башка яклары да ачылып тора.

Мин татар теле дәресләрендә компьютерны төрле яклап кулланам. Соңгы елларда «Ак Бүре» анимацион сериалын дәресләрдә куллана башладым. Беренче сыйныфлар өчен ул бигрәк тә отышлы. Мультфильмда яңгыраган музыка дәресне җанландырып җибәрә, күңелләр күтәрелеп китә. «Ак Бүре» анимацион сериалы – балаларда татар телен һәм татар мәдәниятен өйрәнүгә кызыксыну уятуга юнәлдерелгән инновацион проект. Мультфильмның төп герое Ак Бүре һәм аның дуслары балаларны татар сүзләренә һәм гыйбарәләренә аңлаешлы һәм күңелле өйрәтәләр, шулай ук халкыбызның гаҗәеп тере мәдәният дөньясына озаталар. Сүзләрне искә төшерү һәм дөрес язылышын истә калдыру өчен дә бик уңайлы.

2020 елның октябрендә Татмедиа АҖ «ТАТМЕДИА Junior» яңа проектын башлап җибәрде. «Татмедиа Junior» татар телен саклау һәм үстерү мәсьәләләре буенча Татарстан Республикасы Президенты каршындагы комиссия белән берлектә эшләнде. Хәзер «Татмедиа Junior» да 33 проект гамәлгә ашырыла. Алар 14 Ютуб-каналда урнашкан. Кайбер проектларны без дәресләрдә кулланабыз.

Балалар бакчасы өчен «Бәби сүз» УМК программасы (уку-методик комплекс) бар. Бу программа буенча һәр бала үз үсеше чорында билгеле бер сандагы сүзләрне белергә тиеш. «Бәби сүз» проекты үз эченә төрле темаларны ала: гаилә, хайваннар, кошлар, җиләк-җимеш, яшелчәләр, көнкүреш техникасы, ел фасыллары, кием, ризык, саннар, төсләр, формалар һ.б. Без дә бу проектны дәрестә бик рәуәтләнеп кулланабыз. «Бәби сүз» проекты балаларга бик бик ошый. Балалар сүзләрне искә төшерәләр, кече яшьтәге мәктәп балаларына аңлаешлы булган матур татар сөйләмен дә ишетәләр.

Икенче проект «Салаватики». Әлеге проектның төп максаты-балалар арасында татар җырларын популярлаштыру. Моның өчен аларны яңа, кызыклы, анимация форматында тәкъдим итү мөһим. Төрле костюмнарда киенгән һәм халыклар һәм композиторлар иҗат иткән җырлар җырлаган балалар белән бергә кушылып җырлау һәм бию дәресләрне тагын да кызыклырак итә. Кайбер җырларны физкультминут буларак та кулланырга була.

500 сүз» проекты да төрле яктан файдалы. Ул «Алфавит», «Темалар», «Этикет», «Уеннар», «Сүзлек» кебек бүлекләрне үз эченә ала.

«Сүзлек» бүлеге буенча фонетик күнегү эшлибез. Бу сүзләрне кабатлап искә төшерү өчен бик яхшы. «Уеннар « бүлегендә рәсемнәрдән дөрес вариантны сайлап алу кебек уен уйнала. «Этикет» бүлегендә билгеле бер темаларга диалоглар бирелгән. «Темалар» бүлегендә шушы темага караган сүзләрнең аудио варианты бирелгән. «500 сүз» проектының сайты: http://500slov.tatar/tt.

Татар теленә кызыксындыру чарасы буларак, кайбер татар теле укытучыларының шәхси сайтлары да ярдәмгә килә. «Күңелле татар теле. Кроссвордлар» дигән сайт балаларга бик ошый. Бу сайтта татар төркемнәре өчен дә, рус төркемнәре өчен дә материаллар җитәрлек. Рәсем белән

сүзне тәңгәл китерү, кроссвордта бирелгән сүзләрне табуга бирелгән күнегүләр балалары бик җәлеп итә.

Төрле сайтларны кулланудан тыш, интерактив тактаның да телне өйрәнүгә кызыксыну чарасы буларак әһәмияте зур. Интерактив такта укучыларда эшләү активлыгын гына арттырып калмый, ә яңа материалны һәр укучыга җиңел, аңлаешлы итеп җиткерергә дә ярдәм итә. Интерактив такта белән эшләү өчен ActivInspire программасы бик отышлы. Бу программада татар теле дәресләрен кызыклы, файдалы итеп үткәрү өчен төрле төрдәге күнегүләр төзергә була. Бу күнегүләрне татар төркемендә, беррәттән рус төркемендә укучы балалар өчен дә кулланырга була. ActivInspire программасы белән мин тирәнрәк танышырга һәм аны дәресләрдә мөмкин кадәр күбрәк кулланырга дигән максат куйдым.

Мин үзем ActivInspire программасы ярдәмендә төрле типтагы күнегүләр төзеп, дәресләрдә кулланам. Мәсәлән: соответствивие (туры китерү), распределить по категориям (категорияләр буенча урнаштыру), кроссвордлар, тренировка памяти (хәтерне ныгыту), последовательности (эзлеклелек) кебек күнегүләрне яңа материалны аңлатканда да, ныгыту, кабатлау һәм тикшерү эшләре эшләткәндә дә кулланырга була.

ActivInspire программасы, интерактив такта аша, төрле типтагы биремнәр, күнегүләр эшләп, укыту сыйфатын күтәрергә, татар телен өйрәнүгә кызыксыну уятырга, югары нәтиҗәлелеккә ирешергә мөмкинлекләр ача.

Татар теле дәресләрен төрле уеннар кулланып, заманнан артта калмыйча, төрле сайтлар, интерактив такталарда эшләп үткәрсәк, бу балаларда телгә уңай караш, кызыксыну булдырыр, укыту сыйфатын арттырыр. Татар теле һәм әдәбиятын укытуны камилләштерүнең чиге юк, фәкать эзләнергә, яңалыкка омтылырга, билгеләнгән максатка кыю барырга гына кирәк.

Кулланылган әдәбият

1. Габдулхаков В. Ф. Теория и практика // Развития творческой одаренности учащихся. Сборник статей и методических материалов международной научно-практической конференции. – Казань-КФ У.214б.
2. Фәтхуллова К.С., Юсупова Ә. Ш., Денмөхәммәтова Э. Н. Татар теле – күңелем теле. – Казань: Мир без границ, 2013. – 308 б.
3. Хәйдәрова Р. З. Татар теле һәм әдәбияты укытуда яңа технологияләр.-Яр Чаллы..2011.69 б.
4. prometheanworld.com›ru
5. http://selam.tatar/
6. https://idel-tat.ru/news/obo-vsem-na-svete/tatmedia-junior-layk-ili-dizlayk
7. http://tatarmultfilm.ru/cartoons/animacionnyi-serial-ak-bure

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ПОМОЩЬ УЧИТЕЛЮ РОДНОГО (ТАТАРСКОГО) ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ

Рафикова Эльвира Алмарисовна
МБОУ «Лицей № 4 г. Азнакеево»
Учитель родного (татарского) языка и литературы

Современные технологии помогают сделать любой урок занимательным и интересным. Главное – грамотно использовать их с методической точки зрения. QR-код – помощник учителя на уроке.

Что такое QR-код?

Аббревиатура **QR** (quick response) в переводе с английского означает «быстрый отклик». Это двухмерный штрих-код (матричный код), который разработала японская компания «Denso Wave» в 1994 году. Он позволяет в одном небольшом квадрате поместить 2953 байта информации,

то есть 7089 цифр или 4296 букв (около 1–2 страниц текста в формате А4), 1817 иероглифов. Сегодня вы можете встретить эти загадочные квадраты на рекламных щитах, в витринах магазинов, на обложках книг и журналов и т.п.

«Дошли» QR-коды и до системы образования:

1. Учебная деятельность (учебники и учебные пособия)
2. Проектная деятельность
3. Игровая деятельность
4. Внеурочная деятельность
5. Организация пространства
6. Воспитательная работа

Конкретно, в учебной деятельности на уроке можно использовать:

1. Интерактивное задание
2. Домашнее задание
3. Образец задания
4. Помощь (формула, пример)
5. Полезные ссылки
6. Дополнительные материалы

Информационно-образовательное пространство

1. Электронный документооборот
2. Локальная сеть
3. Школьный сайт

После уроков

1. Кружок
2. Консультации
3. Конкурсы
4. Проектная деятельность
5. Исследовательская деятельность

Как создать QR-код?

Создать QR-код несложно, нужен лишь генератор для его создания, доступный сервис в сети Интернет или установленная специализированная программа на компьютер.

Для этого в свободном доступе существует **множество веб-ресурсов и вебсервисов:**

qrcode.tec-it.com/ru – кодирует текст, ссылку на сайт, телефон, SMS сообщение, Email адрес, Email сообщение, визитную карточка, Twitter, доступ к Wi-Fi и др.

https://www.qrrd.ru/ – цветной генератор кодов. Кодирует простой текст или визитную карточку.

Creambee.ru – кодирует простой текст, контакт vCard, звонок на номер SMS, на номер, переход на сайт, отправку E-Mail, сообщение в твиттер, поделиться в фейсбук. Позволяет изменить размер, оформить в цветном варианте, добавить свой логотип и фон. Платный ресурс (тестовый период 14 дней).

https://ru.qrcodechimp.com/user/dashboard – онлайн генератор QR-кодов с логотипом и круглой формой.

На уроках татарского языка и литературы я использую QR-код;

1. При изучении фразеологизмов;
2. Можем разгадывать кроссворд;
3. Продолжить пословицу, поговорку;
4. Отгадать загадки;
5. Просмотреть буктрейлер;
6. Сделать синтаксический разбор;
7. Аудиозапись стихотворения;
8. Аудиозапись правила;
9. Разгадывать ребусы;

10. Можно зашифровать вопросы.
11. Можем сделать анаграмму (перестановка букв).
12. Создать тесты.
13. Закончить биографию писателя и т.д.

А сейчас наведите ваши гаджеты на данный QR-код. Что вы там видите? Попробуйте заменить фразеологизм другими словами.

Салпы якка салам кыстыру-юмалау, үз файдасына

Кабыргасы белән кую-катгый рәвештә, кискен кую

Дүрт аяклы кеше – абаланып баручы

Җан тартмаса, канн тарта – туган

Дуга белән печән чабу – кеше Бер сүз сөйләгәндә ялгыш аңлап, икенче сүзгә керешү

Көймәсе комга терәлгән –эшләре алага бармый

Аю хезмәте күрсәтә – беркатлы кешенең яхшылык итәм дип зыян эшләве

Тезгенне каты тота – нык тота

Утлы табага бастыра – әрли, орша.

Перед вами следующий QR-код, где вы найдете анаграммы. Как вы знаете, это составление новых слов путем перестановки букв.

Ук– ку, таза-Азат, суд-дус, абзар-базар, тавык-ватык, каба-бака, таба –бата, Һади-даһи, алсу-усал, карта-карат.

Другим, не менее интересным видом работы я считаю буктрейлеры.

Буктрейлер **(англ. booktrailer)** – это короткий видеоролик, рассказывающий в произвольной художественной форме о какой-либо книге**.** Продолжаем использовать гаджеты для определения следующего автора и его произведения. Да, действительно, это Роберт Миңнуллин «Мин мактанчык түгел!»

На моем профессиональном сайте, открывающийся при помощи следующего QR-кода, вы можете найти не только мои достижения, но и весь педагогический материал, который вы можете использовать на уроках родного (татарского) языка и литературы.

А сейчас я вам хочу предложить практическую работу:

1. Придумать слово

На сайте http://kvestodel.ru/generator-rebusov ИЛИ https://rebuskids.ru/create-rebus создать ребус

Скачать ребус

На сайте https://ru.qrcodechimp.com/user/dashboard выбрать тип QR-кода, выбрать загруженное изображение, сгенерировать код, загрузить код.

Заканчивая свое выступление я прошу вас навести на любой QR-код, который находится в презентации и желаю вам того, что написано там.

АЛТЫПОЧМАКЛЫ УКЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЕ – ТӘНКЫЙДИ ФИКЕРЛӘҮНЕҢ БЕР АЛЫМЫ

Сулейманова Танзиля Хамитовна
МБОУ «Утар –Атынская ООШ»
Арского района РТ
Учитель татарского и русского языка и литературы

Федераль белем бирүнең нигезенә системалы эшлекле якын килү салынган. Укытучы дәрестә һәм дәрестән тыш эшчәнлеге укучыларда танып-белүгә кызыксыну уятырга, белем алу процессы белән кызыксындырырга тиеш. Ул дәрес технологиясен алмаштырып, үз эшеннән, аның нәтиҗәсеннән канәгатьсезлек хисе белән бәйләнешле эшне җайга салырга омтыла. Үзе үткәрә

торган гадәти дәрестә яңа компонентлар куллана һәм аны камилләштерә. Технологияләр күптөрле, ләкин аларның барысы да гомуми бер идеягә – укучыларның уку-танып белү эшчәнлеге белән идарә итү ысулларын булдыруга нигезләнә; белем бирү процессының нәтиҗәлелеген күтәрү, аң активлыгын үстерү һәм укыту процессының нәтиҗәлелеген арттыру максатына хезмәт итә.

Укучы логик фикерли, чагыштыра, классификация ясый белә һәм гомумиләштерә өйрәнә. Уку эшчәнлеген дөрес оештырганда укучы шәхес буларак формалаша, укыту процессына, объектына, шартларына, нәтиҗәләренә мөнәсәбәтен күрсәтә. Ул үз эшчәнлеген оештыруга сәләтле була. Укытучының эш юнәлешенең бер төре булып укучыларда тәнкыйди фикерләүне үстерү тора. Тәнкыйди фикерләүнең бер алымы буларак алтыпочмаклы укыту технологиясе бар. Ә бит нәкъ менә шушы алым пассив тыңлаучыдан укучыларның актив рәвештә эшләвенә һәм дәресләрнең нәтиҗәлелеген күтәрүдә зур роль уйный.

Дәресләрдә укучының белемен тикшерү, теманы кабатлап, гомумиләштерү өчен һәр укытучы төрле алымнар куллана. Ләкин практикада, үземнең дәресләремдә дәвамлы файдаланган, кулланган саен төрле уңай якларын ачып, укучылар өчен дә файдалы һәм кызыклы булган бу технологияне атап китми булмый. Чөнки, алтыпочмаклы укыту технологиясе дәрестә укучыны уятып, кызыксындырып җибәрә, укучының фикерләү дәрәҗәсен үстерүгә ярдәм итә, индивидуаль яки группалап эшләүне оештыру мөмкинлеген булдыра. Һәм аны төрле предмет укытучысы да куллана ала.

УКУЧЫЛАРНЫҢ ИҖАДИ ФИКЕРЛӘРЕН ҺӘМ ТАНЫП-БЕЛҮ ЭШЧӘНЛЕГЕН АКТИВЛАШТЫРУ ЧАРАСЫ БУЛАРАК ТРИЗ ТЕХНОЛОГИЯСЕ

Хуснутдинова Ләйсән Анваровна
Лаеш районы Усад авылы МБОУ
«Күп профильле «Сәламәт буын» лицее

Педагогиканың актуаль мәсьәләләренең берсе булып – балалар иҗаты һәм аларның гомумүсеше, җитлегүе өчен иҗади эшчәнлекнең әһәмияте тора. Иҗади үсеш технологияләре ярдәмендә балаларны сөйләм эшчәнлегенә өйрәтү, аларның ихтыяр көчен, күзәтүчәнлеген, интеллектуаль һәм иҗади сәләтләрен үстерү – укытучылар алдында торган мөһим бурычлар әнә шулар.

Бу бурычларны тормышка ашыруда ТРИЗ тезнологиясе безгә ярдәмгә килә.

ТРИЗ технологиясенең үзенчәлеге булып, укучының фикерләү сәләтен үстерүне формалаштыру тора.

Белгәнебезчә, дәрестә материалны тиз үзләштерә, кагыйдәләрне төгәл үти торган укучылар белән бергә, тыныч утыра торган, пассив укучылар да очрый. Кыюсыз балалар белән аерым эшләгәндә, үз эченә бикләнеп утырган баланың да теле ачыла, ул да тора – бара актив балалардан калышмый башлый. Ә мондый нәтиҗәгә ирешүдә дәрес һәм дәрестән тыш вакытларда төрле алымнар куллану зур булышлык итә.

ТРИЗ технологиясенең максаты булып түбәндәгеләр тора:

– эшчәнлекнең төрле өлкәләрендә туган проблемаларны чишәрлек иҗади фикер йөртүче шәхес тәрбияләү

– ситемалы фикер йөртүне үстерү

– укучыларны чишелеше күренмәгән мәсьәләләр чишәргә өйрәтү

– тирә-ягыңны күрә белергә өйрәтү

– каршылыклар формалаштырырга һәм аларны чишә белергә өйрәтү

– укучыны креатив фикер йөртү ысулларына, яңа нәтиҗә таба алу методларына өйрәтү

ТРИЗ технологиясен кулланганда

– мәгълүмат белән мөстәкыйль эш нәтиҗәсендә белем, осталык һәм күнекмәләр формалаша

– дәрескә үзенчәлек, креативлык бирә

ТРИЗ технологиясенең алымнары куп төрле. Мәсәлән,
«Әйе-юк»
«Табышмаклар төзү»
«Акыл штурмы»
«Хатаны тап»
«План төзү», «Паспорт төзү», «Пинг-понг»,
«Модельләштерү» һәм башкалар.

ТАТАР ТЕЛЕ ҺӘМ ӘДӘБИЯТЫ ДӘРЕСЛӘРЕНДӘ ТЕХНОЛОГИЯЛӘРНЕ КУЛЛАНЫП, УКУЧЫЛАРНЫҢ УКУГА МОТИВАЦИЯСЕН АРТТЫРУ

Шаева Венера Мнахир кызы
ТР Мөслим муниципаль районы
Мөслим лицее
Туган тел һәм әдәбияты укытучысы

Соңгы елларда мәктәптә яңа педагогик технологияләр көннән-көн активрак кулланыла бара.

Бүгенге уку-укыту процессы укытучылар алдына яңа педагогик технологияләргә таянып эшләү, уку-укыту эшендә аларның барсын да теге яки бу дәрәҗәдә куллану максатларын куя. Шулар белән бергә, заманалга барган саен, бүгенге уку-укыту процессында иң әһәмиятле урынны заманча технологияләрнең берсе булган компьютер техноло гиясе алып тора. Аны дәресләрдә куллану торган саен үсә, камилләшә бара.

Укытучыларның дәрестә нәтиҗәле эшчәнлеген оештыруның күп төрле ысуллары бар. Соңгы елларда укучылар үз иткән гаджетларны дәрестә максатка ярашлы итеп файдалану тенденциясе барлыкка килде. Кул астында булган айфон, смартфон ярдәмендә тиз арада интернетка кереп, кирәкле мәгълүматны табу укучыны дәрестән читкә алып китми, киресенчә, булган осталыгын файдаланып, оператив рәвештә мәгълүмат белән эш итәргә ярдәм итә. Plickers – тест формасындагы биремнәрне тиз генә бәяләү, статистика өчен куллану отышлы.

Quizizz – онлайн викторина, тест һәм сорауларны фото, видеоматериаллар кулланыптөзергә мөмкинлек бирүче онлйн сервис. Укучылар үз планшетлары, смартффон, ноутбуклары аша биремнәр башкаралар. Укытучы тест яки викторина сорауларны үзенең компьютерында төзи, укучылар телефоннар ярдәмендә җавап бирәләр. Дөрес җавапка баллар куела. Liveqworksheets – эш битләрендә электрон рәвештә интерактив биремнәр булдыру өчен гади корал. Биредә укытучыга интерактив битләр ясау өчен кирәкле инструментлар күп.

Татар теленә өйрәтүдә ясалма интеллектның роле татар теленә өйрәтүдә ясалма фәһем (ЯФ) телне өйрәнү процессын автоматлаштыру һәм оптимальләштерү, укыту сыйфатын яхшырту һәм белемнәрне тикшерү процессын гадиләштерү өчен кулланыла.

Педагоглар бертавыштан белем бирүдә ясалма интеллект кертүне хуплыйлар, тик акыллы масштабларда гына. Татар теле – ул һәрвакыт иҗат, һәм ясалма фәһем укытучыны бушатырга, аның җилкәсеннән тестларны һәм әсәрләрне тикшерү авырлыгын төшерергә һәм шул ук вакытта бәяләүнең объективлыгын күтәрергә тиеш.

Укытучы-иҗади шәхес, ясалма интеллект – җансыз механизм. Дәресләрдә «күзгә – күз» методы мөһим-балаларга, бигрәк тә әдәбият дәресләрендә, укытучы хисләре кирәк. Мәгълүмати технологияләрдән уңышлы файдалану, тел һәм әдәбият фәненә иҗади якын килеп эшләү зур нәтиҗәләргә ирешергә ярдәм итә. Компетенлы укытучы гына компетентлы укучы шәхесе тәрбияли ала. Укучыда формалашыра тиешле комптенцияләр, беренче чиратта, укытучының үзендә булу шарт. Ә компетентлы педагог – укучы һәм ата-аналар өчен дә, мәктәп өчен дә хәзинә.

ТАТАР ТЕЛЕ ДӘРЕСЛӘРЕНДӘ ЭФФЕКТИВ ТЕХНОЛОГИЯ БУЛАРАК УЕН ТЕХНОЛОГИЯСЕ

Мөхәмәтгалиева Айгөл Рифхәт кызы
Казан шәһәре «Аерым предметлар тирәнтен өйрәнелә торган 71нче татар-рус урта гомуми белем мәктәбе»
Туган (татар) теле һәм әдәбияты укытучысы

Заманча укыту процессы укучыларның иҗади сәләтләрен үстерүгә ярдәм итәргә тиеш. Моның өчен яңа, эффектив технологияләр эзләү сорала. Мәгарифтә инновацион технологияләр фәннең һәм информацион технологияләрнең заманча казанышларын куллануга нигезләнә. Алар белем сыйфатын күтәрүгә, укучыларның иҗади һәм мөстәкыйль карарлар кабул итү сәләтен үстерүгә юнәлтелгән.

Мәктәптә татар теле дәресләрендә заманча укыту чараларын куллану эше мөмкин һәм кирәкле эш, чөнки мәктәптә дәрес өйрәнү процессында укучыларның иҗади сәләтен ачу юллары бихисап.

Мәкаләнең максаты – мәктәптә татар теле дәресләрендә укучыларның танып-белү активлыгын үстерү чарасы буларак эффектив уен технологияләрнең кулланылышын өйрәнү.

Башлангыч сыйныфларда уен – татар теле дәресләрендә уку эшчәнлеген оештыруның югары нәтиҗәле чарасы. Уен балаларның фикерләвен, сөйләмен һәм хәтерен үстерә. Башлангыч сыйныфларда укучылар предметлы уеннарны, әкият геройларына бәйле булган рольле уеннарны теләп башкаралар.

Уеннарның тел дәресендәге урыны һәм уенга бирелгән вакыт шартлы, чөнки бу берничә факторга, ягъни укучыларның тел белү дәрәҗәсенә, балаларның әзерлегенә, өйрәнелә торган материалга, дәреснең максатлары һәм шартлары һ.б бәйле. Димәк, уеннар һәм уен технологияләре мәктәп дәресенең төрле этапларында кулланылырга мөмкин: дәрес башында да, аның уртасында да, һәм, әлбәттә, дәреснең соңгы этабында да.

Дәрес башында уен уйнатып алганда, балалар уку процессына җиңелрәк керәләр, хәтерләрен яңарталар, яңа материал өйрәнергә кызыксыналар, иң мөһиме – укучыларны тел мохите белән таныштыралар. Әйтергә кирәк, уен дәрес башында уйналса, калган дәрес планлаштырылган һәм структураланган булырга тиеш, шул чакта гына балалар уен вакытында уеннан ләззәт алып, дәрескә җиңел генә керешеп китә алачак.

Дәрес уртасында балалар бераз ял итсеннәр, стреслы моментларны җиңеп, активлыкларын арттырыр һәм телне өйрәнүгә яңа көчләр белән керешсен өчен уеннар кулланырга киңәш ителә.

Дәрес ахырында уен уйнау да зур уңыш китерә. Дәрес ахырын көтеп торган балалар бик зур дәрт белән «уйныйлар», әгәр дә укучылар казанышлары өчен мактала икән, алар киләсе дәресне тагын да зуррак түземсезлек белән көтәләр.

Уеннарны тел материалы өстендә эшләүнең төрле этапларында кулланырга мөмкин: яңа материал белән танышканда, алдагы дәресләрдә алган белемнәрне кабатлау һәм ныгыту өчен, күнекмәләрне һәм сәләтләрне берләштергәндә, шулай ук өйрәнелгәннәрне кабатлаганда һәм системалаштырганда да. Укыту процессында уен эшчәнлеге төрле функцияләр үти:

– мавыктыргыч (бу уенның төп функциясе – мавыктырырга, күңелен күрергә, кызыксыну уятырга);
– коммуникатив (сөйләм диалектын үзләштерү);
– диагностик (уен барышында үз-үзеңне танып белү);
– милләтара коммуникацияләр (бөтен кешеләр өчен дә бер булган мәдәният кыйммәтләрен үзләштерү).

Дәрестә укытучы, уеннар кулланып, укучыларның танып-белү эшчәнлеген оештырганда, аларның иҗади сәләтләрен ачарга тырышу максатын куя. Уен һәрвакыт эмоция һәм акыллылык таләп итә, шулай ук тиз арада җавап кабул итүне сорый (ничек җавап бирергә, нәрсә эшләргә,

ничек җиңәргә?). Бу сорауларны чишәргә тырышу уйнаучыларның уйлау эшчәнлеген көчәйтә. Уен барышында балаларның татарча сөйләшергә тырышулары бик зур уңай факт булып тора. Уен алымнарын, эш төрләрен төрлечә сайларга мөмкин. Ләкин һәр уен ныклап уйланылган, һәрьяклап эшкәртелгән булырга тиеш. Уеннарны, гадәттә, берничә төркемгә бүлеп йөртәләр:

1) әле өйрәнелмәгән татар лексикасын үзләштерергә ярдәм итә торган уеннар;

2) өйрәнелгән лексиканы ныгытырга ярдәм итә торган уеннар;

3) грамматик кагыйдәләрне кызыклы формада бирә торган уеннар;

4) грамматик формаларны, җөмләдә сүзләр бәйләнешен һәм җөмлә төзү күнекмәләрен ныгытырга ярдәм итә торган уеннар.

Формалары буенча алар телдән һәм язма, өстәл һәм хәрәкәтле уеннарга бүленәләр.

Уен алымын күп кенә укытучылар үз дәресләрендә куллана, ләкин һәркем аны үзенчә тәкъдим итә. Уен – ул укытучының иҗади эше. Димәк, аның яңалыгы да шунда.

Мин сезгә укучыларны татар теленә өйрәткәндә уңышлы кулланып була торган берничә уен технологияләре элементларын күрсәтеп үтәргә телим. Мин моны татар теле һәм инглиз теле дәресләре үрнәгендә күрсәтермен.

Мәсәлән. 3 нче сыйныфта «Гаилә» (Family) темасын өйрәнгәндә, дәрес башында татар һәм инглиз теле авазларын үзара чагыштырып карау уенын укучылар өчен кызыклы һәм нәтиҗәле дип күрәм.

Дәрес барышында балаларны ике төркемгә бүлеп «Гаилә» темасына кагылышлы видео күрсәтеп, сорауларга җавап бирдерергә була. Алар бу уен ярдәмендә төркемнәрдә эшлиләр, үзара киңәшләшәләр.

Икенче уен итеп «Сүзләрне тап» уенын уйнап була. Монда укучылар тактага чыгып темага кагылышлы сүзләрне табырга тиеш(шулай ук төркемнәрдә дә эшләп була).Дәрестә җавап бирергә оялган укучылар үзләренең сәләтләрен күрсәтәләр. Шулай ук дәрестә җырлар куллану да бик отышлы.

Дәресләрдә уен технологиясе элементлары киң куллану уңай нәтиҗә бирә, укучыларның күзәтүчәнлек, игътибарлылык, сабырлык кебек сыйфатларын, хәтер һәм зиһенен үстерә, фикерләү сәләте үсеше белән бергә, туган телгә, туган якка мәхәббәт тә тәрбияләнә.

Кулланылган әдәбият

1. Азимов Э.Г., Самуйлова Н. И., Шамши Л. Б. ТСО на современном этапе развития методики преподавания русского языка как иностранного // Русский язык за рубежом. – 1998. – № 2.

2. Бурняшева Л. А. Активные и интерактивные методы обучения в образовательном процессе высшей школы. Методическое пособие / Л. А. Бурняшева. – М.: КноРус, 2016.

3. Щукин А. Н. Обучение иностранным языкам: теория и практика. 3-е изд. М., 2007. – 186 с.

БЕЛЕМ БИРҮНЕҢ ЯҢА СЫЙФАТЫНА ИРЕШҮНЕҢ НӘТИҖӘЛЕ ЧАРАСЫ БУЛАРАК МӘГАРИФТӘ ПРОЕКТ ЭШЧӘНЛЕГЕ

Сафина Зиля Сахабетдиновна

Нурлат шәһәре 2 нче урта гомуми белем мәктәбе

Туган тел һәм әдәбияты укытучысы

Бу мәкаләдә проектлау методы бары тик укытучы һәм укучы эшчәнлеген тиешле бәйләнештә алып барганда гына югары нәтиҗәләр бирүе турында сүз бара.

«Проект» – фарсы теленнән алга атлаучы, алдан баручы дигәнне аңлата. Проект методын куллану – ул алган белем һәм күнекмәләрне системалаштыру, «белү һәм белмәү» зонасында мөстәкыйль эшчәнлек кору, фәннәр арасында бәйләнеш табу, проблеманы билгеләү, чишү юлларын табу, эш нәтиҗәсен тәкъдим итә алу. Проект-ул конкрет проблеманы хәл итүгә, алдан

планлаштырылган нәтиҗәгә оптималь ысул белән ирешүгә юнәлдерелгән эш. Проектлар методы педагогикада берничә елдан артык кулланыла. Әлеге метод шәхеснең иҗади мөмкинлекләрен активлаштыруга, уку эшчәнлегенең яңа формаларын ачыклауга ориентлаша.

Проектлау методын кулланганда укытучы һәм укучыларның аралашуы, хезмәттәшлек итүе үзенчәлекле төс ала: укытучы укучыларның эшчәнлеге белән генә түгел, аларның бергәләп эшләве, фикер алышуы, карар кабул итүе белән дә идарә итәргә тиеш. Бу укытучыдан балаларның аралашу культурасына аеруча игътибар итүне таләп итә. Проектлау методы бары тик укытучы һәм укучы эшчәнлеген тиешле бәйләнештә алып барганда гына югары нәтиҗәләр бирә.

Шулай итеп, проект – ул:

1) нинди дә булса механизмның яки корылманың планы;

2) нинди дә булса документның алдан әзерләнгән тексты;

3) теләгеңне тормышка ашыру планы.

Татар теле һәм әдәбияты дәресләрендә проект эшчәнлегенең берничә төре: мәгълүмати, рольле, практик юнәлешле, иҗади һәм тикшеренү проектларын аерып алырга мөмкин.

Мәгълүмати проект нинди дә булса объект турында мәгълүмат җыюга, аны анализлау, гомумиләштерү һәм киң аудитория өчен тәкъдим итүгә юнәлдерелгән. Мәсәлән, теге яки бу язучының яки шагыйрьнең биографик мәгълүматлары буенча китап булдыру.

Рольле проектта укучылар уйлап чыгарылган геройларның әдәби яки тарихи персонажлары ролен үз өстенә ала. Мәсәлән, теләсә кайсы әсәрнең эпизодын, экиятләр инсценировкасы күрсәтү.

Татар теле һәм әдәбияты буенча гамәли юнәлешле проект, проектта катнашучыларның социаль мәнфәгатьләренә юнәлдерелгән. Мәсәлән, татар теле буенча кагыйдәләр ни өчен өйрәнелә, хәзерге тормышта кагыйдәләрне белү кирәк булырмы?

Иҗади проект максималь ирекле һәм традицион булмаган нәтиҗәләрне рәсмиләштерүгә якын килүне күздә тота. Татар теле һәм әдәбияты буенча проектларның озынлыгы төрлечә.. Мини-проектларны бер дәрес эчендә эшләргә мөмкин. Мәсәлән, «язучылар турында сүз» яки «минем яраткан язучыларым».

Татар теле һәм әдәбияты буенча кыска вакытлы проектлар ике-дүрт дәрес алып тора. Атналык проектлар төркемнәрдә башкарыла. Эш укытучы җитәкчелегендә бара.

Татар теле һәм әдәбияты буенча еллык проектлар төркемнәрдә дә, индивидуаль рәвештә дә башкарылырга мөмкин. Ел саен үткәрелә торган проект – проблемаларны һәм теманы билгеләүдән алып презентациягә кадәр-дәрестән тыш вакытта башкарыла. Бу җитди тикшеренү, аны яклау мәктәп һәм муниципаль фәнни-гамәли конференцияләрдә ешрак үткәрелә.

Проектларның күптөрлелеге укытучыга яшүсмерләрне укыту һәм тәрбияләүнең төрле мәсьәләләрен алар өчен кызыклы формада хәл итәргә мөмкинлек бирә. Бу укучыларга белем һәм күнекмәләрне актив кулланырга, үз уку арсеналын киңәйтергә, ә аннары алган тәҗрибәне башка уку-укыту һәм укудан тыш эш төрләренә күчерергә мөмкинлек бирә. [2, 188].

Проектлар методы фәнне өйрәнү өчен бирелә торган барлык уку вакыты дәвамында, мөстәкыйль танып-белү, гамәли һәм сәнгать-иҗади эш алымнарының һәм формаларының күптөрлелеген кулланып, чын-чынлап тикшеренү иҗади мөстәкыйль эшчәнлекне оештырырга мөмкинлек бирә. Проект методикалары бүген заманча мәгариф системасының компонентларының берсе булып тора. Аның асылын чагылдыручы проектлар методының мөһим билгесе булып укучыларның мөстәкыйль эшчәнлеге тора. Алар уку процессының актив катнашучылары булып торалар. [4;17]

Заманча мәктәптә проект эшчәнлеге методын куллануның түбәндәге актуаль өстенлекләрен билгеләп үтәргә мөмкин:

1. Укучыларның мөстәкыйльлеген арттыру.

2. 1 Яңа материалны үзләштерү. Дәреслек, сүзлек белән эш итә белү.

3. Укучыларның укуда мотивациясен арттыру.

4. Укучыларның танып-белү мәнфәгатьләрен активлаштыру.

5. Проект эшләрен башкару белән шөгыльләнүче укучыларның үз-үзләренә бәя бирергә өйрәтү.

6. Укучыларның иҗади сәләтләрен үстерү.

7. Барлык укучыларны да коллектив фикерләү эшчәнлегенә җәлеп итү.

8. Коллективта эшли белү, аралашу күнекмәләрен үстерү.

9. Үз-үзеңне һәм үз эшеңне тәкъдим итү күнекмәләрен төрле формаларда: телдән, язма рәвештә, өр-яңа технологик чаралар куллана белү.

10. Күпчелек проектларның практик әһәмияте яшүсмерләрне социумда тормышка әзерләргә мөмкинлек бирә.

Шулай итеп, проект эшчәнлеге хәзерге заман мәгарифендә социализация процессында оператив белемнәр белән тәэмин итү буенча иң перспективалы юнәлешләрнең берсе булып тора. [3;4]

Нәтиҗә буларак, кешене иҗат итәргә мәҗбүр итү мөмкин түгел. Фантаст А.Азимов үзенең «Һөнәр» дигән искиткеч хикәясендә язганча, кеше үз теләге белән эшкә килергә, сынап карарга һәм ялгышырга тиеш. Иҗат итү хокукын якларга әзер булган кеше генә чын иҗатка сәләтле, ә татар теле һәм әдәбияты укытучыларының бурычы-укучыларны бу иҗатка мотивлаштыру, аларга үзләренең кечкенә һәм зур ачышларын ясарга ярдәм итү. Яшь буын зиһенле, фикер йөртә белүче, җәмгыятькә файдалы шәхес булырга тиеш. Чөнки балалар – безнең киләчәгебез. Ә киләчәк тормышны кору өчен сәламәт, зиһенле кешеләр кирәк.

Файдаланылган әдәбият

1. Проектная деятельность школьников в разновозрастных группах. – М.: Просвещение, 2013.
2. Дубровская деятельность на уроках литературы в рамках реализации ФГОС [Электронный ресурс], Режим доступа //http://www.anedu. ru/uo/docs/documents/nortativ_pravov/uo/31–4.pdf
3. Литература. 5–11 классы: проектная деятельность учащихся / сост. . – Волгоград: Учитель, 2012. – 283 с.
4. Пахомова учебного проекта в образовательном учреждении. – М.: АРКТИ, 2008.

НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ: СОЗДАЁМ БУДУЩЕЕ, ОПИРАЕМСЯ НА ЦЕННОСТИ (ГЕОГРАФИЯ, БИОЛОГИЯ, ХИМИЯ, ИСТОРИЯ, ОБЩЕСТВОЗНАНИЕ, ФИЗИКА)

УКУЧЫЛАРНЫҢ БЕЛЕМ АЛУГА ОМТЫЛЫШЛАРЫН ПРОЕКТЛАУ АЛЫМНАРЫ АША КҮТӘРҮ

Гайнуллина Гүзәл Харун кызы
Апас муниципаль районы
«М. Х. Гайнуллин исемедәге Кызыл Тау
урта гомуми белем бирү мәктәбе»нең
тарих һәм җәмгыять белеме укытучысы

Педагогика фәнендә укыту-тәрбия процессы сыйфатын үстерергә булышлык итүче технологияләр шактый. Укытучының бурычы – яңалыклар агымында югалып калмыйча, дөрес юнәлеш алу, укытуның һәр этабы өчен уку материалын үзләштерүнең иң уңышлы вариантын кулланып эшләү.

Уку-укытуда яңа педагогик технологияләр куллану бала тәрбияләүдә, аларны нинди дә булса яңалыкка өйрәтүдә каршылыклар да китереп чыгара. Юкка гына хәзерге балалар «унынчы сыйныфны бетереп» туалар дип әйтмиләрдер. Чыннан да, хәзерге уку-укыту системасы укытучыдан заманга яраклашуны, алдынгы тәҗрибәне үзләштерүне, укучыны һәрьяклап кызыксындыра белүне таләп итә. Шунлыктан теге яки бу фәнне өйрәнгәндә универсаль (ягъни һәр фәнне өйрәнгәндә кулланып була торган) алымнар барлыкка килә.

Мин укучыларга тарих фәнен укытам. Тарихны өйрәнгәндә фәнгә карата кызыксындыру уяту максатыннан, проект алымын кулланам. Ул да гадәти «репродуктив» (хәтерләү, искә төшерү) юнәлешендәге кебек уңай нәтиҗәгә ирешүне тәэмин итә. Яңалыкны тормышка ашыру җиңел эш түгел, чөнки һәр үзгәреш-яңалык гадәттә каршылыклы кабул ителә. Кайбер кешеләрнең үзгәрешләргә булган мөнәсәбәтен немец шагыйре И. В. Гете болай дип бәяләгән: «…башта – «бу юк сүз», аннары – «анда нәрсәдер бар, ахры», һәм соңыннан әлеге идея аңлашылып үзләштерелгәч, «бу инде яңалык түгел» – диләр». Проект методын кулланылышка керткәндә дә төрле каршылыклар белән очрашырга туры килде, чөнки әлеге эшчәнлек укучыдан гына түгел, укытучыдан да зур тәҗрибә, осталык таләп итә. Ахырда барлык каршылыклар юкка чыга.

Проект методы XX йөз башында Америка педагогы, психологы, фәлсәфәчесе Джон Дьюи (1859–1952) тарафыннан уйлап табыла. Аның фикере буенча, белем бирү ул – «балаларның шәхсән кызыксынуларына, максатларына тәңгәл килгән максатчан эшчәнлеккә нигезләнеп төзелгән процесс».

Проектлы укытуга нигезләнгән әлеге чаралар ярдәмендә күп максатларга ирешергә була. Тик иң элек укытучы проектның нәрсә икәнен үзе төгәл аңларга һәм укучыларга аңлатырга тиеш. Мәсәлән, гади презентация әзерләү, реферат язу берничек тә проект булып санала алмый, чөнки проект эшләүнең үз шартлары бар:

1. Проект нәтиҗәдә әзер продукт (сайт, белешмә, кушымта, китап, сүзлекчә, видеофильм, модель, җиһаз һ.б) буларак тәкъдим ителә. Аны Интернетка урнаштыру яки әзер килеш тарату, гамәлдә куллану мөмкин булырга тиеш.
2. Проектның гамәли файдасы, кулланучысы булуы шарт.
3. Проектны башкару процессында укучылар нинди дә булса яңа белем, яңа осталыклар, компетенцияләр үзләштерергә тиеш.

4.Проектның теге яки бу проблеманы тулыландырырлык, хәл итәрлек максаты, актуальлеге булуы зарур. Проект өчен тема сайлаганда, укучылар фикерен искә алу әһәмиятле. Моның өчен аларның кызыксынуларына игътибар итәргә кирәк.

Проект эшчәнлеге укучы шәхесенең белем алуга иҗади якын килүенә юнәлтелгән. Бу метод белән эшләгәндә, укучылар актив рәвештә уйлау, фикерләү эшчәнлегенә тартылалар. Ул, теге яки бу проблеманы тирәнтен өйрәнү максатында, укытучы җитәкчелегендә эшләнә торган мөстәкыйль иҗади эш. Компьютер технологияләреннән уңышлы файдалану, фәнгә иҗади якын килеп эшләү зур нәтиҗәләргә ирешергә ярдәм итә. Укучыларны ул һәрьяклап үстерә, шәхес итеп тәрбияли.

Әлбәттә укытучы һәм укучының уртак эше булса да, укучы билгеле бер мәсьәләне чишү юлларын үзе эзләргә, табарга тиеш була. Нәтиҗәдә укытучының роле дә үзгәрә – гади белем бирүчедән, ул эшнең оештыручысына әверелә. Проектны эшләү барышында төрле ситуацияләр килеп чыга һәм укучылар нәтиҗәдә үзләре проектлаштыруның максатын билгелиләр.

Проектлаштыру – ул, һичшиксез гамәли эшчәнлек, анда яңа эшчәнлек ысуллары тумый, бары тик практик бурычларны чишү чарасына әйләнә. Практик бурыч куеп, укучылар аңа үзләренең конкрет чараларын эзлиләр.

Проект эшчәнлегенең үзенчәлеге:

1. Укучылар эшчәнлегенең максат һәм бурычлары, аларның шәхси һәм социаль мотивлары буенча билгеләнә. Мондый эшчәнлек билгеле бер предмет өлкәсендә яшүсмерләрнең компетентлыкларын үстерүгә генә түгел, ә башкалар өчен дә әһәмиятле булган продукт булдыру.
2. Проектның үзенчәлеге булып, конкрет ситуацияне анализлау.
3. Укучыларның проект эшенең оештыруы, танып-белү эшчәнлегенең төрле төрләрен тәэмин итә.

Проект эшенең этаплары:

– Эзләнү этабы;
– Аналитик этап;
– Практик этап;
– Презентацион этап;
– Контроль этап;

Эзләнү этабы

Укучы	Укытучы
Кызыксындырган сорауны билгели, үз фикерен дәлилли; Информацион чыганаклар туплый.	Күзаллауны киңәйтүче темалар тәкъдим итә; Проблемалы ситуацияләр тудыра; Укучыларның сорауларына җавап табу өчен тематик чикләрне билгели.

Аналитик этап

Укучы	Укытучы
Информацияне системалаштыра; Булачак «туачак» продуктны күзаллап тасвирлый; Эш планын төзи.	Күзәтә, алга этәрүче сорау һәм ситуацияләр булдыра; Укучының хронологик тәртиптә эш итүе белән идарә итә; Консультацияләр оештыра.

Практик этап

Укучы	Укытучы
Мөстәкыйль рәвештә план буенча эшли; Эшнең барышы белән уртаклаша.	Мөстәкыйль эшләү мөмкинлекләрен булдыра; Эш барышына карата анализ ясый; «проект дәфтәре» булдыру эшен оештыра.

Презентацион этап

Укучы	Укытучы
Проектны презентацияләү формасын сайлый; Эксперт ролен үти (башка укучыларга карата).	Бәхәс тудыручы сораулар әзерли; Проектны кабул итәргә әзер булган аудитория әзерли.

Контроль этап

Укучы	Укытучы
Бәяләү нормаларына туры китереп, проектка үзбәя бирә.	«проект дәфтәре» булдыру эшен йомгаклый; Алдагы үсеш юлларын ачыклый.

Проект өстендә эшләү этаплары:

– Әзерлек этабы;
– Оештыру этабы;
– Планлаштыру эшчәнлеге;
– Проектны үтәү;
– Әзер продуктны тәкдим итү;
– Эш нәтиҗәсен һәм процессын бәяләү этабы;

Проектларны дәвамлылыгы буенча классификацияләү

1. *Мини-проектлар* бер дәрескә сыешырга мөмкин. Мисал. Тема «реклама акциясе планын төзү» (җәмгыять белеме, 10 сыйныф). Һәр төркемгә бирем бирелә: дәрестә эшләгәндә, укучылар проблемаларны күрсәтәләр, материал бирү ысулларын уйлап табалар, реклама буклетлары ясыйлар һәм дәрес ахырында аларны сыйныфка тәкъдим итәләр.

Тема «Нева сугышы» (тарих, 6 сыйныф). «Диафильм булдыру» проекты.

1. Төркемдә сюжет, «кадрлар» эзлеклелеге турында фикер алышалар.
2. Укучылар индивидуаль яки парлап эшлиләр, берничә «кадр» булдыралар.
3. «Кадрлар» битләрен скотч белән бергә тоташтыралар, титул бите өчен исем һәм иллюстрация уйлап табалар.
4. Төркем проектларын тәкъдир итү-фильмның «премьерасы».

2. Кыска вакытлы проектлар 4–6 дәрес бирүне таләп итә. Мисал. Тема «Борынгы Мисыр». «Мисыр Табышмаклары» Проекты. Теманы өйрәнә башлаганда әлеге тема буенча төрле проблемалы сораулар сайлап алырга тәкъдим ителә. Укытучы теманы, проблеманы формалаштыра һәм биремне аңлата. Укучылар төркемнәргә бүленәләр һәм берничә дәрес дәвамында өстәмә әдәбият, төрле чыганаклар кулланып мәгълүмат җыялар һәм әлеге теманы өйрәнү ахырында үзләренең иҗади продуктларын тәкъдим итәләр. Проектның формасы һәм презентациясе балалар тарафыннан мөстәкыйль рәвештә уйланыла Укучылар: үз проектыңның исемен формалаштыру; зур булмаган авторлык тексты язарга; вакыйгалар-хронологик рәтне ачу; – «сүзлек», «тарихи портрет» рубрикалары өчен материал, текстка биремнәр сайлап алырга; – иллюстрацияләр уйлап табарга.

3.*Урта сроклы проектлар* проект төркеме кысаларында яки индивидуаль рәвештә берничә ай дәвамында дәрестән тыш эшчәнлектә башкарыла. Мәсәлән, «үз хокукларыңны якла» электрон ярдәмлеген булдыру, «минем төбәгем, Шәһәрем тарихы» фильмын төшерү һ.б.

4. *Озак сроклы проектлар* ел дәвамында үтәләчәк. Мондый проектлар еш кына укучылар фәнни җәмгыятьләре кысаларында үткәрелә. Дәрестән тыш вакытта башкарыла. Социаль проектлар, кагыйдә буларак, еш кына озак вакытлы була. Барысы да проектта катнашучылар куйган проблемаларга һәм хәл итү ысулларына бәйле. Мисал. «Апасым-туган төбәгем». (Класс сәгате кысаларында да туры килә) әлеге проект барышында районның истәлекле урыннары буенча экскурсия маршруты булдырылды. Түбәндәге эшләр күздә тотыла:

1) районның тарихи урыннары буенча конкрет экскурсия маршрутын билгеләү;

2) безнең төбәк территориясендә һәйкәлләрне саклау проблемасына җәлеп итү максатында җирле хакимият органнары белән Социаль хезмәттәшлек;

3) балаларга һәм ата-аналарга тарихи агарту.

Эшнең уңышлы килеп чыгуы аның дөрес оештырылуына бәйле. Монда укытучы, укучы һәм ата-ана хезмәттәшлеге бик әһәмиятле. Укытучы – киңәшче, юнәлеш бирүче, төзәтмәләр кертүче, рухландыручы, илһам өстәүче. Укучы – эзләнүче, идеяне тормышка ашыручы, мәгълүмат җыючы, фикерләүче, күзәтүләр нигезендә модель төзүче, барлыкка килгән нәтиҗәләрне анализлаучы, тәҗрибәләр үткәрүче, интернет материалларын кулланучы һәм проектны яклаучы. Ә ата-аналар укучыга кирәкле мәгълүматны табарга ярдәм итүче, идеяләрне тулыландыручы, иҗади бала белән бергә кызыксынучы, бала белән көндәлек аралашучы ролен үти.

Проект эшенә ата-аналарны да җәлеп итү бик отышлы, чөнки ата-ана бала тормышында актив катнаша.

Проект методы укытучы һәм укучыларның яхшы әзерлеген, сыйныфның һәм иҗади төркемнәрнең үзара килешеп эшләүләрен таләп итә. Проект турында сөйләшүдә катнашып, укытучы да тигез хокуклы фикердәшкә, ярдәмчегә әйләнә. Проектны гамәлгә ашыру барышында укучылар әйләнә-тирәдәгеләр белән уртак тел табып эшләргә, фикерләрен дәлилләргә өйрәнә. Шулай ук бу метод укучыларны компьютер белән эшли белергә, электрон почтадан һәм интернеттан файдаланырга өйрәтә.

Проект эшчәнлеге укытучы һәм укучыдан зур түземлек, сабырлык, күп вакыт сарыф итүне сорый. Тиешле нәтиҗәгә ирешү өчен, эш барышында әдәби китаплардан, сүзлекләрдән, интернет аша күп мәгълүмат тупларга, иҗади фикер йөртергә кирәк. Гомүмән, проект методы – баланың интеллектын, иҗади сәләтен, логик фикерләвен үстерүдә, кызыксынучанлыгын арттыруда нәтиҗәле алымнарның берсе булып тора дип уйлыйм мин.

ФУНКЦИОНАЛЬ ГРАМОТАЛЫЛЫКНЫ ҮСТЕРҮДӘ ЯҢА ТЕХНОЛОГИЯЛӘР КУЛЛАНУ

Гимадиева Гөлчәчәк Исмәгыйль кызы
Татарстан Республикасы Апас районы
Сатмыш төп гомуми белем бирү мәктәбенең
Тарих һәм җәмгыять белеме укытучысы

Һәр чорда да укытучылар алдында укучыларның иҗади фикерләү сәләтен үстерү бурычы торды. Икенче буын Федераль дәүләт бердәм стандартлары буенча да укучыларны төрле эшкә җәлеп итү аша, аларның фикерләвен, сөйләмен, рухи үсешен тәэмин итү бурычы билгеләнде. Без укучыларга әзер белем бирү белән шөгыльләнмичә, белемне укучыларның үзләреннән таптырту алымнарын күздә тотып эшләргә, алган белемнәрен тормышта куллана белергә өйрәтергә тиеш. Шул очракта гына безнең укучылар яңа тормыш шартларына яраклашкан, гомуми мәдәни үсешкә ирешкән, үз фикере булган һәм җәмгыятькә файдалы шәхесләр булып үсәчәкләр.

Функциональ грамоталылык, укыту нәтиҗәсе буларак, һәр мәктәп предметы ярдәмендә формалаша. Укучыларның функциональ грамоталылыгын үстерү алымы булып иҗади характердагы биремнәр тора. Укытучыларга тышкы мохит белән җиңел генә мөнәсәбәтләргә керергә һәм мөмкин кадәр тизрәк җайлашырга сәләтле укучыларыбызны тәрбияләү, укыту, үстерү өчен зур җаваплылык йөкләнгән.

Тарих һәм җәмгыять белеме буенча ВПР, ОГЭ, ЕГЭ анализлары шуны күрсәтә: укучылар материалны истә калдыру һәм кабатлау буенча биремнәрне яхшы үтиләр, ләкин алар текст һәм текста булмаган башка формада бирелгән мәгълүмат белән эшләү, мәгълүматларны интерпретацияләү,

күзәтүләр үткәрү, алар нигезендә гипотезалар төзү, нәтиҗәләр ясау, фаразларны тикшерү күнекмәләрен үзләштермәгәннәр.

Бу күнекмәләр функциональ грамоталылык нигезендә ята.

Туган якны өйрәнү материаллары функциональ грамоталылык формалаштыруда нәтиҗәле корал булырга тиеш. Үз илеңнең чын патриотын тәрбияләү өчен дә укучыларны ил, республика, туган шәһәр, район, авыл, гаилә тарихын өйрәнүгә тарту зарури. Укучыларга таныш урыннар, кешеләр турында сөйләү, аңлату тәрбия һәм укыту эшен үтемлерәк, нәтиҗәлерәк итә. Шул юнәлештә мәктәбебездә алып барыла торган эшчәнлек белән сезне дә таныштырып китәсем килә.

Без, укучылар белән, «Гаилә һәм мәктәп: үз илебезнең патриотларын тәрбиялибез» һәм «Үз туган ягыңны бел һәм ярат» дип исемләнгән эш дәфтәрләре әзерләдек.

Әлеге **проектның максаты:**

– туган якны өйрәнү материаллары аша укучыларның теләсә нинди уку һәм тормыш ситуациясендә алган белемнәрен танып белү, иҗади файдалану сәләтләрен үстерүне, функциональ грамоталылыкны үстерү юлы белән үз-үзеңне үстерүгә һәм үзидарәгә әзерлекне тәэмин итүдән гыйбарәт.

Проектның бурычлары:

– укучыларның тормыш киңлегендә рухи-кыйммәтләргә юнәлеш алуына, аларның социаль адаптациясенә ярдәм итү;

– укучыларның патриотик аңын, төбәкнең тарихи һәм мәдәни кыйммәтләренә, гражданлык үзаңына сакчыл караш, туганнары өчен горурлык хисе формалаштыру;

– гаиләне һәм мәктәпне бердәм тәрбия киңлегенә кертеп, укучыларның функциональ грамотолыгын үстерү юнәлешендә иҗади бердәмлек булдыру.

Эшчәнлекнең фаразланган нәтиҗәсе: укучыларда функциональ грамоталыкны үстерү нәтиҗәсендә гаилә кыйммәтләрен формалаштыру, үз иленең патриотын һәм үрнәк гаилә шәхесен тәрбияләү, баланы үстерү мәнфәгатьләрендә мәктәп һәм гаилә арасындагы бәйләнешне ныгыту.

Башта без, 5 сыйныф укучылары өчен, «Гаилә һәм мәктәп: үз илебезнең патриотларын тәрбиялибез» дип исемләнгән дәфтәребезне булдырдык. Эшебезнең башында дәфтәребез нинди бүлекләрдә торырга тиеш, шуны билгеләдек. Соңыннан һәр класс үзенә икешәр бүлек сайлап, шул бүлекләр буенча мәгълүмат җыйдылар, сораулар, биремнәр әзерләделәр.

Эш дәфтәре брошюра форматында әзерләнгән тугыз темадан тора. Һәр тема, Ватан тарихында булган вакыйгалар белән бәйләнеп өйрәнелә.

Әлеге проектның мөһим үзенчәлеге – укучыларның функциональ грамоталыкларын арттыру, тарихыбызга, мәдәниятебезгә мәхәббәт тойгысы, үз халкың белән горурлану хисләре, аның тарихын, гореф-гадәтләрен, традицияләрен өйрәнү белән кызыксындыру шикелле сыйфатлар булдыруны күз алдында тота.

Йомгаклау биреме – гаилә шәҗәрәсе агачын төзү. Гаилә шәҗәрәсенең макеты эш дәфтәрләрендә бирелгән, ләкин мин укучыларга үзләренә төзергә тәкъдим итәм. Ул шәҗәрәдә укучылар үзләренең барлык туганнарын да теләк буенча урнаштыра алалар, ләкин шушы дәфтәрне тутырган вакытта телгә алынган туганнарның ул шәҗәрәдә булуы мәҗбүри. Соңыннан шушы эшләнгән шәҗәрәләр буенча күргәзмә оештырып була. Шулай ук йомгаклау дәресенә балаларның ата-аналарын чакырырга була. Бергәләп XX гасырның 80–90 елларындагы рецептлар белән чәй табыны әзерләргә һәм балалар белән шул елдагы уенарны уйнарга була.

Икенче дәфтәребез, 6 сыйныф укучылары өчен, «Үз туган ягыңны бел һәм ярат» дип исемләнгән.

Дәфтәр авылыбыз тарихын гына түгел, Апас районын өйрәнү буенча, укучыларда функциональ грамоталык күнекмәләрен арттыручы биремнәрне үз эченә ала, иҗади биремнәрне, тикшеренү һәм проект эшчәнлеген оештыруны күздә тота.

Эш дәфтәрләрендәге биремнәр укучыларга билгеле бер күләмдә мәгълүмат, балалар яшәгән һәм укыган туган як тарихы буенча белемнәрне үзләштерүгә юнәлдерелгән. Эш дәфтәребезнең кушымтасын туган ягыбызны өйрәнү буенча географик биремнәр белән дә тулыландырдык.

Йомгаклау биреме – шушы дәфтәрдәге берәр бүлек буенча проект ясау булачак. Соңыннан шушы эшләнгән дәфтәр һәм проектлар буенча күргәзмә оештырырга, район һәм республика күләмендә уздырылган төрле конкурсларда катнашырга була. Шулай ук йомгаклау дәресенә балаларның ата-аналарын чакырырга була.

Эш дәфтәрләре укучыларда функциональ грамоталыкны формалаштыру гына түгел, ә төбәк электив курсын өйрәнү өчен методик дидактик материал булып та тора.

Укучыларга тәкъдим ителгән тугыз тема тугыз айга исәпләнгән. Һәр тема өч биттән тора. Һәр тема өч өлештән тора:

1. Кыскача тарихи белешмә.
2. Архив бите, анда иллюстрациюләр, фотографияләр урнаштырырга була.
3. Хикәянең үзе өчен бит. Монда укучылар, бирелгән биремнәр буенча, үз гаиләләренең, туган ягының тарихын өйрәнеп, алган мәгълүматларны теркәп куялар.

Һәр биттә баланың иҗат итү элементлары да бар: бизәк буяу, геройларны буяу, конверт ясау һәм урнаштыру, хикәя язу. Шул рәвешле, һәр бит шәхси гаилә тарихына әверелә.

Чираттагы биремне укучыларга таратыр алдыннан укучылар белән бергә беренче биттәге мәгълүмати белешмә белән танышабыз, фикер алышабыз. Бирем һәрвакыт өйгә бирелә, әти-әниләр, туганнар белән бергә үтәлә. Бер биремне үтәүгә бер атна вакыт бирелә. Биремнәрне әти-әниләр, туганнар белән бергә эшләү гаиләдәге мөнәсәбәтләрне тагын да якынайта, ныгыта.

Проект эше башкарганда укучыларның функциональ грамоталылыгы арта, алар өстәмә чыганакларга мөрәҗәгать итәргә, табылган мәгълүматны кулланырга өйрәнәләр, аралашу күнекмәләрен үстерәләр, фәнни-тикшеренү күнекмәләрен камилләштерәләр, төркемнәрдә эшләргә өйрәнәләр, аларда җаваплылык хисе, үз-үзенә ышаныч формалаша.

Функциональ грамоталылыкны формалаштыру – катлаулы, күпкырлы, озак вакытлы процесс. Төрле заманча белем бирү технологияләрен кулланып кирәкле нәтиҗәләргә ирешергә була.

ОРГАНИЗАЦИЯ ПЕРЕХОДА НА НОВЫЕ ФОРМЫ ОБРАЗОВАНИЯ

Гузаль Дамировна Маслова
МБОУ «СОШ № 31» г. Казани
Учитель химии и биологии
Игорь Николаевич Маслов
ФГБОУ ВО «Казанский государственный энергетический университет» г. Казани
Доцент

Современное образование является участником процесса зарождения нового всемирного сообщества и оказалось в самом центре проблем, связанных с развитием личности и различных сообществ.

Проблема в том, что преподаватели сегодня решают сложные проблемы актуализации выпускных экзаменов. Учебные планы жёстко ориентированы на теоретическую подготовку, а практическая подготовка все более оттесняется в сторону. Учителя с трудом находят время для лабораторно-практических занятий.

Одним из эффективных этапов приобретения знаний, проведения урока естественного цикла может стать выполнение исследований. Проведение исследований на уроке повышает целеустремленность учащихся, мотивирует их к изучению предмета, воспитывает настойчивость, уверенность, заинтересовывает, помогает закрепить знания, расширить их универсальность – развить одаренность, даже если её не было изначально.

Исследовательскую жилку, имеющуюся в каждом ребенке, я использую для развития творческого потенциала своих учеников, развития одаренности.

В качестве примера выполнения и презентации исследовательской работы могу предложить вам сокращенную версию научно-исследовательской работы учеников, вынесенную на одну из последних конференций.

«Организация комплекса по переработке отходов в полезную для человека энергию».

Цель проекта:

разработка новых технологических приемов утилизации органических отходов с разделением их на чистую воду, биогумус и минеральные удобрения с высоким содержанием азотной и фосфорной составляющей.

Задачи проекта:

– возможность получения одновременно нескольких видов энергоресурсов – электроэнергии, тепла, газа, моторного топлива;

– переход на технологически дешевые и простые новые, высокорентабельные виды с/х производств.

Научные исследования.

Постройка биогазовой установки целесообразна на фермах с поголовьем КРС составляющим более 500 голов. Фермы как правило производят в 1.5–2 раза больше электричества из биогаза. Избытки можно продавать в виде электроэнергии, либо в виде газа. Если дополнить биоустановку системой обогащения биогаза, можно получить биометан – газ, аналогичный природному по ГОСТовским стандартам. Себестоимость производства биогаза составляет всего $25–30 за 1000 куб. м, а уже очищенного – $30–40. Газовые трейдеры выкупят его по цене $200–250 за 1000 куб. м на 10 лет вперед (цена природного газа с растаможкой составляет сейчас $350 за 1000 куб. м).

На выходе, после того как биомасса перебродит, мы получаем удобрения. Как показывает практика, при использовании биоудобрений урожаи увеличиваются на 40–50%.

Где же можно построить биогазовую установку?

На самом деле биогазовую установку можно использовать практически везде, но не везде это будет целесообразно. Целесообразно строить биогазовую установку рядом с местом, где только появляются отходы: можно основать БГУ на ферме, на производстве. Биогазовые установки могут устанавливаться как очистные сооружения на фермах, птицефабриках, спиртовых заводах, сахарных заводах, мясокомбинатах. Биогазовая установка может заменить ветеринарно-санитарный завод, т. е. падаль может утилизироваться в биогаз вместо производства мясо-костной муки.

В результате оценки целесообразности постройки БГУ выяснилось, что использование данной установки выгодно.

Задача современного образования заключается в том, чтобы дать возможность всем детям проявить весь свой творческий потенциал, подразумевающий возможность реализации своих личных планов для каждого.

ОПЫТ МОДЕЛИРОВАНИЯ УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ШКОЛЬНИКОВ ПО ГЕОГРАФИИ В УСЛОВИЯХ ДИФФЕРЕНЦИРОВАННОГО ПОДХОДА

Озерова Наталья Александровна
МБОУ «Школа № 31» г. Казани
Учитель географии
высшей квалификационной категории

Реальность людей стала иной, каждый день происходят новые события, инновации, которые требуют быстрой ориентации, оценки, нахождения нужного знания и применения полученных знаний на практике, в жизненных ситуациях.

Согласно обновленному ФГОС, школа обязана научить обучающихся применять полученные знания для решения повседневных задач. Конечно же, речь идет о формировании функциональной грамотности.

Функциональная грамотность – это способность применять знания, полученные в школе, для решения повседневных задач по шести направлениям: читательская грамотность, математическая грамотность, естественнонаучная грамотность, финансовая грамотность, креативное мышление и глобальные компетенции.

Остановимся более подробно на естественнонаучной грамотности – способности человека использовать знания естественных наук и применять их достижения. Задача учителей сформировать у обучающихся следующие компетенции:

- научно объяснять явления;
- понимать особенности естественнонаучного исследования;
- научно интерпретировать данные и использовать доказательства для получения выводов.

Преподавание географии в школе – прекрасная возможность помочь обучающимся сформировать данные компетенции. В процессе развития естественнонаучной грамотности дифференциация происходит по уровням развития компетенций. В общероссийской классификации уровней развития естественнонаучно грамотного человека выделяют пять уровней: недостаточный, низкий, средний, повышенный и высокий.

Постановка проблемы:

Дифференцированный подход к развитию естественно-научной грамотности школьника рассматривается как фактор обеспечения его не только российской, но и международной конкурентоспособности. Следовательно, предметнику, в каждом классе по каждой из тем преподаваемого предмета, необходимо разработать модель этапа целеполагания урока и модель организации учебной деятельности школьника по конкретной теме в условиях дифференцированного подхода. Нам бы хотелось представить **свой опыт создания подобных моделей на примере изучения в географии 8 класса темы: «Моря России».**

Организация урока в условиях дифференцированно-уровневого подхода начинается с **проектирования:** определяются тема, цель и задачи. В условиях дифференцированного подхода задачи урока определяются для каждой уровневой группы в классе.

1.Тема урока географии: **«Моря России», 8 класс.**

2. **Цель урока**: сформировать у обучающихся знания о морях, омывающих территорию России, их отличительных признаках и научить научно объяснять промысловое и ресурсное значение морей России.

3. **Задачи урока географии:** проводим дифференциацию задач по выделенным группам умений.

Задача 1 группе: *(«Естественно-научные умения недостаточного уровня»):*

Научить опираться на определения из учебника: систематизация морей по бассейнам океанов, что человек получает от моря, хозяйственное значение морей России.

Задача 2 группе: *(«Естественно-научные умения низкого уровня»):*

Развивать умения объяснить, какие из биологических ресурсов являются промысловыми, а также где, в каких морях России они больше представлены и почему.

Задача 3 группе: *(«Естественно-научные умения среднего уровня»):*

Научить проводить сравнения и выявлять различия промыслового значения морей бассейна Атлантического океана и морей бассейна Тихого океана.

Задача 4 группе: *(«Естественно-научные умения повышенного уровня»):*

Научить интерпретировать данные и получать выводы о навигации в Севморпути, ледокольном флоте России, строительстве и работе траулеров в Северных и Тихоокеанских морях.

Задача 5 группе: *(«Естественно-научные умения высокого уровня»):*

Научить давать оценку с научной точки зрения деятельности России по добыче биологических ресурсов, полезных ископаемых, строительству приливных электростанций, газопроводов «Северный поток 1 и 2», «Южный поток» и экологических последствий деятельности человека.

Итак, мы подошли к **созданию модели организации учебной деятельности** в условиях дифференцированного подхода по географии по теме 8 класса: «Моря России».

Примеры заданий по географии 8 класса по теме: «Моря России»

	1 группа (недостаточный уровень развития ЕНГ)	2 группа (низкий уровень развития ЕНГ)	3 группа (средний уровень развития ЕНГ)	4 группа (повышенный уровень развития ЕНГ)	5 группа (высокий уровень развития ЕНГ)
Общие виды деятельности:	Россию омывают 12 морей, относящихся к бассейнам 3-х океанов и одно море-озеро внутреннего стока. Покажите на физической карте России эти моря. Можно ли систематизировать моря России по бассейнам океанов? – Да – Нет Объясните свой ответ.				
Переход на следующий уровень	низкий уровень развития ЕНГ	средний уровень развития ЕНГ	повышенный уровень развития ЕНГ	высокий уровень развития ЕНГ	высокий уровень развития ЕНГ
Дифференцированные виды деятельности:	1.К бассейнам каких океанов относятся 13 морей, омывающих берега России: а) Индийского б) Тихого в) Атлантического г) Северного Ледовитого Выберите правильный ответ. 2.Что человек получает от морей? Объясните свой ответ. Объяснения____	1.Составьте таблицу хозяйственного значения морей. 2. Объясните, почему добыча полезных ископаемых слабо развита в акватории морей России? Объяснения___	1.Проанализируйте промысловое значение морей бассейна Тихого и Северного Ледовитого океанов. 2. Чем обусловлено низкое промысловое значение морей бассейна Атлантического океана? Найдите в тексте параграфа доводы этого явления. Доводы________	1.На экране представлен ледокол «Ямал» на трассе СМП. Объясните значение ледокольного флота России для освоения ресурсов морей Северного Ледовитого океана. Объяснения___ Интерпретация данных. 2. На экране изображена схема Кислогубской приливной электростанции на Кольском п-ве. Объясните, почему энергия морских приливов используется только на Кольском п-ве. На каком море России есть еще высокие приливы до 13 метров? Объяснения___ Ответ: Охотское море, Пенжинская губа. Интерпретация данных и выводы.	1.В 2000-е годы построены газопроводы «Северный поток 1и 2» по дну Балтийского моря и «Южный поток» по дну Черного моря. Дайте оценку с научной точки зрения: как такое стало возможно и какую роль они играют для торговых отношений России с другими странами. 2. В 2023 г. построен в г. Санкт-Петербург первый траулер, который работает в северных морях России. Чем работа на траулере отличается от работы на сейнере? 3. Экологическая катастрофа на Черном море (разлив мазута) в декабре 2024 г. как может повлиять на популяцию дельфинов и на сокращение численности других животных. Интерпретация данных и выводы.

В данной статье мы поделились опытом разработки моделей организации учебной деятельности школьника по конкретной теме: «Моря России» в 8 классе в условиях дифференцированного подхода.

В заключении хотелось бы отметить, что обобщение и распространение передового педагогического опыта в вопросах реализации целевых ориентиров развития современного образования – важнейшая задача педагогов в современной быстро меняющейся ситуации в системе образования России.

ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ТЕХНОЛОГИЯ «ДЕНЬ ЕДИНОГО ТЕКСТА» КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ГРАМОТНОСТИ В ОСНОВНОЙ ШКОЛЕ

Шарипова Надежда Ивановна
Муниципальное бюджетное образовательное учреждение
«Печищинская основная общеобразовательная школа»
Учитель биологии, химии, физики и географии

Развитие читательской грамотности при непосредственной работе с учебным, художественным и научно-популярным текстом является обязанностью каждого педагога, работающего в классе, независимо от учебного предмета, и результат зависит от усилий всего педагогического коллектива. Особую важность эти усилия приобретают в основной школе, где у обучающихся наблюдается падение уровня читательской грамотности и способности к смысловому чтению. Для решения указанных проблем недостаточно работать только с текстами с предметным содержанием, нужна системная, коллективная работа с метапредметным компонентом. На наш взгляд, такая работа включает не только использование единых стратегий работы с текстом, но и создание особой организации пространства понимания учебного текста. Поиск технологий и методов обучения, направленных на консолидацию усилий педагогов разных учебных предметов, привел нас к опыту к опыту Ярославских школ и изучению технологии «День единого текста». Ее разработала Киселева Наталья Витальевна, специалист Ярославского института развития образования для обучающихся основной и старшей ступени обучения.

Актуальность использования технологии «День единого текста» можно объяснить и федеральными государственными образовательными стандартами, которые предписывают формирование и развитие такого метапредметного умения, как смысловое чтение; и международными исследованиями, в частности PISA и PIRLS, которые проверяют умения находить, интерпретировать и оценивать информацию. Важность применения технологии подтверждается и государственной итоговой аттестацией, успешность которой будет зависеть от того, как ученики поняли задания контрольно-измерительных материалов [2].

День единого текста – это одна из технологий смыслового чтения как механизма формирования читательской грамотности через различные педагогические технологии: развитие критического мышления через чтение и письмо; коллективный способ обучения; проектную деятельность и другие. Планируется, что системная работа с использованием технологии «День единого текста» поможет достичь следующих результатов у обучающихся: находить информацию в тексте в явном и неявном виде; определять значение слов, исходя из контекста; систематизировать, анализировать и обобщать имеющиеся в тексте идеи и информацию, интерпретировать и преобразовывать; создавать свои тексты на основе изученного текста. У педагогов: организовывать работу с текстом в сотрудничестве с другими педагогами; выстраивать урок на основе одного текста; составлять задания на понимание прочитанного текста [1].

Подготовка к Дню единого текста включала несколько этапов.

На первом этапе создали временную творческую группу педагогов – единомышленников, определили планируемые результаты, которые должны быть сформированы у обучающихся и оценены в конце дня, когда завершится работа с текстом.

Самым сложным при подготовке к мероприятию является подбор текста, поскольку его содержание должно содержать актуальные для школьников проблемы и вызывать интерес. Важно, чтобы текст содержал термины, цифры, научные факты, которые позволяют анализировать, сравнивать, обобщать, строить суждения, делать выводы.

С командой единомышленников адаптировали под наших ребят найденный в сборнике текст «Эти удивительные пчелы» [2], нашли иллюстрации, видеоматериалы, дополнительные научные и статистические данные. Разработали сценарии уроков по русскому языку, биологии, физике, математике, географии и химии. При составлении заданий в качестве ориентира педагоги использовали контрольно измерительные материалы для проведения Всероссийских проверочных работ и государственной итоговой аттестации. Задания ориентированы на проверку различных видов умений: от простого умения извлекать информацию, через интеграцию и интерпретацию к оценочным заданиям. Часть заданий обучающиеся должны были выполнять устно, часть – письменно, ряд заданий предполагал компьютерную форму ответа.

Например, по русскому языку после прочтения фрагмента текста ребятам требовалось указать варианты ответов, в которых верно передана главная мысль, содержащаяся в тексте, высказать свое мнение по заданному вопросу. Разобрать предложение по составу, определить способы связи слов, найти предложения по критериям. Разобрать предложение по составу, определить способы связи слов в предложении, найти предложения по критериям. На уроках математики, физике, биологии и географии, химии учителя предложили обучающимся задания, способствующие развитию читательской грамотности. Но, чтобы выполнить их, надо внимательно читать текст, «прислушиваться» к каждому слову, потому что одно слово, или одно словосочетание даст подсказку, поможет решить учебную задачу. Уроки прошли увлекательно, интересно. В качестве итоговой работы запланировали и провели урок решения проектных задач.

В конце учебного дня был проведен мониторинг эффективности реализации образовательного события. По мнению большинства учеников, день оказался не только интересным, необычным, но и «немного трудным», поскольку на текст пришлось взглянуть одновременно, с точки зрения различных учебных предметов. Ответы на вопросы анкеты показали, что не все педагоги готовы самостоятельно разрабатывать **задания по** единому **тексту для достижения планируемых результатов**. Эти трудности определяют тот факт, что учителям пока еще сложно увидеть свой предмет с метапредметной позиции, формулировать задания, которые напрямую были бы связаны «с применением информации из текста для других целей, с переносом в другую ситуацию». Эта технология была нова не только для ребят, но и для педагогов. Она вызвала массу противоречивых суждений и помогла определить направления дальнейшей работы по ликвидации профессиональных дефицитов. ДЕНЬ ЕДИНОГО ТЕКСТА – это технология смыслового чтения. Благодаря созданию единого образовательного пространства у учащихся формируются навыки читательской грамотности как необходимого условия развития всех видов функциональной грамотности. После таких комплексных работ с текстом (на разных уроках) у учеников повышается мотивация к работе с текстом, так как создаются условия для формирования и развития читательской компетенции школьников, и ученики понимают, что на уроке главный информационный центр – это текст. Ученики учатся внимательно читать текст, прислушиваться к каждому слову не только на уроках русского языка и литературы, но и на других предметах.

Таким образом, реализация проекта «День единого текста» – это начало достижения учениками текста, консолидация деятельности педагогов, преподающих разные учебные предметы с целью повышения эффективности работы по формированию и оценке читательской грамотности учащихся. Это попытка взглянуть на организацию пространства работы с информацией не с позиции использования приемов работы с текстом, а с позиции самого текста, который поможет ответить на вопросы по биологии, математике, русскому языку, подскажет варианты решений проблем в различных жизненных ситуациях [2].

Литература

1. Киселева Н. В. Реализация акции «День единого текста» в сельских и городских школах Ярославской области // Педагогика сельской школы. 2021. № 1 (7). С. 113–127. DOI 10.20323/2686–8652–2021–1–7–113–127
2. Киселева Н. В. Технология «День единого текста». Сборник материалов для проведения Дня единого текста в школе: методическое пособие / под ред. Н. В. Киселевой. – Ярославль: АУ ДПО ЯО ИРО, 2022. – 150 с. – (Федеральные государственные образовательные стандарты).

МЕЖПРЕДМЕТНЫЕ СВЯЗИ НА УРОКАХ ГЕОГРАФИИ

Гяркин Игорь Андреевич
МБОУ «Гимназия 174» г. Казани
Учитель географии

Главная задача современного учителя раскрыть не только значимость своего предмета, а весь комплекс знаний, накопленных человечеством. Каждый предмет в отдельности не представляет значения без смежных дисциплин и других областей знаний. Современной науке свойственна кооперация и интеграция. За примерами ходить далеко не надо это биохимия, биофизика, бионика. На стыке двух и более научных дисциплин основаны современные разработки, которые были удостоены Нобелевскими премиями. Узко научный подход бесперспективен и изжил себя.

В пояснительной записке к примерной программе по географии среднего общего образования отмечается, что география – это один из учебных предметов, который способен успешно выполнять задачу интеграции содержания образования в области естественных и общественных наук.

География сегодня – это не просто открытие точек на карте. Это связующее звено между разными научными дисциплинами. Ее ответственность начинается в тот момент, когда мы находим что-то на местности и получаем координаты. После этого подключаются специалисты из разных областей. Будь это вид, которому миллион лет, останки в 2000 лет древней цивилизации или захоронения Великой Отечественной войны. Все это – география, которая потом станет историей, культурой, биологией, химией.

Русское географическое общество на XV съезде, который прошёл 7 ноября 2014 года в Москве, предложило правительству РФ обратить внимание на то, как сегодня преподаётся география в школах. Президент общества Сергей Шойгу высказался о том, что необходимо ввести этот предмет в качестве обязательного для сдачи ГИА. Он считает, что безграмотный в географии ребёнок никогда не сможет стать активным, ответственным гражданином. География в школе, как и история Отечества, и литература, должна формировать национальное мировоззрение. Кроме того, президент России рассказал, как можно заинтересовать учеников в изучении географии, и заявил о введении новых стандартов. Это, как он считает, сможет повысить у людей интерес не только к географии, но и к своему отечеству. Так же Путин добавил, что география должна стать одним из самых увлекательных и любимых предметов в школе.

Концепция развития географического образования в Российской Федерации определяет географию, как учебный предмет мировоззренческого характера, формирующий у обучающихся комплексное, системное представление о своей стране и о Земле в целом. Это единственный учебный предмет, способный успешно выполнить задачу интеграции содержания образования в области естественных и общественных наук, обеспечивая значительный вклад в повышение общекультурного уровня обучающихся. Наряду с историей Отечества, а также русским языком и литературой, география – базовый учебный предмет для формирования у обучающихся традиционных российских духовных ценностей и самосознания.

«Хорошая школа, – по словам Ушинского, – тем и отличается, что в ней незаметно схоластического деления знаний на отдельные предметы». В дурной же школе «каждый преподаватель не знает ничего о преподавании других предметов и не хочет знать… От этого вся деятельность учебной части расползается врозь, и учение много теряет той развивающей силы, которая и есть главное его достоинство». Ушинский многократно отмечал, что плох тот преподаватель, который преследует только интересы своей науки, что истинный педагог, приступая к обучению, «должен стоять выше своей специальности». Ибо он готовит детей «не для специальной науки, а для всеобнимающей жизни». «Самое душевное развитие воспитанника, – писал Ушинский, – является специальным предметом, а не какая-нибудь отдельная наука». Те же учителя, которые «начинают сквозь очки своей специальности смотреть на целый мир и требуют, чтобы и другие люди надели те же самые очки», по его словам, «способны скорее внушить ребенку отвращение к предмету, чем любовь».

За рассуждениями Ушинского о классной и предметной системе первоначального обучения стоят не только и не столько поиски оптимальной формы его организации, сколько его оптимальной модели в целом. И в первую очередь – того содержания образования на этой ступени, которое соответствовало бы возрасту учащихся и психофизиологическим закономерностям их развития. Такое содержание образования, по убеждению педагога, может быть реализовано в процессе классного преподавания только в обобщающем, интегральном курсе начальной школы, вводящем ребенка в мир природы, общества и человека. «Знаю, – писал Ушинский в статье «Педагогическая поездка по Швейцарии», – что многим покажется он чем-то странным, хаотическим; но из этого хаотического преподавания возникает довольно (не вполне) стройный образ мира в головах учащихся; а из такого, где одна наука идет вслед за другой, нигде не сталкиваясь, хоть это и очень стройно в программе, выходит хаос в голове ученика, или еще хуже: то мертвое состояние идей, когда они лежат в голове, как на кладбище, не зная о существовании друг друга».

В статье «Кунсткамера» книги «Русская школа» К. Д. Ушинский приводит описание царств природы и советует при чтении текста использовать наглядные средства: «…если дать ученикам образчики земель и минералов, раковин, фигуры или, по крайней мере, картины, изображающие предметы, о которых говорится в этих статьях, и поручить детям привести все это в порядок, то я уверен, что эти скучные в чтении статьи сделаются для детей занимательными».

Использование моделей и таблиц Константин Дмитриевич описывал так: «Я приносил в класс чучела или картины того животного, о котором намерен был говорить или читать, и раздавал их детям». Далее задавал вопросы на описание животных разных типов и обитающих на разных континентах, сравнение их внешнего вида и образа жизни. В итоге заполнялась таблица с графами «материк», «класс животных», «отряды», «роды», «виды», «приспособление к жизни в конкретной местности». Попутно при заполнении таблиц изучались и правила орфографии русского языка. Таким образом, применяемый в настоящее время в образовании метапредметный подход, применялся более 150 лет назад.

Межпредметные связи способствуют выполнению всех трех функций обучения: воспитывающая, развивающая, образовательная. Необходимо воспитывать личность, умеющего анализи-

ровать, синтезировать знания и вычленять нужное для конкретной проблемы. Межпредметные связи помогают научить школьников переносить знания из одной области в другую.

На взгляд автора, функциональная грамотность школьника основывается на «трех китах»: 1. предметные знания, 2. межпредметные связи, 3. метапредметность. Можно привести аналогию с писательским трудом. Как стать стоящим писателем? Ответ очевиден. Иметь богатый словарный запас, уметь грамотно строить предложения, а из предложений создавать рассказы и повести. Чем богаче словарный запас, тем ярче язык писателя, итог каждое произведение неповторимо и отождествляется с конкретным автором.

География единственный предмет школьной системы знаний, которая лежит в плоскости как общественных, так и естественных наук. Что позволяет на практике, особенно в старших классах продемонстрировать межпредметность и метапредметность образования. Показать неразрывную связь в системе Природа-Человек-Общество. И самое главное получить творческую, гармонично развитую личность, которая любит свою Родину и делает все возможное для ее процветания.

ОТ ТЕОРИИ К ПРАКТИКЕ (РУССКИЙ ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ИНОСТРАННЫЕ ЯЗЫКИ)

УЧЕБНОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ ЦЕННОСТНОГО ОТНОШЕНИЯ ШКОЛЬНИКОВ К РОДНОМУ СЛОВУ

Валеева Люция Равилевна
МБОУ «Многопрофильная гимназия № 189 «Заман»
Кировского района г. Казани Республики Татарстан
Учитель русского языка и литературы, к.ф.н.

Литературоведческий труд М. О. Гершензона «Мудрость Пушкина» содержит эссе «Чтение Пушкина» (1919 г.), в котором учёный, общественный деятель и публицист делится с читателями радостью, обретённой «медленным чтением» Пушкина. Лейтмотивом эссе стало противопоставление чтения, подобного быстрой езде на велосипеде, когда читателю не нужна «мудрая и прекрасная плоть слова», чтению медленному и созерцательному, сравнимому с движением пешехода, который на ходу видит все подробности, наслаждается виденным и познаёт новое. Постижению пушкинской поэзии, по мысли М. О. Гершензона, требуется пристальный взор читателя и медлительность чтения. Как в век высоких технологий помочь ученику обратить внимание на текст, в то время как он привык к поверхностному восприятию информации, а школьная программа нетерпеливо зовёт учителя вперёд и не предполагает долгих остановок с целью кропотливого исследования структуры произведения?

Ответ можно обрести в адресованной старшеклассникам книге В. Г. Маранцмана «Труд читателя», где развёрнута программа читательского самовоспитания: от чтения и восприятия к вдумчивому анализу и истолкованию произведения, равному обретению свободы. Каждый раздел книги открывает читателю-старшекласснику путь к автору и произведению. Это путь анализа – вдумчивого, неспешного чтения, когда нужна пристальность взгляда, художественное внимание к форме произведения, способность в художественной детали увидеть, как мир в капле воды, мысль писателя. Думается, к такого рода анализу ученика необходимо приобщать с помощью исследовательской деятельности, предполагающей постижение смысла через анализ и интерпретацию произведения искусства, что без погружения в художественный текст и внимательного, вопрошающего перечитывания немыслимо.

Для аргументации обратимся к исследовательской работе девятиклассников гимназии «Заман», исследовавших малозаметные символы романа в стихах «Евгений Онегин».

Несмотря на огромное количество публикаций, посвящённых великому творению А. С. Пушкина, споры вокруг него не утихают. Большинство образов-символов романа рассматриваются и, по нашему мнению, будут рассматриваться совершенно по-разному. К таким можно отнести и образ – символ мельницы, выбранный одной из групп учеников в качестве объекта изучения. В связи с отсутствием отдельных научных работ о нём ребятам показалось актуальным обобщение обнаруживаемых в мировой, в особенности славянской культуре символических значений образа мельницы и преподнесение собственных мыслей о значении его в пушкинском романе.

Выбранный образ-символ обучающиеся рассматривали как форму выражения авторской позиции, что, безусловно, стало открытием в школьном литературоведении.

Для начала было выяснено, что в фольклорно-мифологической традиции мельница признаётся пространством, переходным между миром людей и миром потусторонним.

Изучая произведение Александра Сергеевича Пушкина, можно и не заметить появления в тексте названного символа: это случается лишь несколько раз. Но нельзя не отметить, что

упоминание мельницы встречается в двух крайне важных для сюжета и раскрытия авторской идеи ситуациях: в первый раз – в 5 главе, когда Татьяне Лариной снится пророческий сон, полный чудовищных образов, среди которых – бесовская живая мельница, и во второй раз – в 6 главе романа, когда происходит подготовка к дуэли и дуэль Онегина и Ленского.

Любопытно, что искомый образ-символ появляется в эпизодах, которые делят жизнь главных героев на «ДО» и «ПОСЛЕ» и указывают на поворотные моменты в судьбе Онегина и Татьяны, что производит своего рода цепную реакцию, изменяющую существование и других персонажей.

В итоге, юные исследователи выяснили: образ-символ мельницы в романе в стихах «Евгений Онегин» имеет непосредственную связь с темой жизни и смерти. Мельница начинает ассоциироваться в сознании читателя с Судьбой, которая проверяет людей. Сталкиваясь с суровой реальностью, трагическими испытаниями, страдая, герои Пушкина должны продемонстрировать силу или слабость, стойкость или непрочность, готовность к истинной жизни, в которой странным образом соединяются муки и радость, или желание бежать от правды в иллюзорный мир.

Благодаря предпринятым изысканиям, девятиклассники не только совершили открытие, что, безусловно, помогло им увидеть в романе в стихах нечто драгоценное, личностно значимое, но и убедились, насколько глубок смысл даже кажущихся незначительными деталей великого текста, а также какими священными узами был связан Александр Сергеевич Пушкин с национальной русской культурой, главные символы которой не плоско-однозначны, а амбивалентны. Как в реальной жизни рука об руку ходят Добро и Зло, так и в пушкинской мельнице, воплощающей движение жизни, соединились тьма и свет, хаотическая стихия и сила творения, поражения и победы.

Таким образом, именно с помощью исследовательской работы учитель словесности может добиться успеха в особенно важном сегодня, когда забываются традиции и размываются границы между культурами, деле: сформировать у школьника определённое, неповерхностное отношение к автору, к событиям, к героям, их поступкам, пробудить ясные убеждения, повлиять на усвоение нравственных норм жизни, то есть интенсифицировать ценностно-ориентационную деятельность школы.

Список литературы

1. Гершензон М. О. Мудрость Пушкина. – Томск, Водолей, 1997. – 287 с.
2. Маранцман В. Г. Труд читателя. От восприятия литературного произведения к анализу. Книга для учащихся старших классов средней школы. – М.: Просвещение, 1986. – 128 с.

ПРИМЕНЕНИЕ СОВРЕМЕННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ПРИ ИЗУЧЕНИИ ЛИТЕРАТУРЫ

Гараева Алия Серенадовна
МБОУ «Школа № 14» г. Казани
Учитель литературы и английского языка

Современный мир требует от образования новых подходов, соответствующих быстро меняющимся условиям. Одним из важнейших направлений модернизации учебного процесса является внедрение информационных технологий. На уроках литературы современные технологии способны не только облегчить преподавание, но и сделать его более эффективным, увлекательным и продуктивным. В данном докладе мы рассмотрим, какие именно технологии применяются на уроках литературы и какую пользу они приносят.

Цель: Исследование возможностей и преимуществ использования современных технологий на уроках литературы для повышения эффективности образовательного процесса и развития у учащихся интереса к чтению и анализу литературных произведений.

Актуальность: В условиях стремительного развития информационного общества и роста популярности цифровых устройств среди молодежи, традиционные методы преподавания нуждаются в обновлении. Внедрение современных технологий на уроках литературы позволяет адаптировать учебный процесс к потребностям нового поколения, сделав его более привлекательным и соответствующим требованиям времени.

Новизна: Современный подход к использованию технологий на уроках литературы предполагает интеграцию различных цифровых инструментов, таких как онлайн-платформы, мобильные приложения, мультимедийные презентации и виртуальные библиотеки. Новизна данного подхода заключается в комбинировании традиционных педагогических методик с инновационными решениями, позволяющими сделать процесс обучения более интерактивным и индивидуальным.

Задачи:

1. Рассмотреть основные виды современных технологий, применяемых на уроках литературы.
2. Проанализировать преимущества использования цифровых инструментов в образовательном процессе.
3. Определить возможные проблемы и ограничения при внедрении технологий.
4. Разработать рекомендации по эффективному применению современных технологий на уроках литературы.

Продолжение доклада будет посвящено детальному рассмотрению вышеперечисленных задач и анализу конкретных примеров использования технологий на практике.

Основные виды современных технологий, применяемых на уроках

В данной части доклада рассмотрим основные виды современных технологий, применяемых на уроках литературы, с акцентом на образовательную платформу Quizis. Платформа представляет собой инновационный инструмент для проведения онлайн-тестирований, викторин и квизов, позволяющий педагогам легко создавать интерактивные задания и оценивать знания участников. Ключевые функции и возможности Quizis являются: создание тестов различной сложности, анализ результатов, геймификацию образовательного процесса, интеграцию с учебными системами управления контентом, обеспечение безопасности и конфиденциальности данных, а также поддержку различных устройств. Преимущества использования платформы: увеличение вовлеченности студентов благодаря игровому формату, индивидуализация обучения, экономия времени преподавателей, доступность для дистанционного обучения и прозрачность оценки.

Однако, у платформы на мой взгляд, имеются и недостатки Quizis, включающие ограниченность функционала, отсутствие гибкости настроек и невозможность полной кастомизации интерфейса и функций.

Рассмотрим следующую образовательную платформу такую, как веб-приложение *OnlinTestPad*, предназначенного для создания и проведения онлайн-тестов. Платформа предоставляет инструменты для разработки тестов различного уровня сложности, включая вопросы с множественным выбором, короткими ответами и соответствиями. Она интегрируется с системами управления обучением, такими как Moodle и Canvas, обеспечивая удобный интерфейс для педагогов и студентов.

Основными функциями OnlinTestPad являются создание тестов с добавлением текстовых, числовых, графических и видеоматериалов, настройка параметров тестирования, автоматический анализ результатов и высокий уровень безопасности данных. Платформа поддерживает работу на мобильных устройствах, что делает её удобной для дистанционного обучения.

Среди преимуществ OnlinTestPad выделяются экономия времени педагогов, объективность оценок, возможность персонализации обучения и улучшение статистики и аналитики. Однако имеются и недостатки, такие как низкий уровень поддержки пользователей, недостаток документации и отсутствие QR-кодов для быстрого доступа к тестам.

Основные этапы применения цифровых образовательных платформ *Online Test Pad* и *Quizis* на уроках. Эти платформы могут использоваться на всех стадиях учебного процесса, начиная

с мотивации и постановки проблемы до этапа подготовки к экзаменам. Примеры включают проведение вводных тестов для пробуждения интереса, промежуточные опросы для проверки понимания материала, закрепление изученного с помощью тестов разной сложности, итоговый контроль знаний и рефлексивные тесты для самооценки учеников. Платформы обеспечивают вариативность подачи материала, оперативную проверку знаний и индивидуализацию учебного процесса.

Цифровая платформа *Perplexity*, предназначенной для облегчения управления образовательным процессом и улучшения взаимодействия между участниками учебного процесса.

Платформа *Gamma*, основанную на глубоком обучении и использующую алгоритмы машинного зрения для автоматического создания презентаций на основе загружаемого текста. Процесс создания презентаций включает анализ текста, генерацию слайдов, выбор дизайна и добавление визуальных элементов.

Преимущества Gamma заключаются в экономии времени, профессиональном дизайне, адаптации под аудиторию, интеллектуальной графике и простоте использования. Примеры применения охватывают бизнес-презентации, научные доклады, образовательные материалы и личные проекты.

Заключение

Применение современных технологий на уроках литературы расширяет границы образовательного процесса, делая его более интерактивным и отвечающим современным требованиям. Цифровые ресурсы способствуют разнообразию подачи материала, стимулируют познавательную активность и развивают критическое мышление учащихся. Технологии помогают глубже исследовать литературные произведения, их исторический и культурный контексты. Они также развивают навыки самостоятельной работы с информацией, повышают мотивацию и улучшают усвоение материала. Важно помнить, что технологии являются вспомогательными инструментами, которые наиболее эффективны в сочетании с традиционными методами обучения. Такой подход обеспечивает гармонию инноваций и классики, гарантируя всестороннее развитие личности учащегося.

ВЫЯВЛЕНИЕ И РАЗВИТИЕ ОДАРЕННЫХ (ТАЛАНТЛИВЫХ) ДЕТЕЙ И РАБОТА С НИМИ НА УРОКА АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Гизатуллина Гульфия Накыйфовна
МБОУ «СОШ № 112» г. Казани
Учитель английского языка

Актуальность проблемы выявление, сохранение и развитие одарённых детей во время урочной и внеурочной деятельности.

Целью является работа с одаренными детьми используя разные методы на уроках.

Для достижения поставленной цели в работе необходимо решить следующие **задачи**:

1) рассмотреть методы обучения иностранным языкам;

2) проанализировать применение этих методов на уроках английского языка;

Объект исследования – методы обучения иностранным языкам в средней общеобразовательной школе.

Предмет исследования – использование методов при обучении на уроках английского языка.

Прогресс цивилизации зависит от творческих и одарённых людей. Важнейшая задача общества – сохранить и развивать одарённость каждого. Поэтому педагогам, в своей повседневной практической деятельности приходится быть очень внимательными к каждому ученику и его особенностям. По статистике 10% детей одарены от природы, а 80% обладают определёнными способностями, которые могут раскрыться в определённых ситуациях, при определённых методах работы педагога.

Одарённость детей является одной из важных проблем общества. Дело не только в передаче знаний, а в создании условий для того, чтобы дети могли углублять эти знания и разрабатывать на их новые, необходимые для жизни и общества.

В план работы с одаренными детьми входит выявление одаренных детей нужно начинать ещё в начальной школе на основе наблюдения, изучения психологических особенностей речи, памяти, логического мышления. Работа с одаренными и способными учащимися, выявление и развитие – одно из важнейших аспектов деятельности начальной школы.

Таким образом выделяют 4 основных подхода в работе с одаренными детьми: ускорение; углубление; обогащение; проблематизация.

Функции работы учителя иностранного языка это выявить одарённых детей.

Корректировать программу и тематические планы для работы с одарёнными детьми, включить заданий повышенной сложности, творческого, научно-исследовательского уровней.

Организовать индивидуальную работу с одарёнными детьми.

Подготовить учащихся к олимпиадам, конкурсам, викторинам, конференциям различного уровня.

Беседовать с родителями одарённых детей по вопросам развития способностей их детей.

По моему мнению, систему работы с одаренными детьми по английскому языку можно разделить на три части:

1. Урочная деятельность – традиционные уроки, инновационные уроки: уроки с ИКТ, проекты, ролевая игра, интегрированные уроки;

2. Внеклассная работа: предметные олимпиады, предметные недели, научно-исследовательская работа, творческие домашние задания;

3. Система дополнительного образования – дистанционные олимпиады, самостоятельная работа учащихся.

Как показывает практика, наиболее эффективный метод взаимодействия с одаренным ребенком является индивидуальные занятия с акцентом на его самостоятельную работу с материалом. (Для подготовки к олимпиадам, конкурсам, проектам, исследовательским работам).

Что касается форм и методов внеурочной работы, то широкими возможностями выявления и развития одаренных учащихся обладают: факультативы; кружки; конкурсы; привлечение учащихся к участию в различных олимпиадах и конкурсах вне школы; система внеурочной исследовательской работы учащихся.

Здесь, работая в малых группах необходимо стараться максимально реализовать дифференциацию обучения, индивидуальный подход, применяя разные методы работы: наблюдение, эксперимент, исследование, работу с научной литературой, используя ИКТ. Таким образом, позволяет учесть различные потребности и возможности одаренных детей.

Выводы: Станет ли ребёнок талантливой личностью с признаками одарённости, э то зависит от широкого спектра причин и факторов. Важную роль в этом играют взрослые, перед педагогом стоит непростая задача по созданию максимально благоприятны, комфортных условий для всестороннего развития ученика, формированию ситуации успеха, которая будет положительно мотивировать и стимулировать творческую активность одарённых школьников.

Вообще, к детям нужно относиться с надеждой и ожиданием… Дети быстро взрослеют, но жить самостоятельно и плодотворно они могут. Сегодня мы можем организовать развиться их способностям и талантам. Талантлив каждый ребенок по своему. Поиск и воспитание одаренных, талантливых учеников – является важным вопросом по сей день. Талантливые дети– главное богатство общество.

К одаренным ученикам нужно относиться бережно, с понимание и создавать условия для их развития, процветания.

УЧИТСЯ ЛЕГКО:
ВОЗМОЖНО ЛИ В СОВРЕМЕННЫХ РЕАЛИЯХ?

Костицына Альбина Алмасовна
МБОУ «Гимназия № 5» г. Казани
Учитель английского языка

Аннотация: Сегодня успех это не только хорошее, высшее образование, сегодня успех это умение работать в команде, эмоциональный интеллект, гибкость, умение правильно управлять своим временем, правильно организовать свой день, учебу. Научиться учиться легко можно, если правильно себя организовать, организовать свою учебу, и быть более открытым к этому миру. Научить всему этому школьником очень актуально сегодня. Развитие навыков самоорганизации сегодня дает возможность идти в ногу со временем, с современным миром, не отставать, развиваться и быть для учеников востребованным.

Ключевые слова: ученик, самоорганизация, самодисциплина, обучение.

Учитель сегодня это не только тот, который обучает определенному предмету. Учитель, человек, который готовит ребенка к жизни. Сегодня успех это не только хорошее, высшее образование, сегодня успех это умение работать в команде, это эмоциональный интеллект, это гибкость, это умение правильно управлять своим временем. Выпуская ученика, школа хочет, что бы каждый ее ученик был успешен и добился высот. Сделать обучение с удовольствием сегодня можно, если правильно организовать себя, свою учебу. Это навыки, который требует от нас современный мир. И учитель, как человек, который готовит другого человека к жизни в этом мире, в первую очередь сам должен обладать этими навыками. И научить ребенка всем этим навыкам.

Развитие навыков самоорганизации сегодня дает возможность идти в ногу со временем, с современным миром, не отставать, развиваться и быть востребованным. Умение планировать, ставить цели, планировать свои дела, выявлять приоритеты помогает школьнику успешно решать свои повседневные дела. Позволяет ученикам лучше управлять временем, и правильно планировать дела, отдых, развлечения. Школьник берет ответственность за свои действия, за свою учебу и за свой ресурс. Так же навык самоорганизации способствует развитию самодисциплины.

К сожалению, конкретно такого предмета как самоорганизация в школьной программе нет.

Я являюсь автором проекта для школьников «Учиться легко». Для детей с 1–9 классов. Кто об этом не мечтает? Учиться легко! Считаю, что тема очень актуально. Научиться легко можно, если правильно себя организовать, организовать свою учебу, и быть более открытым к этому миру.

Они насколько загружены, что некоторые уже не знают, что такое свободное время. Научить детей работать в команде тоже очень важно, отсюда вытекает, умение слушать и слышать, эмпатия, уважение и поиск решения поставленной задачи и т.д.

Целью данного проекта является облегчение школьной жизни. Что бы современный ребенок успевал многое и делал все с удовольствием. Познакомить ребенка с тем, чем он столкнется во взрослой жизни. Эти навыки нужны не только в школе, но и во взрослой жизни. Любые большие и передовые компании при принятии на работу, смотрят именно на эти качества.

Проект «Учиться легко» поделен на два подпроекта:

1. Проект «Учиться легко. Начальный уровень.» для школьников 1–4 классов.
2. Проект «Учиться легко. Подростки» для школьников 5–9 классов.

Проект полностью сплетается с жизнью, мы рассматриваем важные аспекты из нашей повседневной жизни. И все что рассматриваем в теории, мы делаем на практики.

Условно, проект внутри себя поделен на 3 части. 1. Самоорганизация себя. 2. Организация учебы. 3. Беспроигрышное общение со сверстниками.

1. Самоорганизация себя. Начинается знакомство с проектом с темы «Пирамиды Маслоу». Цель этого урока доказать детям, как важно учиться, работать над собой и достигать. И люди не могут жить удовлетворяя только свои физические потребности. Для начальной школы обращаем внимание на режим дня. Учим правильно планировать день, неделю, правильно ставить цели. Учим правильно управлять временем, тайм-менеджмент, урок как вести ежедневник, который понадобиться нам и во взрослой жизни. И почему только школьный дневник не справляется с потребностями планирования. Рассматриваем про похитителей времени. Есть урок про привычки. Помним, что привычки создают нас.

2. Организация учебы. Очень важная и основная часть проекта, основана на практики. Мы вместе учимся правильно читать параграфы. Рассматриваем, вообще про чтение. Зачем нужно читать книги и что нам это дает? Так же как правильно писать конспекты. Как вообще правильно и главное быстро делать домашнюю работу. Как готовиться к контрольным, тестам, экзаменам, что бы написать их на 5. Есть урок как выступать перед аудиторией, перед классом, ведь многие дети бояться выйти к доске. Мы затрагиваем тему «наставник», который в современном образовании становиться только актуальнее.

3. Беспроигрышное общение со сверстниками. Здесь у нас 7 уроков. Они основаны на так называемых Soft Skills. Учимся не только быть услышанными, но и сами учимся слышать другого, понять и быть понятым. Рассматриваем термин «личная победа», ведь не победив себя, победить других сложно. Работа в команде, одна из самых востребованных навыков современности.

Пройдя этот проект школьник научиться:

1. Правильно планировать свой день, месяц;
1. Правильно ставить цель и достигать ее;
2. Вести ежедневник;
3. Правильно читать параграфы и правильно писать конспекты;
4. Узнает лайфхаки как быстро делать домашнюю работу;
5. Как готовиться к контрольным, что бы написать их на 5;
6. Научиться общаться со сверстниками;
7. Не бояться выступать перед аудиторией.
8. Как готовиться к экзаменам, что бы все прошло без стресса.
9. Как организовать себя и свою учебы.

На сегодняшний день идет работа по созданию курса для школьников 9–11 классов отдельно. Это дети, которые уже понимающие важность учебы, которые более менее определились со своей будущей профессией или знают в каком направлении двигаться дальше, поэтому этот возраст хочется отделить и дать им то, что для них важнее. Например, как слушать и писать лекции.

Литература

1. Бозер Ульрих Как научиться учиться. – М.– Альпина. 2021, 370 с.
2. Лукашенко Марианна Тайм-менеджмент для детей. – М, Альпина, 2018, 360 с.
3. Улаф Шеве Суперстудент. – М.: МИФ, 2020. – 208 с.
4. Фрай Р. Как стать организованным? – М.: Эксмо, 2018–170 с.
5. Янг Скотт Суперобучение – М.: МИФ, 2021, 362 с.

ОТ ТЕОРИИ К ПРАКТИКЕ НА УРОКЕ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА

Мухаметгалиева Гульгена Габдулхаковна
МБОУ «Кзыл-Тауская СОШ им.М.Х.Гайнуллина
Апастовского муниципального района
Республики Татарстан
Учитель английского языка

Введение

Высокое качество – то, к чему стремится каждый педагог. Однако, в достижении высоких показателей не все зависит только от преподавателя, это возможно, если сам ученик заинтересован в полученных знаниях. Ученик, нацеленный на результат, способный использовать полученную информацию, приобретенные навыки, другими словами, высокомотивированный ребенок играет одну из главных ролей в достижении высокого качества обучения.

Педагогическая деятельность – деятельность, которая обеспечивает отношения, возникающие между людьми при передаче духовно– практического опыта от поколения к поколению. В своей педагогической деятельности педагоги находятся в постоянном поиске новых методов, приемов, способов мотивации. Педагогика удивления одна из таких приемов.

Принять педагогику удивления способен тот педагог, который сам способен удивляться, ведь как говорил А.Франц: «Чтобы успешно переваривать знания, надо поглощать их с аппетитом». Познание начинается с удивления. Этот механизм заложен в нас самой природой и запускается еще в глубоком детстве. Ребенок, удовлетворяя свои потребности, сталкивается с неизвестными ему ситуациями, и его первой реакцией становится удивление, а второй – попытка изучить то новое, с чем он столкнулся, то есть познать это. Удивление как реакция на новое показывает небезразличное отношение человека, а значит, является одним из механизмов отбора им информации. Человек, способный удивляться, открывает для себя большие возможности для профессионального и личностного роста.

Представленный мной опыт описывает некоторые виды игр и приемов работы на уроке иностранного языка, ведь что как не игровые приемы и необычные подходы в работе учителя вызывает интерес, удивление, повышает мотивацию к учению.

Теоретическая значимость методической разработки заключается в расширении представления о сущности педагогики удивления на уроках английского языка.

Практическая значимость методической разработки заключается в том, что разработала комплекс образовательных игр по формированию речевых навыков иноязычной компетенции, обосновала и апробировала систем игр и игровых упражнений, способствующая повышению мотивации учащихся на уроках иностранного языка, а также интересу учащихся к процессу обучения. Применяя на уроках представленные мной игры и игровые упражнения, я предоставляю ученику возможность обучаться с интересом, а не воспринимать учебу, как рутину, которая не может быть интересной.

Данные результаты могут быть использованы не только учителями общеобразовательных школ а и других военных училищ, что позволит спланировать свою урочную и внеурочную деятельность, в соответствии с ФГОС второго поколения.

Педагогика удивления: новая парадигма образования в XXI веке

Почему иногда так бывает: учитель готов к уроку, полон интересных замыслов, предвкушает, как он вместе с ребятами будет их осуществлять, но… Урок начался, урок кончился, а класс остался равнодушным, вяло реагировал на все то, что с энтузиазмом предлагал учитель.

И бывает другие ситуации: ребята вроде бы заинтересованы, хорошо отвечают, а результаты контрольной работы ужасны – прочных знаний нет и в помине.

Еще один пример: учитель видел, как его коллега с помощью игрового упражнения за несколько минут преобразил детей в классе. Смолкли разговоры, шеи вытянулись – все внимание

на учителя, чтобы не пропустить чего-то интересного у доски. Упражнение было нехитрое, то, что при этом говорил коллега, учитель запомнил, и на ближайшем уроке в другом классе, решив повторить прием, он предлагает то же задание, говорит те же слова, но никакого впечатления на детей его старания не производят. Почему?

Причин подобных ситуаций может быть много: одни не зависят от учителя, другие зависят только от него. В каком бы состоянии ни был класс к началу урока (возбужден после урока физкультуры или утомлен после контрольной) учителю всегда нужно установить с ним контакт, дать возможность расслабиться или, наоборот, сосредоточиться, в мгновение ока оценить ситуацию в классе и скорректировать как план урока, так и свое поведение, а оно должно быть выразительным, понятным для учеников, располагающим к сотрудничеству. Другими словами, учителю следует, исходя из конкретных, незапланированных условий, срежиссировать урок. Едва ли кто-то станет подвергать сомнению творческий характер такой работы учителя.

Здесь мы должны употребить термин из области театрального искусства. Конечно, это не случайно. Но не только в этом читатель увидит точки соприкосновения педагогической техники с техникой актерского искусства и режиссуры.

Живой урок не может обойтись без какого-то добровольно согласованного, целенаправленного перемещения учеников в пространстве. Большое число разных заданий, загадок, проблем, сменяющих друг друга, позволяют детям проявлять свою находчивость, способности, умения.

В педагогической среде часто мы говорим о работе над вниманием учащихся. Содержание термина «внимание» в педагогике невольно расширяется до понятия «сознание», так как начинает включать в себя и «мышление», и «воображение», и «память». Когда же «внимание» рассматривается в театральной «теории действий», то рассмотрение начинается с вопроса о том, какими конкретными способами воздействующий (актер, психолог, педагог) активизирует у партнера (собеседника) именно то, что называется «вниманием».

Способы воздействия на воображение – «удивлять» и «предупреждать» – рассчитаны на догадливость собеседника. Оба они связаны с предоставлением партнеру времени на то, чтобы он дорисовал, до вообразил сообщенные сведения и начал действовать соответствующим образом. Воздействующий как бы интригует и томит слушателя. Этим типом словесных действий часто пользуются и ведущие концертов (удивляют).

Действие «удивлять» читается в «возвратном» движении головы после ее движения вперед на ударном слове, а также в прямом открытом взгляде и в ожидании потрясения партнера, то есть эффекта от полученного сообщения. Для меня чрезвычайно важно уметь удивлять. Действие «удивлять» я часто использую, когда моя сообщаемая информация для учеников приятна и даже долгожданна. Знания, выдаваемые с помощью действия «удивлять», становятся для учеников подарком. Воздействуя на воображение, этот способ речевого поведения помогает пробуждать способности и таланты учеников. Действие «удивлять» предполагает существование каких-то еще неведомых слушателям интересных областей знаний. А признание мною существования таких областей хорошо само по себе.

Примером проведения урока в игровой форме является разработанная методика «Дидактический морской бой» – форма обратной связи между мною и обучающимся, при которой ученик не испытывает чувства тревожности как в ситуации проверки знаний в традиционной форме. В то же время я получаю информацию не только о знании – результате ученика, но и о его предпочтениях. Импровизационный потенциал игровой деятельности может быть использован как средство формирования направленности на творческую деятельность. В данном случае речь идет о формировании в процессе игры определенных качеств личности, которые будут способствовать ее ориентации на творчество. [12] Рассматривая игровую деятельность в контексте достижения целей ФГОС представляется необходимым подчеркнуть важность ее применения на всех уровнях образования включая высшую профессиональную подготовку педагогических кадров.

В основе удивления как когнитивной эмоции лежит ориентировочный рефлекс. Психологи отмечают, что в случае, если ситуация, вызвавшая удивление, оказывается безопасной, то оно

переходит в интерес, а если приятной – в радость. Таким образом, удивление на уроке может стать отправной точкой для формирования внутренней положительной мотивации к учению. Любознательность и способность удивляться позволяет расширить горизонт видения и решать задачи на метапредметном уровне, пропуская информацию через призму личностного восприятия человека. Переход от педагогики знаний к педагогике удивления в этом контексте представляется закономерным. Педагогика удивления в нашем понимании является прежде всего педагогикой отношений, а не педагогикой требований в том смысле, что эмоциональная реакция на преподаваемый материал и его носителя-учителя, создает поле для совместной работы, особые взаимоотношения между учеником, учителем и учебным материалом.

Проведение уроков в оригинальной нетрадиционной форме направлено не только на развитие основных видов речевой деятельности, но и на формирование ассоциативного мышления, памяти, навыков общения в коллективе. В ходе игры учащийся лучше запоминает и усваивает различный грамматический материал, расширяет свой словарный запас, развивает монологическую и диалогическую речь, перед ним открываются широкие возможности для индивидуальной работы.

Направленность процесса обучения английскому языку на личностное развитие учащегося делает актуальным интерактивные приёмы обучения, такие как проект, позволяющий учащимся раскрыться в сотрудничестве с одноклассниками и учителем, проявить творчество и самостоятельность.

Развитие способности учащихся к общению на иностранном языке подразумевает, что учащийся:

- понимает цель каждого своего высказывания;
- имеет возможность творчески работать с языком;
- не испытывает чувства страха перед ошибкой;
- имеет возможность высказать свои оценочные суждения, свою точку зрения;
- в развитии своих коммуникативных умений проходит путь от письменных и устных высказываний на основе опор на уровне репродукции через постепенное снятие опор к высказываниям на продуктивном уровне;
- овладевает разными стратегиями извлечения информации, используя в первую очередь электронные ресурсы;

Современный процесс обучения иностранному языку призван приобщить ребёнка не только к новому языковому коду, но и к культуре носителя языка. С самого начала обучения важно, чтобы учащиеся знакомились с фоновыми знаниями о своих сверстниках за рубежом путём просмотра обучающих видеофильмов, чтения аутентичных текстов, переписки в Интернете с носителями языка, организации телемостов по Скайпу. При этом важно, чтобы дети сопоставляли эти знания со своим опытом в родной культуре, делая выводы о схожести и несхожести реалий.

Процесс обучения английскому языку должен сформировать у учащихся также метапредметные умения, что означает овладение учащимися комплексом обще учебных умений, например, умением работать с красками, культурой речевого и неречевого поведения, умением представить результаты своей деятельности, а также подразумевает участие детей в мероприятиях межпредметного характера, таких как инсценировки, изготовление открыток, коллажей.

В заключении своей статьи хочется ещё раз подчеркнуть важность системности в обучении иностранному языку, соблюдении основных принципов обучения иноязычной речи при организации учебного процесса, необходимость строить процесс обучения с учётом индивидуальных возрастных, психологических и физиологических особенностей обучающихся. Необходимо формировать теоретическое рефлексивное мышление у школьников, обеспечивая постепенный переход от учебной деятельности как умения учиться в начальной школе к учебной деятельности с элементами самообразования в основной школе.

АКТУАЛЬНЫЕ ЗАДАНИЯ НА ФОРМИРОВАНИЕ И ОЦЕНИВАНИЕ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ГРАМОТНОСТИ

Нуряхметова Рузалия Хузяхметовна
МБОУ «Гимназия № 174» г. Казани
Учитель русского языка и литературы

В целях реализации обновленных требований ФГОС третьего поколения в преподавании русского языка и литературы актуальной задачей является повышение читательской грамотности, понимаемой как совокупность знаний и навыков, позволяющих человеку отбирать, понимать, организовывать информацию, представленную в печатной (письменной) форме и успешно её использовать в личных и общественных целях.

Актуальность темы заключается в том, что на уроках нужно научить детей читать правильно и осмысленно, чтобы им было интересно, чтобы они почувствовали важность получения информации для дальнейшей жизни. Иными словами, ученики должны понимать, как изучаемые предметы помогают им найти профессию и место в жизни

В настоящее время в преподавании русского языка и литературы важной проблемой является работа с несложными и сплошными текстами разных стилей. Решить проблему повышения функциональной грамотности школьников можно только при системных комплексных изменениях в учебной деятельности учащихся и переориентации системы образования на новые результаты, связанные с «навыками 21 века» – функциональной грамотностью учащихся и развитием позитивных стратегий поведения в различных ситуациях.

Важно понимание прочитанного, включение его в личный опыт обучающегося. Научить ребёнка креативно мыслить – это одна из главных задач образования. Поэтому школьникам нужны инструменты, как работать с большими текстами.

Цель: создание комплекса заданий для оценки и формирования читательской грамотности у школьников.

Задачи проекта: 1. Провести исследование существующих подходов к оцениванию читательской грамотности. 2. Составить банк заданий для различных уровней читательской подготовки. 3. Разработать методические рекомендации по использованию заданий на уроках. 4. Оценить эффективность внедрения заданий в учебный процесс.

Методы исследования: анализ, синтез, сравнение, обобщение.

Проблема: снижение уровня читательской грамотности у школьников, необходимость интеграции упражнений в учебный процесс.

Данная работа направлена на создание и внедрение эффективных методов формирования читательской грамотности у учащихся 5–9 классов, что обеспечит более глубокое понимание и анализ информации.

Программа банка заданий, предложенная ФГБНУ «Федеральный институт педагогических измерений», включает задания для учащихся 5–9 классов и направлена на развитие различных читательских навыков.

Оценка читательской грамотности представляет собой важный аспект образовательного процесса, главным образом сосредоточенный на способности учащихся воспринимать, анализировать и критически оценивать тексты. В последние годы внимание исследователей сосредоточилось на методах, которые развивают алгоритмическое мышление. Это приводит к внедрению новых форм контроля и оценки, направленных на прогресс учащихся.

Таким образом, современная система образования должна быть ориентирована на комплексный подход к формированию читательской грамотности. Чтобы обучение в школе стало результативным, должны быть созданы условия для реализации возможностей учащихся.

В условиях современного образовательного пространства, где информация становится все более доступной, но одновременно и сложной для восприятия, читательская грамотность приобретает особую важность.

В ходе исследования существующих подходов к оцениванию читательской грамотности было выявлено, что традиционные методы часто не учитывают индивидуальные особенности учащихся и их уровень подготовки. Важно отметить, что оценивание должно быть не только инструментом контроля, но и средством мотивации учащихся к чтению, что в свою очередь способствует повышению их интереса к литературе и развитию критического мышления.

Создание банка заданий для различных уровней читательской подготовки стало одним из ключевых этапов работы. Эти задания были разработаны с учетом возрастных особенностей и интересов учащихся, что позволяет сделать процесс обучения более увлекательным и эффективным.

В ходе исследования было установлено, что использование разработанных заданий способствует не только повышению уровня читательской грамотности, но и улучшению общего уровня успеваемости учащихся. Это подтверждает необходимость дальнейшего использования и развития предложенных методик.

ВЗАИМОСВЯЗАННОЕ ОБУЧЕНИЕ РУССКОМУ И ТАТАРСКОМУ ЯЗЫКАМ

Рахматуллина Рамзия Радифовна
МБОУ «Гимназия № 174 Советского района г. Казани»
Учитель русского языка и литературы

Мы живем в век глобализации экономики, быстрого развития коммуникации, интеграции и взаимозависимости, в век крупномасштабных миграций, урбанизации и преобразования социальных структур. Поэтому в современном мире важная роль отводится воспитанию толерантности. Для развития гармоничной толерантной личности необходимо, чтобы общество и среда воспитания были толерантными, взгляды в семье были основаны на толерантности, литература, изучаемая в школе, должна быть толерантного содержания.

Актуальность и значимость взаимосвязанного обучения русскому и татарскому языкам заключается в том, что в условиях Республики Татарстан школа должна формировать двуязычную личность. При этом нельзя игнорировать роль взаимосвязанного обучения русскому и татарскому языкам, как средству некого процесса формирования и развития русско-национального и национально-русского. Лингвометодическая система этих языков должна быть основана на сопоставительно-типологическом анализе контактирующих языков для выявления универсальных, специфических явлений с перспективой использования транспозиционного материала и работы по предупреждению, преодолению межъязыковой интерференции. В воспитании толерантной личности продуктивным является взаимосвязанное обучение русскому и татарскому языкам с учетом их сходства и различия. Можно использовать два варианта уроков. Первый вариант – это уроки по изучению тем, с опережением пройденных на уроках русского языка. Второй вариант – уроки по изучению типологически сходного материала. В своей педагогической практике применяю сравнительно-сопоставительный метод обучения русскому языку и татарскому, что предусматривает последовательное сопоставление, развитие навыков и умений свободного переноса правил одного языка на другой. Например, при изучении падежей имен существительных, степени прилагательных. Так же отличия в русском и татарском языках как категория принадлежности в татарском языке и притяжательные местоимения в русском языке. Можно использовать и другие формы обучения, как, например, метапредметные контрольные

задания (перевод текстов, контроль полученных знаний по татарскому языку на уроках русского языка, указав на сходства и различия языковых явлений, проведение интегративных уроков, использование учебников татарского языка на уроках русского языка и др.) При взаимосвязанном обучении родному и русскому языкам можно соотнести и приемы использования средств обучения: учебники, раздаточный материал, наглядность, информационно-коммуникационных технологий, видеоматериалы. Также можно применить общие методы обучения, предусматривающие координацию общих видов деятельности. Вся работа, проводимая на уроках родного и русского языков, подчинена одной цели – развитию речи, умению выражать свои мысли в устной и письменной форме.

В своей педагогической практике применяю сравнительно-сопоставительный анализ. В татарском языке есть категория принадлежности, которая определяется соответствующими окончаниями. В русском языке категория принадлежности заменяют притяжательные местоимения. Например, мой, твой, ваш. В русском языке есть предлоги, т.е. перед словом. Например, в, на, за, около. В татарском языке нет предлогов, но есть послелоги. Они следуют после слова. В морфологии наиболее наглядный пример, это часть речи имя прилагательное. Уменьшительно-ласкательный суффикс добавляется и к существительным и к прилагательным. Домик, солнышко, аленький, светленький. А в татарском языке уменьшительно-ласкательный суффикс добавляется только цветам в именах прилагательных. В русском языке есть категория рода имен существительных, а в татарском языке принадлежность рода узнаем из контекста предложения.

В русском языке помогают определить роль слова в предложении: выполняет ли оно действие, направлено ли на него действие, совершается ли действие с помощью него. В татарском языке в падежах отражается кочевой образ наших общих предков. На это указывают падежи: направление, выход, местно-временной.

Полученные знания через сопоставление татарского и русского языков, на основе общих и сходных языковых явлений бывают устойчивыми и закрепляются в памяти учащегося. Создает реальные условия для развития мышления, внимания, памяти учащегося. Позволяет наиболее эффективно использовать возможности этих языков в процессе изучения. Положительно влияет на формирование татарско-русского и русско-татарского двуязычия.

Список литературы

1. Шанская А. М. Содержание и структура школьного учебника русского языка для нерусских. М.,1974
2. Ахунзянов Э. М. «О границах применения сопоставительного метода при изучении русского языка нерусскими». – Казань, 1974
3. Межпредметные связи в преподавании русского языка. Сборник статей из опыта работы/ Сост.М.Н. Ушаков. М.: Просвещение, 1977

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ КЛАСТЕРА И СИНКВЕЙНА НА УРОКАХ ЛИТЕРАТУРЫ

Сафина Лейсан Радиковна
МБОУ «Школа № 71» г. Казани
Учитель русского языка и литературы

Особенностью современных уроков литературы является сочетание традиционных и интерактивных методов преподавания. Одним из главных принципов работы, я считаюотстаивание учениками собственной точки зрения. Таким образом, мы закладываем в учениках не только чувство собственного достоинства, но и развиваем речь, логическое мышление, желание учиться и совершенствовать знания и навыки.

Очень важно повышать познавательную активность школьников, а это достигается путем индивидуального подхода в обучении, умением учителя заинтересовать учеников, раскрыть красоту не просто слова, а художественного слова путем использования разных приемов, умения создать атмосферу сотрудничества.На мой взгляд, литература – это тот школьный предмет, который формирует и развивает личность с позиции слова, поэтому следует научить школьников правильно пользоваться словом. А со слово работать необходимо уметь.

В своей педагогической практике часто использую приемы кластера и синквейна.

Кластер – один из приемов технологии развития критического мышления. Составление кластера – особая графическая организация материала, позволяющая систематизировать и структурировать имеющиеся знания.

К особенностям критического мышления относят наличие трех стадий: вызов, осмысление, рефлексия. На фазе осмысления организуется работа с информацией: чтение текста, обдумывание и анализ полученных фактов. На стадии рефлексии полученные знания перерабатываются в результате творческой деятельности и делаются выводы. Прием кластера может применяться на любой из стадий. На первом этапе происходит активизация, вовлечение всех участников коллектива в процесс. Целью является воспроизведение уже имеющихся знаний по данной теме, формирование ассоциативного ряда и постановка вопросов, на которые хочется найти ответы. На фазе осмысления организуется работа с информацией: чтение текста, обдумывание и анализ полученных фактов. На стадии рефлексии полученные знания перерабатываются в результате творческой деятельности и делаются выводы.

Прием кластера может применяться на любой из стадий.

На этапе вызова дети высказывают и фиксируют все имеющиеся знания по теме, свои предположения и ассоциации. Он служит для стимулирования познавательной деятельности школьников, мотивации к размышлению до начала изучения темы.

На стадии осмысления использование кластера позволяет структурировать учебный материал.

На стадии рефлексии метод кластера выполняет функцию систематизирования полученных знаний.

Возможно применение кластера на протяжении всего урока, в виде общей стратегии занятия, на всех его стадиях. Так, в самом начале дети фиксируют всю информацию, которой они владеют. Постепенно, в ходе урока, в схему добавляются новые данные. Желательно выделять их другим цветом. Данный прием развивает умение предполагать и прогнозировать, дополнять и анализировать, выделяя основное.

Достоинства применения приема.

Он позволяет охватить большой объем информации. Вовлекает всех участников коллектива в обучающий процесс, им это интересно. Дети активны и открыты, потому что у них не возникает страха ошибиться, высказать неверное суждение.

Применение кластера имеет следующие достоинства:

- он позволяет охватить большой объем информации;
- вовлекает всех участников коллектива в обучающий процесс, им это интересно;
- дети активны и открыты, потому что у них не возникает страха ошибиться, высказать неверное суждение.

В ходе данной работы формируются и развиваются следующие умения:

- умение ставить вопросы;
- выделять главное;
- устанавливать причинно-следственные связи и строить умозаключения;
- переходить от частностей к общему, понимая проблему в целом;
- сравнивать и анализировать;
- проводить аналогии.

Что дает применение кластера на уроках детям?

Прием кластера развивает системное мышление; учит детей систематизировать не только учебный материал, но и свои оценочные суждения; учит ребят вырабатывать и высказывать свое мнение, сформированное на основании наблюдений, опыта и новых полученных знаний; развивает навыки одновременного рассмотрения нескольких позиций, способности к творческой переработке информации.

Уроки с применением метода кластера дают ребятам возможность проявить себя, высказать свое видение вопроса, дают свободу творческой деятельности. Повышают мотивацию учащихся. Формируют обстановку сотрудничества и воспитывают в детях чувство собственного достоинства. Дарят им ощущение творческой свободы.

Составление кластера на уроке литературы способствует не только раскрытию идейного содержания художественного произведения, но и осмысленному деятельностному подходу обучающихся к осмыслению инфомации. Помимо структурирования нового материала, кластеры целесообразно использовать при повторении и закреплении, а также в качестве опоры при написании творческих работ.

Данный приём позволяет визуализировать мыслительный процесс обучающихся, активизировать их познавательную активность, развивать интерес к изучению литературы, добиваться качественных предметных результатов, как в познавательной сфере, так и в ценностно-ориентационной.

В процессе работы по составлению кластера выделяю следующие этапы:

- целеполагание;
- анализ содержания произведения;
- определение центрального понятия, ключевого образа произведения;
- определение структурно-логических внутритекстовых связей;
- подведение итогов, формулирование основной идеи произведения.

Этапы работы:

1. Объединение в группы для решения проблемы
2. Целеполагание
3. Анализ художественного наследия писателя
4. Определение центрального понятия: «Творчество писателя нашло отражение в русской истории, музыке, балете, живописи, кинематографе, опере.
5. Систематизация материала
6. Оформление кластера
7. Защита кластера
8. Обсуждение. Подведение итогов

Не менее интересным стал также прием синквейна, как приём технологии развития критического мышления на стадии рефлексии. Определение синквейна.

Синквейн – это один из видов технологии развития критического мышления. Он может быть использован на разных стадиях урока: на стадии повторения – сжатое обобщение актуализации полученных ранее знаний и систематизации материала; на стадии осмысления – вдумчивая работа над новыми понятиями; на стадии рефлексии – это средство творческого выражения осмысленного материала.

Слово «синквейн» происходит от французского слова, которое означает «пять» (в вольном переводе – «пять вдохновений» или «пять удач»).

Таким образом, синквейн – малая стихотворная форма, короткое литературное произведение, характеризующее предмет(тему), состоящее из пяти строк, которое пишется по определённому плану.

Правила написания синквейна:

1 строка – одно ключевое слово (обычно существительное) – тема синквейна, определяющая содержание.

2 строка – два слова (прилагательные или причастия), описывающие тему.

3 строка – три слова (глаголы), характеризующие действия, относящиеся к теме.

4 строка – четыре слова – предложение, фраза, показывающая отношение автора к теме.

5 строка – одно слово (обычно существительное) – синоним или ассоциация, повторяющая суть темы.

Чёткое соблюдение правил написания синквейна необязательно. Например, для улучшения текста в четвёртой строке можно использовать три или пять слов, а в пятой строке – два слова. Возможны варианты использования и других частей речи.

Таким образом, технология развития критического мышления помогает выстроить совместную деятельность с учащимися таким образом, чтобы поиск и творчество давали возможность реализоваться каждому ребенку. Открытия, сделанные на уроках в результате поиска, незаметно становятся привычкой для школьников.

Список литературы

1. Евдокимова А. Е. Изучение английской грамматики в средней школе через геймификацию Kant. 2023. № 2 (47).
2. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/izuchenie-angliyskoy-grammatiki-v-sredney-shkole-cherez-geymifikatsiyu
3. Ревво Е. С. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ АКТИВНЫХ МЕТОД ОБУЧЕНИЯ В РАЗВИТИИ КОММУНИКАТИВНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ УЧАЩИХСЯ НА СРЕДНЕМ ЭТАПЕ ОБУЧЕНИЯ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ // Экономика и социум. 2017. № 6–2 (37).
4. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/ispolzovanie-aktivnyh-metod-obucheniya-v-razvitii-kommunikativnyh-kompetentsiy-uchaschihsya-na-srednem-etape-obucheniya-angliyskomu
5. Фейзова Г. А. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИГР НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА // Символ науки. 2021. № 9–2.
6. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/ispolzovanie-igr-na-urokah-angliyskogo-yazyka

ОТ ТЕОРИИ К ПРАКТИКЕ

Ханяфина Лилия Масгутовна
МБОУ «Естественно-научный лицей № 95»
Советского района г. Казани
Учитель английского языка

Постановка проблемы. В современных условиях владение иностранным языком, в частности английским, является неотъемлемым компонентом успешной социализации и профессиональной реализации личности. Федеральный государственный образовательный стандарт (ФГОС) ориентирует на формирование коммуникативной компетенции учащихся, что предполагает не только знание грамматических правил и лексического запаса, но и умение применять эти знания в реальных ситуациях общения. Однако, на практике, часто наблюдается разрыв между теоретическими знаниями и практическим применением языка. Учащиеся, усвоив грамматические конструкции и лексику, испытывают затруднения в спонтанной речи, аудировании и чтении аутентичных материалов. Данная проблема особенно актуальна для учащихся 5–7 классов, поскольку именно в этом возрасте формируются базовые навыки и закладывается фундамент для дальнейшего изучения языка.

Основные проблемы, противоречия, их обусловленность. Существует ряд проблем, обуславливающих разрыв между теорией и практикой в обучении английскому языку. Во-первых,

недостаточная мотивация учащихся к изучению языка. Традиционные методы обучения, основанные на заучивании правил и выполнении однотипных упражнений, не всегда вызывают интерес у школьников. Во-вторых, ограниченное количество времени, отведенное на практическую деятельность на уроках. Часто, большая часть урока посвящена объяснению грамматических правил, а на отработку речевых навыков остается недостаточно времени. В-третьих, отсутствие аутентичной языковой среды. В большинстве школ отсутствует возможность погружения в языковую среду, что затрудняет формирование коммуникативной компетенции.

Указанные проблемы порождают противоречие между требованиями ФГОС, ориентированными на формирование коммуникативной компетенции, и реальным уровнем владения английским языком у учащихся 5–7 классов.

Степень изученности проблемы. Вопросам повышения эффективности обучения английскому языку посвящено множество исследований в области методики преподавания иностранных языков. Рассматриваются различные подходы к активизации учебной деятельности, в том числе использование коммуникативных методик, игровых технологий, проектной деятельности и информационно-коммуникационных технологий. Однако, недостаточно исследований, посвященных адаптации этих методик к конкретным условиям обучения в российских школах и особенностям учащихся 5–7 классов.

Цель исследования – разработать и апробировать систему педагогических действий, направленную на активизацию учебной деятельности и повышение уровня коммуникативной компетенции учащихся на уроках английского языка.

Задачи исследования:

1. Изучить теоретические основы проблемы активизации учебной деятельности на уроках английского языка.
2. Выявить основные факторы, препятствующие эффективному применению теоретических знаний на практике у учащихся 5–7 классов.
3. Разработать комплекс упражнений и заданий, направленных на активизацию речевой деятельности учащихся на уроках английского языка.
4. Апробировать разработанный комплекс упражнений и заданий в учебном процессе.
5. Оценить эффективность внедрения разработанной системы педагогических действий.

Методы исследования: теоретический анализ психолого-педагогической и методической литературы; наблюдение за учебным процессом; анкетирование учащихся и учителей; педагогический эксперимент; анализ результатов учебной деятельности учащихся.

Организационно-педагогические условия и механизм реализации. Для решения поставленных задач был разработан комплекс упражнений и заданий, направленных на активизацию речевой деятельности учащихся на уроках английского языка.

Формы работы: индивидуальная, парная, групповая, фронтальная.

Методы: коммуникативный метод, метод проектов, игровые технологии, метод проблемного обучения.

Приемы: ролевые игры, дискуссии, дебаты, работа с аутентичными материалами (видео, аудио, тексты), создание презентаций, выполнение проектных заданий.

Конкретные педагогические действия включали в себя:

1) **Повышение мотивации учащихся:**

- использование интересных и актуальных тем для обсуждения.
- создание положительной атмосферы на уроке.
- использование игровых технологий.
- привлечение учащихся к постановке целей урока.

2) **Организация практической деятельности:**

- увеличение времени, отведенного на отработку речевых навыков.
- использование коммуникативных упражнений и заданий.

− создание ситуаций реального общения.
− организация работы в парах и группах.

3) **Использование аутентичных материалов:**
− просмотр коротких видеороликов на английском языке.
− прослушивание аудиозаписей с носителями языка.
− чтение адаптированных и неадаптированных текстов.
− обсуждение аутентичных материалов на уроке.

4) **Проектная деятельность:**
− выполнение проектных заданий, связанных с реальными жизненными ситуациями.
− создание презентаций на английском языке.
− защита проектов перед классом.

5) **Использование информационно-коммуникационных технологий:**
− использование интерактивной доски.
− работа с онлайн-ресурсами.
− создание мультимедийных презентаций.

Результаты педагогической деятельности.

В результате внедрения разработанной системы педагогических действий наблюдалось повышение уровня коммуникативной компетенции учащихся 5–7 классов. Учащиеся стали более активно участвовать в речевой деятельности на уроках, улучшилось их понимание английской речи на слух, увеличился лексический запас и грамматическая правильность речи. Результаты анкетирования показали повышение мотивации учащихся к изучению английского языка.

Выводы.

Предложенная система педагогических действий, направленная на активизацию учебной деятельности, доказала свою эффективность в повышении уровня коммуникативной компетенции учащихся 5–7 классов на уроках английского языка. Использование коммуникативных методик, игровых технологий, проектной деятельности и аутентичных материалов способствует формированию устойчивого интереса к изучению языка и развитию речевых навыков. Для дальнейшего повышения эффективности обучения необходимо продолжать поиск новых методов и приемов, адаптированных к индивидуальным потребностям и особенностям учащихся.

ПРИЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ГРАМОТНОСТИ КАК БАЗОВОГО НАВЫКА ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ

Харисова Лейсан Гильмелбаяновна
МБОУ «Лицей № 4 г. Азнакаево»
Учитель русского языка и литературы

«Читательская грамотность – способность человека понимать и использовать письменные тексты, размышлять о них и заниматься чтением для того, чтобы достигать своих целей, расширять свои знания и возможности, участвовать в социальной жизни».

Чтение – это процесс восприятия и смысловой переработки (понимания) письменной речи. Чтение – это и процесс коммуникации с помощью речи. Цель читателя– преобразование содержания прочитанного в смысл «для себя», то есть понимание.

Цель: – развитие мыслительных навыков учащихся, необходимых не только в учебе, но и в дальнейшей жизни (умение принимать взвешенные решения, работать с информацией, анализировать различные стороны явлений).

ЗАДАЧИ: – научить осознанно, правильно, выразительно читать; –извлекать из текстов интересную и полезную информацию; – самостоятельно выбирать книги для чтения; – работать

с разными источниками информации (словарями, справочниками, в том числе и на электронных носителях); – высказывать оценочные суждения о прочитанном произведении; – развивать потребность в чтении (самостоятельном, инициативном).

Целостное восприятие и понимание текста, умение анализировать и интерпретировать текст возможно при опоре на следующие виды деятельности:

- осознанное, творческое, выразительное чтение художественных произведений разных жанров;
- пересказ (подробный, краткий, с элементами комментария, с творческим заданием);
- ответы на вопросы;
- анализ и интерпретация произведения;
- составление планов;
- характеристика героя;
- написание отзыва;
- написание сочинения. Др.

II. Практическая демонстрация приемов. Комментарий к приему.

Предлагаю вашему вниманию некоторые приемы работы **с текстом,** их очень много, с тремя приёмами вы поработаете в группах.

1. Группы работают 4–5 минут.
2. Я оказываю помощь участникам групп.
3. С наработанными материалами выступает 1 представитель группы

Как применяется на уроке:

Кластер – универсальный приём. Он отлично подходит для любой стадии урока.

Рассмотрим пример применения данного приёма на стадии «Вызов». На стадии «Вызов» можно предложить учащимся методом мозгового штурма в командах предположить, по каким направлениям они будут изучать новый материал. В результате этой работы, учащиеся сами формируют цели урока.

Очень важным моментом является презентация «новых» кластеров. Задача этой формы не только систематизация материала, но и установление причинно-следственных связей между элементами кластера. Например, как взаимосвязаны между собой смысловые блоки. Заданием может стать и укрупнение одного или нескольких элементов, выделение новых.

В зависимости от цели урока учитель может организовать индивидуальную самостоятельную работу учащихся или коллективную – в виде общего совместного обсуждения. Предметная область не ограничена, использование кластеров возможно при изучении самых разнообразных тем.

Комплексный анализ текста. Интерес к этому приему работы с текстом продиктован необходимостью подготовки учащихся к выпускным экзаменам в 9, 11 классах. Работа над анализом текста начинается в 5 классе на уроках русского языка и продолжается до 11 с учетом возраста и полученных знаний, но уже не только на уроках русского языка, а на уроках обществознания (задание ОГЭ). Ученики приучаются к первичным основам лингвистического комплексного анализа текста.

Вопрос к участникам группы: почему эти приёмы эффективны и где их можно использовать?

ИГРА с аудиторией.

«Синквейн» (от англ. «путь мысли») имеет определённую схему, по которой мы раскрываем суть понятия, определения, правила.

Синквейн – это ***творческая работа***, которая имеет короткую форму стихотворения, состоящего из пяти нерифмованных строк. Пишется оно по определенным правилам:

1 строка – *одно существительное*, выражающее главную тему синквейна;

2 строка – *два прилагательных*, выражающих главную мысль;

3 строка – *три глагола*, описывающие действия в рамках темы;

4 строка – *фраза*, несущая определенный смысл;

5 строка – заключение в форме *существительного* (ассоциация с первым словом).

Стихотворение «Тучи» М. Ю. Лермонтов – читают, составляем синквейн. Работают все.

Подведение итогов.

Представленные приемы работы с текстом позволяют решать такие речевые задачи:

- учить видеть, слышать и чувствовать текст;
- пополнять речевую память учащегося;
- обогащать словарный запас;
- продуктивно усваивать учебный материал;
- прививать эстетический вкус;
- формировать собственное мнение, высказывать и аргументировать его.

Также использую аудиозаписи.

Рефлексия. Прием «Все в твоих руках».

На листе бумаги обведите левую руку. Каждый палец – это какая-то позиция, по которой надо высказать свое мнение. Поставьте галочки на тех пальцах, позиции которых соответствуют вашему внутреннему ощущению.

БОЛЬШОЙ ПАЛЕЦ – для меня было многое важным и интересным.

УКАЗАТЕЛЬНЫЙ – использованные приемы в мастер-классе буду применять в своей деятельности.

СРЕДНИЙ – для меня было недостаточно данной информации

БЕЗЫМЯННЫЙ – не все приёмы работы с текстом представлены ясно.

МИЗИНЕЦ – данные приёмы мне известны, но я их не применяю

В завершении мне хотелось бы поделиться с вами рецептом счастья.

Рецепт счастья

Возьмите чашку терпения, влейте туда полное сердце любви, бросьте две пригоршни щедрости, плесните туда же юмора, посыпьте добротой, добавьте, как можно больше веры и всё это хорошенько перемешайте. Потом оставьте на куске отпущенной вам жизни и предлагайте каждому, кого встретите на своём пути. (Р.Шапиро)

ВИРТУАЛЬНЫЕ ТУРЫ НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА КАК ЭФФЕКТИВНО ОРГАНИЗОВАТЬ РАБОТУ

Буйдина Альфира Ванзировна
МБОУ «Школа № 71» г. Казани
Учитель английского языка
первой квалификационной категории

«The world is a book and those who don't travel read only one page»
(St. Augustine)

Основным фактором эффективности обучения является интерес учащихся к восприятию учебного материала. Классическая подача материала (монолог преподавателя, который не сопровождается слайдами и другими иллюстрациями) – наименее эффективный метод обучения: он обеспечивает освоение в среднем около 5% содержания. Для успешной организации учебного процесса перед педагогом встает необходимость поиска новых форм, методов и средств подачи материала.

Виртуальные, интерактивные экскурсии – это один из вариантов применения новых информационных технологий в учебном процессе.

Первые виртуальные музеи стали появляться в Интернете в 1991 году. Они представляли собой небольшие сайты с информацией о самом музее, о его географическом положении и режиме работы. В дальнейшем на страницах виртуальных музеев стали появляться виртуальные экскурсии. Многие музеи создавали несколько виртуальных экспозиций и объединяли их в виртуальные экскурсии.

Виртуальный тур, виртуальная экскурсия – одни из самых эффективных и убедительных способов представления информации, т.к. они позволяют совершать увлекательные виртуальные путешествия-экскурсии в пространстве и создают у зрителя полную иллюзию присутствия.

Одна из главных задач при обучении иностранному языку – научить пользоваться языком, как средством общения. В новых стандартах по иностранному языку говорится, что основное назначение обучения иностранным языкам состоит в формировании коммуникативной компетенции, т.е. способности и готовности осуществлять межличностное и межкультурное общение с носителями языка.

Использование виртуальных туров помогает решить несколько задач:

– делает обучение интерактивным;
– мотивирует у учащихся интерес к изучению языка;
– дает возможность путешествовать по разным странам, не выходя из кабинета;
– привносит в урок часть культуры страны изучаемого языка.

Данный вид работы можно использовать для введения новой темы, а также для ее закрепления. Во время урока можно предложить ученикам путешествовать в качестве туристов или гидов.

Во время виртуальных экскурсий огромную роль в активизации деятельности детей играет поисковый метод. Дети занимаются активным поиском информации. Это достигается путём постановки проблемных вопросов перед экскурсией, либо получением определённых творческих заданий.

В структуре урока с использованием виртуального тура можно выделить несколько этапов. Вот один из вариантов построения работы:

1. Предпросмотровая работа предшествует демонстрации виртуального тура, включает лингвострановедческую справку, установку на понимание. Например, перед просмотром виртуального тура «St.Paul's Cathedral» учащимся сообщаются краткие сведения о Соборе Святого Павла в Лондоне.

2. Демонстрация виртуального тура.

3. Контроль понимания содержания с помощью вопросов.

Варианты заданий:

1. Рассмотрите виртуальный тур и согласитесь со следующими предложениями.
2. Прослушайте (прочитайте) предложения и дополните их утверждениями или опровергните их (задания типа true/ false).
3. Заполните пропуски в предложениях недостающей информацией (Fill in the gaps).

4.Составление монологического высказывания с помощью разнообразных заданий.

Варианты заданий:

1. Опишите виртуальный тур.
2. Составьте небольшое сообщение о каком-либо событии.
3. Составьте план содержания монологического высказывания.
4. Представьте себе ситуацию, связанную с приездом в чужой город, и расскажите о…
5. Составьте типовое монологическое высказывание для ситуаций по теме.

Упражнения после просмотра рассчитаны не только на закрепление, но и на расширение материала. Заключительной частью такого урока должна стать речевая деятельность учеников, когда все они становятся участниками речевого общения.

Благодаря возможности использовать в учебном процессе виртуальных туров, экскурсий, мы можем погулять вместе с детьми по Лондону, посетить столицу Америки, Белый Дом и т.д.

Преимуществами являются доступность, возможность повторного просмотра, наглядность, наличие интерактивных заданий. Такая форма позволяет неоднократно повторять материал, что улучшает качество образовательного процесса.

Используя виртуальные экскурсии, мы создаём предпосылки для формирования у детей потребности в получении информации при помощи доступных средств, повышения мотивации к познанию, формированию активной личностной позиции в окружающем мире.

ДИАЛОГ КУЛЬТУР НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ

Гульсина Юнусовна Хайруллина
МБОУ «Школа № 71» г. Казани
Учитель русского языка и литературы высшей квалификационной категории

В период социальных преобразований особую актуальность приобретает формирование у молодого поколения духовных ценностей. Воспитание детей на культурно-нравственных ценностях, многовековых традициях, обычаях, обрядах своего народа приобретает особое значение.

В наше время остро ощущается необходимость возрождения национальной культуры, изучение истории народа, восстановление духовности для воспитания нравственной личности гражданина и патриота.

В последнее время наметились два направления реализации культуроведческого аспекта в обучении русскому языку:

1. Обучение русскому языку в контексте русской культуры, познание, постижение русской культуры, отражённой в языке.

2. Познание культуры русского народа в диалоге культур, осознание самобытности, уникальности русского языка, его богатства в сопоставлении с другими языками.

Изучение русской литературы в школе предполагает установление ассоциативных связей между русской и татарской литературой, что очень важно для выявления черт общности в двух литературах. Эта общность способствует пониманию национального своеобразия другой культуры, расширению духовного, нравственного, эстетического опыта учащихся. На уроке ведется «диалог культур», вследствие чего другая культура раскрывает себя полнее и глубже в глазах другой культуры. Поэтому лирика А. С. Пушкина, М. Ю. Лермонтова, Н. А. Некрасова будет воспринята учениками глубже, если будут созданы условия для «диалога культур». Этого можно добиться, только обратившись к лирике Г.Тукая и других татарских поэтов.

Вступительный урок по лирике А. С. Пушкина в X классе начинаю строчками из лирики Г.Тукая: «Образцами мне Пушкин и Лермонтов служат» («Размышления одного татарского поэта»; 1907). Обращаясь к русскому поэту, Тукай писал: «Пушкин, ты не подражаем». На уроке ученики знакомятся и с одой Тукая «Пушкину» (1906), в котором татарский поэт признаётся, что поэзия Пушкина, «неподражаемого» и «вдохновенного», «озарила» ум и душу и стала для него «источником сил». Пушкин для татарского поэта «яркое солнце», и он готов его стихи «твердить наизусть».

«Диалог» между Пушкином и Тукаем продолжается и при чтении стихотворений русского поэта о назначении поэта и поэзии. Вслед за Пушкином Тукай писал о высоком назначении поэзии служить интересам народа. На уроке читаются стихотворения Тукая «Поэту» (1907), «Поэт» (1908), «Без заглавия» (1909), в которых татарский поэт отстаивает гражданское звучание поэзии, её общественное значение.

«Диалог культур» продолжается и на уроках, посвящённых изучению лирики М. Ю. Лермонтова. Сообщаю ученикам о том, что Тукай первым из татарских поэтов назвал имя Лермонтова

в своём стихотворении. «Пушкин, Лермонтов – два солнца – высоко вознесены. Я же свет их отражаю наподобие луны» («Отрывок»).

Духовная близость Лермонтова и Тукая неоспорима. Татарский поэт переводил стихотворения Лермонтова, и ряд своих произведений он опубликовал с пометой «по Лермонтову» или «подражание Лермонтову». Ссылки на Лермонтова имеются и в его статьях.

При изучении стихотворения Лермонтова «Дума», в котором выражены горестные раздумья поэта о судьбах молодёжи своего поколения, дан глубокий анализ социальных пороков и причин, их породивших. Такая же проблема гражданской зрелости и общественной активности молодёжи ставится в стихотворениях Тукая «Молодёжь» (1910), «Грусть» (1910), «Сожаление» (1910), «Безнравственность» (1912). В этих стихотворениях выражаются раздумья поэта о современной ему молодёжи, о её духовной нищете, о трагическом положении художника в обществе.

Плетётся мой народ шатающейся тенью,-
Не вспыхнув, гаснет жар в растущем поколенье.
В душе, что вчера для общества пылала,
Теперь ни искорки – там только чад и тлен.

Тукай «Молодёжь»

Тукая и Лермонтова сближает сознание ответственности за своё время, своё поколение. Общественная тема для обоих поэтов становится глубоко личной.

Стихи Тукая ученики читают и на уроках, посвящённых изучению творчества Н. А. Некрасова. Так, завершая анализ его стихотворения «Элегия» («Пускай нам говорит изменчивая мода…»), учащиеся вспоминают стихотворения Тукая «Поэт» (1908) и «Без заглавия» (1909). В заключение ученики делают вывод, что и Некрасов и Тукай видят назначение поэта в служении народу, в борьбе за его идеалы, за его освобождение. Задача поэта, по их убеждению, – быть вместе с борцами за народное счастье.

На уроках, посвящённых изучению лирических произведений, часто звучат не только программные стихи, но и созвучные им произведения татарских авторов. Например, при знакомстве с творчеством А. А. Ахматовой, её переводами, читаем стихи Г. Тукая на двух языках:

Нинди дәрт берлән калән сызсам да кәгазь өстенә,
Очмый әувәли юләр, саф, яшь мәхәббәт чаткысы.

«Өзелгән өмид»

Эти же строки о любви, но уже в переводе на русский язык Ахматовой:

И с каким бы я порывом ни водил пером теперь,
Искры страсти не сверкают и душа не зажжена.

«Разбитая надежда».

На уроках русского языка использую тексты, отражающие традиции, обычаи, быт русского и татарского народов, в целом воссоздающие национально – культурный колорит России. Круг этих текстов включает в себя произведения публицистики и художественной литературы, мифы, предания. Очень важно в этом случае подобрать образцы правильно, в соответствии с возрастом обучающихся.

Вводя учащихся в контекст национальной культуры, важно формировать у них представление об уникальности русского языка. Эту задачу более полно решает второе направление культуроведческого аспекта – познание русской культуры в диалоге и взаимодействии с культурой других народов.

Диалог культур важен как средство воспитания толерантности, умения жить в многонациональной стране, уважения друг к другу, а в итоге – гармонизации национальных отношений.

«Воспитание, если оно не хочет стать бессильным, должно быть народным»,– говорил К. Д. Ушинский. Именно поэтому в свою работу я вношу изучение элементов национальной культуры, которые интегрируются в содержании и обучении для того, чтобы наши дети жили в родной культуре, а культуры других народов знали, понимали и принимали. Гордость за свою историю, свою историю не должна приводить к попыткам принизить ценность и значимость других народов, других культур.

Культура русского народа формировалась в тесном взаимодействии с культурами других народов. Поэтому, делая акцент на этнокультурные русские традиции, нельзя упускать из виду связи с культурами других народов, забывать о существовании других, кроме русского, народов. Поэтому особое место в моей работе отводится изучению современной русской и татарской культуры.

МНЕМОТЕХНИКА НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА КАК СРЕДСТВО ПОВЫШЕНИЯ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТИ ОБУЧЕНИЯ

Зиганшина Алина Илшатовна
МБОУ «Школа № 71» г. Казани
Учитель английского языка

Современная наука обладает широким спектром разнообразных методов, приемов, технологий в обучении иностранным языкам. При изучении английского языка учащимися приходится заучивать большое количество слов, необходимых для осуществления коммуникативной деятельности. Естественно стремление любого преподавателя преподносить ученикам знания в увлекательной форме: картинки, интересные фильмы, образная речь и т. д. Чем больше увлекательных игр, тем интереснее занятия.

К сожалению, английский язык становится неинтересным, в случае торможение процесса запоминания необходимого учебного материала. Поэтому мы решили рассмотреть технику запоминания английских слов, которая называется мнемоника или мнемотехника. Слова «мнемоника», «мнемотехника» – синонимы и обозначают один и тот же процесс – запоминание. Этот метод предполагает запоминание новых слов и рассматривает процесс изучения языка в целом.

Применение мнемотехники при обучении английскому языку рассматривается как вспомогательное средство. Ученики развивают способность мыслить, свою креативность и желание кропотливо изучать материал. Основными принципами мнемотехники являются ассоциации и формирование образов.

Используя возможности и реакции мозга, можно совершить существенный «рывок» в изучении иностранного языка. В ход пойдут логические связи, работа с ассоциативными рядами, специфика восприятия слов на слух, фонетические особенности языка и многое другое. А в результате: видимый прогресс в знаниях и общении.

Какие существуют приемы мнемотехники и какой лучше выбрать?

1. Фонетические ассоциации. Одна из самых эффективных мнемотехник – язык поддастся практически сразу, уже после первых занятий. Суть заключается в том, что вы:

- несколько раз проговариваете изучаемое слово;
- подбираете к нему русское, похожее по звучанию;
- придумываете ассоциацию (можно даже мини-историю), которая закрепится в голове значительно проще, чем любая попытка запомнить отдельно взятое слово и его значение.

Например, «puddle», что означает лужа, созвучно русскому глаголу «падал»;

2. Построение связок («Метод зацепок»). Метод зацепок – прием мнемотехники, который заключается в замене цифр образами. Например, для цифр от 0 до 9 создаются такие образы: 0 –яйцо; 1 – карандаш; 2 – лебедь; 3 – усы; 4 – стул; 5 – рука (пять пальцев); 6 – вишня; 7 – нос; 8 – очки; 9 – шарик. Эти образы легко прикрепляются к цифрам и затем могут быть использованы для запоминания любых других образов.

Пример использования метода зацепок: нужно запомнить список из 10 слов по теме «Family»: family, mother, father, brother, sister, uncle, aunt, grandfather, grandmother, parents. Нужно представить яркие образы со всеми словами последовательно. Например, вся family на завтрак любит есть яйцо (0). Mother заварила себе кофе и вместо ложки использовала карандаш (1). Father рассказал, что когда ходил на рыбалку, видел на озере видел лебедя (2) и т.д.

Таким образом, вместо абстрактных цифр в памяти появляются движущиеся картинки, которые прочно в ней удерживаются.

3. Создание ассоциограмм. Ассоциограммы – это графическое изображение знаний, своего рода визуализация всего того, что вы запоминаете. Построить их можно как угодно: картинки, комиксы, графики, схемы. По сути, это тот же самый «метод зацепок», но изображенный на бумаге.

Чем хороша эта техника? Во-первых, она послужит повторением той истории, которая возникает в вашей голове. Во-вторых, это фиксация ваших мыслей. Даже если вы что-то забыли – всегда можно взглянуть на ассоциограмму, и она наверняка натолкнет вас на правильный ответ.

4. Метод Цицерона («Метод комнаты»). В этом случае, мы будем искать ассоциации к словам, которые хотим запомнить, непосредственно вокруг себя: в комнате, квартире, по дороге на работу или учебу, в офисе, в университете и так далее. Наш мозг устроен таким образом, что запоминание происходит путем многократного повторения. Объекты, которые мы видим ежедневно, уже становятся «опорными». Привязав к ним мысленно английские выражения – вы упростите себе задачу.

5. Рифмизация. Этот пример хорошо знаком детям, заучивающим цифры. Он лежит в основе считалок, например: «Раз, два, три, четыре, пять – вышел зайчик погулять…» и т.д. Рифма служит в данном случае опорой для группировок, осуществляемых благодаря ритму. Чем больше рифмованных связок вы подберете – тем больше слов получится запомнить.

My dog can't talk
But he can bark!
I take my dog
And go to the park!

I love my cat.
It is warm and fat.
My cat is grey.
It likes to play.

This is a pig!
It's very big!
Its color is pink
It's nice, I think!

В свете требований к современному образованию (ФГОС) применение мнемоники на уроках английского языка облегчает процесс изучения языка, запоминания лексики и сокращает время работы с ней, а также стимулирует познавательную активность и повышает общий интеллектуальный уровень развития обучающихся. Именно эта техника обеспечивает долговременное запоминание, развивает навык говорения и понимание английской речи.

МЕТОДИЧЕСКОЕ ПОСОБИЕ ДЛЯ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ РАЗВИТИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ЭЛЕКТРОННЫХ СРЕДСТВ ОБУЧЕНИЯ

Тухбатуллина Алиса Ильдаровна
Курбанова Диля Рамиловна
МБОУ «Лицей № 188» г. Казани
Учитель начальных классов

Данное пособие способствует формированию функциональной грамотности школьников на уроках математики через решение нестандартных заданий; решение задач с использованием электронных средств обучения.

Цель нашей работы: сделать учебную информацию более интересной за счёт привлечения зрительных образов. Это развивает познавательный интерес, побуждает желание учиться новому и применять знания в жизни.

Одной из оставляющей функциональной грамотности – это математическая грамотность учащихся. Математическая грамотность – это способность человека определять и понимать роль математики в мире, в котором он живёт, высказывать обоснованные математические суждения и использовать математику.

Развитие логического мышления школьников основывается на решении нестандартных задач на уроках математики, которые требуют повышенного внимания к анализу условия и построения цепочки взаимосвязанных логических рассуждений.

Уже в 1 классе закладывается основа функциональной математической грамотности. Дети учатся ориентироваться в клетке при письме цифр или, например, моделировать, заменяя число цифрой.

Для развития математической грамотности в 1 классе, мы используем не только учебники, но и электронные средства обучения: платформы учи.ру, Wordwall, childdevelop.info, Padlet, http://superkid.online и другие.

№	Ссылки на задания	Формируемые умения
1.	https://wordwall.net/ru/resource/86441858	Вырабатываем п**ространственные представления;** Формируем практические умения и навыки при работе с геометрическими фигурами, уметь употреблять новые понятия в математической речи.
2.	https://wordwall.net/ru/resource/86431729	Формируем предметные умения: знать название чисел при сложении, совершенствовать вычислительные навыки.
3.	https://wordwall.net/ru/resource/86435551	Формирование вычислительных навыков. Кроме того, при решении примеров формируются и **регулятивные умения:** целеполагание, планирование.

№	Ссылки на задания	Формируемые умения
4.	https://lk.superkid.online/task/127adc92–3f9b-4412–9a39–061b5c3871bf/watch	Закреплять умение определять предыдущее, последующее и пропущенное число.
5.	https://lk.superkid.online/task/2cc688ee-1802–43ee-a6ee-3b1d3e7bf13c/watch	Вырабатывается умение преодолевать трудности, воспитываются самостоятельность, ответственность, стремление добиваться результатов, доводить начатое дело до конца.
6.	https://lk.superkid.online/task/127adc92–3f9b-4412–9a39–061b5c3871bf/watch	Простое задание для детей с ограниченными возможностями здоровья. Формируем навыки устного счета.
7.	https://lk.superkid.online/task/5db8efe4–3089–422b-ab49–512e9c6388cf/watch	Формулировать и высказывать своё мнение. Ученики учатся вести рассуждение и аргументировать свою точку зрения; развивают критическое и логическое мышление.
8.	https://uchi.ru https://cloud.mail.ru/public/FqMH/tUPJq1a4K	Формирует умение творчески мыслить, лучше понимать прочитанное, использовать гибкие навыки.

Такие электронные средства обучения дают возможность каждому учащемуся независимо от уровня подготовки активно участвовать в процессе образования, индивидуализировать свой процесс обучения, осуществлять самоконтроль. С помощью таких программ можно быть не пассивным наблюдателем, а активным участником образовательного процесса.

ИЗУЧЕНИЕ РОДНОГО ЯЗЫКА ПОСРЕДСТВОМ ТЕАТРАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Мухаметшина Гульфира Минахсяновна
МБОУ «Черемшанский лицей»
Учитель начальных классов

В настоящее время возникает необходимость в том, чтобы ребёнок почувствовал уникальность своего народа, знал его культуру, пришёл к пониманию и осознанию собственной неповторимости и значимости каждого человека, живущего на земле. Приобщение школьников к национальной культуре становится актуальным педагогическим вопросом современности, так как каждый народ не просто хранит исторически сложившиеся воспитательные традиции и особенности, но и стремится перенести их в будущее, чтобы не утратить исторического национального лица и самобытности. Поэтому так важно с детства создавать представление о том, что язык – это главное сокровище народа; воспитывать любовь и бережное отношение к родному языку. В своей работе я нередко сталкиваюсь с тем, что некоторые учащиеся с трудом усваивают материал программы по родному языку. Трудно определить причины отставания. Ясно только одно: ситуация такая складывается под влиянием внешних и внутренних факторов. Внешние факторы связаны с особенностями среды и условиями организации деятельности ребенка, а внутренние обусловлены психологичес-

ким складом ребенка. Мне пришлось немало поработать над тем, чтобы заинтересовать учащихся, предлагая им новую систему отношений учебного сотрудничества, уважения к окружающим, взаимопонимания.

И **целью** моей педагогической деятельности стала создание условий для изучения родного (татарского) языка учащимися, а так же их творческого, нравственно-интеллектуального развития средствами театрального искусства.

Передо мной стояла **задача** научить говорить, общаться, мыслить на родном (татарском) языке; раскрыть индивидуальные творческие способности личности, поддерживать стремление к самовыражению, самореализации, самосовершенствованию; формировать нравственно-интеллектуальные качества и адекватную самооценку обучающихся. Для решения подобных задач школьников необходимо обучить главным мыслительным операциям: анализу, обобщению, сравнению, конкретизации, систематизации. Особенностью современного урока является то, что теоретические знания приобретаются активным путем, т.е. применяется поисковый путь познания или частично-поисковый метод. Как сделать урок родного языка интересным, увлекательным? Как привить ученикам разумное отношение к предмету? Как выполнить социальный заказ, где доминирующей идеей федерального компонента государственного образовательного стандарта по родному языку является интенсивное речевое и интеллектуальное развитие учащихся на всех ступенях обучения? Результатом школьного образования должно быть опережающее развитие: учащиеся должны понимать и осваивать новое, быть открытыми и способными выражать собственные мысли, уметь принимать решения, формировать интересы и осознавать возможности. Продиктовано это тем, что обществу требуются специалисты, умеющие сравнивать, логически мыслить, отстаивать собственное мнение, правильно выражать свои мысли. Для этого надо внести определенные изменения в содержание и организацию процесса обучения. В этом помогают образовательные педагогические технологии. Я в своей работе чаще всего использую игровые технологии. Не отвергая методические приемы, проверенные временем, ищу свои способы для улучшения качества преподавания предмета. Опыт показывает, что огромная роль в развитии и воспитании ученика принадлежит игре – важнейшему виду детской деятельности.

Актуальность. Театрализованная деятельность одна из самых эффективных способов воздействия на детей, в котором наиболее полно и ярко проявляется принцип обучения: учить играя; является огромным стимулом для развития и совершенствования речи, она помогает развивать связную и грамматически правильную речь в ненавязчивой форме, является необходимым условием увлекательной деятельности, позволяет формировать опыт социальных навыков поведения благодаря тому, что каждое литературное произведение или сказка всегда имеют нравственную направленность. В настоящее время разнообразное использование театрального творчества школьников является актуальным. Введение театральных кружков в школе способно эффективно повлиять на образовательно-воспитательный процесс. Сплочение коллектива класса, развитие коммуникативных способностей учащихся, расширение культурного диапазона, повышение культуры поведения – все это возможно осуществлять через обучение и творчество на театральных занятиях в школе. Особое значение театральное творчество приобретает в начальной школе. Оно не только помогает воспитывать, но и обучает с помощью игры, т.к. для детей игра в этом возрасте – основной вид деятельности, постоянно перерастающий в работу (обучение). Кукольный театр играет огромную роль в изучении родного (татарского) языка и в развитии нравственного, эстетического воспитания лицеистов. На занятиях, во время репетиций, заучивая роли в сказках, дети учат новые слова, выражения, пословицы и поговорки, у них обогащается словарный запас, развивается литературный язык, вырабатывается свободное общение на родном языке. Воспитывается уважение к истории, традициям и культуре татарского народа, формируется национальное самосознание. Занятия в кукольном театре способствуют формированию личности ребенка. Вырабатывая определенную систему ценностей, дети учатся

различать добро и зло, у них воспитывается желание делать выбор в пользу добра; прививается уважение к национальным традициям своего народа, воспитывается чувство любви, уважения к своим близким, к своей стране, признательности к её защитникам. Занятия в кукольном театре развивают у детей фантазию, память, мышление, артистические способности, знакомят с множеством детских сказок, способствуют развитию общительности, коммуникабельности, развивают моторику рук и пальцев ребёнка, двигательную активность. В процессе работы над спектаклем дети учатся согласованным действиям, взаимовыручке, умению подчинять свои желания интересам коллектива. Содержание кукольных спектаклей преломляется через опыт ребенка, отношение детей к изображаемым в спектакле явлениям и оказывает воспитательное воздействие на них. Очень важно детям младшего и среднего школьного возраста показывать пример дружбы, праведности, отзывчивости, находчивости, храбрости, так как в этот период у них начинают формироваться вкусы, интересы, определенное отношение к окружающему. Занятия в кукольном театре способствуют расширению кругозора детей, повышению эмоциональной культуры и культуры мышления, формированию убеждений и идеалов.

Были использованы следующие формы работы с родителями: совместно с участием родителей для обогащения предметно – развивающей среды был пополнен театральный уголок, были изготовлены разные маски животных, атрибуты для театральной деятельности, декорации; были проведены консультации на тему:«Развитие речи детей через театрализованную деятельность», «Развитие речевого творчества посредством театральной деятельности», «Как использовать разные виды театра», «Влияние пальчикового театра на развитие мелкой моторики»; даны советы по организации театральной деятельности дома». Поиграйте с ребятами в сказку»; привлечение родителей к постановке спектаклей, помощь в подборе костюмов.

Заключение

Таким образом, театрализованная деятельность один из самых эффективных способов воздействия на ребенка, в котором наиболее ярко проявляется принцип обучения: активизации и совершенствования словарного запаса, грамматического строя речи, звукопроизношения, навыков связной речи, темпа, выразительности речи. А участие детей в театрализованных играх доставляет им радость, вызывает активный интерес, увлекает, создаёт психологический комфорт пребывания детей в образовательном учреждении.

Увлеченный привлекательным замыслом театральной постановки ребенок учится многому, учится тому, как навыки, полученные в театральной игре можно использовать в повседневной жизни.

ПАТРИОТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Сабанова Гульназ Мунировна
МБОУ «Школа № 25» г. Казани
Учитель начальных классов

С 01.09.2022 вступил в силу обновлённый федеральный государственный образовательный стандарт начального общего образования. В соответствии с приказом Министерства просвещения РФ от 31.05.2021 № 286 «Об утверждении федерального государственного образовательного стандарта начального общего образования» в школах должны быть созданы условия для возможности «личностного развития обучающихся, в том числе духовно-нравственное и социокультурное, включая **становление их российской гражданской идентичности** как составляющей их социальной идентичности, представляющей собой осознание индивидом принадлежности к общности граждан Российской Федерации, способности, **готовности и ответственности выполнения им своих гражданских обязанностей**, пользования прав и активного участия

в жизни государства, развития гражданского общества с учетом принятых в обществе правил и норм поведения; **формирование у обучающихся системных знаний о месте Российской Федерации в мире, ее исторической роли, территориальной целостности**, культурном и технологическом развитии, вкладе страны в мировое научное наследие и формирование представлений о современной России, устремленной в будущее» (п.I.1).

Цель: обмен опытом педагогической деятельности по организации и внедрении педагогических практик по формированию патриотизма и гражданственности в начальной школе.

Задачи:

1) дать понятие патриотизма и гражданственности;

2) рассмотреть эффективные педагогические практики по формированию патриотизма и гражданственности в начальной школе.

ПАТРИОТИЗМ, –а, м. Преданность и любовь к своему отечеству, к своему народу. П. русских воинов. II прил. патриотический, –ая,-ое. (Словарь Ожегова)

Гражданственность – степень осознания себя гражданином своей страны и соответствующее этому поведение, готовность личности активно содействовать процветанию общества. (Словарь Фоксфорд).

Для формирования патриотизма и гражданственности применяются следующие эффективные педагогические практики:

1) Учение в общении или учебное сотрудничество, задания на работу в парах и малых группах.

2) Приобретение опыта успешной деятельности, разрешения проблем, принятия решений.

3) Инсценирование отрывков из художественной литературы о Великой Отечественной войне, о войне с Наполеоном и других исторических событиях и сражениях.

4) Выразительное чтение наизусть стихотворений на военную тематику.

5) Поисковая активность – задания поискового характера, учебные исследования, проекты.

Формировать патриотизм можно не только на уроках литературного чтения. Например, на уроках русского языка при изучении орфограмм можно использовать тексты и песни о Родине. Примеры заданий, которые можно использовать при изучении орфограммы «Правописание –ться и -тся в глаголах».

1) Послушайте песню. На экране: **С чего начина Е СЯ Родина?**

– Как будете писать: **– ться или – тся?** (Вешаю карточку **<u>тся на</u> доску**)

– Так, у нас возникла проблема. Какая?

– Сочетание [ца] на конце глаголов – это опасное место – орфограмма.

– Запишите предложение – С чего начинается Родина?

– Какое это предложение по цели высказывания?

2) **Самостоятельная работа *в группе с текстами.***

– Прочитайте текст. Найдите глаголы на изученное правило. Объясните, почему так пишется. Найдите и прочитайте предложение, в котором содержится главная идея.

3) Составить текст о Родине, используя глаголы на изученное правило: любоваться, восхищаться, радоваться, гордиться, защищаться, заботиться, надеяться. Составить словосочетания о Родине, используя глаголы на изученное правило.

4) Соединить части пословиц. Объяснить орфограмму.

Родная землица и во сне сни<u>тся</u>.

Кто за Родину дерё<u>тся</u>, тому сила двойная даё<u>тся</u>.

5) Назовите форму глагола.

Жить – Родине служить.

Родину-мать учись защищать.

Родину любить – Родине служить.

Главное в жизни – служить отчизне.

Родина-мать, умей за нее постоять.

Особое место занимают исследовательские работы. В этом году на городской конференции имени Д. С. Лихачёва была представлена исследовательская работа «Изображение Великой Отечественной войны в произведении К. Паустовского «Похождения жука-носорога». Также выступили на городской конференции «Ломоносовские чтения» с этой же работой. И 20 марта – защита исследовательской работы «Образ русского солдата в Великой Отечественной войне и Специальной Военной Операции» в межрегиональной конференции «Мои первые научные открытия».

С детьми занимаемся по рабочим тетрадям «Мои первые проекты. Исследую и проектирую. Автор – Султанова Г. М.

В Российском образовании создано много условий для патриотического воспитания школьников: это и разговоры о важном, Орлята России, смотр строя и песни, посещение памятников и музеев, участие в конкурсах и акциях, письма солдатам.

Таким образом, на уроках и во внеурочной деятельности мы формируем знания по истории Отечества и её героических страницах, воспитываем историческую память, патриотизм и гражданственность через приобщение к чтению художественной литературы и поисковую деятельность.

РАЗВИТИЕ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ГРАМОТНОСТИ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ, КАК ОДНОГО ИЗ КОМПОНЕНТОВ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ УЧАЩИХСЯ

Сулейманова Разия Талиповна
МБОУ «Черемшанский лицей», с. Черемшан
Черемшанского района
Учитель начальных классов

«Читать – это ещё ничего не значит:
что читать и как понимать читаемое – вот в чём главное дело».
К. Д. Ушинский

Функциональная грамотность – это способность человека вступать в отношения с внешней средой и максимально быстро адаптироваться и функционировать в ней.

Базовый навык функциональной грамотности – читательская грамотность, под которой понимается способность человека понимать и использовать письменные тексты, размышлять о них и заниматься чтением для того, чтобы достигать своих целей, расширять свои знания и возможности, участвовать в социальной жизни.

Одно из основных направлений в развитии читательской грамотности уделяется работе с текстом. По итогам проведения промежуточной и итоговой аттестации в форме ВПР в начальной школе работа с текстом вызывает у учащихся затруднения. Учащиеся не умеют в полной мере использовать информацию в тексте, интерпретировать ее, устанавливать причинно-следственные связи, анализировать и обобщать идеи текста. В соответствии с планируемыми результатами ФГОС смысловое чтение и работа с текстом выделяют отдельным умением в разделе метапредметных результатов.

Работа с текстом включает:

1. Поиск информации и понимание прочитанного.
2. Преобразование и интерпретация информации.
3. Оценка информации.

Для формирования умения **искать *информацию и понимать прочитанное*** используются различные приёмы.

На первом этапе чтения текста формируется умение определять идею автора – тему и главную мысль текста, стиль литературного языка, тип текста, жанр произведения.

В первом классе происходит знакомство с текстом как одной из единиц языка, умение его различать среди набора предложений. Упражнения, направленные на формирование знания и понимания текста:

– деформированный текст;
– восстанови последовательность событий;
– по названию и иллюстрациям к тексту, предположи тему текста и главных героев;
– закончи текст;
– задай вопросы автору или героям рассказа;
– сделай иллюстративный или словесный план к тексту.

Начиная со второго класса для понимания, объяснения содержания прочитанного необходимы сведения о писателях и поэтах, поэтому организуется работа с дополнительным материалом из библиотек и ресурсов интернета. Учащиеся пытаются объяснить особенности выбора темы произведений, жанров с точки зрения биографии писателя. Например: К. Паустовский, Н.Сладков и В.Бианки – ценители природы, обладающие неповторимой внимательностью и любовью ко всему живому, поэтому их рассказы посвящены природе. И. А. Крылов с детства был знаком с баснями Эзопа, они привлекали его внимание, поэтому его жанр произведений – это басни.

В третьем-четвёртом классах для знакомства с жанрами художественных произведений используется ресурс интерактивная схема «Стихи, проза, драма». Учащиеся узнают, что поэзию составляют сюжетные стихи и лирические стихи, драматические произведения состоят из пьесы-сказки, драмы, комедии, а проза из сказок, повестей и рассказов.

Цифровые ресурсы помогают провести в интерактивной форме упражнения, направленные на соотнесение автора с тематикой его произведения «Кто, о чем пишет», определение понятий и практическое применение знаний «Различай пролог и эпилог».Задание на «узнавание» детских писателей по их портретам. Определение последовательности возникновения памятников письменности, установление различий поучения и светского рассказа

Интерактивные задания для индивидуальной работы «Новый жанр – басня», составление пазлов к басням И. А. Крылова, разгадывание кроссворда «Кто лишний», определение и упражнение в определении произведений литературы «Что такое детская литература».

Для закрепления особенностей сказки и умение ее отличать от других жанров используется ресурс «Сказочная и фантастическая повести». Особый интерес представляют ресурсы: «История возникновения книги», «Что ты знаешь о С. Я. Маршаке?» и т. д.

В начальных классах для развития читательских действий, таких как поиск нужной информации, необходимой для решения практической или учебной задачи используется одна из интерактивных педагогических технологий – технология развития критического мышления. Она направлена на совместную деятельность учителя и учащихся, наличие свободы в выборе точек зрения.

На уроках литературного чтения проводится работа с текстом как единицей языка. На отдельных листах даётся текст с вопросами и заданиями. На основе работы с текстом учащиеся учатся извлекать информацию и обрабатывать её. Вопросы и задания способствуют понимать прочитанный текст. Обязательны вопросы на определение темы и главной мысли произведения. Вопросы составляются с учётом стилистических и художественных особенностей. Можно составление заданий разного уровня, от вопросов с выбором ответа до творческих заданий. Задания на установление соответствия частей текста, имени героя и его характеристики, слова и его толкования, восстановление последовательности частей текста. Продуктивны задания на выделение причин и подтверждение их чтением отрывков из текста. Для понимания прочитанного используется задание на подбор пословиц соответствующих главной мысли текста.

Таким образом, на уровне понимания и применения информации на основе работы с текстом у младшего школьника формируются умения определять тему и основную мысль текста, отличать основную информацию от второстепенной, быстро просматривать текст, отбирать нужную информацию. На основе систематической работы с текстом, разнообразных приемов и ресурсов у детей формируется положительное отношение к чтению, умение читать осознанно и развивается познавательная активность.

Для развития читательских действий, таких как ***преобразование и интерпретация информации*** используются приёмы технологии развития критического мышления.

Большую роль в преобразовании и интерпретации информации отводится работе по вопросам к тексту. Умение самому сформулировать и задать вопрос по содержанию текста требует от учащихся собственного интеллектуального опыта. По ходу чтения, слушания учащиеся формулируют и записывают вопросы. На стадии рефлексии приём позволит понять уровень понимания прочитанного.

Умение преобразовать информацию требует от учащихся активную мыслительную деятельность. После чтения и понимания прочитанного, этап преобразования информации позволяет развивать творческую деятельность учащихся.

Задания для преобразования информации:

– придумай другую концовку к произведению;
– добавь одного героя и объясни его необходимость, чем он может помочь главному герою;
– сохраняя главных героев, придумай новый сюжет, что могло случиться иначе;
– дай совет или задай вопрос главному герою произведения;
– пересказ от имени одного из героев рассказа.

Работая с текстом, учащиеся могут рассматривать одну и ту же ситуацию с разных точек зрения. Для этого необходимо принять не только позицию автора или главного героя, но и позицию второстепенных или отрицательных героев. Тогда путём рассуждений ребёнок попытается понять причины и поступки героев.

Умение преобразовывать текст, используя новые формы представления информации в виде схем, рисунков, умение интерпретировать текст через сравнение и противопоставления в тексте информации позволяет чтению стать смысловым. Учащиеся учатся критически мыслить, воспринимать полученную информацию.

Оценка информации

В большом потоке информации, которая увеличивается с каждым днём необходимо уметь оценивать ее и понимать, полезна она или нет. Оценка информации на начальном этапе перерабатывается с точки зрения важности, точности и значимости.

В процессе оценивания информации учащиеся выполняют следующие учебные действия:

– формулируют тезисы к тексту;
– оценивают содержание с точки зрения языковых особенностей и структуры текста;
– определяют место и роль иллюстраций в тексте;
– определяют достоверность или противоречия фактов с помощью дополнительного материала;
– свободные задания с открытыми ответами;
– задания, требующие формулировки и аргументации собственного мнения.

Работая с текстом, учащиеся составляют отзывы о прочитанном. Они указывают информацию о произведении и высказывают свою точку зрения.

Для формирования умения оценивать информацию используется задание на составление отзыва по прочитанному произведению. В 1–2 классах дети дают устную оценку поступкам героев, высказывают своё мнение, объясняют, чему учит рассказ, что понравилось в произведении. В 3 классе дети начинают выполнять отзыв в письменной форме, работая по плану. Даётся определение понятию отзыв, как о суждении о прочитанной книге, произведению, содержащее

оценку поступков и происходящих событий. В 4 классе учащиеся пишут мини-сочинения, делают рассуждения о прочитанном произведении. На уроках литературного чтения ребята составляют в устной форме характеристики героев, оценивают их поступки, обсуждают с друзьями какие черты характера ценят в людях.

Умение оценивать информацию, вычленять актуальную, необходимую от лишней, позволит учащимся критически относиться к огромному потоку информации в современном мире. Оценку информации, возможно, совершить на основе знаний, т.к. требуется оценить идеи текста на основе собственных знаний, информации из дополнительных источников или основываясь на собственном житейском опыте.

Таким образом, смысловое чтение и работа с текстом как основа функциональной грамотности закладывается в начальной школе. Использование педагогических технологий и большого разнообразия цифровых образовательных ресурсов позволяет использовать чтение как средство решения необходимых задач.

На этапе начальной школы формируется способность использовать навыки чтения и письма, в целях получения информации из текста и в целях передачи такой информации в реальном общении, общении при помощи текстов и других сообщений. На современном этапе умение работать с информацией, критически оценивать ее является одним из условий развития успешной социализации.

Литература

1. Азимов Э.Г., Щукин А. Н. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам). М.: Икар, 2009. 448 с., С. 342
2. Формирование функциональной грамотности – одна из основных задач ФГОС. Центр оценки качества образования Института стратегии развития образования РАО [Электронный ресурс] / Режим доступа http://www.iro.yar.ru/fileadmin/iro/2019/2019–11–05_Kuznecova.pdf
3. Единая коллекция цифровых образовательных ресурсов [Электронный ресурс] / Режим доступа http://school-collection.edu.ru/catalog/
4. Заир-Бек, С.И., Муштавинская, И. В. Развитие критического мышления на уроке / С. И. Заир-Бек, И. В. Муштавинская. – М.: Просвещение, 2011. – С. 223

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА УРОКАХ

Хасанзянова Миляуша Анасовна
МБОУ «Гимназия имени М. М. Вахитова г. Буинска РТ»
Учитель начальных классов высшей кв. категории
Гафурова Гузалия Рустамовна
МБОУ «Альшиховская СОШ БМР РТ»
Учитель начальных классов высшей кв. категории

Актуальность использования цифровых технологий:

– позволяет активизировать процесс обучения, повысить темп урока;

– увеличить объем самостоятельной и индивидуальной работы обучающихся;

– сделать урок максимально эффективным для учеников (больший объем разбирают по готовым заготовкам) и минимально трудоемким для учителя (проверка автоматически и заготовки можно изменять и использовать много раз).

Один из видов цифровых технологий: информационно-коммуникативные технологии (ИКТ)– это ЦТ, используемые для создания, передачи и распространения информации и оказания услуг (компьютерное оборудование, программное обеспечение, телефонные линии, сотовая связь,

электронная почта, сотовые и спутниковые технологии, сети беспроводной и кабельной связи, мультимедийные средства, Интернет).

Цифровизация школы – одно из ключевых направлений современной школы.

Мы должны учить по-новому, используя инновационные компьютерные и современные цифровые технологии.

Одной из задач школы является то, что мы должны научить школьников добывать знания самостоятельно, включая и интернет– технологии. А учитель умело направляет и корректирует деятельность учеников.

ЦОР на уроках – хорошие помощники учителя, они решают несколько задач, в том числе облегчают учащимся понимание и запоминание учебного материала, пробуждают у них интерес к изучаемым темам.

Цели использования электронных упражнений на уроках в начальной школе

– Создание мотивации.
– Повышение качества образования для всех.
– Удобно при дистанционном обучении.
– Экономия времени.
– Эффективность.

Использование ЦОР на уроках в начальных классах позволяет разнообразить формы работы, деятельность учащихся, активизировать внимание, повышает творческий потенциал личности. Построение схем, таблиц, презентаций позволяет экономить время, более эстетично оформить материал. Использование кроссвордов, иллюстраций, рисунков, ребусов, различных занимательных заданий, тестов, воспитывают интерес к уроку, делают его интереснее.

Презентация. Использовать их можно на различных этапах урока.

Популярен сайт Canva, который позволяет создавать любые виды презентаций прямо в браузере без установки какого-либо программного обеспечения на компьютер. Здесь одну презентацию одновременно могут делать несколько учеников. Онлайн тренажеры, **тесты** для закрепления различных правил. Тренажеры удобны тем, что с ними можно работать самостоятельно, без учителя, так как сразу показываются ошибки и напоминаются правила. На уроках обобщения и повторения целесообразно использовать интерактивные таблицы, схемы; они помогают систематизировать изученный материал. Удобно использовать их использовать и при объяснении нового материала. С помощью таблиц дети учатся анализировать языковые явления, делать выводы и обобщения, схематично представлять языковой материал. Таблицы помогают вспомнить орфограмму или пунктуацию. В отличие от печатных, электронные таблицы обладают повышенной наглядностью.

«Лернинг Аппс» – один из сервисов, достаточно продуктивный и лёгкий в использовании, – полностью бесплатный, позволяющий создавать интерактивные упражнения для проверки знаний. Он предоставляет возможность учителю и самим учащимся создавать интерактивные учебно-методические пособия. Все шаблоны от сервиса Лернинг Аппс можно наполнить своим содержанием. Для создания заданий не требуется никаких инструкций. Здесь можно создать свои задания различного типа (игры на развитие памяти, кроссворды, викторины с выбором правильного ответа, тесты, найти пару и установить соответствие).

Образовательная платформа **«ЯКласс»** дает возможность учителю закреплять теоретический материал и практические навыки. Ресурс можно использовать на любом этапе урока. Материалы платформы на уроке можно демонстрировать в формате готовой презентации. Это позволяет учащимся с легкостью переключаться с одного вида деятельности на другой, мобилизует внимание, учит сосредотачиваться на задаче, воспитывает самостоятельность. Сочетание интерактивных заданий и традиционного домашнего задания помогают учащимся усваивать знания, отрабатывать навыки в разных формах, что повышает качество обучения.

Для учеников начальных классов подойдёт платформа Учи.ру. Дети здесь с удовольствием выполняют карточки, тесты к урокам по пройденным темам. С пользой проходят различные олимпиады.

Справочно-информационный портал gramota.ru. Основной раздел использования – словари. Можно проверить написание слова, узнать его значение, историю.

В этом году сайт Единой коллекции цифровых образовательных ресурсов (www.school-collection.edu.ru). Здесь учитель может взять уже готовые презентации, видео к различным этапам урока.

Вывод

Цифровые образовательные ресурсы (электронные учебные пособия, тренажеры, интерактивные коллекции, словари, справочники) помогают учителю провести интересный урок, а учащимся успешно усвоить материал.

РАЗВИТИЕ КОГНИТИВНЫХ НАВЫКОВ С ИСПОЛЬЗОВАНИМ НЕЙРОУПРАЖНЕНИЙ НА УРОКАХ РИСОВАНИЯ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Шавалеева Камиля Ринатовна
МБОУ «Школа № 31» г. Казани
Учитель начальных классов

На сегодняшний день в условиях стремительного развития технологий и доступности информации особую значимость приобрело развитие когнитивных навыков у младших школьников. Так как именно в начальной школе формируется тот «фундамент», который определяет дальнейшее развитие личности

Рисование является эффективным инструментом развития когнитивных способностей, способствующим активизации творческого мышления, улучшению восприятия цвета, формы и пространства, а также развитию мелкой моторики, поэтому целью исследования стала разработка комплекса нейроупражнений для развития когнитивных навыков с помощью рисования в начальной школе и описание того, как эти упражнения влияют на развитие детей. На основе анализа научной литературы и требований ФГОС НОО, а также принципов реализации нейроупражнений в образовательном процессе (индивидуальный подход, последовательность, систематичность, разнообразие, сотрудничество с родителями), был разработан комплекс нейроупражнений для развития когнитивных навыков через рисование в начальной школе.

Данный комплекс направлен на формирование у детей умения учиться, развитие логического мышления, анализа, синтеза, классификации, обобщения, сравнения и установления причинно-следственных связей, что соответствует целям современного начального образования и потребностям общества в развитии конкурентоспособной личности. Уникальность комплекса заключается в его адаптивности и высокой заинтересованности детей. Интеграция нейроупражнений в уроки рисования не только развивает творческие способности, но и активизирует работу обоих полушарий мозга, улучшает межполушарное взаимодействие, тренирует внимание, память и мышление, развивает мелкую моторику

Проводимое экспериментальное исследование с учениками 1 классов подтверждает эффективность данного подхода. Использование нейроупражнений на уроках рисования в начальной школе является действенным инструментом формирования когнитивных навыков.

ТАНДЕМ УЧИТЕЛЬ – ПЕРВОКЛАССНИК. ПУТЬ ОТ СТРЕССА К УСПЕХУ

Качмашева Гузель Рафиковна
Мухаметзянова Алия Миннулловна
Сапаркина Елена Васильевна
Феоктистова Дарья Васильевна
МБОУ «Школа № 71» г. Казани
Учителя начальных классов

Период адаптации к школе – это важный и ответственный этап в жизни каждого первоклассника. Он оказывает значительное влияние на дальнейшее обучение и развитие ребенка.

Когда ребенок приходит в 1 класс, вокруг него происходят большие изменения: изменение среды, новое восприятие учебной деятельности, взаимодействие с педагогами и сверстниками. Ребенок получает стресс, так как сталкивается с новыми требованиями и правилами, которым нужно подчиняться.

Учитель играет ключевую роль в процессе адаптации первоклассника. Психологическая поддержка и внимание с его стороны играют одну из ключевых ролей в облегчении процесса адаптации для ребенка. Задача учителя не только обучать, но и создавать благоприятную среду для успешного вхождения ребенка в новую социальную и учебную реальность, поэтому важно, чтобы период адаптации школьника прошел успешно, так как это является залогом дальнейшего развития личности.

Опыт показывает, что далеко не все дети готовы к школьному обучению. Например, некоторые первоклассники испытывают трудности с учебной нагрузкой, что свидетельствует о низкой социальной адаптации. Это связано с тем, что у детей еще не успела сформироваться личность, способная следовать школьным правилам и нормам поведения. Поэтому требуется время для того, чтобы ребенок привык к учебному процессу и новым условиям.

Если по прошествии некоторого времени ребенок в школе ведет себя замкнуто, не обращается за помощью к учителям, становится рассеянным, теряет в весе и не усваивает материал на уроках, это может указывать на признаки школьной дезадаптации у детей младшего школьного возраста.

Успешная адаптация первоклассников к школе зависит от основных факторов, определяющих готовность ребёнка к школе: физической и социальной.

Физическая готовность подразумевает, наличие подходящего физического состояния для освоения образовательной программы НОО. Школа совместно с семьей первоклассника должны вести работу по его физической готовности. Для этого можно использовать различные формы работы, например, проведение классных часов про ЗОЖ, определение оптимального режима дня, труда и отдыха для каждого ребёнка; организация дней здоровья и спортивных соревнований; создание спортивного клуба с участием в мероприятиях, таких как «Папа, мама, я – спортивная семья» и «День здоровья», и др.

Социальная готовность – это уровень развития, который позволит ребёнку быть успешным не только в процессе учёбы, но и в общении со взрослыми и сверстниками, а также в осознании своей внутренней позиции.

Включение разнообразных методов и мероприятий может значительно помочь в этом. Вот некоторые из них: игровая деятельность (например, настольная игра «Соображарий».), сказкотерапия (чтение и обсуждение сказок, где главные герои сталкиваются с проблемами, аналогичными тем, с которыми может столкнуться ребёнок в школе), тематические мероприятия, которые фокусируются на важности психоэмоционального здоровья и поддержания сердца и ума в гармонии, индивидуальный подход, который поможет учесть индивидуальные особенности

ребенка (например, учителя могут провести беседу с учеником), игровые методы и формы для развития коммуникации с другими учащимися.

Также важно работать с родителями учеников, так как сотрудничество с родителями играет ключевую роль в процессе адаптации. Учитель должен вовлекать семьи в образовательный процесс, объяснять им, как они могут поддерживать своих детей.

Самым понятным и доступным способом поддержки первоклассников в период адаптации являются игры.

Игровая деятельность –позволяет детям проявить активность и самостоятельность, воображение, реализовать свои представления об окружающем. В период адаптации можно использовать следующие упражнения:

1 упражнение «Здравствуй!».

Цель: знакомство первоклассника со своими одноклассниками.

Ход: Дети садятся в круг. Во время игры используют мягкую игрушку. Учитель ловит взгляд одного из первоклассников и кидает игрушку со словами: «Здравствуй! А как тебя зовут?», затем учитель дает инструкцию: «Выбери любого в группе, кто тебе интересен, поймай его взгляд, перекинь ему мячик, поздоровайся и спроси, как его зовут». (В какой-то момент перекидывания мяча учитель уточняет инструкцию: «Старайтесь перекинуть мяч тому, кто еще не ловил его»).

2 упражнение: «Спасибо, друг мой, за прекрасный день!»

Цель: развить способность благодарить и выражать дружеские чувства. Это также является дружеским ритуалом окончания занятия.

Ход: Ученики встают в круг и один из учеников становится в центр, другой подходит к нему, пожимает руку и произносит: «Спасибо, друг мой, за прекрасный день!» Оба остаются в центре, по-прежнему держась за руки. Затем подходит третий ученик, берет за свободную руку первого либо второго ученика и говорит: «Спасибо, друг мой, за прекрасный день!». Таким образом, группа в центре круга постоянно увеличивается. Все держат друг друга за руки. Когда к группе присоединится последний участник, дети замыкают круг и завершают церемонию безмолвным крепким троекратным пожатием рук. Этим занятие и завершается.

3 упражнение: «Я положу в свой в портфель»

Цель: развитие памяти, закрепление знаний о школьных предметах.

Ход: Дети сидят или стоят в кругу. Первый ребенок говорит: «Я положу в свой портфель… (например, ручку)», следующий ребенок повторяет то, что назвали до него, и добавляет свой предмет (например, ручку, тетрадь).

Игры являются неотъемлемой частью адаптационного процесса первоклассников, помогая им наладить контакты, развивать необходимые навыки и повышать уровень комфорта в учебной среде.

Важно помнить, что уже с первого дня у детей появляется нужда в особом внимании со стороны учителей. Также при работе с детьми первого класса стоит учитывать такие качества, как невнимательность, раздражительность, быстрая рассеянность, неспособность контролировать свое поведение.

На основании изученной научно-педагогической литературы были составлены рекомендации учителю по работе и коррекции школьной дезадаптации детей в первом классе:

1. Использовать на уроках и во внеклассных занятиях разнообразные виды деятельности.
2. Постоянно наблюдать за действиями детей, играть с ними, советовать, что нужно делать, а что не стоит.
3. Устранить недостаточную подготовленность ребенка к школе, уделяя больше внимание развитию образного мышления. Это могут быть рисунки, конструирование, лепка, аппликация, мозаика.
4. К каждому ребенку нужно найти дифференцированный и индивидуальный подход.
5. Не сравнивать результаты слабых детей с сильными.

6. Помочь первокласснику найти свое хобби (например, записать его на кружок по шахматам).

7. Проводить индивидуальную работу с детьми, которые имеют трудности в адаптации.

8. Использовать игровые приемы и специальные развивающие игры.

9. Стараться находить новые и эффективные методы, приемы обучения, использовать метод сотрудничества и приемы дифференцированного обучения.

10. Нужно знать психологические особенности детей в период дезадаптации, потому что это поможет наиболее эффективно взаимодействовать с учащимися.

11. Уметь обговаривать с детьми причины возникновения ссор.

12. Правильно организовывать режим дня у первоклассников.

13. Организовывать в классе мероприятия по адаптации первоклассников к школе. С начала учебного года учитель должен иметь при себе план мероприятий для того, чтобы смягчить и ускорить процесс адаптации.

14. Учитель должен быть уверенным, а его тон мягким и тихим, так как это основа и неотъемлемый элемент его труда. Учитель – пример для своего ученика и поэтому он должен быть уверенным в своих действиях, не должен кричать на детей.

Это аспект важен для того, чтобы первоклассник чувствовал себя комфортно при адаптации к школе.

В заключение, можно отметить, что роль учителя в адаптации первоклассников к школьной жизни является многофункциональной и требует от педагогов не только профессиональных знаний, но и эмоциональной емкости, терпения и креативности. Поддержка учителя может существенно повлиять на успех адаптации и, как следствие, на дальнейшее обучение и развитие ребенка.

ПРИМЕНЕНИЕ ИНТЕРАКТИВНЫХ МЕТОДОВ И ФОРМ ОБУЧЕНИЯ НА УРОКЕ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Терехина Оксана Яковлевна
МБОУ «Школа № 71» г. Казани
Учитель начальных классов

Интерактивные методы обучения в начальной школе позволяют детям активно участвовать в процессе обучения, развивать не только знания, но и навыки коммуникации, критического мышления и творческого подхода.

Это форма организации образовательной деятельности реализуется в форме совместной деятельности, где каждый участник вступает во взаимодействие с другими, получает новый сведения, отвечает на вопросы, моделирует различные ситуации, оценивает свои действия и действия других участников, погружается в атмосферу делового сотрудничества для разрешения поставленных вопросов и проблем.

Интерактивные технологии позволяют детям активно участвовать в процессе обучения. Ученики могут задавать вопросы, обсуждать тему с товарищами, принимать решения и применять полученные знания на практике.

Интерактивные методы способствуют более глубокому усвоению материала. Дети лучше запоминают новую информацию, так как лучше понимают учебный материал и применяют его на практике.

Использование интерактивных технологий улучшает коммуникативные навыки учащихся. Работа в группах, обсуждение заданий, обмен мнениями помогают детям научиться слушать друг друга, выражать свои мысли и аргументировать свою точку зрения.

Интерактивные игры влияют на психологический климат на уроке. Урок перестаёт быть скучным, между учеником и учителем появляются новые отношения.

Интерактивные игры помогают индивидуализировать обучение, учитывая разнообразие потребностей и стилей обучения учеников.

Некоторые примеры интерактивного обучения: мозговой штурм, дебаты, презентации, микрофон, аквариум, кейс-метод.

Внедрение интерактивности на уроках начальной школы помогает создать позитивную образовательную среду, в которой дети могут развиваться не только интеллектуально, но и социально.

Введение в свои уроки интерактивных игр, позволяет подготовить обучающегося, который будет способен к самостоятельному принятию решений, к выражению и аргументированному ответу, отстаиванию своей точки зрения. Высоких результатов в обучении можно достигнуть благодаря использованию специализированных форм и методов организации учебного процесса. Чтобы достичь хорошего результата нужно рационально применять комбинацию методов и форм.

ИНКЛЮЗИВНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ: ОПЫТ, ПРОБЛЕМЫ, ПЕРСПЕКТИВЫ

БУКТРЕЙЛЕР КАК ИННОВАЦИОННОЕ СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ ИНТЕРЕСА ДЕТЕЙ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА С ОВЗ (ЗПР) К ЧТЕНИЮ КНИГ

Галеева Альбина Фаритовна
МБОУ «Школа № 25»
Ново-Савиновского района г. Казани
Учитель начальных классов

Введение

Одним из основных направлений федерального государственного образовательного стандарта является гарантия доступности и равных возможностей получения полноценного образования детьми с ОВЗ. Из этого следует, что дети ОВЗ должны быть обеспечены специальными условиями для развития и обучения. Педагоги, развивая умственные способности детей с ОВЗ прикладывают максимум усилий. Важнейшей целью коррекционной работы с детьми с ОВЗ оказание психолого-педагогической помощи. А также поиск новых технологий в помощь для успешного освоения образовательной программы.

На сегодняшний день все больше и больше появляется детей ЗПР. Чтение художественной литературы имеет коррекционную направленность, так как стимулирует овладение детьми словесной речью, развитие языковой способности, речевой деятельности. Одной из отличительных особенностей, характеризующих детей ОВЗ (ЗПР), является то, что они не хотят и не умеют слушать сказки, рассказы и т. д. Наблюдается «дефицит» уважительного отношения к собеседнику или просто к постороннему человеку: необязательно здороваться с соседом, можно не благодарить за оказанную услугу, перебивать. Это усугубляется и тем, что современные дети и родители всё чаще проводят своё время за компьютерными играми и просмотром телепередач, и всё реже берут в руки книгу.

Как часто мы видим детей в гаджетах, и как редко они просят родителей почитать нам книгу. И еще реже родители реагируют на эти просьбы и реально читают книги.

Актуальность

Современные дети живут и развиваются в эпоху информатизации. В условиях быстро меняющейся жизни от человека требуется не только владение знаниями, но и в первую очередь умение добывать эти знания самому. К сожалению, многие выбирают книгу по обложке, по наличию в ней красочных картинок. И очень часто происходит так, что содержание книги не соответствует ее оформлению. Так что же может помочь современному ребенку не разочароваться в выбранной книге?

В наши дни существует реальная проблема современных детей – замена реальной природы виртуальной.

И возник вопрос… А можно ли пробудить интерес к чтению детей младшего школьного возраста и для этого использовать компьютеры и новые технологии? Конечно можно, ведь интернет и компьютерные технологии создают дополнительные возможности для творческого самовыражения.

Цель

Целью таких роликов является повышение читательской активности детей ОВЗ(ЗПР) младшего школьного возраста.

Для достижения целей были поставили следующие **задачи**:

- познакомиться с понятием буктрейлер, историей появления;

- рассмотреть виды буктрейлеров;
- изучить читательскую активность детей
- создать буктрейлер по экспериментально проверить степень влияния буктрейлера на повышение читательской.

Буктрейлер

Сравнительно новым способом рекламы художественных произведений стали буктрейлеры, представляющие собой небольшие рекламные видеоролики, основная цель которых – заинтересовать читателя, побудить его к прочтению книги.

«Википедия» определяет трейлер как «небольшой видеоролик, состоящий из кратких и обычно наиболее зрелищных фрагментов фильма, используемый для анонсирования или рекламы этого фильма». Заменив в этом определении фильм на книгу, получим вывод, что буктрейлер представляет собой видеокомпозицию, составленную из экранизированных эпизодов литературного произведения. Однако в реальной практике далеко не всегда так.

Сюжет ролика должен быть кратким и информативным. Для создания буктрейлера используют различные техники: слайд-шоу, рисованная анимация, пластилиновая мультипликация, игровое кино и т.д. Буктрейлер, как справедливо считает Т.М. Плохотник, «верный способ представить книгу миру, приоткрыв сюжет и показав героев и самые яркие фрагменты» Каждый создатель буктрейлера излагает свою идею. В одном случае буктрейлер может пересказывать сюжет книги, в другом – представлять интригу, не раскрывающую содержания, включать авторские высказывания, чтение фрагментов произведения, демонстрировать иллюстрации, имеющиеся в издании. Куратор Всероссийского конкурса буктрейлеров Александр Архангельский считает, что буктрейлер «рассказывает свою историю про книгу, а не копирует историю, рассказанную в книге»

В ролике длиной около трех минут информацию о книге надо подать так, чтобы сразу захотелось её прочитать. Это касается именно детей ЗПР. В целом это должно быть похоже на видео аннотацию к изданию.

Буктрейлер не является экранизацией книги. Буктрейлер делает книгу объемной, она перестает быть плоской. Это новый жанр, требующий переосмысления всех вещей, это цельная миниатюра, имеющая свою интригу и сюжет. На сегодняшний день буктрейлеры активно входят в повседневную жизнь. Буктрейлеры могут быть посвящены какому – либо автору, серии книг или даже какой-нибудь теме, дате, например, краеведению, юбилею писателя. Также возможно создание буктрейлеров о книжных выставках библиотеки или о самой библиотеке. Соединение смысловой нагрузки с простотой восприятия визуальной информации особенно эффективно в пропаганде книги и чтения.

Общие принципы создания буктрейлера:

1. Средний интервал ролика – до 3 минут.

2. Для детей ЗПР желательно соблюдать единообразие иллюстраций: если рисованные иллюстрации – значит рисованные, если аниме – значит аниме, если фото – значит фото. При этом желательно соблюдать стилистику музыки и видеоряда.

3. Ролик должен интриговать.

Для этого важно подбирать не только яркие и эффектные картинки. Не стоит пересказывать смысл произведения.

4. Акцент на качество и простоту.

Аудиотрек должен быть качественным, без шумовых эффектов и с одним уровнем громкости. Иллюстрации должны быть четкими и без чужеродных элементов.

5. Шрифт должен быть разборчивым и читабельным. Для создания буктрейлера можно использовать любой видео редактор.

Читательская активность детей

Книга должна войти в мир ребенка как можно раньше, обогатить этот мир, сделать его интересным, полным необычайных открытий. Ребенок должен любить книгу, тянуться к ней,

воспринимать общение с ней как праздник Не случайно, знакомство с книжной культурой, детской литературой для детей ЗПР дает развитие ценностно-смыслового восприятия и понимания на слух произведений искусства, в том числе словесного искусства; стимулирование сопереживания персонажам художественных произведений; реализацию самостоятельной творческой активности детей.

Интерес к чтению у детей проявляется по-разному. Но у детей ЗПР он может отсутствовать из за особенностей развития. Одной из самых важных составляющих интереса к произведению Т. Д. Полозова считает наличие тайны, магии. Для детей ЗПР сам сюжет должен быть оригинальным. Необходимо возбуждать любопытство детей ЗПР, способствовать активности восприятия, воображения, реакцию на поступок, на действия героев.

Просмотр буктрейлера к произведениям художественной литературы положительно влияет на повышение читательской активности учащихся ОВЗ (ЗПР).

Повышение интереса детей ЗПР к хорошей и нужной книге зависит от каждого из нас, и все мы должны прилагать усилия к тому, чтобы эти дети научились читать и читали. Ведь иногда учащимся очень тяжело дается чтение, не говоря уже о понимании прочитанного. Очень многое нужно сделать, чтобы вернуть книге её прежнюю роль источника знаний, друга, помогающего познать себя и окружающий мир, делающего человека добрее.

ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ПРЕОДОЛЕНИЯ ПРОБЛЕМ В ОБЛАСТИ ФОРМИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНО-КОММУНИКАТИВНЫХ НАВЫКОВ В РАМКАХ ИНКЛЮЗИВНОГО ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Гилязова Илюза Ильдусовна
Ахметзянова Фарида Сафуановна
МБДОУ «Детский сад № 132» г. Казани
Воспитатели

1. Инклюзия в образовании: Современная система образования ставит перед собой цель обеспечить равноправие всех детей в обучении, независимо от их физического или психического состояния. Это требует разработки специальных методик и подходов, направленных на адаптацию образовательного процесса для детей с ОВЗ.

2. Роль дошкольного образования: Дошкольный возраст особенно важен для социальной адаптации детей, поскольку именно в этот период закладываются основы межличностного взаимодействия и формируются первые социальные навыки. Социализация помогает детям научиться взаимодействовать с окружающими людьми и миром.

3. Социально-коммуникативное развитие: Это один из ключевых аспектов успешного включения детей с ОВЗ в общество. Оно подразумевает освоение ребенком норм и правил общения, развитие эмпатии, способности понимать и оценивать поведение окружающих людей, а также формировать свою собственную позицию в социальных отношениях.

4. Цели и задачи социально-коммуникативного развития:

– Формирование умения взаимодействовать с разными социальными группами (взрослые, сверстники);

– Развитие осознанной оценки своего места в обществе;

– Освоение общественных норм и ценностей.

5. Организация среды для социально-коммуникативного развития: Для эффективного социально-коммуникативного развития необходима специально подготовленная образовательная среда, которая учитывает особенности каждого ребенка и создает условия для их полноценного участия в жизни коллектива.

6. Методическое обеспечение: Современные подходы к образованию требуют разработки новых методов и технологий, которые позволят эффективно интегрировать детей с ОВЗ в образовательный процесс, обеспечивая их полноценное участие и развитие.

7. Актуальные проблемы и выводы: Проблема приобщения детей с ОВЗ к социальному миру и формированию ценностей остается актуальной. Необходимо продолжать работу над созданием условий, способствующих социализации и интеграции таких детей в образовательные процессы.

ИНКЛЮЗИВНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ

Шамсутдинова Гульшат Рустамовна
МБОУ «Лицей № 188» г. Казани
Учитель-дефектолог
Карсакова Елена Борисовна
МБОУ «Лицей № 188» г. Казани
Заместитель директора
по учебной работе с детьми с ОВЗ

Инклюзивное образование представляет собой подход, при котором все дети, независимо от своих индивидуальных возможностей и отличий, получают образование в одной образовательной среде. Этот подход основывается на принципах равенства, уважения и признания прав каждого учащегося. В последние десятилетия инклюзивное образование приобретает все большую популярность во многих странах мира, однако его реализация сталкивается с рядом проблем и требует дальнейших исследований и развития.

Одним из ключевых аспектов инклюзивного образования является его основа в международных правах человека. Конвенция о правах инвалидов, принятая в 2006 году, подчеркивает важность доступа к образованию для всех людей, включая тех, кто имеет ограниченные возможности. В России, как и в других странах, концепция инклюзивного образования постепенно внедряется в систему образования. Однако на практике существует множество барьеров, которые мешают реализации этой идеи.

Основные проблемы инклюзивного образования в России можно разделить на несколько категорий. Первая категория касается физической доступности. Многие учебные заведения не оборудованы должным образом для учащихся с ограниченными возможностями передвижения. Это вызывает серьезные трудности для учеников, которые нуждаются в особых условиях для обучения.

Вторая важная проблема заключается в неподготовленности педагогов. Часто учителя не обладают необходимыми навыками и знаниями для работы с детьми с различными потребностями. Это может привести к неэффективному обучению и ослаблению мотивации учащихся. Также необходимо понимать, что инклюзивное образование требует изменения подходов к обучению и воспитанию, что не всегда легко усваивается традиционной системой образования.

Третья серьезная проблема заключается в недостаточном информационном обеспечении и осведомленности родителей, детей и самих педагогов об инклюзивных практиках. Недостаток информации может приводить к стереотипам и предвзятости в отношении детей с ограниченными возможностями, что усугубляет их положение в образовательном процессе.

Тем не менее, несмотря на существующие сложности, инклюзивное образование имеет множество положительных аспектов и перспектив. Во-первых, такой подход способствует формированию толерантного общества, где разные люди могут гармонично сосуществовать и взаимодействовать. Во-вторых, инклюзия позволяет детям с особенностями развития развивать социальные навыки, общаться со сверстниками и адаптироваться к жизни в социуме, что крайне важно для их личностного роста.

Постепенно появляются успешные примеры внедрения инклюзивного образования, которые могут послужить основой для его дальнейшего распространения. Важно поддерживать инициативы, направленные на обучение педагогов, улучшение инфраструктуры школ и создание адаптированных учебных материалов.

Перспективы инклюзивного образования видятся в создании комплексной системы, которая учитывает индивидуальные особенности учеников. Это может включать в себя индивидуальные образовательные планы, интердисциплинарное сотрудничество между специалистами и повышение общей грамотности общества в вопросах инклюзии.

В заключение, инклюзивное образование – это не просто тренд, а необходимость современного общества. Его реализация требует усилий со стороны государства, образовательных учреждений, семей и сообщества в целом. Только совместными усилиями мы сможем создать условия, в которых каждый ребенок сможет развиваться и достигать своего потенциала, независимо от своих особенностей.

ЭЛЕКТРОННЫЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ РЕСУРСЫ В КОРРЕКЦИОННОЙ РАБОТЕ УЧИТЕЛЯ-ЛОГОПЕДА, КАК ИНСТРУМЕНТ ПОВЫШЕНИЯ МОТИВАЦИИ К ОБУЧЕНИЮ

Мухамадуллина Земфира Зифаровна
МАДОУ «Детский сад № 145» г. Казани
Учитель-логопед

Мы живем в век информации. Компьютеризация проникла практически во все сферы жизни и деятельности современного человека. Научно-технический прогресс диктует новые требования к содержанию и организации образовательного процесса. Появились новые технологии и средства информатизации, которые благодаря приоритетному национальному проекту «Образование» активно проникли в образовательные учреждения. В соответствии с законом «Об образовании в Российской Федерации» дошкольное образование, которое является одним из уровней общего образования, должно соответствовать современным требованиям, предъявляемым к реализации образовательного процесса. Поэтому информатизация в детском саду стала необходимой реальностью.

Кроме того, особенности развития современных детей отличаются от развития их сверстников прошлого века. Им не интересно просто повторять за логопедом слова и предложения, рассматривать статичные картинки в книгах. Поэтому в работе с современными детьми требуются современные подходы в воспитании, коррекции и развитии. Чтобы заинтересовать их, мотивировать к обучению, сделать его осознанным, нужны нестандартные подходы. Одним из таких подходов является использование в образовательном процессе электронных образовательных ресурсов (ЭОР).

Установлено, что при соответствующем подходе многие направления, задачи и содержание воспитательно-образовательной работы с детьми могут быть обеспечены развивающими компьютерными играми. (Письмо МО РФ от 25.05.2001 г. № 753/23–16 Об информатизации системы дошкольного образования в России)

В основу использования ИКТ в отечественной педагогике положены базовые психолого-педагогические и методологические положения, разработанные Л. С. Выготским, П. Я. Гальпериным, В. В. Давыдовым, А. В. Запорожцем, А. Н. Леонтьевым, А. Р. Лурия, Д. Б. Элькониным и др. Отечественные и зарубежные исследования по использованию компьютера в коррекционно – образовательном процессе убедительно доказывают не только возможность и целесообразность этого, но и особую роль компьютера в развитии интеллекта, речи и в целом, личности ребенка (С.Новоселова, Г.Петку, И. Пашелите, С.Пейперт, Б.Хантер и др.).

Цель использования ЭОР является повышение мотивации воспитанников и в следствии этого качества коррекционно-развивающей работы учителя-логопеда.

Вытекающие из данной цели задачи:

- Повышения мотивации дошкольников с речевыми нарушениями к логопедическим занятиям и обучению в целом;
- расширение кругозора дошкольников с нарушениями речи, развитие их познавательных процессов;
- повышение эффективности усвоения материала детьми *(за счет образного типа информации, понятного детям и значительно улучшающего восприятие информации, что реализует принцип наглядности и доступности материала);*
- повышение скорости запоминания *(включаются три вида памяти детей: зрительная, слуховая, моторная)*;
- активизация и развитие высших психических функций, мелкой моторики рук;
- формирование теоретического, творческого и рефлексивного мышления воспитанников, повышение их интеллектуально-творческого развития;
- подготовка детей к миру, построенному на цифровых технологиях;
- внедрение компьютерных технологий в разные аспекты работы логопеда

Преимущества использования ЭОР:

✓ информационная емкость;
✓ компактность;
✓ доступность;
✓ наглядность;
✓ эмоциональная привлекательность;
✓ мобильность;
✓ многофункциональность;
✓ игровая форма преподнесения материала

В своей работе я использую игры сайта «Мерсибо». Но т.к. подписка на эти игры очень дорогая и необходим доступ к интернету, флешки с играми тоже не дешевые. Я решила научиться создавать свои флеш-игры. Мной разработаны игры практически по всем разделам коррекционной работы (фонетика, фонематика, лексика, грамматика, связная речь). Они привлекли внимание детей, им нравится в них играть и развивать свои речевые способности.

В результате использование интерактивных развивающих игр и презентаций позволило:

✓ привлечь пассивных детей к активной деятельности;
✓ сделать занятия более наглядными, интенсивными;
✓ активизировать познавательный интерес детей;
✓ активизировать мыслительные процессы (анализ, синтез и др.);
✓ реализовать личностно-ориентированные, дифференцированные подходы в образовательной деятельности.
✓ способствовало более тесной взаимосвязи учителя-логопеда и детей.

С некоторыми из моих авторских игр я хотела бы вас сегодня познакомить.

Первая игра направлена на автоматизацию изолированного звука Ш и звука Ш в слогах. Называется она «Песенка Змеи». Пока змейка проползает от кустика к кустику, ребенок произносит сначала изолированно звук Ш, затем соединяет его с гласными звуками в слоги. Аналогичная игра на закрепление изолированного звука Л и звука Л в слогах – «Кораблик и самолетик». Пока кораблик плывет до островка, ребенок произносит звук Л. Затем кораблик плывет к острову А, ребенок соединяет звук Л со звуком А, аналогично соединяем с другими гласными. Также играем с самолетиком, который пролетает над островом. Следующие две игры направлены на развитие лексико-грамматического строя речи. Первая игра «Дикие животные». Начинается она с отгадывания загадок о диких животных. По мере отгадывания

загадок, появляется изображение отгаданного животного. Когда все загадки разгаданы ребенок получает деталь пазла, который должен собраться в конце игры. Нажимая на изображения домика, мы возвращаемся к выбору следующей игры. «Помоги малышу найти свою маму». При правильном выборе на слайде появляется мама и детеныш, над ними светит солнышко и голос говорит «Молодец», если не правильно, то появляется озадаченный смайлик и просит попробовать еще раз. После того, как ребенок найдет всем малышам мам, он получает следующий элемент пазла и выбирает следующую игру. Игра «Один-много». Ребенок проигрывает ее со всеми животными и получает пазл. Следующая игра «Кто спрятался?» За елочкой прячутся животные, видны только их хвосты, нужно догадаться кто спрятался за елочкой и правильно называть притяжательные прилагательные. «Это беличий хвост. За елкой пряталась белка и т.д. Когда ребенок правильно отгадает, кто же прятался за елками, он получает очередной элемент пазла и переходит к выбору следующей игры. Игра «Кто в домике живет?» На экране жилище дикого животного, ребенок должен назвать животное, которое в нем живет и название его жилища. За выполненные задания ребенок получает очередной пазл. И последняя игра «Угости животных». Ребенку предлагается выбрать то, чем питается представленное на слайде животное. Если ребенок выбирает правильно, то этот предмет передвигается к животному, если же не верно, то предмет просто покачивается. По завершению этой игры ребенок получает последний элемент пазла. Пазл сложился, с ним можно поиграть в игру на внимание, например, найди на картинке зайчат или сосчитай поросят кабана, волчат и т.д. закончив игру ребенок может получить грамоту «Знаток диких животных». Пройдя по QR-коду, можно скачать и распечатать грамоту. И еще одна игра, которую я хочу предложить вашему вниманию – это игра «Зимующие птицы».

Героем данной игры является Мудрая сова, которая предлагает детям выполнить ее задания.

Первое задание – это отгадывание загадок. По мере отгадывания на экране появляются изображения птиц.

Далее выделение 4-го лишнего. Если ребенок правильно выбирает птицу, то она «улетает». Если не правильно – то появляется Мудрая сова с надписью «Попробуй еще раз».

Затем, наверное, самое интересное задание. Дети слушают голоса птиц и составляют словосочетания, например, воробей чирикает, сова ухает и т.д.

Работая над этим заданием, я старалась подобрать реалистичные звуки. Думаю, мне это удалось, потому что, когда я включала голоса птиц, моя кошка бежала к окну и искала, кто же там каркает или чирикает.

Еще одно задание, которое привлекает детей движением, динамичностью. «Сколько птиц прилетело на кормушку?»

Появляется слайд с изображением кормушки, затем по одной на кормушку «прилетают» птицы, дети составляют предложения: «На кормушку прилетела одна синичка. На кормушку прилетело две синички и т.д.

Далее предлагается зашумленный фон в виде заснеженной картинки. Нужно сосчитать снегирей, сидящих на рябине.

Игра на развитие внимания очень нравится детям, они с удовольствием в нее играют, просят ее повторить. Дети рассматривают картинку, затем закрывают глаза, в это время улетает одна птичка. Дети открывают глаза и называют птицу, которая улетела.

И последнее задание, игра «Наоборот» упражняем детей в подборе антонимов.

В заключении, хочу сказать, что эти игры могут использовать как воспитатели и педагоги, так и родители дома, при закреплении пройденной темы.

СӘЛАМӘТЛЕК МӨМКИНЛЕКЛӘРЕ ЧИКЛӘНГӘН БАЛАЛАРНЫҢ ЭМОЦИОНАЛЬ-ИХТЫЯР ХАЛӘТЕН КОРРЕКЦИЯЛӘҮ ӨЧЕН ИЗОТЕРАПИЯ МЕТОДЫН КУЛЛАНУ

Сәләхиева Әнисә Котдусовна
ДБГБУ «Сәламәтлек мөмкинлекләре чикләнгән балалар өчен Курсабаш мәктәп – интернаты»
Укытучы-дефектолог

Бүгенге көндә сәламәтлек мөмкинлекләре чикләнгән балаларның эмоциональ-ихтыяр халәте үзенчәлекләренә бәйле мәсьәләләр педагогика һәм психологиянең актуаль проблемаларының берсе булып тора. Әлеге проблеманы өйрәну һәм чишү өстендә Л. С. Выготский, М. С. Лебединский, А. Н. Леонтьев, В. Н. Мясищев, И. М. Соловьев кебек галимнәр күп көч куйганнар.

Мәсәлән, Л. В. Выготский үз хезмәтләрендә баланы тәрбияләү процессында алган белем һәм күнекмәләрне үзләштерү сыйфатының, аның кешеләргә һәм әйләнә-тирә мохиткә эмоциональ мөнәсәбәтеннән бәйле булуын билгеләп үтә.

Әлеге балаларда эмоциональ – ихтыяр көче кимчелекләрен төзәтү өчен педагогик һәм психологик йогынтыларның берләшкән системасы кулланыла: баланың тиз аручанлыгы исәпкә алынырга, гаиләдә һәм мәктәптә тыныч, уңай атмосфера булдырырга, баланың танып белүгә карашын, кызыксынучанлыгын үстерү өстендә эш алынып барырга. Иң мөһиме, башланган эш ярты юлда калмасын, бала үз эшчәнлегенен нэтиҗәсен күрергә, эшнең мөһимлеген аңларга тиеш.

«Сәламәтлек мөмкинлекләре чикләнгән балаларның эмоциональ-ихтыяр халәтен коррекцияләү өчен изотерапия методын куллану» дигән фәнни – тикшеренү эшен башкарырга булдым. Әлеге эш 2023 елның сентябрендә башлады. Балаларның контроль төркеме итеп Саба муниципаль районы дәүләт бюджет гомуми белем учреждениесе «Сәламәтлек мөмкинлекләре чикләнгән балалар өчен Курсабаш мәктәп –интернаты»ның 7 «Б» классы укучыларын сайладым.

Эзләнү эшенең актуальлеге

Изотерапия арт-терапиянең иң киң таралган төрләренең берсе һәм сәламәтлек мөмкинлекләре чикләнгән балаларның эмоциональ-ихтыяр халәте төзәтүнең актуаль чарасы булып тора. Изотерапия әлеге балаларының борчылу хисен, агрессиясен һәм эмоциональ киеренкелеген бетерә, хис-тойгыларын ирекккә чыгарга ярдәм итә, куркуларыннан арындыра, психик киеренкелекне бетерә, үзбәяләүне арттыра, коммуникатив күнекмәләр формалаштыра. Уртак эшчәнлек барышында педагог бала белән тыгыз элемтәгә керә, ышанычлы мөнәсәбәтләр урнаша.

Тикшеренү эшенең максаты һәм бурычлары

Тикшеренү эшенең **максаты** – сәламәтлек мөмкинлекләре чикләнгән балаларның эмоциональ-ихтыяр көчен коррекцияләү өчен изотерапия методын куллану.

Бурычлары:

– Сәламәтлек мөмкинлекләре чикләнгән балаларның эмоциональ-ихтыяр көчен коррекцияләү өстендә эшләү өчен изотерапиянең әһәмиятен ачыклау, теория һәм аның практик кулланылышын өйрәну;

– укучыларның эмоциональ халәтен һәм коммуникатив күнекмәләрен ачыклау өчен диагностика уткәрү;

– Һәр укучының индивидуаль үзенчәлекләрен исәпкә алып, изотерапия техникасын сайлап алу;

– коррекцион үсеш эше буенча изотерапия алымнары кулланылган дәрес эшкәртмәләре төзү һәм үткәрү;

– укучыларга кабат диагностика үткәрү, нәтиҗә ясау;

Тикшеренү эшенең этаплары

1. Әзерлек этабы – 2023 ел сентябрь-октябрь айлары
2. Төп этап – 2023 ел ноябрь-декабрь, 2024 ел январь –ноябрь айлары
3. Йомгаклау этабы – 2024 ел декабрь ае

Әзерлек этабы

Әзерлек этабында балаларның эмциональ – ихтыяр халәтен ачыклау өчен төрле методлар өйрәнелде һәм әлеге төркем балалар өчен уңай, туры килә торганнары сайлап алынды. Баларның сөйләм теле тулысынча формалашмаганлыгы, интеллектуаль өлкәдә җитәрлек дәрәҗәдә үсеш алмаганлыклары, психикаларының тотрыклы булмавы исәпкә алынды.

1. «Лесенка» В. Ф. Щур методикасы. Укучыларның үзбәяләү дәрәҗәсен билгеләү.

Нәтиҗә: 8 «Б» сыйныф балаларының үз-үзеңне бәяләү дәрәҗәсе түбән.

2. «Не подглядывай» И. В. Дубровин методикасы. Ихтыяр көчен ачыкларга мөмкинлек бирә.

Нәтиҗә: балаларның ихтыяр көчен коррекцияләү өстендә эш алып барырга кирәк.

3. Баланың гомуми эмоциональ халәтен ачыклау өчен ачык анкета үткәрү.

Анкета нәтиҗәләре буенча барлык балаларның эмоциональ халәтләре начар булуы күзәтелә.

Төп этап

Сәламәтлек мөмкинлекләре чикләнгән балаларның эмоциональ-ихтыяр халәтен коррекцияләүдә изотерапия алымын куллану дәрестән тыш эшчәнлек формасында атнага бер тапкыр үткәрелде.. Балаларның эмоциональ халәтен коррекцияләү, үсешләре өчен традицион булмаган изотерапия техникалары кулланылды. (Кушымта 2), (Кушымта 3)

Йомгаклау этабы

Йомгаклау этабы сәламәтлек мөмкинлекләре чикләнгән балаларның эмоциональ-ихтыяр халәтен коррекцияләүдә изотерапия алымын куллануның йогынтысын ачыклау өчен контроль диагностика һәм нәтиҗәләр ясауны берләштерә. Контроль диагностика беренчел тикшеренүдә кулланылган психодиагностик методлар ярдәмендә үткәрелде.

Контроль диагностика анализлары һәм нәтиҗәләре

1. «Лесенка» В. Ф. Щур методикасы буенча үткәрелгән диагностика контроль нәтиҗәләре.

Барлык балаларның да үзбәяләү дәрәҗәсе күрсәткечләрендә уңай динамика күзәтелде.

2. «Не подглядывай» И. В. Дубровин методикасы буенча үткәрелгән контроль диагностика нәтиҗәләре.

Кызганычка каршы, контроль тикшерү нәтиҗәләре буенча, коррекцион эштән соң барлык балаларның ихтыяр көче дәрәҗәсе үсешендә уңай динамика күзәтелмәде.

3. Балаларның гомуми эмоциональ-ихтыяр халәтен тикшерүнең контроль анкетасы нәтиҗәләре

Балаларның эмоциональ-ихтыяр халәтендә уңай динамика бар, ләкин җитәрлек дәрәҗәдә түгел. Мөгаен, әлеге балаларның эмоциональ-ихтыяр өлкәсен яхшырту буенча коррекцион эш алып бару өчен күбрәк вакыт таләпителәдер.

Тикшеренү эшенә йомгак һәм нәтиҗә

Нәтиҗә: Изотерапия методы ярдәмендә сәламәтлек мөмкинлекләре чикләнгән балаларның эмоциональ өлкәсен коррекцияләргә, ихтыяр көчен арттырырга, хәтерне, фикерләү сәләтен үстерергә мөмкин.

КОМПЛЕКСНЫЙ НЕЙРОПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД В ПРАКТИКЕ ДЛЯ ДЕТЕЙ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ С ОГРАНИЧЕННЫМИВОЗМОЖНОСТЯМИ ЗДОРОВЬЯ ЗПР С ЭЛЕМЕНТАМИ МУЗЫКОТЕРАПИИ (С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ЖИВОГО ЗВУЧАНИЯ СКРИПКИ)

Тазетдинова Ильсия Наилевна
МБОУ «Основная общеобразовательная школа № 25»
Ново-Савиновского района г. Казани
Педагог-психолог, младший воспитатель
(Музыкальное сопровождение инструмент скрипка)

В настоящее время все больше педагогов делают акцент на воспитание и обучение детей с особыми образовательными потребностями, используя нетрадиционные методы обучения. Но базовыми, безусловно, являются традиционные педагогические методы. Нетрадиционные методы просты, доступны, не очень высокая цена материалов, не имеют возрастных границ, а личностно-ориентированный подход в работе с ребенком с особыми образовательными потребностями, способствует выбору более подходящих приемов именно для этого ребенка. Для более эффективной коррекционной работы с ребенком нетрадиционные методы используются в комплексе с традиционными методами образования. При комплексной работе у ребенка лучше развивается внимание и память, повышается работоспособность, снижается уровень утомляемости, улучшается коммуникативная функция.

В методической разработке представлено занятие, в процессе которого учащиеся знакомятся с удивительном миром мхов, их биологическими особенностями, ролью в природе и жизни человека. Знания даются в интересной и занимательной форме. В процессе занятия учащиеся самостоятельно ищут ответы с помощью поисковой и исследовательской деятельности.

Я, как педагог-психолог, разрабатываю занятия таким образом, чтобы задействовать и активизировать, как можно больше точек на одном занятии с ребенком. Первой частью занятия является исследовательской деятельностью.

Учащиеся знакомство с удивительным биологическим объектом – мох.

Образовательные задачи:

1. Познакомить учащихся с понятием мох.
2. Рассмотреть биологические особенности мхов.
3. Рассказать о роли мхов в природе и для человека.

Развивающие задачи:

1. Научить учащихся отличать мхи от других представителей растений.
2. Воспитательные задачи:
3.Воспитывать у учащихся бережное отношение к мхам.

Оборудование: ноутбук и проектор, презентация, набор корточек-заданий, образцы мхов.

Вторая часть занятия практическая: Ребята

Чем потребуется вооружиться, если вы задумались как сделать картину из мха?

1. Первое и самое главное, без чего не состоится ваша картина – стабилизированный мох. Какой выбрать – зависит только от вас и ваших желаний. У нас можно приобрести все три вида: ягель, кочку, пластовой мох.

2. Мох купили. Теперь нужно его куда-то прикрепить. В качестве основания изделия рекомендуем брать жесткую основу: ДВП, фанеру, ОСП. Если основание будет мягким (например пробковое), мох будет не закрепить. Рамки, если она необходима. Можно взять рамку любого размера и формы (круг, овал, квадрат, многоугольник)

3. Вместо клея мы использовали пластилин. Он подойдет как для мха, так и для бусин, бисера, ракушек, свечек и готовую рамку (или без рамки просто на подложку) При желании – можно добавить поверх мха различные украшения (бабочки, цветы, бусины и т.д). Ребята включают свою воображение на разные темы: у нас получилась морская тема. Организуя такую деятельность мы развиваем познавательный процесс детей к природе, детям обеспечена работа с природным материалом – мхом. Интеграция экологического материала с другими образовательными областями обогащает эмоциональный опыт учащихся.

Педагогу-психологу, работающему с детьми ОВЗ, важно придерживаться нейропсихологического подхода как условия здоровьесбережения таких детей. Применение такой системы с нейрокоррекционным воздействием, может оказать положительное влияние на формирование мозговых процессов детей ОВЗ, при условии правильной организации этой технологии. Такой подход поспособствует достижению возрастных нормативов в общем психическом развитии.

Проблема нестабильного психоэмоционального фона, повышенная тревожность у учащихся с ограниченными возможностями здоровья в коллективе и поиск эффективного его решения являются особенно актуальными в условиях реальной ситуации в образовательной среде. В арсенале каждого педагога-психолога должно быть множество различных методов, техник, приемов по снижению психоэмоционального напряжения, так как никогда не знаешь, что применить именно к этому коллективу. Каждый коллектив индивидуален и неповторим. Задачей педагога-психолога, работающего с детьми, является создание спокойствия, доверительной обстановки в классе и обеспечение развития социальной уверенности у учащихся в безопасной образовательной среде, осознания себя частью коллектива. По мнению педагогов-психологов, работающих в ресурсных классах, для воспитания детей с ограниченными возможностями необходима разнообразная совместная деятельность. В моей работе с детьми, как педагога-психолога, используется комплексный цикл занятий с использованием метода нейроподход (нетрадиционных методов с совместным сопровождением классических произведений живого звучания скрипки) в исполнении младшего воспитателя, работающего в ресурсном классе. Цикл состоит из 5 занятий. Все занятия сопровождаются мелодиями классических произведений, направленных на снятие психо–эмоционального напряжения, тревожности у учащихся ресурсных классов с ЗПР. Звуки скрипки успокаивают, вдохновляют и даже исцеляют, помогая людям справиться с негативными эмоциями и восстановить внутренний баланс. Игра на музыкальных инструментах, включая скрипку, способствует расслаблению, улучшению настроения и общего психологического состояния, развивает совместную работу обоих полушарий мозга, развивает моторику, усиливает способность сосредоточиться и творчески мыслить. Для музыкального сопровождения занятий мы выбрали специальные мелодии под тематику занятий. Самой сильной по силе воздействия ученые считают музыку И. С. Баха, на втором месте по воздействию – музыка Моцарта и Бетховена. Музыка обладает расслабляющим эффектом, помогает улучшить запоминание, память, помогает при изучении иностранных языков и разучивая стихов. Занятия методу нейроритмики активизируют развитие познавательной, эмоционально-волевой сфер ребенка. Цикл занятий направлен на нормализацию мышечного тонуса и улучшение психоэмоционального состояния ребенка. Музыкальное сопровождение занятий является незаменимым средством эстетического воспитания, художественного развития, способного глубоко воздействовать на духовный мир ребенка с ограниченными возможностями здоровья (ОВЗ). Одна из основных целей – формирование разнообразных эмоций и чувств, являющихся важнейшим условием развития личности. Детям с ОВЗ очень трудно бывает адаптироваться к новой, непривычной обстановке. Так или иначе, – это новая среда, вокруг новые дети, новые педагоги. В то же время для обучения и развития им необходима специальным образом организованная обучающая среда. Эта среда должна постепенно изменяться в соответствии с познавательными и личностными потребностями ребенка и, следовательно, ребенок не всегда чувствует себя в ней абсолютно комфортно. Перед педагогами стоит сложная задача: нужно, с одной стороны, создать для ребенка с ограниченными возможностями здоровья развивающую

среду, а с другой – помочь ему научиться адекватно вести себя в ней, несмотря на постоянное изменение ситуации. Структура музыкального сопровождения подбирается, как четкий рисунок, который формирует внешние опоры для личностного поведения ребенка и создает эмоциональное равновесие: собирает, успокаивает детей, облегчает переход от одного занятия к другому, снимает тревожные состояния. Занятия в комплексе по развитию крупной и мелкой моторики совместно с классическим сопровождением скрипки оказывает коррекционное воздействие на речь детей. Ребенку с нарушением речи при наличии определенных двигательных навыков легче передать характер музыки в движении на лист бумаги, чем описать его словами. Этот вид деятельности так же развивает внимание, память, ориентировку в пространстве, координацию движений. Занятия полезны и для детей с эмоционально-волевыми нарушениями, и для детей, у которых на первый план выступают познавательные проблемы. Для решения эмоционально-волевых проблем важно, что по ходу занятия, ребенок естественно оказывается в ситуации взаимодействия с другими детьми, не приобретая при этом негативного опыта общения. Постепенно дети учатся слышать и слушать музыку. Дети с нарушениями общения, в отличие от остальных, обычно пропускают в своем развитии очень важный этап обучения через подражание. Так как ребенок повторяет происходящие у него на глазах движения или действия взрослого, пытается воспроизвести услышанную из его уст речь. В результате занятий путем подражания, такие дети начинают осваивать бытовые и игровые навыки, овладевают речью, что создает новые возможности для их обучения.

Мониторинг достижения планируемых промежуточных результатов после проведения каждого занятия осуществляется с использованием результатов диагностики, что обеспечивает возможность оценки динамики достижений, сбалансированность методики. В дальнейшем комплексные занятия с учащимися показали более высокие показатели сформированности учебной деятельности (УУД), отражающих уровень развития метапредметных действий, выполняющих функцию управления личностных, регулятивных, познавательных, коммуникативных универсальных учебных действий. У детей с познавательными проблемами на фоне положительного эмоционального подкрепления формируется моторная и зрительно-моторная координация, развиваются пространственные представления, двигательная память, серийная организация действий. Для всех детей с ограниченными возможностями здоровья важно, что на занятиях они учатся лучше осознавать свои чувства и эмоции и управлять ими. Комплексный нейроподход к деятельности дает возможность учащимся ознакомиться с новой техникой взаимодействия друг с другом. Умение договариваться, учитывать интересы других участников, уметь сдерживать свои эмоции. Многогранность занятий позволяет в процессе развития и роста творческих способностей у детей с ОВЗ использовать полученные в обычной жизни опыт и знания.

ВОСПИТАНИЕ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ У УЧАЩИХСЯ С ЗПР В УСЛОВИЯХ ШКОЛЫ

Третьякова Надежда Ильинична
МБОУ «Школа № 25» Ново–Савиновского района г. Казани
Учитель начальных классов

Большую роль в экологическом образовании школьников играет практическая исследовательская деятельность в природных условиях. Эту работу мы с учащимися начали 5 лет назад. Моих первоклассников заинтересовал рассказ о Раифском заповеднике, расположенном на территории Татарстана. На собрании с родителями мы приняли решение о посещении дендрария расположенного на территории заповедника. Наши ребята имеют весьма ограниченные возможности для общения с природой. А экологическое образование должно начинаться с объектов ближайшего

окружения, с которыми ребенок сталкивается в повседневной жизни, потому что, процесс обучения будет непродуктивным без эмоционального восприятия деревьев, трав, закатов, рассветов. Всё это не случится, если изучать природу по картинкам и фотографиям. На сегодняшний день социально-экологическая ситуация выдвигает перед педагогами задачу поиска универсальных средств экологического воспитания в современных условиях.

Впечатления от посещения дендрария были не забываемыми. Ребята узнали много интересного о растениях, находящихся в заповеднике. Увидели воочию растения не произрастающих на территории Республики Татарстан, одно из которых американская сосна.

Разностороннее развитие и воспитание детей осуществляется разными средствами. Одно из них – ознакомление с природой. Природа –неисчерпаемый источник духовного обогащения. Природа оставляет глубокий след в душе каждого учащегося, воздействуя на его чувства своей яркостью и многообразием. Ребёнку кажется, что именно он первооткрыватель, что именно он первым услышал стрекотание кузнечика, именно он первым увидел, что снег – это очень большое количество красивых снежинок. Школьники с интересом смотрят на окружающий мир, но иногда не видят и не замечают главного.

А если рядом учитель, который удивляется вместе с ними и который учит замечать главное, то ученики захотят узнать ещё больше.

«Экологическая культура» это система знаний, умений, ценностей и чувство ответственности за принимаемые решения в отношении с природой. Основными компонентами экологической культуры личности должны стать: экологические знания, экологическое мышление, экологически оправданное поведение и чувство любви к природе. Формирования экологически грамотного поведения (развитие навыков рационального природопользования; ухода за животными и растениями, экологически грамотного поведения в природе и в быту).

На участках пришкольного сада высажены разнообразные деревья, цветники, ягодник. Игровая площадка оформлена разнообразными кустарниками, птичьими кормушками, скворечниками.

Ежедневно дети проводят наблюдения за природой, живыми и неживыми ее объектами. Зимой подкармливают птиц. Этот снегирь ежегодно прилетает к кормушке, чтобы полакомиться угощениями собранными детьми по осени в пришкольном саду.

Формирование экологической культуры предполагает экологическое образование и экологическое воспитание. И начинать обучение необходимо со школьного возраста, так как в это время приобретенные знания могут в дальнейшем преобразоваться в прочные убеждения. Ученики, получившие определенные экологические представления, будут бережно относиться к природе. В будущем это может повлиять на оздоровление экологической обстановки в нашем крае и в стране в целом.

На наших улицах не редкость сломанные деревья, сорванные цветы с клумб и даже покалеченные животные. А уж если поехать в лес или к озеру… Кучи мусора после отдыха.

Лесные пожары, загрязненные реки и многое другое. Что это? Нехватка контроля? А может быть, все-таки недостаток воспитания, в том числе и экологического.

Любовь к природе и живым существам, понимание ее ценности и важности, заложенные до автоматизма правила поведения на лоне природы и многое другое – это результат правильного и последовательного экологического воспитания, начинать которое никогда не может быть рано. Посещение «Страусовой фермы» под Казанью. Где дети могли наблюдать и кормить страусов. Покататься на лошади, увидеть лебедей, наблюдать за домашними и дикими животными, живущими на ферме.

С самого детства ребенок должен знать, что цветы и деревья – живые существа, что они чувствуют боль, а животных нужно только защищать, а не обижать. Каким бы маленьким ни был ребенок, потянуть кота за хвост, сорвать просто так цветок на клумбе и многое другое для него должно быть просто недопустимо. И пресекать подобные действия должны родители и педагоги.

Каждый март месяц мы с учениками начинаем готовить рассаду для клумб у школы. Дети с любовью ухаживают за посевами

На уроках труда и окружающего мира дети учатся ухаживать за комнатными растениями, которые в последствии дают необыкновенной красоты цветение.

С приходом весны ученики берутся за уборку территории школы. Под девизом: «Сделаем нашу планету чистой».

Формировать гражданскую позицию «Земля наш – дом». А дом всегда нужно беречь и защищать. Мы отправились на «Голубое озеро» под Казанью.

1. Провести наблюдения за растениями и животными, обитающими на его территории.

2. Взять пробы воды из озер и реки и сделать сравнительный анализ.

Экскурсовод рассказала детям, что глубина карстовой воронки в большом озере достигает 16 метров.

Сделав анализ воды, дети пришли к выводу: Вода в озерах чистая, прозрачная но имеет запах сероводорода. Рыба в озерах не водится. Водятся 60 видов ракообразных. В реке водятся утки из рыб плотва, окуни.

Храм природы

Есть просто храм,
Есть храм науки,
А есть ещё природы храм,
С лесами, тянущими руки
Навстречу солнцу и ветрам.
Он свят в любое время года,
Открыт для нас в жару и стынь.
Входи сюда, будь сердцем чуток,
Не оскверняй его святынь.
Александр Кардаков

Интернет ресурсы:

Васильева Е. В., Крайнова М. В., Муканова А. В. Формирование экологических представлений детей начального школьного возраста на материале различных программ // Молодой ученый. – 2017. – № 47.1. – С. 25–32. – URL https://moluch.ru/archive/181/46598/

СПЕЦИФИКА РАБОТЫ НАД РАЗВИТИЕМ СВЯЗНОЙ РЕЧИ У ДЕТЕЙ ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА С ОВЗ

Андреева Эльвира Михайловна
МБОУ «Школа № 71» г. Казани
Учитель-логопед

Речевое развитие является одной из ведущих характеристик социального, интеллектуального, психологического становления индивида. Речь является, с одной стороны – индикатором умственного развития, с другой – фактором, способствующим повышению интеллектуальных возможностей.

Дефекты речи у детей школьного возраста с ОВЗ значительно варьируются по степени тяжести и по своим проявлениям. Рассматривая категорию детей с расстройствами аутистического спектра, исследователями отмечается достаточно своеобразный характер их речевого развития, а нарушение связности и спонтанности высказывания относятся к числу наиболее сложно преодолимых нарушений речи у детей школьного возраста с РАС ввиду их особенностей коммуникации.

Связная речь является важным элементом взаимодействия человека с окружающими и играет ключевую роль в формировании социальных отношений и успехах в учебной деятельности. Поэтому проблема изучения особенностей логопедической работы по развитию связной речи у учащихся с ОВЗ является актуальной на сегодняшний день.

Целью работы является исследование особенностей связной речи у детей с ОВЗ школьного возраста и дальнейшее рассмотрение специфики логопедической работы по её развитию.

Задачи:

1. Провести логопедическую диагностику состояния связной речи у детей школьного возраста с ОВЗ;
2. Провести анализ данных логопедического обследования, психолого-педагогических особенностей учащихся с ОВЗ;
3. Изучить специфику логопедической работы по развитию связной речи у детей с ОВЗ.

В начале учебного 2024–2025 года базе МБОУ «Школа № 71» было проведено эмпирическое исследование с целью выявления сформированности связной речи у учащихся младшего школьного возраста с РАС. В исследовании принимали участие 24 учащихся с РАС 1–4 классов.

По результатам диагностики был сделан вывод, что 18 учащихся находятся на этапе развития связной речи, 6 учеников – на этапе формирования слов и фразовой речи. 12 детей (50%) имеют очень низкий уровень сформированности. 8 учеников (33,3%) продемонстрировали средний уровень овладения связной речью. Уровень сформированности диалогической и монологической речи «выше среднего» был выявлен у 1 учащегося (4,17%).

Учащиеся испытывали трудности при составлении рассказа, наблюдались ошибки при пересказе текста, отмечалось искажение смысла, пропуск смысловых звеньев рассказа. Кроме того, при обследовании были выявлены нарушения лексической и грамматической сторон речи. У учащихся отмечалась недостаточность словарного запаса, наличие аграмматизмов, которые препятствовали применением диалогической и монологической речи. Детям с расстройствами аутистического спектра было достаточно трудно самостоятельно строить предложения, поэтому в их речи наблюдались стереотипные фразы, речевые штампы. Кроме того, были выявлены проблемы с социальным контекстом. Учащиеся с РАС испытывали трудности в понимании и использовании невербальных сигналов и социальных норм в речевой коммуникации.

Организация образовательной среды для детей с РАС опирается на четыре принципа: принцип структурирования, принцип визуализации, принцип учёта сенсорных особенностей, принцип учёта специфики психики и навыков конкретного ребёнка.

Было установлено, что учёт специальных интересов ребёнка с РАС на занятиях повышает эффективность обучения. Созданные на основе специального интереса задания по развитию связной речи повышают мотивацию учеников, создают ситуацию успеха, что является ключевым фактором для появления положительной динамики в обучении.

Создание комфортной среды в сенсорном плане также способствует лучшему овладению связной речью у учащегося, для этого целесообразно применять утяжелители, фиджет-игрушки для сенсорной разгрузки в процессе занятия.

Компьютерные технологии для развития связной речи являются подходящими для учащихся с РАС вследствие особенностей навыков коммуникации и социального взаимодействия, специфики внимания.

Таким образом, для становления полноценной коммуникативной личности, каковой в перспективе должен стать ребенок с РАС, необходимо овладение связной речью, поскольку сформированная связная речь, умение выражать свои мысли позволяет социализироваться и общаться с окружающими. В коррекционно-педагогической работе необходимо учитывать специфику психики и навыков конкретного ребёнка, сенсорных особенностей. На успешное развитие связной речи у детей с ОВЗ влияет алгоритмизированная учебная информация, создание ситуации успеха, визуальная поддержка.

МАСТЕР-КЛАСС «КОРРЕКЦИЯ ЭМОЦИОНАЛЬНОЙ СФЕРЫ ДЕТЕЙ С ОВЗ МЕТОДАМИ АРТ-ТЕРАПИИ»

Гимранова Альбина Рифкатовна
Косовец Светлана Владимировна
Рафикова Талия Габдулхаковна
Шигапова Лилия Фаатовна
МБОУ «Школа № 71» г. Казани
Учителя начальных классов

Позвольте нашу встречу начать с прослушивания небольшого, но содержательного стихотворения «Особенные дети. Особенные мамы. Человек дождя».

Древняя мудрость говорит: «Мышление начинается с удивления». Думаю, начало моего выступления Вас немного удивило, а это будет способствовать плодотворной совместной деятельности.

Жизнь такова, что мы в своей работе всё чаще сталкиваемся с вопросом обучения детей, имеющих те или иные отклонения от нормы: нарушение слуха, зрения, нарушение опорно-двигательной системы, нарушение поведения. Возникает масса вопросов, связанных с тем, как обучать «особенного» ребенка?

«Если ребенок не может учиться так, как мы учим, может быть, мы должны учить, так как он умеет» Игнасио Эстрада

Деятельность каждого педагога, работающего в общеобразовательном учреждении, подчинена главной цели: создание особых условий для оптимизации психического и физического развития детей с ограниченными возможностями здоровья (ОВЗ). Необходимо осуществить наиболее полную реабилитацию личности обучающегося с ОВЗ и помочь успешной адаптации его в социуме.

У большинства учеников с ОВЗ отмечается недостаточный уровень познавательной активности, незрелость мотивации к учебной деятельности, сниженный уровень работоспособности и самостоятельности.

Один из принципов вариативных форм обучения детей с ОВЗ в школе – это комфортное существование ребенка в социальной среде. То есть на педагога ложится ответственность за то, чтобы погружение ребенка в школьный социум проходило для него в щадящем режиме. Поэтому поиск и использование активных форм, методов и приёмов обучения является одним из необходимых средств повышения эффективности как образовательного, так и коррекционно-развивающего процесса.

Притча «Я – инвалид. Как мне быть?»

Однажды, в дверь одинокой женщины кто-то настойчиво постучал. Женщина подошла к двери и открыла ее. На пороге стоял мужчина.

– Добрый день! Не дадите ли вы мне немного денег?
– Почему я должна давать вам деньги? – спросила женщина.
– Хотя бы потому, что у меня нет одной руки.
– Хорошо, я вам дам денег, только вы перенесите кирпичи со двора в дом.
– И как я это сделаю? У меня ведь нет одной руки!

Женщина демонстративно завела одну руку за спину, подошла к кирпичам, лежащим на улице, взяла один и занесла его домой.

Показав на собственном примере как это сделать. Мужик носил кирпичи в дом весь день, а когда выполнил работу и все кирпичи были перенесены, женщина расплатилась с ним.

Прошли годы и в дверь женщины вновь постучали. Когда она открыла дверь, увидела стоящего на пороге незнакомца, в дорогой одежде и сопровождении слуг, позади которых стояли дорогие автомобили. Незнакомец протянул женщине толстую пачку денег и сказал:

– Вот, возьмите, это ваши деньги!

– И за что такое вознаграждение? – спросила женщина.

– Несколько лет назад, именно вы подарили мне веру в себя и свои силы.

Женщина присмотрелась и увидела, что у богатого незнакомца нет одной руки. Она посмотрела ему в глаза, задумчиво улыбнулась и сказала:

– Возьмите эти деньги и отдайте тому, у кого вообще нет рук.

Обсуждение: О чем эта притча? Почему именно с неё я начала разговор по теме семинара?

Итог: Притча, в первую очередь, о том, что к особым людям, детям нужно относиться так же, как и к нормально-развивающимся, чтобы они не чувствовали себя особыми, не такими как все. Именно такой подход позволит им проще адаптироваться к окружающему миру, научит самостоятельности, заложит веру в себя и в свои силы, что особенно важно для дальнейшего развития.

У большинства учеников с ОВЗ отмечается недостаточный уровень познавательной активности, незрелость мотивации к учебной деятельности, сниженный уровень работоспособности и самостоятельности. Поэтому поиск и использование активных форм, методов и приёмов обучения является одним из необходимых средств повышения эффективности как образовательного, так и коррекционно-развивающего процесса.

Развитие положительных эмоций, обеспечение психологического здоровья, необходимо рассматривать как одно из важнейших задач воспитания детей. Это особенно актуально в период детства, который является одним из самых важных этапов в жизни маленького человека. Внутренний мир ребёнка с проблемами в развитии сложен и многообразен. Как помочь таким детям полноценно и органично существовать в нём, познать своё «Я»? Сегодня мы будем учиться это делать, используя технологию, несущую особые коррекционные и развивающие возможности, направленные на помощь детям с ОВЗ.

Арт-терапия – это современная здоровьесберегающая технология с использованием методов, обеспечивающих индивидуальный подход к ребёнку для достижения положительных изменений в его социальном, эмоциональном и личностном развитии.

В процессе арт-терапии удовлетворяется актуальная потребность в признании, позитивном внимании, ощущении собственной успешности и значимости. Высвобождается психическая энергия, которая обычно тратится ребёнком на неэффективное напряжение. Ребёнок начинает чувствовать себя спокойно, расслабляется. Страхи, агрессия, негативизм (формы психической защиты) уступают место творчеству и инициативности.

Практическая часть семинара

Сейчас я предлагаю вам стать детьми с ОВЗ.

Я – учитель, который сегодня будет с вами играть и заниматься. А поскольку в нашей группе есть дети с разными проблемами, то мне придётся применять индивидуальный и дифференцированный подход к каждому ребёнку». Ведущий предлагает «детям» встать в круг.

Упражнение «Рисунок на спине».

Участники стоят в кругу, в затылок друг другу, на расстоянии чуть меньше вытянутой руки. «Сейчас, я вам расскажу сказку, которую мы нарисуем друг у друга на спине. Приготовим лист бумаги, разгладим его (дети гладят ладошками спину впереди стоящего игрока). Жил-был лисёнок (рисуют пальцем лисёнка). Он очень любил гулять по лесу. Однажды он пошёл на прогулку (дети изображают идущие ножки). Сначала он шёл медленно. Дорожка была ровная, а потом кривая, с резкими поворотами (всё это изображается на спине). Светило яркое солнце (дети пальцем рисуют солнце на спине партнёра). Солнечные лучики нежно ласкали спинку лисёнка (дети ладошками гладят спину игрока). Вдруг появились тучи (рисуются тучи). Начался дождь (дети показывают, как падают капли дождя). Затем пошёл град (игроки стучат кулачками по спине). Дождь успокоился. Появились большие лужи (рисуют лужи). Любимым занятием лисёнка было смотреть в ужи и улыбаться своему отражению (дети рисуют пальцем весёлые рожицы).»

Участники садятся за столы по своим группам.

Одна из разновидностей арт-терапии – это изотерапия. Изотерапия, позволяет оказывать воздействие на развитие ребёнка посредством изобразительной деятельности. Здесь используются все виды изодеятельности: рисование карандашами, мелками, красками, нетрадиционные техники рисования, лепка из пластилина, глины и т. д.

Изотерапия помогает обнаружить скрытые способности ребёнка, избавляет его от внутренних конфликтов и страхов.»

Еще одна из разновидностей арт-терапии, сказкотерапия снимает барьер, который выставляет перед собой ребёнок, когда мы начинаем его ругать и читать нотации. Ведь мы не говорим ему: «Вот я сейчас тебе сказку прочитаю, и ты поймёшь, почему нельзя драться и говорить плохие слова». Мы просто можем предложить ребёнку поиграть в сказку. И «совершенно случайно» в этой сказке описываются ситуации, которые случаются у нас. Только в сказке абсолютно ненавязчиво показывается вариант решения проблемы. И, о Чудо! Поведение ребёнка начинает меняться, ведь ему хочется или не хочется стать похожим на героев сказки. А педагогам остаётся только иногда напоминать детям в проблемной ситуации: «А помнишь, как в сказке? Попробуй и ты так же». И проблема постепенно исчезает… «Как по волшебству».»
Существуют разные виды сказок:

Бумажная сказка.

Проводится с использованием методики «коллаж» и техник выстригание, обрывание, рисование фломастерами, мелками, красками.

Пластилиновая сказка

Для обыгрывания сказки предлагается цветной пластилин, пластмассовые деревья, природный материал. Для инсценировки все участники лепят из пластилина героев сказочной истории, предварительно договорившись, какие звери и птицы будут в ней присутствовать.

Песочная сказка

Проводится с использованием песочного стола или переносной песочницы. Для обыгрывания предлагаются игрушки, бросовый и природный материал.

Фасолевая сказка

Для инсценировки сказки используется сухой бассейн с фасолью и бобами разного цвета и размера, игрушки из киндер-сюрпризов. По ходу разыгрывания сюжета участники достают из бассейна героев сказки, а затем придумывают поучительную историю.

Мы сейчас одну из сказок проиграем.

Песочная сказка Проводится с использованием песочного стола или переносной песочницы. Для обыгрывания предлагаются игрушки, бросовый и природный материал.

В тёмном – претёмном лесу жил маленький Страх. А в городе жила смелая девочка Оля, которая решила узнать, что это за Страх, и почему он пугает детей по ночам… (продолжить историю и разыграть, используя предложенные материалы).

Концовка и вывод: Со страхом нужно подружиться и не бояться его. И тогда каждую ночь он будет рассказывать тебе интересные истории.

Фасолевая сказка Для инсценировки сказки используется сухой бассейн с фасолью и бобами разного цвета и размера, игрушки из киндер-сюрпризов. По ходу разыгрывания сюжета участники достают из бассейна героев сказки, а затем придумывают поучительную историю.
В одной очень далёкой стране жил – был Бегемотик. У него были мама и папа, которые его очень сильно любили. Бегемотик ходил в детский садик. Но почему-то друзей у него там совсем не было, хотя он был добрым и умным мальчиком. Однажды, придя в группу он подбежал к зверятам, выхватил у них игрушки и закричал: «Вы не так играете! Надо играть вот так!». Зверята сказали: «А мы по-другому начали играть, а ты нам помешал, отдай наши игрушки и уходи». Бегемотик сильно рассердился, бросил в них машинки с кубиками и убежал… (продолжить историю и разыграть, используя предложенные материалы).

Концовка и вывод: У бегемотика появились друзья и он научился с ними играть.

После выступлений участников проводится обсуждение.

– Что Вы чувствовали во время разыгрывания сказочных историй?

– Как Вам кажется, эта работа помогает сгладить проблемы учеников?

После обсуждения подводит итог: Арт-терапия – это свободное творчество, с применением различных методик, приёмов, материалов, которые помогают выплеснуть свои страхи, эмоции, снять напряжение, тревожность, агрессивные тенденции, создать собственные исцеляющие символы. Я думаю, что это направление привлечёт к себе Ваше внимание, и Вы обязательно будете применять его в своей работе.

Раздача буклетов

В заключение хочется напомнить восемь принципов инклюзивного образования:

Ценность человека не зависит от его способностей и достижений;

Каждый человек способен чувствовать и думать;

Каждый человек имеет право на общение и на то, чтобы быть услышанным;

Все люди нуждаются друг в друге;

Подлинное образование может осуществляться только в контексте реальных взаимоотношений;

Все люди нуждаются в поддержке и дружбе ровесников;

Для всех обучающихся достижение прогресса скорее может быть в том, что они могут делать, чем в том, что не могут;

Прислушайтесь, какая волшебная звучит музыка. Значит мы уже в сказке…

(Фея начинает рассказывать сказку)

Высоко – высоко в тёмном небе, на одной огромной звёздной поляне жили – были звёзды. Было их очень много, и все они были очень красивыми. Люди на земле каждую ночь любовались ими. И все эти звёзды были разных цветов.

И вот однажды, на звёздном небе что-то вспыхнуло! Все звёзды собрались посмотреть, что же произошло. А это на небе появилась ещё одна маленькая звёздочка. Но она была абсолютно… белая!

(Открывает корзинку, достает сначала белую звездочку, а затем по одной разноцветной звездочке)

Огляделась звёздочка вокруг и даже зажмурилась: сколько прекрасных звёзд вокруг! «Кто вы?» – прошептала звёздочка.

И звёзды стали представляться:

– Мы – красные звёзды! Мы делаем людей смелыми!

– Мы синие звёзды! Мы дарим людям красоту!

– Мы жёлтые звёзды! Мы делаем людей умными

– А мы – зелёные звёзды! Мы одариваем людей добрым сердцем! А ты, какая звезда? Что ты умеешь?

Звёздочка посмотрела на свои лучи и погрустнела.

– А я бесцветная…Ничего я не умею.

Так расстроилась, что чуть не заплакала.

Решила тогда Белая Звёздочка обратиться к мудрой Фее. Пришла она к ней и спросила: «Почему никто не замечает моего сияния? И никто мне не радуется? Что я должна сделать, чтобы люди могли заметить мой свет?» В ответ она услышала: «Сияние твоей звёзды меркнет по сравнению с сиянием Солнца. Но, если ты хочешь дарить людям свет и радость, я помогу тебе»

Протянула Фея свою волшебную ладошку, взяла Белую Звездочку за руку и повела ее в Мир Прекрасного.

Во время этого путешествия все звезды стали делиться с Белой звездочкой своим сиянием:

Красные подарили ей красные лучи, и наша Звездочка смело зашагала по дороге знаний и открытий, преодолевая страх в поиске нового.

Синие звезды подарили ей синие лучи, и она научилась видеть красоту окружающего мира. От этого Белой Звездочке захотелось стать еще прекраснее и мир вокруг себя тоже сделать прекрасным.

Желтые звезды поделились с ней лучиками ума и жаждой познания. Мудрая Фея объяснила Звездочке, что только тот, кто сам познал муки творчества сумеет по достоинству оценить авторские находки другого.

Оранжевые и фиолетовые звезды одарили Звездочку лучами труда и побед. Звездочка стала много трудиться, придумывать, создавать и радоваться результатам.

А Зеленые звезды поделились с ней добротой и у нашей Звездочки появились зеленые грани. С помощью Феи и ее волшебных ладошек она стала рисовать, мастерить поделки и одаривать ими знакомых и незнакомых звезд. Она дарила их с такой теплотой, что все становились веселыми и счастливыми.

Когда в конце путешествия Белая звездочка взглянула на свое отражение в зеркале, она ахнула от удивления– неё была разноцветная! Как ярко и радостно сияли ее разноцветные лучи! Звездочка запрыгала от счастья, ведь она была еще маленькой девочкой.

– Кто ты, добрая Фея? – спросила Звездочка.

Педагог– ответила Фея, – Теперь мы с тобой вместе будем творить чудеса своими волшебными ладошками, встречать белые звездочки и вести их в мир прекрасного. Тогда и они смогут сиять разными цветами и делать всех счастливыми.

В сказках всегда побеждает добро. А моя задача сделать сказку былью.

Когда я захожу в класс и вижу глаза детей, полные ожидания и интереса, я чувствую себя волшебницей, готовой творить чудеса: отдавать своё сердце детям, а значит, нести добро, зажигать новые звёзды. Таково моё педагогическое кредо.

Мы готовы к открытию новых звёзд.

Спасибо, наш семинар подходит к концу. Пожалуйста, выразите своё отношение к мероприятию.

Проводится рефлексия – обратная связь «Чемоданчик мыслей и эмоций». Всем участникам раздаются бумажные чемоданчики, на которых они выделяют свои мысли, ощущения, знания и пожелания, эмоции и чувства, которые получили сегодня на семинаре! Ведущий: «Пожалуйста упакуйте в чемоданчики свои мысли, ощущения, знания и пожелания, эмоции и чувства, которые Вы получили сегодня на семинаре!».
– Хочу сказать …

– Полезным для меня оказалось …

– В своей работе я буду применять…

– Сегодня мне понравилось (не понравилось) …

– Я считаю, что…

Пожалуйста выделите состояние, которое Вы испытывали в процессе семинара:
– интерес, удовольствие, скуку, раздражение, беспокойство, эмоциональный подъём.
Большое спасибо за сотрудничество!!!!

ФОРМИРОВАНИЕ ПРЕДПОСЫЛОК ФИНАНСОВОЙ ГРАМОТНОСТИ У ДОШКОЛЬНИКОВ В СООТВЕТСТВИИ С ФОП

Абзалова Гулина Фаридовна
Адиятуллина Ризаля Айратовна
МАДОУ «Детский сад № 337» Ново-Савиновского района г. Казани
Воспитатели детей дошкольного возраста

Актуальность данной темы: в современном мире недостаточно просто уметь зарабатывать деньги. Дети с раннего возраста сталкиваются с миром денег. Они как губки впитывают впечатления, знания, стили поведения окружающих их взрослых. Актуальность темы заключается о том, что малыш очень рано включается в экономическую жизнь семьи, сталкивается с деньгами, рекламой, ходит с родителями в магазин, участвует в процессах купли-продажи, овладевая таким образом экономической информацией на житейском уровне.

Введение: в последнее время можно столкнуться с такой проблемой как, ребенок не ценит труд взрослого, не бережет вещи, просит покупать дорогие игрушки. Такое поведение детей обусловлено финансовой безграмотностью. «Финансовую безграмотность нужно превратить в финансовую грамотность». Эту проблему можно решить, учитывая, что в дошкольном возрасте ведущим видом деятельности является игра, для организации процесса экономического воспитания мы использовали сюжетно – ролевые игры по финансовой грамотности. Которые важны как для повышения познавательной активности детей по финансовой грамотности, так и для создания эмоциональной атмосферы занятия.

В связи с введением в эксплуатацию с 1 сентября 2023 года новой Федеральной образовательной программы возник вопрос, как теперь формировать финансовую грамотность дошкольников.

Мы обогащаем представления детей о труде взрослых, знакомим детей дошкольного возраста с разными видами производительного (промышленность, строительство, сельское хозяйство) и обслуживающего (сфера досуга и отдыха, сфера культуры, медицина, торговля) труда.

Продолжаем знакомить детей с конкретными профессиями взрослых, демонстрируем возможные связи между профессиями, обращаем внимание детей на содержание каждой профессии в соответствии с общей структурой трудового процесс: продавец продает товар покупателю, рабочий на фабрике изготавливает товар, шофер развозит товар по магазинам, грузчик разгружает товар. Создаем условия для знакомства детей с экономическими знаниями, рассказывает о назначении рекламы для распространения информации о товаре, формирует представление о финансовой грамотности человека, обсуждает с детьми назначение денег и их участие в процессе приобретения товаров или услуг, организует проблемные и игровые ситуации для детей, развивает умения планировать расходы на покупку необходимых товаров и услуг, формирует уважение к труду родителей (законных представителей).Закрепляем знания о финансовой грамотности у дошкольников. Успех формирования финансовой грамотности у детей во многом зависит от методов и приемов, которые мы используем, чтобы донести до детей определенное содержание, сформировать у них знания, умения и навыки.

Основные методы в работе воспитателя это игровые.

Игра по финансовой грамотности «Дороже – дешевле»

Цель: учить детей использовать жизненный опыт в анализе стоимости товаров и применять при этом арифметические действия, раскладывая в последовательности от дорогого к дешёвому и наоборот.

Задачи: Формирование знаний детей о видах товаров, их классификации. Дать представление детям о том, что товары имеют разную стоимость. Учить выделять характеристики товаров и выбирать то, что ему нужно. Закреплять умение классифицировать товары по стоимости (самые дешевые, самые дорогие). Закрепить умение находить товары дешевле (дороже). Материал: карточки (картинки) для проведения игры.

Правила игры: Мы предлагаем детям по две карточки. Задача ребенка определить, что дороже, а что дешевле. Сравниваем разные товары. Сравниваем стоимость разного количества одних и тех же товаров разных по цене. Состав игры – 2 листа (основа и карточки). Мы учим детей сравнивать стоимость предметов и определять, какие из них дороже или дешевле. Детям предлагаются карточки с картинками разных предметов и два красных кошелька разного размера. Большой кошелек (дорого), маленький (дёшево). Ребята определяют стоимость товаров, стараясь объяснить свой выбор. На некоторых карточках товары совершенно разные (коттедж и дом в деревне, машина и игрушечная машина).

Игра «У кого какие – потребности»

Задачи: формирование знаний детей о видах товаров, их классификации; развитие наблюдательности; научение использовать жизненные опыт в анализе значимости товаров и классифицировать товары на потребности и желания.

Правила игры: дети стоят в кругу, мы находимся в краю круга. Бросаем мяч ребёнку и называем профессию человека. Парикмахер, учитель, почтальон, писатель, фотограф. Ребенок должен сказать, что человеку данной профессии необходимо купить для работы. Количество игроков: игра может проводиться как индивидуально, так и в группах.

Игра «Какие бывают доходы и расходы?»

Задачи: знакомить детей с понятием «семейный бюджет» и его составляющими (доходы и расходы семьи). Формировать знания о расходах семьи, потребностях человека, их многообразии, упражнять в умении определять разницу между «хочу» и «надо». Развивать кругозор и познавательный интерес.

Правила игры: Дети рассматривают карточки, им нужно найти правильный кусочек круга дохода и расхода семьи. Например: доход семьи: у бабушки пенсия, у мамы заработная плата и т.д. К расходам семьи можно отнести: проезд в общественном транспорте, покупка книг, лекарства, продукты, обувь и т.д. Мы учим детей правильно распределять доходы и расходы семьи, развивать знания о доходах и о расходах семьи и воспитывать бережное отношение к деньгам. Игры и игровые занятия по финансовой грамотности, разработанные, позволяют прожить опыт, необходимый для реальной жизни, повысить уровень финансовой грамотности, а также сформировать интерес к финансово грамотному поведению.

Таким образом, можно отметить, что игровая деятельность способствует формированию основ финансовой грамотности дошкольников. Применение игровой деятельности позволяет активизировать у детей познавательный интерес, формировать определенный опыт, анализировать причины того или иного развития событии. В старшем дошкольном возрасте можно применять практические упражнения, экспериментирование с деньгами. Исследование помогает активизировать поисковую активность и по ее результатам сделать определенные выводы (например, путь товара от производителя к потребителю и пр.)

Заключение: таким образом, используя методы и приемы в совокупности, а также современные технологии, мы формируем первоначальные представления о финансовой культуре и готовим ребенка к дальнейшему восприятию более сложных экономических представлений. Внедрение в образовательный процесс экономического воспитания позволяет осуществлять тесную связь экономического, трудового и этического воспитания, способствует становлению ценностных жизненных ориентаций в дошкольном возрасте. Работа предполагает комплексный поход к развитию личности дошкольника. Дети могут развивать свой творческий потенциал, навыки адаптации к современному обществу в вопросах финансовой грамотности и получат возможность полноценной организации свободного времени.

АВТОРСКОЕ ПОСОБИЕ ДЛЯ ДЕТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА: ЗНАКОМСТВО С ТВОРЧЕСТВОМ М.ДЖАЛИЛЯ

Баязитова Зульфия Равилевна
МБДОУ «Десткий сад № 17» Приволжского района г. Казани
Воспитатель

Главная задача дошкольного образования – приобщение к культуре родного края, это поможет ему в будущем воспитать в нем уважение к родной земле. Я, как воспитатель по обучению детей татарскому языку, решила совместить приобщение к культуре, изучение языка и знакомство с выдающимися личностями татарского народа в одном, создав пособие по творчеству Мусы Джалиля.

Творчество Джалиля неиссякаемый источник развития для детей дошкольного возраста. Его произведения помогают воспитать в детях добро, трудолюбие, любовь к языку и окружающему миру.

Актуальность моей работы в том, что русскоязычные дети и современные татароязычные дети плохо владеют татарским языком, сложно воспринимают информацию на нем, а изучать творчество какого-либо автора сложнее вдвойне. Чтобы этот процесс происходил быстро, легко, играючи и с пользой было создано данное пособие.

Проблема состоит в том, что дети мало знают о жизни и творчестве великих поэтов и писателей. Нам – воспитателям важно познакомить и привить любовь к творчеству интересно и играючи, при этом не забывая про развитие таких навыков, которые помогут детям в будущем, такие как: критическое мышление, гибкость, эмоциональный интеллект, умение работать в команде, креативность и инновационность, осознанность и развитие информационной грамотности.

Моя игра помогает достичь поставленной цели и решить ряд проблем. В игре использовано много изображений, аудио, видеоматериалов, текста и игр различных вариантов.

Я очень люблю создавать интерактивные игры для детей. И исходя из вышеперчисленных навыков, решила создать игру-пособие по творчеству Мусы Джалиля. Казалось бы, информации о творчестве и жизни великого поэта множество, но на деле, найти информацию и создать интересную и вовлекающую детей в игру пособие было непросто.

1. Содержание игры-пособияКороткий, но информативный видеоролик о жизни и творчестве великого поэта.

2. Сборник детских произведений на русском и татарском языках. Здесь же можно нажать на рупор и прослушать аудиоформат, озвученный мной.

3. Музыкальные произведения на татарском языке, написанные по произведениям Джалиля. Название каждого произведения закреплены фотографией из жизни автора. Имеется видеоролик-клип по произведению, для того, чтобы вызывать в детях эмоциональных всплеск.

4. Задания для закрепления полученной инофрмации в игровой форме:

– Закончи стихотворения. Детям на выбордается 2 варианта ответа, использую интерактивную доску, он должен выбрать верный вариант ответа и озвучить вместе с воспитателем верное четверостишье.

– Найди изображения, которые встречаются в произведениях. Ребенок должен найти изображение, которое как ему кажется, встречается в стихотворениях, и озвучить название стихотворения.

5. Угадай отрывок из произведения. Дети прослушивают отрывок из произведения (озвученные мной или детьми) и должны сказать его название. Если не удается вспомнить название, можно рассказать суть стихотворения, а вывод мы делаем вместе.

Пособие включает в себя много полезной и нужной информации, которую воспитатель может дополнить самостоятельно. В то же время, дети в данной игре не только знакомятся с поэтом – героем, но и тренируют навыки будущего. Игра проводитя в командах. Дети учатся думать, размышлять, находить ответы на вопросы, эмпанировать автору и, конечно, работать с техникой, ведь нельзя представить ни одного ребенка в современном мире, который бы не любил гаджеты.

XXI ГАСЫРДА МӘКТӘПКӘЧӘ БЕЛЕМ БИРҮ ДӨНЬЯСЫ: КИЛӘЧӘК КҮНЕКМӘЛӘРЕН ҮСТЕРҮГӘ ЯҢА АЛЫМНАР

Даутова Лейсан Наилевна
МБДОУ «Детский сад № 64» г. Казани
Заведующий

Мәктәпкәчә белем бала шәхесен формалаштыруда һәм аның алга таба җәмгыятькә җайлашуында төп роль уйный. XXI гасырда, технологияләрдәге, икътисадтагы һәм социаль структурадагы кискен үзгәрешләрне исәпкә алып, балаларны укыту һәм тәрбияләүгә якын килүне яңадан аңлау зарур. Яңа таләпләр мәгариф системасыннан киләчәк күнекмәләрен үстерүгә юнәлдерелгән инновацион методларны кертүне таләп итә. Тырыш хезмәт, даими үзлегеннән үсү, армый-талмый эзләнү генә XXI гасырда уңыш нигезе булачак.

Президентыбызң 21.07.2020 елгы 474 номерлы «2030 елга кадәр чорга Россия Федерациясе үсешенең милли максатлары турында» Указында «Безнең бурыч – бөтен ил территориясендә тормышның югары стандартларына нигезләнеп һәркем өчен тигез мөмкинлекләр тәэмин итү. Нәкъ менә шундый максатка ирешүгә юнәлдерелгән милли проектлар, безнең барлык үсеш планнары», ди.

Татарстан Республикасында 2015–2030 елларга төзелгән милли белем бирүне үстерү концепсиясе социаль – педагогик проектның гомуми тармагын тәшкил итә һәм әһәмиятен ачыклый.

Балачак кешенең иң матур, күңелле, гамьсез һәм шул ук вакытта, бик җаваплы чоры. Чөнки, балачак – киләчәкнең нигезе. Балаларның актив, бар нәрсә белән дә кызыксынучан, белемгә омтылучы, мөстәкыйль, ирекле шәхес булып формалашуларын телибез икән, без – бакча яшеннән үк бу юнәлештә эшне башларга тиешбез.

Хәзерге вәзгыятьтә балалар бакчасы турында еш кына «Хезмәт күрсәтү» өлкәсе, дип әйтәләр. Мәктәпкәчә белем бирү оешмасының ныклы имиджын тудыру өчен омтылыш педагоглар, администрация һәм ата-аналар белән бәйле. Әлеге эшне алып бару иң мөһим һәм авыр хезмәт. Гаилә белән партнерлык мөнәсәбәтләре тудыру максатыннан балалар бакчасына керү белән «Әти– әниләр өчен мәгълүмат» тактасы, «Ышаныч почтасы» урнаштырылган. Төрле тематик күргәзмәләр оештырыла, предмет үсеш даирәсе баетыла. Тагын шуны да әйтәсе килә, белем бирү мөнәсәбәтләрендә катнашучылар арасында ышаныч булдыру өчен, без бакчада «Ата-аналар үзидарәсе» көне үткәрәбез. Анда ата-аналар үзләрен тәрбиячеләр ролендә сынап карый ала. Бүгенге көндә ата-аналарның балалар бакчасы тормышы белән кызыксынуы артуы турында әйтергә була. Тәрбияче урынында булу, белем бирү процессын эчтән бәяләү мөмкинлеге педагоглар һәм гаилә арасында ышанычлы мөнәсәбәтләр урнаштырырга ярдәм итә.

Алдан әйтеп киткәнчә, шәхескә белем бирү, аны тәрбияләү һәм тормышка әзерләүдә күп факторлар катнаша: гаилә, тирә-юнь, урам, табигать һәм шулар белән беррәттән милли-региональ үзенчәлекләр. Һәр халык, һәр милләт үзенең рухи байлыгын үзенчәлекле шартларда, үзенчәлекле юллар һәм алымнар белән туплаган. Аларның һәрберсе дөнья мәдәниятенә үзеннән сизелерлек өлеш кертә, баета. Милли рухи байлык аерым халыкның гына түгел, ул – гомум кешелек кыйммәтләренең нигезе. Димәк, балаларны кечкенәдән үк үз халкының, үз туган җиренең үзенчәлекләре белән таныштыру гомум кешелек кыйммәтләре белән таныштыруның башлангычы булып тора. Безнең бурыч – үткән буыннар туплаган рухи байлыкны саклап, баетып, аның кешелек тарафыннан иң кыйммәтле дип табылган үрнәкләрен балаларга җиткерү.

Шул максаттан педагогик хезмәткәрләр тарафыннан төзелгән «Халык календаре» ярдәмгә килә.

Монда барлык чаралар календарь принцибында төзелгән, сезонлап планлаштырылган. Табигать күренешләре, мәкаль-әйтемнәр, табышмаклар уйланылган.

Һәр милли бәйрәмгә терәк схема эшләнгән, бу балада әлеге бәйрәм турында күзаллау тудыра. Җыр-биюләр, уеннар җыелмасы бәйрәм мәгънәсен тулырак аңларга ярдәм итә. Һәр бәйрәмгә эшкәртмәләр әзерләнә. Электрон җайланмалар аша музыкаль репертуарны табу өчен халык календарендә QR урнаштырылган. Бәйрәмгә әзерләнү процессы ук балаларны кызыксындыра, аларда сәнгатькә мәхәббәт тәрбияли.

Соңгы елларда мәктәпкәчә белем бирүгә яңа алымнар кертү тенденциясе күзәтелә:

• Уенга өйрәтү: уеннар балаларны өйрәтү өчен төп коралга әверелә. Алар хыял, креативлык һәм социаль күнекмәләр үсешенә ярдәм итә.

• Проект эшчәнлеге: проектлар балаларга төркемнәрдә эшләргә, хезмәттәшлек һәм аралашу күнекмәләрен үстерергә мөмкинлек бирә. Бу шулай ук аларга гамәли күнекмәләрне үзләштерергә һәм белемнәрен реаль ситуацияләрдә кулланырга ярдәм итә. Технологияләрне интеграцияләү: белем бирүдә цифрлы технологияләрне куллану торган саен популярлаша бара. Бу үз эченә интерактив кушымталар, белем бирү уеннары һәм платформаларны уртак эш өчен куллануны ала.

Тәрбиячеләр эшләрендә Microsoft Office PowerPoint, Microsoft OfficeWord, Microsoft Office Excel кебек программаларны киң кулланалар. Әмма технологияләр яңа программалар барлыкка килә, алар тәрбиячегә белем бирү процессын кызыклырак һәм интерактиврак итәргә ярдәм итә.

Бүгенге көндә интернет-сервислар теркәлгәннән соң ук эшләргә мөмкинлек бирә. Белем бирү эшчәнлеге вакытында яки индивидуаль эш вакытында алган белемнәрне ныгыту өчен тәрбиячеләр төрле уеннар кулланалар. Балаларда автор уеннары аеруча кызыксыну уята. Мондый уеннарны булдыруга интернет-сервис ярдәм итә LearningApps.org.

Шулай ук балалар бакчасында padlet цифрлы платформасы актив кулланыла. Виртуаль (онлайн) такта – ул педагогларга мәгълүмат уртаклашырга, материалларны бер урында сакларга, биремнәрне урнаштырырга һәм аларның үтәлешен шәрехләргә мөмкинлек бирә торган сервис. Web padlet сервисы виртуаль дивар булып тора, аңа фото, файллар, интернет битләренә сылтамалар, язмалар беркетеп була. Тактаны стена, киндер, тасма, колонка, әңгәмә яки карта рәвешендә бизәргә мөмкин. Төрле юнәлешләрдә эшләү уңайлылыгы өчен 4 бүлек төзелде: педагоглар, ата-аналар, балаларының казанышлары һәм кире элемтә өчен.

XXI гасырда мәктәпкәчә белем бирү дөньясы бездән балаларда киләчәк күнекмәләрен үстерүгә ярдәм итә торган яңа алымнар һәм методлар таләп итә. Уеннарда белем бирү, проект эшчәнлеге, технологияләрне интеграцияләү һәм социаль-эмоциональ үсешкә игътибар – болар барысы да гармонияле шәхес формалаштыру өчен нигез булып тора. Педагоглар үзгәрешләргә әзер булырга һәм балаларны заманча дөнья чакыруларына әзерләү өчен мәгарифне үзгәртү процессында актив катнашырга тиеш.

Заман таләбе – баланың табигать тарафыннан бирелгән сәләтен үстереп, аны иҗади шәхес итеп тәрбияләү.

МЕЧТЫ ПЕДАГОГА, ИЛИ КАКИМИ ДОЛЖНЫ БЫТЬ ДОУ В БУДУЩЕМ

Иванова Ольга Михайловна
Шайхутдинова Екатерина Олеговна
МАДОУ «Детский сад № 388 комбинированного вида»
Ново-Савиновского района г. Казани
Воспитатели

«Мудрость педагога в том, что он должен уметь
сохранить детское доверие, желание ребенка общаться
с учителем как с другом, наставником»
В. А. Сухомлинский

Мир меняется, люди меняются, меняется и образование. Педагогу необходимо следовать тем тенденциям, которые ставят важнейшие задачи в педагогике и образовании. Современный мир стал сложнее, чем был двадцать лет назад. Двадцать первый век на сегодня в сознании педагога – это развитие всех направлений в обучении детей. Трансформация обучения сегодня наиболее актуальна и глобальна в сфере образования.

Изменился подход к роли дошкольного образования во всем мире. Это побуждает изменить все те подходы, которые были ранее, но с учетом всех характеристик и возможностей образования. Необходимо разработать те программы обучения и воспитания, на которые будут опираться педагоги и воспитатели. В чем же суть развития, в этом четко нужно разобраться, так как проблема есть и остается, на сегодняшний день глобальной. И требует грамотного решения тех задач, которые нужны здесь и сейчас. Таким образом, можно констатировать, что в настоящий момент основной задачей является развитие системы дошкольного образования, оптимально отвечающей интересам ребенка и семьи, обеспечивающей наибольшей охват детей качественным дошкольным образованием. Ввек технологии, громадными шагами, идет цифровизация мышления у дошкольников. И нам педагогам порой не угнаться за развитием цифровых технологий. Динамичность и опережение диктует необходимость нового, развития в системе образования, так называемые тренды в образовательной области – это тенденция в его изменении.

Что же лежит в основе ФГОС?

Системно – деятельный подход. Индивидуализация каждого ребенка, независимо от его способностей;

Полноценное развитие личности на основе учебных действий, познания мира (Игра, познание, творческая активность);

Инновационный характер стандартов. Нахождение и поиск нового для расширения окружающего мира;

Приоритетно – образовательные технологии. Активное внедрение интерактивных технологий, с целью улучшения качества работы и обучения дошкольников.

Хочется отметить, что в Ф.З. «Об образовании» в Р.Ф., говорится, что с реализацией ФГОС дошкольное образование особую роль активности принадлежит семьи. Роль родителей наиболее велика в воспитании и развитии. Родители для детей – наивысшая ценность, практика, копировка их значимых практик и взаимоотношений. Каждая семья – хранительница семейного очага, со своими традициями, устоями, культурой, образованием, интеллигентностью.

Наиболее остро, сейчас дошкольное образовательное учреждение нуждается в поддержке родителей. Ведь без них участие невозможно полноценное развитие детей. Родитель как маячок, направляет в нужное русло. Семья является традиционно главным институтом воспитания. То, что ребенок в детские годы приобретает в семье. Он сохраняет в течение всей последующей жизни. В семье закладываются основы личности ребенка. Именно в семье начинается развитие

каждого из нас, уверенность в себе, в своих возможностях, умение бороться с трудностями. Только в теплой и дружной семье зарождаются эти качества, которые необходимы в наше время, не давать им готовые знания, умения, а подтолкнуть к самостоятельному поиску решения к тем или иным задачам. Успех зависит от готовности родителей, верить в своего ребенка. Глубокий постоянный контакт с ребенком – это универсальное требование к воспитанию.

Понимая это, так каким же должен быть детский сад?

Принцип искусства воспитания гласит:

«Дети должны воспитываться не для настоящего, а для будущего, возможно лучшего состояния рода человеческого».

Современный детский сад – это эффективное использование новаторских идей и инновационных технологий в образовательном процессе. Он должен постоянно развиваться и идти в ногу со временем. При всех необходимых требованиях, финансовых возможностях и богатстве предметной среды главным условием является профессионализм и доброжелательность воспитателя.

Время меняет ценности, приоритеты, мотивации, общество, лишь роль педагога остается неизменной. Детский сад социальный институт, подрастающего поколения, через него дети получают первый опыт, взгляд, эксперимент, пробу исследовательской деятельности. Что дает большой жизненный отпечаток к дальнейшей жизни.

Ребенок 21 века, какой он?

Творческий, любознательный, критическое и системное мышление, социально ответственный, умение работать с информацией, направлен на саморазвитие, умение ставить и решать проблемы, коммуникабелен. В течении всей жизни, научить взаимодействию на разных уровнях, развивать и прививать навыки самостоятельности, поиска информации. Эти принципы составляют стратегию развивать современного ребенка.

Если мы готовим наших детей к дальнейшей жизни, то мы должны позволить им использовать те инструменты, которые в дальнейшем все равно станут их частью их повседневной жизни.

Дошкольное образование является самой первой общественной формой. А детский сад – это модель устройства мироздания, в центре которого развитие человека, ребенка. Чтобы зернышко проросло, дало хороший результат, за ним надо заботливо ухаживать. Предполагаю, что в будущем в результате пошаговых действий по созданию новой модели дошкольного учреждения и основных направлений деятельности по реализации становления детского сада будущего будет способствовать:

- Качественный педагогический коллектив;
- Заинтересованность родителей в качестве предоставляемых услуг;
- Создание имиджа детского сада, как одного из лучших.

«МИЛЛИ ХӘЗИНӘ» ПРОЕКТЫ

Сагдиева Лилия Рашитовна
Казан шәһәре Яңа Савин районының
«Татар телендә тәрбия һәм белем бирүче
208 нче катнаш төрдәге балалар бакчасы»
Татар телен укыту буенча тәрбияче

Безнең балалар бакчасында тормышка ашырылып килүче «Милли хәзинә» проекты белән таныштырып китәсем килә.

Проектның Максатлары:

Татарстан Республикасында яшәүче халыкларның этномәдәни һәм рухи үсешен, мәдәниятен, гореф-гадәтләрен, рухи-әхлакый кыйммәтләрен саклауга, ватанпәрвәрлек, гражданлык һәм татарлык үзенчәлеген ныгытуга ярдәм итү

Һәм түбәндәге Бурычлар куелды:

Татарстан Республикасы җирлегендә яшәүче Идел буе халыкларының гореф-гадәтләрен һәм мәдәниятләрен үстерү өстендә эшләү.

Белем бирү эшчәнлегендә катнашучы педагоглар, балалар һәм аларның ата-аналарын «Милли хәзинә» проектын гамәлгә ашыруга җәлеп итү.

Татарстан Республикасында яшәүче халыкларның рухи-әхлакый һәм мәдәни кыйммәтләрен өйрәтүне белем һәм тәрбия бирүдә бербөтен гамәл буларак тормышка ашыру.

Балаларның яшь һәм индивидуаль үзенчәлекләренә туры килә торган социаль мәдәни мөхит булдыру.

Проект барышында төрле чараларны оештыру һәм гамәлгә ашыру буенча педагоглар эшчәнлеген активлаштыру.

Бу проектта педагоглар, балалар һәм аларның ата-аналары катнашачак

Милли хәзинә озак вакытлы проект ул 3 дәвамында тормышка ашырылачак: 2023 елның ноябреннән 2026 елның декаберенә кадәр.

Актуаль мәсъәләләр:

Педагогларның һәм ата-аналарның телләрне саклау, милли һәм мәдәни традицияләрне торгызу һәм үстерү мәсьәләләрендә җитәрлек дәрәҗәдә кызыксынулары булмау.

Балаларны укыту һәм тәрбияләү бирү процессында этно-мәдәни мөһхитне тудыру өчен җитәрлек дәрәҗәдә мөһим материаллар җитмәү.

ПРОЕКТНЫҢ СОЦИАЛЬ ҺӘМ ГАМӘЛИ ӘҺӘМИЯТЕ

Проект балалар бакчасында үсеп килүче буынны Татарстан Республикасында яшәүче Идел буе халыкларының мәдәниятен, гореф-гадәтләрен, традицияләрен саклап калуга, халык кәсепләрен, сәнгатен үстерүгә һәм халык иҗатын өйрәнүгә юнәлтелгән.

Проект түбәндәге проблемаларны хәл итүгә ярдәм итәчәк:

- Туган телне саклау
- Балалар бакчасында этно-мәдәни мохитне тулыландырыру
- Милли һәм мәдәни традицияләрне торгызу һәм үстерү

Проектның инновацион өлеше

Инновацион проектларны, төп белем бирү программасын гамәлгә ашыру, балаларга татар телен өйрәтү буенча методик кулланмалар эшләү, дидактик уеннар, методик эшләнмәләр ясау.

Педагоглар, балалар, ата-аналар белән үзара хезмәттәшлек, яңа инновацион формалар куллану.

- Социаль партнерлар белән мөнәсәбәттә булу
- Проекнын кадрлар белән тәэмин ителеше

Бакчабызда 15 педагог эшли:

- 9 тәрбияче; татар теле тәрбиячесе; педагог-психолог; музыка җитәкчесе; логопед; өлкән тәрбияче. Физ инструкторы.
- Югары квалификация категорияле педагоглар – 47%
- Беренче квалификация категорияле педагоглар – 33% (20%)

«Милли хәзинә» проекты кысаларында күп подпроектлар каралган

1. «Акыллы уеннар».

2. «Балалар әдәбиятенә сәяхәт» (татар язычылары әсәрләре буенча виртуаль китапханә ясау).

3. «Тылсымлы диварлар» (говорящие стены).

Көтелгән нәтиҗәләр: бакчанын стеналарында Идел буе халык әкиятләре буенча күрсәтмә әсбаплар ясау.

4. «Гаилә гореф-гадәтләре» (гаилә гербы, гимн, тарихы буенча альбомнар, видиоматериаллар туплау күзалланган).

5. «Алъяпкычта театр» балаларга татар телен өйрәтүдә Идел буе әкиятләре буенча ясалган алъяпкычлар куллану.

6. **«Казанның истәлекле урыннары»** (виртуаль китап).

7. **«Тел ачкычлары»** – балаларны халык авыз иҗаты ярдәмендә татар теленә өйрәтү.

8. **«Эш беткәч, уйнарга ярый»** – балаларны Идел буе халыкларының хәрәкәтле уеннары белән таныштыру.

9. **«Безнең каһарманнар»** әти – әниләр белән берлектә «Без горурланабыз!» дип исемләнгән фотоальбом ясау.

10. **«Чемаданда музей» Идел буе халыкларының** (татар, урыс, чуваш, башкорт, удмурт, мари, мордова халыкларыныкы) **көнкүрешен чагылдыручы мини –музей макетларын ясау**.

Проект «Хәрәкәттә-бәрәкәт».

2022 елан бирле «Хәрәкәттә-бәрәкәт» шәһәр проектында катнашабыз. Ел саен «Гәүһәр» фестивалендә балаларыбыз чыгыш ясый.

«Хәтер сандыгы» проекты кыйсаларында «Туган як музеен» елдан ел әти-әниләр ярдәмендә тулыландыра барабыз, музейдагы экспонатлар спектакллэр, бәйрәмнәр үздыру, конкурсларга әзерлек вакытында актив кулланыла.

«Театр яктылыкка, нурга илтә» проекты.

Татар телендә спектакләр күрсәтәбез, Яшь артист – район конкурсында катнашып ел да призлы урыннар алабыз.

«Мөлаем кызлар һәм батыр малайлар».

Бу проект кысаларында балаларны «Татар малае», «Татар кызчыгы» шәһәр конкурсларына әзерлибез.

Безнең педагоглар һәм балалар республика, шәһәр, район конкурсларында бик теләп катнашалар һәм призлы урыннар яулыйлар.

Бакчабызда ел планы буенча күп чаралар үтә, мәсәлән, Сабантуй, Нәүрүз, Сөмбелә бәйрәме, Каз өмәсе, Аулак өй һ. б.

Габдулла Тукай, Муса Җәлил анналарына багышланган чараларны уздырганда 46 нчы китапханә вәкилләрен чакырабыз.

Бакчабызда оештырылган күргәзмә, конкурсларда, балалар һәм әти–әниләр бик теләп катнашалар.

Педагоглар өчен мастер-класслар, түгәрәк өстәлләр, педагогик киңәшмәләр уздырыла.

Социаль партнерлар

– *Казан шәһәре Яңа-Савин районының «Татар телендә белем бирүче 155 нче гимназия»*
– *46 нчы китапханә*
– *«Ак калфак» татар хатын-кызлары республика иҗтимагый оешмасы*
– *Татарстан Республикасы Язучылар берлеге*
– *Журнал «Салават күпере»*
– *Россия 1, ТНВ, Шаян ТВ телеканаллары*

«Милли хәзинә» проектының мәгълүмати ачыклыгы

Уздырылган чаралар вконтакте социаль челтәре һәм Татар ру сайтында курсәтелә.

Көтелгән нәтиҗәләр:

Әлеге проект балалар бакчасы эшчәнлегендә Татарстан Республикасында яшәүче халыкларның туган телен, мәдәниятен һәм гореф-гадәтләрен саклап калуга һәм үстерүгә ярдәм итү, этномәдәни тәрбия һәм мөхит булдыру өчен нигез булып тора.

ОТ ПОТЕШЕК ДО ГАДЖЕТОВ

Тимофеева Асия Ильинична
МАДОУ «Детский сад № 306 комбинированного вида»
Ново-Савиновского района г. Казани
Воспитатель высшей квалификационной категории

Как шахматная партия, дошкольное образование представляет собой сложную и стратегически важную игру, от исхода которой зависит будущее целого поколения. Каждый ход, каждое решение – это шаг к победе или поражению.

Я предлагаю разобрать будущее дошкольного образования с точки зрения **текущего состояния, трудностей и перспектив**.

Дебют «Текущее состояние»

Любая игра в шахматы начинается с уверенного дебюта. У дошкольного образования есть сильные фигуры, которые могут стать ключевыми.

Ход 1. Квалифицированные педагоги

Как сильный ферзь на доске, квалифицированные воспитатели способны контролировать всю игру. Если педагоги будут регулярно обучаться, осваивать современные методики, делиться опытом, это станет решающим преимуществом.

Ход 2. Инклюзия

Слон на доске – это инклюзивное образование, которое позволяет детям с особыми образовательными потребностями учиться и расти в единой среде.

Этот ход, хотя и сложный, открывает новые возможности: наличие таких детей учит толерантности, эмпатии и взаимной поддержке. Если правильно развить эту стратегию, она может стать сильным преимуществом на поле.

Ход 3. Взаимодействие с семьями

Ладья – это родители. Без их участия победить в этой партии будет практически невозможно. Ведь именно с ними можно сделать рокировку в необходимый момент партии.

Когда родители активно включаются в образовательный и воспитательный процессы, они становятся союзниками педагогов, создавая мощный тандем.

Ход 4. Современные технологии

Конь – это инновации. Его движения нестандартны, но именно это делает его опасным для соперника. Внедрение технологий, таких как интерактивные доски, планшеты, использование искусственного интеллекта и нейросетей, открывает перед детьми новые горизонты. Главное – не дать технологиям стать «самостоятельной фигурой», которая вытеснит живое общение.

Миттельшпиль «Трудности»

После уверенного начала партия переходит в сложную среднюю игру. Здесь ключевой задачей становится контроль над центром доски, то есть обеспечение равновесия между развитием и трудностями, которые мешают двигаться вперед.

Ход 5. Внедрение современных технологий

Сегодня технологии активно внедряются в дошкольное образование, но, к сожалению, острым остается вопрос финансирования. Этот вопрос может стать предпосылкой «цугцванга» для системы дошкольного образования.

Ход 6. Индивидуальный подход

Акцент на индивидуальные образовательные маршруты для детей – это попытка удержать контроль над игрой. Воспитатели пытаются подстраиваться под интересы и способности каждого ребенка, но в реалиях, когда в группе много детей, воспитатель едва успевает уделить внимание всем. Это также касается детей с особыми образовательными потребностями.

Ход 7. Социально-эмоциональное развитие

В эпоху гаджетов мы, педагоги, сталкиваемся с тем, что дети заменяют живое общение общением в телефонах. Детские сады внедряют методики, которые учат детей понимать свои эмоции и взаимодействовать друг с другом. Это сильная стратегия, которая может помочь выстроить гармоничные отношения в группе.

Ход 8. Нехватка квалифицированных и заинтересованных кадров

Это главная угроза, словно ферзь противника, который безжалостно атакует. Воспитателей не хватает, а среди уже имеющихся очень много таких, которые приходят на работу, чтобы отработать «от звонка до звонка».

Эндшпиль «Перспективы»

В эндшпиле хотелось бы обсудить перспективы для будущего дошкольного образования.

Ход 9. 2 воспитателя на одной группе вместо 3 на 2 группы

Баланс пребывания на группе двух равнозначных и равноценных педагогов.

Ход 10. Технология эффективной социализации

Заключительный ход: надежда на победу

Несмотря на трудности в миттельшпиле, игра еще не окончена. Партия не проиграна, когда есть возможности развернуть ход событий. Для этого нужно объединить усилия всех: педагогов, родителей, государства и общества.

ФОРМИРОВАНИЕ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Федорова Елена Васильевна
Душина Алена Игоревна
МБДОУ «Детский сад № 28»
Ново-Савиновского района города Казани
Воспитатели

Охрана окружающей среды – одна из наиболее актуальных проблем современности. Научно-технический прогресс и усиление антропогенного давления на природную среду неизбежно приводит к ухудшению экологической ситуации. В последние годы напряженность экологической обстановки возрастает с каждым днем. Высоким остается уровень загрязнения поверхностных вод, почв, атмосферного воздуха. Быстро снижается биологическое разнообразие природы России: гибнут экосистемы лесов, многие виды растений и животных находятся на грани исчезновения. На долю нынешнего поколения выпадает решение задачи экологического оздоровления России и планеты Земля в целом.

Если в ближайшее время люди не смогут научиться гуманно и бережно относиться к природе, то планета погибнет, а вместе с ней и люди. А для того, чтобы этого не случилось, надо воспитывать экологическое сознание и ответственность за состояние окружающей среды с дошкольного возраста.

Любовь к природе и заботливое отношение к ней закладывается у детей только тогда, когда они видят примеры ежедневного, внимательного и заботливого отношения со стороны взрослых – воспитателей и родителей.

Наиболее эффективными формами взаимодействия педагога с детьми по экологическому образованию считаются такие формы, в которых дошкольники получают возможность непосредственного контакта с природой. В этом случае у детей формируются не только экологические знания, но и опыт использования этих знаний в практической деятельности. К таким формам взаимодействия можно отнести экскурсии, прогулки, экспериментирование, наблюдения, различные экологические акции и проекты.

По ФГОС образовательный процесс необходимо строить на основе комплексно – тематического принципа, приближенного к «событийному», что позволит сделать жизнь детей в детском саду более интересной и познавательной, а образовательный процесс должен быть мотивированным. Основой реализации комплексно – тематического планирования являются события социальной жизни (праздники); значимые события в природе, в литературных произведениях; события специально смоделированные воспитателем, путем внесения новых, интересных предметов.

Эффективным средством решения задач экологического воспитания дошкольников являются экологические акции. Экологические акции – это событийно – значимые мероприятия, направленные на сохранение окружающей среды. В ходе их проведения дошкольники получают природоведческие знания, у них формируются навыки экологической культуры, активная жизненная позиция. Акции служат экологической пропагандой и среди родителей, которые становятся активными помощниками.

Формирование исследовательских, поисковых навыков и умений; формирование экологического сознания дошкольников – гуманного, осознанно – ответственного отношения к миру природы, стремления сохранить природные богатства нашей страны; развитие познавательного интереса к миру природы родного края; повышение уровня экологической культуры не только воспитанников, но и родителей детей; формирование у родителей потребности в знаниях о гуманном отношении к природе и желания передавать их своим детям собственным примером; активное включение родителей в педагогический процесс ДОУ, укрепление заинтересованности в сотрудничестве с детским садом; улучшение экологического и эстетического состояния территории детского сада и города.

Целью экологического воспитания: становление начал экологической культуры у детей, развитие экологического сознания, мышления, экологической культуры у взрослых, их воспитывающих, формирование ответственного отношения к окружающей среде, которое строится на базе экологического сознания.

В наши дни, когда мир находится на грани экологической беды, экологическое воспитание, как никогда, является одной из актуальных проблем современности. Перед нами стоит задача помочь детям дошкольникам раскрыть себя в окружающем мире, раскрыть для себя этот удивительный мир, воспринять его ценности и понять его взаимосвязи, увидеть во всем окружающем неповторимое чудо, научить ребенка чуткому и бережному отношению к тому, что его окружает, воспитать любовь к природе. Впечатления от родной природы, полученные в детстве, запоминаются на всю жизнь и часто влияют на отношения человека к природе, к Родине. Экологическое воспитание дошкольников осуществляется в нашем детском саду через весь педагогический процесс – в повседневной жизни и на занятиях. Предметно – развивающая среда максимально насыщенная, доступная и безопасная. В группе созданы экологические и экспериментальные центры. В течение года проходим следующие акции:

Акция «Накормим птиц зимой».

Цель акции – воспитание у детей и их родителей эмоционально-положительного отношения к птицам, развить желание помочь им.

Условия: Для того чтобы стать участником акции детям совместно с родителями предложили сделать необычную кормушку. Родители поддержали эту интересную идею и с удовольствием приносили кормушки. Дети на прогулке самостоятельно повесили их на деревья и всю зиму подкармливали птиц.

Экологический проект «Спасем планету от мусора».

Проводится с целью формирования представлений о чистоте окружающей среды как о важной составляющей здоровья человека и всего живого на Земле. Заложить основы навыка поддержания чистоты в различных местах.

Дети знакомы с поговоркой «Чистота – залог здоровья», имеют культурно –гигиенические навыки ухода за одеждой, своим телом. Им предлагается задуматься о чистоте природы, ее значении для растений, животных, человека, почвы. Делают выводы об источниках загрязнения, об ущербе, наносимом красоте природы, о взаимосвязи: больше выбросов – хуже здоровье человека, меньше растений и животных. По осуществлению проекта наметился план действий,

проводились опыты. Один из опытов такой: закопали в ящик с землёй консервную банку, кусок картона, полиэтиленовый пакет, лоскуток ткани, огрызок яблока другие отходы. Выставили ящик на улицу. Через два месяца раскопали землю и посмотрели, что произошло с этими предметами.

Из всех закопанных предметов в первую очередь сгнили огрызок и шкурка от банана, т.е. пищевые отходы, бумага только начала разлагаться, картон отсырел, жестяная банка покрылась ржавчиной, стеклянная баночка, пластиковый пакет и бутылка не изменили своего состояния. После этого с детьми сделали вывод, что не все предметы быстро разлагаются, что целесообразней отходы повторно перерабатывать, и не разбрасывать мусор где попало.

После этого мы с детьми вышли на уборку близлежащего территории детского сада. Дети осознанно собирали мусор, понимая суть своей помощи лесу. Далее присоединились и взрослые.

Ежегодно, в летний период воспитатели с воспитанниками сажают овощи в огороде, ухаживают за ними и осенью собирают хороший урожай.

Акция по сбору отработанных источников питания Батарейки сделали нашу жизнь удобнее. Одно лишь но: они имеют особенность разряжаться. А задумывались ли мы, куда деваются использованные батарейки? Конечно, выкидываются, и никто не беспокоится об их дальнейшей судьбе: судьбе отравителя почвы и всего в ней и на ней живущего. 1пальчиковая батарейка загрязняет 20 м^2 почвы, а, соответственно, 2 дерева, 1 ежа и тысячи дождевых червей, а также грунтовые воды, которые питают деревья, плоды, нас. А ведь возможна их переработка!

Воспитанники присоединились к акции по сбору использованных батареек под девизом «Сдай батарейку – спаси ёжика». Каждый ребенок, кидая использованные батарейки в бутыли, установленные в холле детского сада, приговаривал: «Один ёжик, два ёжика. Я спас 5 ежей».

Каждый маленький человек чувствовал себя великим спасателем, спасателем своей планеты и всего живого на ней.

Экологический праздник «День Эколят».

В ДОУ прошли мероприятия «Эколята – молодые защитники природы». С детьми старших групп были проведены занятия по темам: «Путешествие по экотропинке», «Друзья человека». Педагоги организовали для воспитанников занятия в форме квест-игры. Продумали каждую часть мероприятия так, чтобы было не только интересно и красиво, но и поучительно. Проведение таких занятий способствовало формированию экологической культуры дошкольников, дети познакомились с одомашниванием животных, закрепили на эмоциональном уровне ответственное отношение к домашним животным, к окружающей природе, сформировали познавательный интерес к изучению окружающего мира. Цели были достигнуты, задачи выполнены.

Природоохранная акция «День Земли» (22 апреля)

Цель: Углублять экологические знания детей, воспитывать у них гуманное отношение к природе, чувство ответственности за все живое на Земле. Создать условия для сотрудничества родителей и детей, их эмоционального и психического сближения; повысить интерес родителей к экологическому образованию их детей и экологии в целом.

В рамках акции в ДОУ прошли беседы, занятия по охране и защите Земли от экологических катастроф. Информация, полученная детьми на этом мероприятии, была очень актуальны и полезны. Воспитанники получили много новой, интересной, обширной информации, которая соответствовала всем возрастным критериям в сфере экологического воспитания.

Ресурсосберегающая акция «Берегите воду!» (22 марта – Всемирный день воды) Цель: приобщение детей к рациональному использованию водных ресурсов, привлечение внимания общественности к вопросам сохранения водных ресурсов.

Чтобы заинтересовать детей к участию в этой акции проводились беседы, занятия в форме экспериментов и опытов с водой. Дети выполнили агитационный материал в форме аппликации по теме «Берегите воду», который разместили в своих домах, где проживают. Детьми так же были изготовлены книжки – малышки в форме капли про воду, которые подарили малышам в детском саду.

Акция «Берегите птиц!» (Каждому певцу по дворцу) 1 апреля – Всемирный день птиц.

Цель: Привлечь семьи воспитанников ДОУ к решению проблем окружающей среды, улучшению экологии путем привлечения и заботы о птицах.

В ходе акции дети узнали, что домик для птиц изготавливается из дерева; форма домика свободная, основание скворечника должно быть примерно 25 х 25 сантиметров, а высота – 30 сантиметров. Отверстие – около 5 сантиметров в диаметре. А полочка перед ним должна быть небольшой, иначе этим воспользуются хищные птицы. Родители помогли нам в этом деле. Ребятишки внимательно следили за тем, как скворечники занимали свои места на деревьях. Сколько было восторга и радости в глазах детей, что помогли птицам обрести новое и уютное жилье.

Акция «Подарим книге новую жизнь – спасем одно дерево»

В рамках «Недели книги» в апреле стартовала акция «Подарим книге вторую жизнь – спасем одно дерево!». Во время организованной образовательной деятельности, проведенной в форме бесед, рассказов, наблюдений, презентаций, опытов и исследовательской работы дети узнали о том, как и откуда появляется бумага, в каких сферах деятельности используется. Совместно с детьми было проведено экспериментирование «Сравнение свойств разных видов бумаги и картона». На занятии дети познакомились с разными видами бумаги и картона, в ходе самостоятельного исследования свойств бумаги и картона дети пришли к выводу, что изделия из бумаги и картона требуют бережного к себе отношения.

Вместе с детьми мы организовали мастерскую по ремонту книг, где «лечили» старые книжки: подклеивали странички, делали красивые переплёты. Ребята отремонтировали книги и обещали продолжить эту работу дома вместе с родителями. Проведение такой акции для детей способствует воспитанию бережного отношения не только к книге, но и к окружающему.

Акция «Вторая жизнь ненужным вещам»

Цель акции: Знакомить детей дошкольного возраста с нетрадиционными способами применения различных материалов, формировать интерес к творческой деятельности. Содействовать знакомству родителей с применением различных нетрадиционных материалов в творческой деятельности; стимулировать их совместное творчество с детьми. Были проведены выставки из природного материала: «Дары осени» Дети совместно с родителями дома изготовили интересные поделки. Из года в год проводится выставка на новогоднюю тематику: «Новогодняя игрушка», «Новогодняя сказка» Конкурс масок и костюмов из бросового материала.

Очень интересно в ДОУ прошел конкурс масок и костюмов из бросового материала. Дети совместно с родителями создавали и демонстрировали наряды, атрибуты, которые были изготовлены из различных материалов, таких как: мусорные пакеты, магазинные пакеты, подарочная упаковка, журналы, коробки и др. Костюмы, маски получились эстетически оформленными и оригинальными.

Достигнутые результаты: переоформлены клумбы? развешены кормушки (на территории ДОУ и у домов) и ведется подкормка птиц зимой; развесили скворечники на территории ДОУ, сдано более 120 батареек; у детей формируется осознание ответственности за последствия некоторых своих действий, сформированы трудовые навыки по уходу за растениями, много интересных поделок сделано из бросового материала, родители вовлечены в педагогический процесс.

Экологические акции как нельзя лучше подходят для формирования активной жизненной позиции по отношению к окружающей среде и являются одной из активных форм работы. С уверенностью могу сказать, что участвуя в экологических акциях, дети приходят к пониманию природных процессов, осознанно применяют полученные знания на практике. Дошкольники осознают ответственность за последствия действий человека, растут неравнодушными к чужой беде людьми. Акции не только оказывают воспитательное воздействие на детей, так как дошкольники видят, как к этому событию относятся взрослые, участвуют в нем, но и постепенно меняется отношение к природе у родителей.

ИНКЛЮЗИВНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В ЛОГОПЕДИЧЕСКОЙ ГРУППЕ ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО УЧРЕЖДЕНИЯ РЕСПУБЛИКИ ТАТАРСТАН

Хайрутдинова Лилия Викторовна
МАДОУ «Детский сад № 248»
Учитель-логопед

Постановка проблемы

Инклюзивное образование в детских садах Республики Татарстан, включающее детей с особыми образовательными потребностями (ООП), особенно в логопедических группах, является важной задачей современной образовательной системы. Основные проблемы включают недостаточную подготовку педагогических кадров, ограниченные материально-технические ресурсы, а также нежелание некоторых родителей поддерживать инклюзивное обучение. Эти проблемы становятся серьезным барьером для полноценного развития и социализации детей с речевыми нарушениями.

Степень изученности

Проблема инклюзивного образования хорошо изучена на уровне федерального законодательства. Федеральный закон «Об образовании в Российской Федерации» № 273-ФЗ и Постановление Кабинета Министров Республики Татарстан № 501 от 14.09.2019 г. создают правовую основу для реализации инклюзивного образования, включая детей с ООП. Вопросы инклюзии в логопедических группах активно обсуждаются и исследуются на научных и практических форумах, что позволяет внедрять передовые методики и подходы.

Цель и задачи

Цель исследования – изучить и реализовать эффективные методы и практики инклюзивного образования в логопедических группах детских садов Республики Татарстан.

Задачи:

1. Анализ текущих проблем и препятствий в реализации инклюзивного образования.
2. Обзор существующих методов и технологий инклюзивного образования.
3. Внедрение и оценка эффективности инновационных методик и технологий в работе с детьми с ООП.

Методы исследования

Используемые методы исследования включают:

1. **Документальный анализ:** Изучение законодательной базы и методической литературы по инклюзивному образованию и логопедии.
2. **Опросы и интервью:** Проведение опросов и интервью с педагогами и родителями для выявления текущих проблем и потребностей.
3. **Наблюдение:** Наблюдение за образовательными процессами и социализацией детей в логопедических группах.
4. **Экспериментальная работа:** Разработка и применение инновационных методик в реальных условиях детского сада, оценка их эффективности.

Выводы

1. **Актуальность проблемы:** Анализ выявил, что недостаточная подготовка кадров, дефицит материально-технических ресурсов и психоэмоциональные трудности детей с ООП являются основными проблемами инклюзивного образования в логопедических группах детских садов Республики Татарстан.
2. **Эффективные методики:** Использование игровых и интерактивных подходов, сенсорных материалов и дополненной реальности (AR), а также мобильных приложений для логопедической работы, показало высокую эффективность.

3. **Инновации:** Внедрение технологий дополненной реальности и сенсорных интеграционных методик, использование мобильных логопедических приложений, онлайн-платформ для логопедической поддержки значительно улучшает коррекцию речи и социализацию детей с ООП.

4. **Рекомендации:** Рекомендуется регулярное повышение квалификации педагогов, улучшение материально-технической базы детских садов, активное вовлечение родителей в процесс инклюзивного образования и использование инновационных технологий для работы с детьми с ООП.

Инклюзивное образование в логопедических группах детских садов Республики Татарстан требует системного подхода и внедрения инновационных методик, что позволит создать условия для полноценного развития и социализации детей с особыми образовательными потребностями.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ НЕЙРОБИОТИЧЕСКИХ ИГР, УПРАЖНЕНИЙ И ПРИЕМОВ В РАБОТЕ УЧИТЕЛЯ-ЛОГОПЕДА В ВОСПИТАНИИ ГРАЖДАНСТВЕННОСТИ И ПАТРИОТИЗМА У ДОШКОЛЬНИКОВ С ТНР

Ильина Ксения Андреевна
Муниципального автономного дошкольного образовательного учреждения «Детский сад № 337 комбинированного вида» Ново-Савиновского района г. Казани
Учитель-логопед

Чувство патриотизма начинает зарождаться у ребёнка с отношения к семье, к самым близким людям – матери, отцу, бабушке, дедушке. Патриотизм для ребенка – это корни, связывающие его с родным домом и ближайшим окружением, любовь к родным местам, гордость за свой народ, который из поколения в поколение несет народная культура и историческое прошлое страны. Нравственно – патриотическое воспитание закладывается в дошкольном детстве и красной нитью следует через всю его жизнь.

Первые чувства гражданственности и патриотизма, доступны ли они малышам? Как же объяснить детям, воспитанным на заморских играх и фильмах, для чего она – любовь к Родине? Задача педагогов пробудить в растущем человеке любовь к родной земле, формировать у детей черты характера, которые помогут ему стать гражданином общества.

Патриотическим воспитанием в детском саду занимаются не только воспитатели, эта тема касается и специалистов учреждения, в том числе и учителей – логопедов.

Я, как учитель – логопед также ставлю перед собой задачи патриотического воспитания обучающихся: *пробудить в ребёнке любовь к родной земле, формировать черты характера, которые помогут ему стать человеком и гражданином общества; воспитывать любовь и уважение к самым близким людям, к родному дому, детскому саду, родной улице, городу; чувства гордости за достижения своей страны, любовь и уважение к армии, гордость за мужество воинов; развивать интерес к доступным ребенку явлениям общественной жизни.*

Дети с нарушениями речи склонны к отставанию в развитии эмоционально-волевой сфер, поэтому тема патриотизма для них является особенно сложной. И требует от учителя – логопеда повышенного внимания, так как на фоне высоких требований, которое общество предъявляет к детям – будущим гражданам, к сожалению отсутствуют теоретические и методические разработки для формирования патриотической воспитанности у детей с речевыми нарушениями.

Коррекционную работу с детьми на логопедических занятиях я выстраиваю согласно календарю тематических недель. Материал лексических тем позволяет не только решать логопедические

задачи: развивать связную речь, формировать лексико-грамматические категории, фонематическое восприятие, звукопроизношение, слоговую структуру, развивать и совершенствовать психологическую базу речи, но и воспитывать чувство патриотизма у детей.

На индивидуальных/подгрупповых занятиях для детей с нарушениями речи, я использую различные формы работы: тематические презентации, ситуативные разговоры и беседы; дидактические игры и упражнения.

В ходе изучения всех тематических недель, я также решаю задачи по ранней профориентации обучающихся, знакомимся и закрепляем профессии, согласно лексической теме.

В сентябре, при прохождении темы «Здравствуй, детский сад!» на логопедических занятиях активизировала предметный словарь детей, используя названия профессий сотрудников, работающих в детском саду. Беседовали о важности труда всех сотрудников нашего учреждения. Все это способствовало формированию и обретению у детей привязанности к детскому саду, воспитания уважения к сотрудникам, работающих в учреждении и их труду. Для закрепления материала детьми предлагаю воспитателям задания для детей, картотеки речевых игр по теме недели. Родителям воспитанников рекомендуем, например, полезную ссылку на сайт учреждения, где они совместно с детьми могут ознакомиться, вспомнить сотрудников нашего учреждения, создающих комфорт, благоприятные условия детям, в их счастливый период детства.

В октябре дети изучают тематические недели: «Народная культура и традиции», «Мой дом, мой город, моя страна». Я в своей работе, закрепляю с детьми домашний адрес, место работы родителей, значимость их труда; место проживания: улица, город; крупные предприятия, здания культуры, памятные места родного города и их значимость;

Совместно с воспитателями рекомендуем родителям совершить прогулку с ребёнком, изучая достопримечательности города; На занятиях также изучаем, закрепляем символику страны, герб города; свою национальность, язык, традиции (дети должны гордиться своим народом, его достижениями); столицу нашей Родины – Москву (герб, гимн России); представителей других национальностей, населяющих нашу Родину (уважать их культуру и традиции); природу родных мест (необходимо помочь ребёнку научиться любоваться природой, бережно относиться к ней); изучать народы, живущие в России, их быт, традиции.

Коррекционная работа учителя-логопеда должна быть эффективной и динамичной. В своей работе я широко использую нейробиотический подход, который позволяет определить незрелость всех психических функций и наметить индивидуальный и образовательный маршрут для успешной лого-коррекционной работы, без медикаментов.

Такая деятельность способствует активизации познавательных и мыслительных процессов детей. С помощью нейробиотических упражнений дошколята знакомятся как с новой информацией, так и закрепляют имеющиеся знания, а так же отрабатывают на практике полученные умения.

Наши дети должны продолжать славную историю России. Сегодня мы готовим их к этому. Будущее начинается сегодня!

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ НЕЙРОПСИХОЛОГИЧЕСКИХ УПРАЖНЕНИЙ В КОРРЕКЦИОННОЙ РАБОТЕ УЧИТЕЛЯ – ЛОГОПЕДА

Грибакова Елена Ивановна
МАДОУ «Детский сад № 337»
Учитель-логопед

Нейропсихология изучает связь между процессами, протекающими в головном мозге и психическими процессами и поведением. Методы нейропсихологии являются необходимыми базовыми упражнениями, которые «включают» мозговую активность человека и способствуют повышению эффективности и оптимизации всех видов коррекционных занятий с ребёнком.

Особенность детской нейропсихологии состоит в том, что мозг очень пластичен до 11 лет. На раннем этапе проще решить проблемы, а если их оставить «как есть», то они будут только укореняться и наслаиваться одна на другую.

Проблемы возникающие при введении в коррекционную работу нейроупражнений:

- **Рост числа детей с ограниченными возможностями здоровья**. У таких детей наблюдаются нарушения речевого дыхания, общей и мелкой моторики, мышечное напряжение, заторможенность, повышенная утомляемость.
- **Сложности в обучении**. Недостаточная сформированность межполушарного взаимодействия у дошкольников с тяжёлыми нарушениями речи приводит к сложностям в усвоении программного материала и трудностям в обучении.
- **Важность индивидуального подхода**. Результативность коррекционной работы с каждым отдельным ребёнком разная, и эффективная работа учителя-логопеда должна быть выстроена дифференцированно, с учётом логики развития мозговых структур.

Нейропсихологическая коррекция является отличным дополнением к основной коррекционной программе, и реализуется не вместо неё, а вместе с ней. У детей, имеющих сложности в обучении, прослеживается слабость высших психических функций и межсистемного взаимодействия, нейропсихология же помогает сформировать эти базовые функции для дальнейшего успешного обучения.

Нейропсихологический подход в работе логопеда помогает определить незрелость всех психических функций и наметить индивидуальный образовательный маршрут для успешной лого– коррекционной работы.

На что направлены нейропсихологические упражнения:

- развитие концентрации и внимания, координации, умения чувствовать своё тело;
- развитие памяти, мелкой и общей моторики, умения ориентироваться в пространстве;
- работа над гармоничным взаимодействием полушарий;
- активизация речи;
- работа над эмоциональной устойчивостью, повышением внимания и т.д.

Использование нейроупражнений в работе учителя-логопеда достаточно изучено и имеет положительные результаты.

Некоторые факты, которые подтверждают степень изученности:

- **Исследования специалистов** нейрофизиологов и нейропсихологов доказывают, что нейропсихологические методы позволяют качественнее оценить тяжесть и локализацию нарушений, а также анатомических структур мозга.
- **По данным разных авторов**, методы нейрологопедии позволяют на 35% быстрее справиться с речевыми нарушениями у детей, чем традиционно применяемые методики.
- **Регулярное использование нейроупражнений** в логопедической работе положительно влияет на коррекционный процесс обучения, улучшает состояние физического, психического, эмоционального здоровья, повышает интерес к занятиям и положительный эмоциональный настрой.
- **Нейропсихологические игры** можно использовать с самого раннего детства, как в индивидуальной, так и в групповой работе и не только с детьми, но и со взрослыми.

Однако, по мнению одного из авторов, успешность применения нейропсихологических методов определяется уровнем владения специалистов методикой, технологией, наличием у него опыта, что определяет необходимость проведения специальных исследований в этой области.

Цель использования нейроупражнений в работе учителя-логопеда – активизация речевой активности у детей с речевыми нарушениями.

Задачи применения нейроупражнений:

- развитие фонематического слуха, слухоречевого внимания;
- развитие познавательных процессов: речи, мышления, памяти, внимания;

- развитие межполушарного взаимодействия детей;
- развитие согласованности трёх основных блоков мозга.

Также с помощью нейропсихологических игр и упражнений решаются следующие задачи:

- ребёнок учится чувствовать своё тело и пространство вокруг;
- развивается зрительно-моторная координация (глаз-рука, способность точно направлять движение);
- формируется правильное взаимодействие рук и ног;
- развивается слуховое и зрительное внимание;
- ребёнок учится последовательно выполнять действия, разбивая его на ряд задач.

Выводы об использовании нейроупражнений в работе учителя-логопеда:

- **Улучшение нейропластичности**. Нейроупражнения помогают способности мозга адаптироваться и изменяться, что важно для детей с речевыми нарушениями, так как позволяет восстанавливать утраченные функции.
- **Развитие координации**. Упражнения, направленные на моторику, улучшают координацию движений, что положительно сказывается на артикуляции и произношении.
- **Стимуляция речевых центров**. Движения и дыхательные упражнения активируют речевые центры, улучшая качество речи и понимание.
- **Развитие когнитивных функций**. Нейроупражнения способствуют улучшению памяти, внимания и восприятия, что напрямую влияет на качество речевой деятельности.
- **Повышение мотивации**. Нейроупражнения в игровой форме делают занятия более увлекательными и мотивирующими для детей.
- **Улучшение эмоционального состояния**. После нескольких месяцев работы с нейроупражнениями у детей повышается уверенность в себе, улучшается произношение, а также общее эмоциональное состояние.
- **Профилактика и коррекция нарушений**. Нейроупражнения способствуют профилактике и коррекции нарушений письма и чтения.
- Для достижения наилучших результатов важно проводить занятия регулярно и следовать заранее разработанному плану.

ТАТАР ХАЛЫК УЕННАРЫ – ГАИЛӘДӘ ТУГАН ТЕЛНЕ, МӘДӘНИЯТНЫ САКЛАУ ЧАРАСЫ

Хәкимова Галия Илгизәр кызы
Сәлимуллина Гүзәл Әгзам кызы
«Татар телендә тәрбия һәм белем бирүче
145 нче катнаш төрдәге балалар бакчасы»
Татар телен укыту буенча тәрбияче, тәрбияче

«Без барыбыз да балачактан», – дигән атаклы язучы Экзюпери. Бу – чыннан да, шулай. Кем генә булсак та – язучымы, укытучымы, әллә гади бер эшчеме – күңел балачакка еш әйләнеп кайта. Ә балачактагы иң истәлекле, иң кызыклы әйбер ул – уеннардыр, мөгаен. Нindiләре генә юк аларның? «Түбәтәй», «Яшерәм яулык», «Итек-читек», «Утыр-утыр Мәликә» «Чума – үрдәк, чума каз» – хәер, аларны санап бетерерлек түгел. Менә шушы уеннар безне физик яктан да, рухи яктан да камилләштергән. Алай гына да түгел, алар бездә дуслык, иптәшлек, гаделлек, кыюлык, зирәклек, тапкырлык кебек сыйфатлар да тәрбияләгәннәр.

Сез уйный беләсезме? Бу сорау, мөгаен, сезгә кызык тоелыр. Чыннан да, безнең балаларыбыз уйный беләме соң? Балалар гына түгел аларның ата-аналары да татар халык уеннары белән таныш түгел. Ә иң мөһиме һәм иң кызганычы – алар балаларыны, нинди уен уйнатырга, нәрсә

белән кызыксындырырга икәнен үзләре дә белмиләр. Уен уйнатырга, уйнарга, яңа мавыктыргыч уен эзләргә вакытлары да юк! Иң кулае – баланың кулына телефон биреп, балам бар уйна, кымачаулама минем эшем бик күп дип әйтүе бик җайлы. Чыннан да игътибар белән күзәтсәк, балаларыбыз шактый вакытларын кәрәзле телефон, телевизор каршында үткәрергә ярата. Шуңадыр, бәлки, без, олылар арасында «алар уйный беләмени?» дигән фикер дә очрый. Кайвакыт эти-әниләр бала тормышында уеннарның нинди зур әһәмияткә ия булуын онытып җибәрде. Ә бу исә баланың кече яшьтән үк чыныккан, хәрәкәтчән һәм җитез булып үсүенә комачаулый.

Мәктәпкәчә тәрбия учреждениеләренең төп бурычы балаларны рухи яктан бай, физик яктан сәламәт итеп үстерү. Алар төрле юллар белән тормышка ашырыла. Ә шулар арасында иң әһәмиятлесе – уеннар.

Уен – ул бала эшчәнлегенең, тормышының аерылгысыз өлеше. Алар – балаларны уйланырга, эзләнергә, фикер тупларга, берләштерергә, күнекмәләрне, гадәтләрне тормышта кулланырга өйрәтүче һәм тәрбия бирүче көчле чараларның берсе.

Татар халык уеннары – милләтнең бай рухи хәзинәсе. Ул баланың иҗади үсешен тәэмин итә, рихи – әһләкый яктан үстерә, тирә – юн белән таныштыра, татар телен, мәдәниятен, халыкнын көнкүреше турында тулы мәгълүмат бирә.

Шуна күрә үз алдыма зур **бурыч** итеп балаларны һәм ата-аналарны татар халык уеннары белән таныштыруны куям.

Уеннарны оештырганда үз алдыма түбәндәге **максатларны** куям**:**

– ата-аналарны татар халык уеннары белән таныштыру;
– балаларны татар халык уеннарына өйрәтү;
– балаларның сөйләү һәм фикерләү сәләтен үстерү;
– татар әдәби телен төрле өлкәләрендә иректе куллана белү;
– дөрес сөйләм эшчәнлегенең үзара аралашу чарасы булдыру;
– ата-аналар һәм балалар арасындагы аралашуны, көндәлек сөйләмдә ана телен камил куллана алу;
– халкыбызның бай рухи дөньясы белән танышуны дәвам итү;
– татар халкы белән горурлану хисләре тәрбияләү өстендә эшләүне дәвам итү.

Уеннар кешегә яшәве күңеллерәк булсын өчен дә кирәк дияргә мөмкин. Балага җитез, өлгер, зирәк булып үсү өчен төрле характердагы уеннарның әһәмияте бик зур. Яшь буын тормышның төрле җайсызлыкларына бирешмәскә, уңайсызлыкларыннан җебеп төшмәскә тиеш дибез. Ә моңа яшьтән үк балаларның төрле уеннарда катнашуы аша ирешергә мөмкин.

Халык уеннары – җитезлеккә, көчкә, зирәклеккә сынау ул. Аларда халыкның гасырлар буена тупланган традицияләре буыннан-буынга бирелә. Халык уеннары һәрвакыт актуаль, чөнки алар үткәннәр аша кешенең киләчәгенә юнәлдерелә. Уеннар баланың шәхес буларак төрле яклап үсүен тәэмин итә, моның өчен шартлар тудыра. Татар халык уеннарының күбесе җырлар белән бергә башкарыла. Аларга моң, төгәл ритмика, отып калуда да җиңеллелек хас.

Шуннан чыгып, үз төркемемдә балалар белән татар халык уеннарын өйрәтә башладым. Бу уеннар балаларда зур кызыксыну уятты. Иң беренче уенның тарихын, уйнау тәртибен, кагыйдәләрен аңлатам. Уен өчен мөһим булган – шигырьләр, җырлар, әйтемнәр, санагычлар, мәкальләр өйрәнәбез.

Безнең балалар белән күмәк, иҗади эшебез, ата – аналарда зур кызыксыну уятты. Алар балалар, өйрәнәсе килгән ләкин өйрәнеп өлгермәгән сүзләрне, җырларны, такмакларны өйдә өйрәнер өчен сүзләрен өйгә бирергә сорый башладылар. Шунлыктан балар белән өйрәнелгән уеннардан торган мастер-класс әзерләргә булдык.

Мастер-классыбыз төрле уеннарны үз эченә алган видеоматериаллардан тора. Сезнең өчен дә биш уеннан торган видео кисәкләр тәгъдим итәсебез килә.

Алар: «Түбәтәй», «Яшерәм яулык», «Итек-читек», «Утыр-утыр Мәликә» «Чума үрдәк, чума каз». Уеннарда бөтен төркем дә катнаша ала, шулай ук кечкенә төркемнәр белән дә уйнап була.

Балалар бу уеннарны бик яратып уйныйлар, уеннар тәрбияви, үзенчәлекле үтсен өчен, төрле ысуллар кулланып өйрәтергә тырышам. Шул уеннарның берничәсенә тукталып китәсем килә. Мәсәлән, «Чума үрдәк, чума каз», уен барышында матур җырлар өйрәнүдән тыш, татар халкының борынгы гореф-гадәтләре, йолалары белән танышабыз. Аулак өй, кич утыру йолаларының әһәмияте, үзенчәлеге турында сөйлим.

«Итек-читек» уенын уйнаганда, балаларны читекче һөнәре белән таныштырабыз. Халыкның милли киемнәре, дан казанган бизәлгән читекләре турында күбрәк мәгълүмат бирәбез, милли орнамент үрнәкләре белән танышабыз.

«Яшерәм яулык» уенында миили бизәкләр белән танышуны дәвам итәбез. Татар халкының чигү үрнәкләре, чигүле алъяпкычлар, мендәр тышлары, чигүле куляулыклар күрсәтеп, матур күргәзмәләр оештырабыз.

Уеннар мавыктыргыч булсын өчен уен оештыруда берничә файдалы **киңәш** тәкъдим итәсем килә.

1. Уенны башка шөгыль белән алыштырырга тырышмагыз.
2. Уенны бала тормышының барлык өлкәләрендә дә кулланыгыз.
3. Бала сезне уенга чакырса, шатланыгыз, димәк ул сезне үз итә һәм сезгә ышана.
4. Бала белән уйнаганда, үзегезнең олы кеше икәнлегегезне онытыгыз.
5. Балага уеннан «мәхрүм итү җәза»сын бирмәгез.
6. Уен кагыйдәләрен бозган балага тынычрак карарга тырышыгыз.
7. Уен вакытында рольләрне көчләп такмагыз.
8. Чираттагы эш көненә әзерләнгәндә, һәр яңа уенның балага иң яхшы бүләк икәнен исегездән чыгармагыз!

Татар халык уеннары балаларның уен кагыйдәләрен үтәргә ирешүләренә, хәтерне үстерүгә, әйләнә-тирәдә ориентлашырга, зирәклеккә, роль башкарырга өйрәтә, әхлак сыйфатлары тәрбияли, җитезлек, өлгерлек һәм кыюлыкларын үстерә, хезмәттәшлек, җаваплык шикелле сыйфатлар тәрбияли. Уртак шатлык балаларны шәхес буларак үстерә, камилләштерә.

Ата – аналар өчен бу видеодан торган мастер-класслар, татар халыкының – бай тарихы, мәдәнияты, көндәлеге белән таныштыруда зур роль уйный. Балаларның сөйләм телен камилләштерү өчен зур чара икәнлеген ачыклый.

ЦИФРЛАШТЫРУ ЧОРЫНДА ПЕДАГОГ, НАСТАВНИК ҺӘМ МЕНТОР

Халитова Гөлшат Галимҗан кызы
Шәрифуллина Ләйсән Мәүләтхан кызы
Казан шәһәре Совет районы
119 нчы балалар бакчасы
1 категорияле тәрбиячеләр

Цифрлаштыру – безнең тормышның аерылгысыз өлеше. Ул тормышның төрле өлкәләренә торган саен ныграк үтеп керә. Хәзер түләүләрне дә өйдән чыкмыйча гына башкарабыз, табибка чиратка язылабыз, еракта яшәүче туганнарыбыз белән аралашабыз. Әлбәттә, бүгенге көн балалары да «кулына гаджет тотып туа». Үсеп килүче буынның тормышны гаджетсыз күз алдына да китерә алмавы берәүгә дә сер түгел. Ләкин бүген максатыбыз цифрлаштыруның уңай һәм тискәре якларын, аның яшәү рәвешебезгә ничек йогынты ясавын ачыклау түгел.

Безнең максат – гаҗәеп мөмкинлекләр биргән цифрлаштыруны файдалы итеп куллана белергә өйрәнү, **цифрлаштыру чорында традицияләрне саклап, киләчәккә атлау.**

Ләкин менә ничек ул максатка ирешергә, гореф-гадәтләрне саклап, гомумкешелек кыйммәтләренә тугъры калган хәлдә яңа заманга ничек яраклашырга? Замана балалары белән ничек уртак тел табарга?

Иң элек «Нинди ул яңа заман баласы?», – дигән сорауга җавап табып карыйк. Бала ул кайсы чорда туса да бала-төрле холыклы, төрлечә сәләтле, тирә-якны, дөньяны танып-белергә омтылучан. Ләкин кайсы чорда тууы, илдә, икътисадта, җәмгыятьтә барган үзгәрешләр аның үз-үзен тотышына, карашларына нык тәэсир итә. Психологлар шушы факторларга бәйле рәвештә соңгы 100 елда туган берничә буынны аералар.

«Туганда ук кулларына гаджет булган» дип нәкъ менә шушы буын хакында әйтәләр дә инде. Алар кечкенәдән үк үзләренә кирәкле мәгълүматны бик тиз эзләп таба һәм куллана белә. Альфа буыны балалары кечкенәдән үзләрен шәхес итеп тоя, үз-үзләренә ышанган, мөстәкыйльлек яратучы булып үсә. Шуңа күрә алар белән авторитар стильдә аралашу туры килми. Педагогикада баланың индивидуаль үзенчәлекләрен исәпкә алып эшләү алымы турында күптән сүз бара. Безнеңчә, альфа буыны белән аралашканда, тәрбияләгәндә һәм уртак эшчәнлек барышында шәхси һәм индивидуаль үзенчәлекләрен исәпкә алу бигрәк тә кирәк.Альфа буын балалары белән берничә ел эшләгәндә без түбәндәге нәтиҗәләргә килдек:

• *Алар өчен барысын да күз алдына китерү мөһим, шуңа күрә теләсә нинди мәгълүмат визуаль булырга тиеш!*

• *Барысын да тиз эшләргә кирәк!*

• *Аерылып торырга өйрәнергә кирәк!*

• *Яңа мәгълүмати технологияләр, интернет-ресурслар белән эш итәргә өйрәнү мөһим.*

ИКТ ресурсларын дөрес һәм продуктив куллана белү пандемия шартларында аеруча актуаль булды. Педагоглар алдында булган практикаларны интерактив форматка салу һәм үзгәртү бурычы куелды. Бу эш мәктәпләр һәм югары уку йортларында гына түгел, балалар бакчаларында да барды. Әти-әниләр җыелышлары, мастер-класслар, иҗади мәйданнар ***стрим*** юнәлеш алды (реаль вакытта турыдан-туры аралашу).

Педагогларның цифрлы технологияләрне куллану даирәсе хәзер дә киң:

– дистанцион белем алуда, онлайн семинарлар, вебинарларда;
– электрон документ әйләнеше, педагогик документация;
– онлайн бәйгеләрдә;
– балалар белән Zoom эшчәнлекләрдә;
– педагогик аттестация үткәндә;
– методик лабораторияләр, сайтларалып барганда;
– балалар белән эшчәнлек вакытында.

Компьютер чаралары танып-белү, тикшеренү, уен эшчәнлеге процесслары замана балалары өчен көндәлек, кызыклы шөгыль, яңа белемнәр һәм тәэсирләр алу өченкулай ысул булып тора. Без белем бирү процессында ***мультимедиа-презентацияләр*** кулланабыз.

Моннан тыш, ИКТ ресурсларның ***милли мирасны өйрәнү һәм саклауда*** да роле зур. Балалар бакчасында бигрәк тә борынгы гореф-гадәтләребез, тарихыбызны өйрәнгәндә уңайлы. Гадәттә, музейларга еш бара алмыйбыз. Музей-күргәзмәләргә онлайн экскурсияләр ясау балаларны әби-бабаларыбызның борынгы чорлардагы тормышы белән танышырга мөмкинлек бирә. Күп кенә методик ярдәмлекләрнең, балалар өчен хрестоматияләрнең электрон формасы булу да педагогларның эшен күпкә җиңеләйтә. Без шулай ук **«Бала РФ мультимедиа китапханәсе»н** ябатып кулланабыз. Биредә куар-код аша кереп татар язучыларының әсәрләренә төшерелгән мульфильнарны карарга була. Соңыннан әсәрнең эчтәлеге буенча сорауларга җавап та бирергә кирәк. Шулай ук интерактив уеннар да бар. Ә инде татар телен һәм Идел буе халыклары– рус, чуаш, мордва (эрзя), мордва (мокша), мари һәм удмурт телләрендә иң күп кулланыла торган сүзләрне һәм дә алфавитны үзләштерергә ярдәм итү максатыннан **«Аваз»** проекты эшләп килә.

Куар-кодлар турында аерым әйтеп китмичә булмый. Хәзерге вакытта төрле газета-журналлар, шул исәптән балалар өчен булганнары да куар-код аша кереп карап була торган материаллар белән тулыландырылган. Бу журналларның эчтәлеген дә күпкә кызыклы итә. Без төркемебезгә

«Салават күпере» журналын яздырып алабыз. Башта журналдагы әкиятләрне-шигырьләрне балаларга кычкырып укыйбыз, рәсемнәрен күрсәтәбез. Аннан куар-кодаша кереп мастер-классларны үтибез, **«Салаватiklар»**га кушылып җырлыйбыз, биибез.

Әлбәттә, цифрлаштыру технологияләрен кертү өчен, иң беренче, матди-техник база булуы шарт. Бу яктан безнең балалар бакчасында матди база җитәрлек: интерактив такталар, проекторлар, компьютер, рейбуклар, LEGO робототехникасы, ком өстәлләре, график планшет һ.б.

Бакчабызда «Могҗизалар илендә» дип исемләнгән мультистудия булдырылды. Аның махсус сәхнәсе, ел вакытларын чагылдыручы арткы бизәлешләре бар. Зурлар төркеме балалары белән «Могҗизалар илендә» мультстудиясендә «Нәни мультипликаторлар» авторлык проекты буенча түгәрәк эше алып барыла.

Интерактив такталар, проекторлар, компьютер, рейбуклар, LEGO робототехникасы, ком өстәлләре, график планшет кебек җайланмалар ярдәмендә без мультфильмнар төшерәбез. Мультфильм төшерү эше балалар өчен бик мавыктыргыч. Без башта әкият яки шигырьнең эчтәлеге белән танышабыз. Аннан геройларны барлыйбыз һәм төсле пластилиннан персонажлар әвәлибез. Бу балаларның фантазиясен тулы көченә эшкә җигү өчен дә менә дигән мөмкинлек. Әлеге алым балаларның татар телендә сөйләмен камилләштерү өчен дә бик файдалы.

Хәзерге шартларда яңа технологияләр кулланырга кирәклеге бәхәссез. Әлбәттә, без аны мәктәпкәчә белем бирүдә куллану турында җитди уйларга, балаларның яшенә туры килгән материал сайлап рөхсәт ителгән күләмдә генә кулланырга тиеш. Ләкин чамасын белеп кулланганда замана технлогияләренең бик күп уңай якларын табарга була. Шәхсән үземә килгәндә, эшчәнлегемә цифрлаштырылган мәгариф технологияләрен кертү, беренче чиратта, тәрбия һәм белем бирү процессын активлаштырырга һәм индивидуальләштергә, белем бирүнең сыйфатын күтәрергә булышты, эшемне оптимальләштерү өчен мөмкинлекләр ачты.

Кулланылган әдәбият

1. Журнал «Генеральный директор». 7 способов подстроить поколение Z на благо компании. 2017 г. https://www.gd.ru/articles/9356-pokolenie-z
2. Кристина Миронюк. Ты моргнуть не успеешь, как центениалы захватят мир!
3. Всё, что нужно знать о поколении Z. https://takprosto.cc/pokolenie-z/
4. Гараева Л.// Икс, игрек, зет//Сөембикә № 1/2023// «Татмедиа» АҖ
5. Вагизова А. Ф.//Балалар бакчаларында цифрлаштыруның әһәмияте// Мәгариф, 2022.

ИНСТРУМЕНТЫ И МЕТОДЫ ВОСПИТАНИЯ РОССИЙСКОЙ ГРАЖДАНСКОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ

ТВОРЧЕСТВО КАК СМЫСЛ ЖИЗНИ ШКОЛЫ

Нигматуллина А. А.,
заместитель директора по НО
Исмагилова Р. Д.,
заместитель директора по ДО
Нигматуллина Л. Н.,
учитель родного языка
МБОУ «Школа № 100 – Центр образования»
Приволжского района г. Казани

Краткое описание проекта

В нашей школе обучаются дети различных национальностей: русские, татары, таджики, чеченцы, чуваши, марийцы… Всего 446 учеников, из них 187 – русских, а остальные 259 – татары и дети других национальностей. Татарский язык изучают 100%. Однако не каждый ребенок знает язык своих предков, культуру своего народа. У современных детей очень «скудный» запас знаний и представлений о том, как жили их предки, какие они соблюдали традиции и обычаи, чем украшали свой быт, как одевались, какие игры были у детей, какие праздники. Создание творческой студии в рамках проекта «Творчество как смысл жизни школы» позволит учащимся приобщиться к культуре родного народа. В творческой студии найдет место каждый, кто хочет развить свой актерский талант, свои способности, систематизировать уже имеющиеся знания и творческие навыки, раскрыть творческий потенциал и придать себе внутренней уверенности.

Проект создан в целях изучения родных языков, народного искусства, сохранения культурных традиций, памятников истории и культуры, этнокультурного многообразия, культурной самобытности всех народов и этнических общностей народов, проживающих в Республике Татарстан. Для многонациональной Республики очень важно сохранение и развитие языкового наследия. Именно поэтому сегодня так актуальны праздники, мероприятия, посвященные родному языку, родной культуре. Языки являются самым сильным инструментом сохранения и развития нашего наследия.

В рамках проекта в творческой студии проводятся мероприятия по популяризации родных языков. Учащиеся школы знакомятся с культурой народов, проживающих на территории Республики, узнают много нового и интересного, раскрывают свои способности: изучают национальные костюмы, блюда и готовят их, угощая всех на праздниках; изучают творчество поэтов, поют песни и декламируют стихи на родном языке; ставят спектакли, исполняют танцы своего народа.

Цель проекта: Создание условий для популяризации народного искусства и языков народов, проживающих в Республике Татарстан, для творческого развития и реализации способностей учащихся.

Задачи проекта:

– расширить знания обучающихся о языках народов, проживающих в Республике Татарстан;

– сохранять преемственность поколений, воспитывать бережное отношение к языковому и культурному наследию народов РТ;

– создавать благоприятную эмоциональную атмосферу общения обучающихся, их самовыражения, самореализации, позволяющей «найти себя» поверить в свои силы, преодолеть робость и застенчивость;

– прививать любовь к творчеству

Срок реализации проекта: 1.09.2024–31.12.2026

Обоснование значимости проекта:

В настоящее время Россия переживает сложное время – время социальных перемен. Сегодня мы на многое начинаем смотреть по-иному, многое для себя заново открываем и переоцениваем. Это относится и к прошлому нашего народа

Дальнейшее развитие народа органично связано с возрождением его культуры. В этой связи нам нужно усилить работу по сохранению, созданию, распространению и освоению культурных ценностей, развитию национальных и культурных традиций, декоративно-прикладного искусства, сохранения национальной и культурной идентичности, и приобщить к этому подрастающее поколение. Развитие культуры поможет молодежи постичь духовные истоки своего народа, сохранить этнокультурную память.

Актуальность этой проблемы в наше время очень велика и нам, педагогам, необходимо проводить с учащимися большую работу в данном направлении: от возрождения колыбельной, языка, умения рассказывать детям сказки и предания своего народа, до приобщения детей к художественным промыслам и декоративно-прикладному искусству.

Проект направлен на сохранение культурного наследия народов, населяющих Республику Татарстан, развитие творческого потенциала обучающихся, преследует цель обеспечения преемственности культурных традиций, сохранения и развития родного языка, направленных на воспитание подрастающего поколения в культурных традициях своего народа, приобщения к истокам народной культуры, формирование средствами культуры духовных ценностей, направленных на воспитание чувства национальной гордости, гражданственности и патриотизма.

Проект способствует развитию творческих способностей учащихся, формированию высокой нравственности, воспитывает любовь к Отечеству, уважение к предкам.

Описание опыта работы в указанном направлении (за последние 3 года):

В нашей школе работают творческие учителя и обучаются талантливые ребята. В течение последних 3 лет ученики школы занимают призовые места на конкурсах чтецов произведений на родном языке, принимают участие в вокальных конкурсах. Особенно в этом направлении хочется отметить учеников которые учатся вокальному искусству Ганибаева Инсафа и Нурманову Миляушу. Они являются победителями и лауреатами международных конкурсов, как «Созвездие-Йолдызлык», «Казан сандугачы», «Казан йорт», лауреаты фестиваля Р.Вагапова, стипендиаты Мэра.

Большая работа ведется педагогами по изучению родного татарского языка, в результате работы ученики школы становятся призерами муниципального этапа республиканской олимпиады школьников по татарскому языку. Знание родного языка помогает при участии в научно практических конференциях.

Ученики 2 класса являются частыми гостями телеканала Шаян ТВ. Они с удовольствием рассказывают стихотворения, показывают инсценировки.

2021 год в РТ был объявлен Годом родных языков и народного единства. В связи с этим учителя родного языка провели мероприятие, посвященное открытию Года родных языков и народного единства в РТ; конкурс чтецов «Родное слово»; проводились выставки книг на родных языках, литературные чтения и обсуждения произведений национальных авторов; организовали встречу с татарским поэтом Рифатом Салахом, Йолдыз Шараповой; с детским журналом «Салават күпере». Организовались совместно с ДК «Отары» фестивали национальных культур, конкурсы народного творчества. Наши ученики начиная с 2021 года по сегодняшней день участвуют в уникальном проекте «Хәрәкәттә-бәрәкәт», проект «Сөйлә». Это лишь некоторые из мероприятий, проведенных в рамках Года родных языков и народного единства. Они способствуют укреплению межнационального сотрудничества, сохранению языкового и культурного наследия и формированию уважения к многообразию народов. Ученики школы с удовольствием принимают участие во всех мероприятиях, изучают родной язык, традиции и обычаи своего народа.

Целевые группы проекта: школьники 7–18 лет

Социальные партнеры проекта: родители обучающихся, Средняя специальная музыкальная школа № 22 Приволжского района, Дом Культуры «Отары».

Ожидаемые количественные и качественные результаты проекта:

1. Повышение интереса и мотивации обучающихся к изучению родного языка и культуры.
2. Повышение актерского мастерства обучающихся.
3. Реализация творческого потенциала учащихся в совместной деятельности с педагогами и родителями
4. Активное участие учащихся в творческих конкурсах

Руководитель проекта: Абдуллина Рахиля Дамировна – директор школы;
Команда проекта: Нигматуллина А. А. – заместитель директора по НО;
Исмагилова Р. Д. – заместитель директора по ДО;
Нигматуллина Л. Н. – учитель родного языка.

Информационная открытость/публичность

Информационная открытость, публичность достигается путем размещения информации о деятельности Творческой студии на сайте школы и в школьной группе в Контакте, публикации материалов, организации встреч, семинаров, взаимодействия с театрами, музеями организациями, школами района, города, республики.

НАСТАВНИЧЕСТВО КАК ЭЛЕМЕНТ РАЗВИТИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО КОЛЛЕКТИВА

Акашина Ниля Мухамедовна
МБОУ «Школа№ 9»
Ново – Савиновского района г. Казани
Заместитель директора по учебной работе
по вопросам национального образования,
Почетный наставник РТ

«Наставничество – серьезный, ответственный процесс, поэтому большую роль играет изначальная мотивация педагога»

Наставничество – это процесс обмена знаниями и опытом между молодым учителем, который не обладает необходимыми знаниями и навыками в определенной области, и учителем, который имеет соответствующие знания и опыт и готов ими поделиться. Как правило, наставника назначают при приеме на работу молодого учителя для того, чтобы ускорить его адаптацию, помочь быстрее втянуться в работу компании, быстрее обучиться новой работе, успешнее выполнять новые обязанности и быстрее приступить к самостоятельной работе.

Наставник лично обучает молодого учителя, быстро реагирует на допущенные им ошибки, детально их разбирает и подсказывает, как правильно поступить в той или иной рабочей ситуации.

Сегодня я уже смело могу говорить о результатах своей работы:

– создана система работы, которая объединяет деятельность молодого учителя и наставника;

– применяются эффективные формы и методы работы, которые содействуют дальнейшему профессиональному становлению молодого специалиста;

– молодой учитель ведет работу по самообразованию, что позволяет ему пополнять и конкретизировать свои знания, осуществлять анализ возникающих в работе с детьми ситуаций;

– у молодого учителя формируется потребность в постоянном пополнении педагогических знаний, гибкость мышления, умение моделировать и прогнозировать образовательного процесса;

– молодому учителю обеспечена необходимая помощь и поддержка на самом трудном этапе вхождения в новый коллектив и профессию.

Таким образом, использование системы наставничества позволяет учителям быстро адаптироваться к работе в школе, почувствовать уверенность в своих силах, убедиться в правильности выбора профессии, наладить плодотворное сотрудничество с коллегами, проявить себя грамотным учителем. Не меньше пользы приносит эта система и наставнику.

Работа с молодыми специалистами помогает повысить свою профессиональную компетенцию: стараюсь следить за новинками методической литературы, участвую в педагогических конкурсах, конференциях, использую в работе инновационные технологии.

Общаясь с молодыми коллегами, приобретают новые взгляды на развитие и воспитание детей.

С 2005 г. являюсь наставником молодых учителей по родному (татарскому) языку и литературе Ново-Савиновского и Авиастроительного районов г. Казани. Для этого занимаюсь самообразованием и передачей собственного опыта учителям родного (татарского) языка и литературы через участие в профессиональных конкурсах, проведение семинаров республиканского, международного уровней, выступления и проведения мастер – классов на муниципальном, городском, республиканском, федеральном, международном уровнях. Стимулирую молодых педагогов к использованию в работе новых педагогических технологии, мотивирую их к участию в работе сетевых сообществ создании и реализации творческих проектов, в конкурсах профессионального мастерства.

Сама я лауреат премии имени Каюма Насыйри (за заслуги в развитии национального образования), МО и науки Республики Татарстан, 2015 г., в конкурсе «Лучшие механизмы педагогических работников дополнительного профессионального образования субъектов РФ, осуществляющих преподавание предметной области «Родной язык и родная литература» заняла II место, г. Москва (очное участие), 2021 г., финалистка Всеросссийской научно – практической конференции «Наставничество в образовании: современная теория и инновационная практика», 2016 г., 2019 г. Учителя родного (татарского) языка и литературы активно участвуют в районном этапе городского тура «Учитель года» в номинации «Учитель татарского языка и литературы». Консультирую учителей родного (языка) и литературы для активного использования учебно – методического пособия «Сәлам!» по татарскому языку, участвуют в апробации внедрения новых УМК по татарскому языку и современных педагогических технологий преподавания татарского языка и литературы. С 2019 г. совместно с молодым учителем Галимовой Л. И. организовываю и провожу на базе МБОУ «Школа № 9» международный диктант «Яз» на татарском языке в целях популяризации родного языка.

Являюсь руководителем педагогической практики студентов 4,5 курсов Института филологии и межкультурной коммуникации Казанского Федерального университета отделения татарской филологии и межкультурной коммуникации им. Г. Тукая.

В 2022 г. была в числе лучших учителей города Казани (Билборд, посвященный профессиональному празднику «День учителя), 05.10.2023 г. приняла участие в радиопередаче «Фидакәрләр» Татар Радиосы (Казань) с предоставлением своего педагогического опыта.

Главное в работе – видеть результат своего труда и это является стимулом для дальнейшей работы и хочется делать еще больше.

ШКОЛЬНЫЙ МУЗЕЙ КАК ОДНО ИЗ СРЕДСТВ ФОРМИРОВАНИЯ ПАТРИОТИЗМА И ГРАЖДАНСТВЕННОСТИ В ПРАКТИКЕ РАБОТЫ УЧИТЕЛЯ

Бронникова Эльвира Камилевна,
заведующий
Ахсанова Роза Василовна,
старший методист
УМС ИМО УО ИКМО г. Казани
по Авиастроительному и Ново-Савиновскому районам

В современных условиях особую важность приобретает обращение к культурному наследию прошлого, духовному опыту, накопленному человечеством за многие века. Именно поэтому в наши дни обретают такую высокую значимость музеи, как хранители ценностей прошлого. Для патриотического воспитания наиболее реальным путем к ребячьим сердцам стало продолжение, а во многих случаях возрождение школьных музеев, направления работы которых достаточно обширны, что позволяет активно включать его в целостный образовательный и воспитательный процессы.

В образовательных организациях Авиастроительного и Ново-Савиновского районах действуют 38 школьных музеев, из них 21 этнографический и 17 военно-патриотических. В 43 учреждениях созданы уголки Боевой славы и Музейные комнаты. Памятники и мемориальные доски закреплены за 19 образовательными организациями.

Школьные музеи являются центром военно-патриотического, гражданского, этнокультурного воспитания подрастающего поколения, центром жизни школы.

Целью школьных музеев патриотической направленности является создание условий для приобщения обучающихся к гражданско-патриотическому воспитанию.

Задачи: вовлечь детей в научно-исследовательскую деятельность; формировать их гражданское сознание и патриотизм; развивать интерес учащихся к истории, политике, к жизни людей, к своей семье; формировать гордость за сопричастность к деяниям предков и современников, исторической ответственности за происходящее в обществе; способствовать становлению активной жизненной позиции; воспитывать чувство патриотизма, гуманизма, нравственных и культурных ценностей.

Уникальная среда школьного музея позволяет интегрировать содержание, формы организации общего и дополнительного образования, педагогические технологии и методы деятельности, знания различных научных областей, формировать предметные, межпредметные и ключевые компетенции школьников, развивать навыки межличностной коммуникации. Деятельность музея значительно расширяет кругозор учащихся, развивает интеллектуальную, эмоциональную, творческую сферы личности.

Гражданско-патриотическое воспитание, как и воспитание вообще, должно основываться на знании тех компонентов бытия, культуры, которые формируют в целом представления учащихся о Родине, ее культурно-исторических традициях, достижениях и ценностях, лучших ее представителях. Решению данной задачи служат школьные музеи, деятельность которых направлена на формирование социально-активной позиции, личное участие, поиск и постижение социального и духовного начала своей Родины, народа. Важное место в решении этой задачи занимает непосредственный контакт воспитанника с историческими материалами, элементами культуры, осуществляемый в условиях школьного музея.

Музей обладает огромным образовательно-воспитательным потенциалом, так как он сохраняет и экспонирует подлинные исторические документы. Эффективное использование этого потенциала для воспитания учащихся в духе высокой нравственности, патриотизма, гражданского самосознания является одной из важнейших задач школьного музея. Участие детей в поисково-собирательной работе, изучении и описании музейных предметов, в создании экспозиций, проведении экскурсий, вечеров, конференций способствует заполнению их досуга. В процессе исследовательской деятельности учащиеся овладевают различными приемами

и навыками краеведческой и музейной профессиональной деятельности, а в ходе краеведческих изысканий – основами многих научных дисциплин, не предусмотренных школьной программой.

Когда мы говорим о патриотическом воспитании, то в первую очередь подразумеваем, формирование у молодого человека чувства любви к своей малой родине, ответственности за её благополучие и процветание, а через этот «мосток» прокладываем путь к гражданской ответственности за всю страну, её безопасность и суверенитет. И главная роль в этом принадлежит краеведению. В учреждениях района создано 17 краеведческих музеев, уголков и музейных комнат.

Значение краеведческой работы переоценить трудно. Занимаясь краеведением, ученик чувствует себя субъектом исторического процесса, осознаёт, что именно он, его родители, друзья, соседи делают историю своего района, города, республики, а, значит, и страны.

Школьник, посредством работы с местным материалом, глубже усваивает и программные темы. В основе краеведческой работы лежит исследовательский метод, который позволяет научиться формулировать цели, задачи исследования, планировать рабочий процесс, двигаться от намеченного и делать собственные выводы. Краеведческое исследование предполагает кропотливую работу с литературой, документами, цифрами, фактами.

Из учащихся, которые проявляют особую заинтересованность созданы советы музея. Именно эти ребята проводят экскурсии для учащихся, участвуют в разработке и реализации многочисленных акций, принимают участие в конкурсах различного уровня, занимаются поисково-исследовательской деятельностью, реставрационными и оформительскими работами.

Формы работы в школьном музее различны: ревизия фондов музея и оформление летописи школы, поисковая работа и написание очерков о ветеранах Великой Отечественной войны и ветеранах труда, тематические встречи, оформление выставок, проведение праздников и многое другое.

Школьный музей является не только хранителем экспонатов, документов, но и местом, где проводят музейные уроки. Общаясь в музее с педагогами, школьники через призму визуального восприятия принимают историю, которая принимает живые очертания. Формируя наглядно-действенное мышление, школьник активнее запоминает информацию, воспроизводит полученные знания и может применить ее в жизни.

Таким образом, деятельность музея в школьной образовательной организации представляет собой системообразующую структуру, в рамках которой осуществляется образовательная и воспитательная деятельность, ориентированная на гражданско-патриотическое воспитание подрастающего поколения. Основным показателем эффективности деятельности школьного музея является личность, формирующая целостное понимание исторического развития страны, ценящая значимость ее культурного и исторического прошлого для современности.

МИЛЛИ ТРАДИЦИЯЛӘР АША УКУЧЫЛАРГА МИЛЛИ ТӘРБИЯ БИРҮ

Габделвәлиева Розалия Зөфәр кызы
Аксубай муниципаль районы МБББМ
«З. Т. Шәрәфетдинов исемендәге Карасу төп мәктәбе»
Туган (татар) теле һәм әдәбияты укытучысы

Тормышта очрый торган куркыныч хәлләрдән, явызлыклардан гыйбрәт ала белмәгән, мондый тормыш рәвешенең әхлаксызлыгын аңламаган кеше үзен бәхетсез тормышка дучар итә, үзенең нәселен пычрата, ата-бабаларының бай рухи байлыгын юкка чыгара. Бу, үз чиратында, милләтнең, халыкның, ил-җирнең тотрыклы үсешенә тискәре йогынты ясый.

Мәктәптә милли тәрбия процессы – катлаулы, кешелек җәмгыятенең иҗтимагый, икътисадый, сәяси, педагогик һәм психологик шартларына бәйле күренеш. Милли яшәешкә юнәлеш бирүче милли тәрбия системасын ачыклаганда, күренекле педагоглар Р.Фәхреддин, К.Насыйри,

М. Х. Корбангалиев, М. И. Мәхмүтов, В. С. Казыйханов хезмәтләре нигез итеп алынды. Бүген дә милли мәгариф өчен кыйммәтен югалтмаган бу педагогик хезмәтләр эшне максатчыл һәм нәтиҗәле итеп оештырырга кирәклеген искәртеп тора. Галимнәрнең өйрәтүләре бүгенге заман таләпләренә туры килә.

Милли тәрбия бирү нигездә дүрт юнәлештә алып барыла:

1. Укучыларны кешелек җәмгыятенең әхлакый нигезләре булган гомумкешелек кыйммәтләре белән таныштыру, аларның асылын аңлату, таныту.

2. Укучыларда җәмгыятьтә мөнәсәбәт нормалары булган гомумкешелек сыйфатларын формалаштыру.

3. Укучыларда милләт буларак яшәүнең төп шарты булган милли үзаң формалаштыру.

4. Укучыларның үз милләтенә хас уңай сыйфатларга ия булуы.

Дәресләрдән тыш тәрбия эшләре алып бару – балаларга төп белем бирүнең, аларны шәхес буларак үстерүнең аерылгысыз бер өлеше.

Мәктәп яшь буынга белем һәм тәрбия бирүдә халыкның милли традицияләренә нигезләнгәндә генә үзенең тәрбияви һәм белем бирү бурычларын уңышлы хәл итә ала.

Тәрбия планының төп максаты – тормышка һәр яктан әзерлекле, камил, үз милләтенең, матди һәм рухи байлыкларын арттыручы, туган халкының киләчәген кайгыртучы шәхес тәрбияләү.

Бурычлары:

– халкыбызның милли үзенчәлекләрен, күркәм сыйфатларын, йола-гадәтләрен, гаилә этикасын кечкенәдән аңлатып, укучыларны өлкәннәр үрнәгендә тәрбияләү, буыннар бәйләнешен тәэмин итү;

– әхлакый сыйфатлар тәрбияләү, балаларны кешеләр белән аралашу кагыйдәләренә өйрәтү, югары әдәп, әхлак сыйфатлары булдыру; иҗади сәләт һәм милли үзаң формалаштыру;

– туган телебез, мәдәниятебез үсеше өчен җаваплылык хисе булдыру;

– йолалар нигезендә сәламәт яшәү рәвеше алып бару.

Төп принциплары:

– сыйныфта гуманлылык мөнәсәбәтләре урнаштыру;

– укучыларның белем дәрәҗәсен арттыру һәм иҗади фикер йөртү сәләтен үстерү;

– балаларда гомумкешелек сыйфатларына аңлы караш тәрбияләү;

– иҗтимагый активлыкны үстерүгә юл күрсәтү.

Халкыбызның алдагы көне, язмышы бүгенге балаларны, яшьләрне тәрбияләү белән бәйләнгән. Тәрбия эшендә авыр, әлегә хәл ителмәгән мәсьәләләр шактый күп. Бүген без укучыларны туган телдә укырга һәм язарга, сөйләргә өйрәтү белән генә чикләнмичә, һәр яклап камил шәхес тәрбияләүнең бер юнәлеше булган милли культура формалаштыру, халкыбызның милли-мәдәни рухын тәрбияләү юнәлешендә эшлибез.

Әдәплелек, тыйнаклык, намуслылык, башкаларга хөрмәт белән карау кебек әхлакый сыйфатлар һәр милләт кешесенә хас. Милли культура формалаштыруда иң мөһиме – халык традицияләренә, гореф-гадәтләренә нигезләнеп, әхлаклылык сыйфатлары тәрбияләү.

Укучыларда милли мәдәният турында бербөтен күзаллау булдыру – туган телеңне белү һәм шул телдә аралашу; халык авыз иҗатын – әкиятләр, мәкаль-әйтемнәр, табышмаклар, бишек җырларын белү; шигырьләр, җырлар өйрәнү; халыкка хас әдәп кагыйдәләрен, туган як табигатен, милли халык уеннарын белү дигән сүз.

Шәхес тәрбияләү – ул укучыларда башка милләт кешеләренә, аларның мәдәниятенә уңай мөнәсәбәт булдыру дигән сүз. Без балаларда үз халкыбызга, үз илебезгә мәхәббәт тәрбияләү белән генә чикләнмичә, кайда яшәүләренә һәм нинди милләт кешеләре булуга карамастан – барлык халыкларны, аларның мәдәниятен, гореф-гадәт, традицияләрен хөрмәт итәргә, табигатьне яратырга өйрәтәбез, гомумкешелек кыйммәтләре белән таныштырабыз. Үз мәдәниятләре белән беррәттән, укучылар башка халыкларның да мәдәниятен, телен белергә тиеш.

Балаларга дөрес тәрбия бирүдә ата-ананың абруе көчле. Аларның шәхси үрнәге генә балаларның мәхәббәтен яулый ала. Шуңа күрә ата-аналар дөрес тәрбияне иң беренче чиратта үзләреннән башларга тиеш. «Гыйлем вә тәрбия орлыкларын хәзер ихлас вә мәхәббәт илә чәчсәгез, киләчәктә файдалы җимешләрне дә үзегез җыярсыз», – ди Р.Фәхреддин.

Яшь буынга дөрес тәрбия бирү вазыйфасына һәр ата-ана җаваплы карарга тиеш. Ә моңа тиешле педагогик белем алу, тәрбия бирү чараларын белү, үтәү нәтиҗәсендә генә ирешергә мөмкин. Ә мәктәп менә шул зур вазифаны башкара ала. Бу юнәлештә түбәндәге темаларга ата-аналар җыелышлары, кичәләр һ.б. үткәрәбез.

1. «Тәрбиядә ата йогынтысы».
2. «Ни чәчсәң – шуны урырсың».
3. «Кыз балалар, ир балалар тәрбиясе бер-берсеннән нәрсә белән аерыла?»
4. «Укучы нинди шәкерт әдәпләрен үтәргә тиеш».
5. «Ата-ана әдәпләре».
6. «Гаилә учагы нинди булырга тиеш».
7. «Хатын-кыз – дөньяның тоткасы».
8. «Изге балалар күктән төшмиләр».
9. «Ата-ананың олуг бурычы»

В.Казыйхановның «Әхлак дәресләрен», Р.Фәхреддиннең «Балаларга үгет-нәсыйхәт» исемле китаплары класс сәгатьләрендә һәрвакыт кулланыла.Татар теле һәм әдәбияты укытучысы буларак төп максатым – укучыларда халкыбызның буыннан буынга күчеп килгән әхлакый сыйфатларын тәрбияләү. Әдәбият дәресләренең эчтәлегенә бәйләп, тормышта очрый торган гыйбрәтле мисаллар китерү, аларга бергәләп аңлатма бирү, укучыларны җәлеп итә торган алымнар куллану, уңай нәтиҗәгә китерә, дип уйлыйм.

Дәресләрдә әдәплелек сыйфатларын аңлату белән генә чикләнмичә, әхлак кагыйдәләрен үтәү гадәтләре тәрбияләү өчен гаиләдә дә, мәктәптә дә тиешле шартлар булдыру кирәк.

Яшь буынга белем һәм тәрбия бирү ил тормышының өстенлекле өлкәсенә әверелә бара, яшьләрне тәрбияләүгә юнәлтелгән федераль һәм республика программалары гамәлгә ашырыла. Әлбәттә, аларны укытучылардан башка тормышка ашыру мөмкин түгел. Чөнки алар, мәктәптә үз фәннәре буенча белем бирүдән тыш, укучылар белән төрле чаралар үткәрә, балаларның психологик үзенчәлекләрен өйрәнә, уй-фикерләрен белә, әти-әниләре белән тыгыз элемтәдә тора.

Менә шулай, мәктәбебездәге төрле чаралар укучыларга милли белем һәм тәрбия бирүгә мөмкинчелек бирә. Киләчәктә дә без аны дәвам итәрбез.

Әйе, киләчәгебез – балаларда. Халкыбызның күркәм гадәтләрен, матур сыйфатларын, рухи хәзинәләрен буыннан-буынга тапшыру – без, укытучылар алдында торган зур бурычларның берсе. Шуңа без укучыларга татар телен, халкыбызның тарихын, әдәбиятын, сәнгатен, гореф-гадәтләрен өйрәтүне максат итеп куеп эшлибез.

ПАТРИОТИК ТӘРБИЯ: ТРАДИЦИЯЛӘРҺӘМ ИННОВАЦИЯЛӘР

Зайнуллина Люция Гаптрауфовна
Татарстан Республикасы Балтач муниципаль районы
муниципаль бюджет гомуми белем учреждениесе
«Сосна төп гомуми белем мәктәбе»
Тәрбия эшләре буенча директор урынбасары

«Тәрбиясе булмаган җирдә гүзәл
ашлык җитешмәгән кебек, тиешле
тәрбия бирелмәгәндә, гүзәл кеше дә җитешмәс.
Шулай икән, тәрбия – иң кирәкле эш булачактыр».
Р.Фәхретдин

Күренекле мәгърифәтчебез, галим – педагог Р.Фәхретдиннең яшь буынны тәрбияләүдә әйтеп калдырган гыйбарәсе бүгенге көн өчен үтә актуаль. Патриотик тәрбия – бик киң мәгънәне аңлата. Ул бала күңелендә туган йортка, эти-әнигә, туган авылга, аның тарихына мәхәббәт уятудан гыйбарәт. Үз төбәген белмәгән, өйрәнмәгән, аңа битараф кеше үз туган илен ярата алмый. Шуңа күрә укучыларга патриотик тәрбия бирү һәр укытучының бурычы дип саныйм.

Патриотизм нәрсә ул? Татар теленең аңлатмалы сүзлегендә: «Патриотизм – ул үз илеңне, халкыңны өзелеп ярату һәм үз Ватаның өчен армый – талмый көрәшергә әзер тору. Патриотизм-гасырлар буе тәрбияләнеп килгән тирән хис» – дигән мәгънәдә. Бүгенге көндә безнең алда торган мөһим бурычларның берсе – тормышка әзер булган, үз Ватанына чын күңелдән бирелгән Кеше, Гражданин һәм Патриот тәрбияләү. Ә кем соң ул патриот? Патриот – үзенең туган җирен, халкын, Ватанын сөюче, шулар өчен һәртөрле корбаннарга да әзер булган кеше.

Белгәнебезчә, 2025 нче ел Россия президенты В. В. Путинның 16.01.2025 № 28 Указы нигезендә, Ватанны саклаучылар елы дип игълан ителде. Шул максаттан мәктәбебездә патриотик тәрбиягә тагын да күбрәк басым ясыйбыз.

Укучыларда гражданлык һәм патриотик хисләр тәрбияләү юнәлешләре:

а) республикабыз, туган ягыбыз тарихы, мәдәнияте турында мәгълүмат бирү;

б) төбәктә яшәүче язучылар, сәнгать кешеләре белән очрашулар үткәрү;

в) халкыбызның гореф-гадәтләре, традицияләре белән тулырак таныштыру;

г) хезмәт һәм сугыш ветераннары белән очрашулар үткәрү.

Мәктәптә укучыларны патриотик тәрбияләүгә юнәлдерелгән чаралар системасы эшләнгән. Дәресләрдә һәм сыйныфтан тыш чараларда педагоглар балаларда шәхеснең актив тормыш позициясен формалаштырырга, гражданлык гамәлләре, демократик тәртип һәм аралашу тәҗрибәсе тупларга, конструктив – тәнкыйди фикерләү, мөстәкыйльлек күнекмәләрен үстерергә, халык традицияләренә һәм мәдәниятенә хөрмәт тәрбияләргә, башка халыкларның мәдәнияте һәм традицияләренә ихтирамлы һәм толерантлы мөнәсәбәт тәрбияләргә омтылалар, балаларны принципларны һәм кыйммәтләрне аңларга өйрәтәләр.

Шушы юнәлештә эшләнелә торган, мәктәптә традициягә кергән чаралар белән таныштырып үтәсе килә.

2025 нче ел Ватанны саклаучылар елын ачу чарасын тантаналы рәвештә ачып җибәрдек. Әлеге чара 3 өлештән торды. Беренче өлеше концерт номерлары, ә икенче өлешендә этиләр һәм малайлар арасында эстафета, өченче өлешендә этиләр һәм егетләр арасында волейбол ярышы үтте. Әлеге чара һәр укучының, эти-әниләрнең күңелләренә кереп калды.

Авылыбызда яшәүче 2 тыл ветеранына Бөек җиңүнең 80 еллыгына багышланган медальләр тапшырылды. Әлеге чарада Балтач муниципаль районы башкарма комитеты җитәкчесе

Хәйретдинов Айдар Фоат улы, авыл җирлеге башлыгы һәм мәктәп укучылары, культура хезмәткәрләре катнашты. Без ветераннарыбызга олы рәхмәт хисләрен җиткердек, алдагы көннәрендә исәнлек-саулык теләдек.

Безнең мәктәптә яшь буынны патриотизм, Ватанны сакларга әзер тору хисләре тәрбияләү максатыннан февраль «Хәрби – патриотик ае» дип үткәрелә. Һәр класс алдан ук ныклап әзерләнә, командирлар билгеләнеп, марш җырларын өйрәнәбез. Аны комиссия алдында күрсәтәбез. Шушы айлык кысаларында роталар арасында спорт уеннары үткәрелә. Болар: баскетбол, волейбол, скакалкадан сикерү, озынлыкка сикерү, мылтык сүтеп коту, хоккей ярышы. Айлыкны «Аҗаган» хәрби-спорт уены белән тәмамлыйбыз. Бу көнне укучылар төрле пунктлар буенча маршрут кәгазе ярдәмендә йөриләр. Пунктлар: топография, беренче ярдәм, мылтыктан ату, каршылыклы полоса, граната ату, байрак эзләү. Уен ахырында нәтиҗә чыгарылып, җиңүче рота билгеләнә.

Мәктәптә «Туган якны өйрәнү» музее эшли, аның эше кысаларында Туган як тарихы, традицияләре һәм мәдәнияте буенча зур эзләнү һәм мәгърифәтчелек эше алып барыла. Патриотик хисләр тәрбияләү өчен тарихи һәм туган якны өйрәнү бик мөһим. Тарихны белү үсеп килүче кешенең гражданлык позициясен формалаштыру, «кече» Ватанга һәм Ватанга мәхәббәт тәрбияләү, Россия данлыклы хезмәтләре һәм талантлары булган кешеләр өчен горурлык, үз халкының үткәненә, бүгенгесенә һәм киләчәгенә катнашлык хисе тәрбияләү өчен кирәк. Мәктәп музее укучыларның патриотизмын һәм гражданлыгын тәрбияләүгә лаеклы өлеш кертә һәм балаларыбызда дәрәҗә һәм горурлык, җаваплылык һәм өмет хисе тәрбияләргә ярдәм итә, гаилә, милләт һәм Ватанның чын кыйммәтләрен ача. Алдагы буыннар калдырган мәдәни мирас бик кыйммәтле, чөнки уникаль һәм югалту белән кире кайтарылмаслык. Шуңа күрә хәзерге дөньяда мәдәни-тарихи мирасны саклауның мөһимлеген аңлау ныгый. Музей безнең мәктәп укучылары һәм педагоглары һәм Безнең төбәк тарихына битараф булмаган барлык кешеләр өчен киң эшчәнлек кырын ача. Музейда экскурсияне укучылар үткәрә.

Районыбызда «Халыклар дуслыгы», «Себер юлы тарихы» музейлары эшләп килә. Милләтләрне берләштерүче, Ватанга мәхәббәт, Муса Җәлил иҗатына соклану уятучы бу музейлар районыбызның күрке булып торалар. Андагы мәгълүмат баланы рухи яктан гына түгел, тәрбия, патриотик яктан бик ныгыта. Без укучылар белән әлеге музейларга экскурсияләргә барабыз.

Мәктәп «Йолдызлар» проекты дигән күләмле эштә катнашты. Әлеге проект нигезендә авыл җирлеге белән берлектә, һәр өйдән сугышта һәлак булган авылдашлар барланды, калайдан йолдызлар ясатылды. Укучылар, авыл җирлеге белән әлеге йолдызлар үлгән авылдашлар санынча, капкаларга куелды. Хәзер авыл буенча барганда һәр кеше шушы йолдызларны карап, үлеп калган авылдашларыбызны искә төшерә. Бу проект укучыларыбыз өчен бик тәрбияви чара булды дип саныйм.

Мәктәп коллективы иҗтимагый оешмалар, өстәмә белем бирү учреждениеләре, яшьләрне патриотик тәрбияләүдә мәдәният учреждениеләре белән хезмәттәшлек итә. Районда Форпост оешмасы бик нәтиҗәле эшли Аның җитәкчесе Гилемзянов Ф. Ш. безнең мәктәптә еш кунак. Ул укучыларга патриотик темага әңгәмәләр үткәрә, Ату ярышлары үткәрә. Февраль аенда төрле сугышларда катнашкан ветераннар белән очрашу булды. Әлеге очрашуда Әфган, Чечня һәм хәзерге вакытта махсус операциядә катнашучы ветераннар үзләренең кичерешләре белән уртаклаштылар. Мондый очрашулар укучылар өчен бик файдалы һәм үтемле.

Волонтерлык эшендә дә укучыларыбыз бик теләп катнаша. Авылдашларыбызга куелган һәйкәлне чистарту, өлкәннәргә булышу, гуманитар ярдәм җыюда булышу. Бу волонтерларыбыз эшләгән эшләрнең берничәсе генә. Укучыларыбыз ярдәм кулын сузарга үзләре теләк белдереп торалар. Ярдәмгә мохтаҗларны сөендерү – саваплы эш, рәхмәт сүзе мең бәладән коткарыр диелгән бит.

Алда торган зур проектның берсе – «Хәтер китабы». Бөек Җиңүнең 75 еллыгына укучылар белән бергә «Хәтер китабы» ясаган идек. Укучылар үзләренең бабайлары турында мәгълүматлар туплы дылар, нәтиҗәдә «Хәтер китабы» барлыкка килде. 80 еллыкка бу китапны тулыландырырга

дигән максат куелды, хәзерге вакытта һәр укучы, укытучы шушы эш белән янып йөри. 9 майга без бу «Хәтер китабын» эшләп бетерербез дип уйлыйм.

Хәзерге көндә Украинадагы махсус хәрби операциядә дә катнашучы солдатларыбызны онытмыйбыз. Аларга һәрдаим ярдәм итеп торабыз. Ай саен «Үзебезнекеләрне ташламыйбыз» акциясендә укучылар, әти-әниләр бик теләп катнашалар. Сыйныфларда концерт номерлары өйрәнеп, аны авыл сәхнәсендә куеп, булыша алганча тырышабыз. Аларга һәрдаим котлау хатлары, рәхмәт хатлары язып торабыз.

Әйе, хәзерге шартларда туган илгә мәхәббәт тәрбияләү җиңел эш түгел. Бүгенге чорның катлаулы, авыр мизгелләре кешеләрнең байтагын өметсезлеккә этәрде һәм ул, пессмизм булып, үсеп килүче буынга күчте. Ватанпәрвәрлек ул барлык гражданнар да, кемнең – кем булуына карамыйча, илгә файда китерү өчен тырышып эшләгән җәмгыятьтә генә була ала. Ватанпәрвәрнең хезмәте илгә бәла китермәскә тиеш; ул бүгенге уңыш, отыш белән яшәмичә, киләчәге турында кайгыртырга бурычлы. Балалар күңелендә өмет, киләчәкнең матур булуына ышаныч уяту – укытучының төп вазифасының берсе.

ПОЧЕМУ Я ВЫБРАЛА ПРОФЕССИЮ ПЕДАГОГ– ОРГАНИЗАТОР?

Зиганшина Гульнар Дамировна
МБОУ «Школа № 71» Ново-Савиновского района г. Казани
П едагог-организатор

«Чтобы быть хорошим педагогом, нужно любить то, что преподаешь, и любить тех, кому преподаешь».

Мой девиз: Чем больше детям отдаешь частицу своей души – в тебе тем больше остается».

Ответ на этот вопрос только «один» – любовь к детям. Каждый из нас не знает в чем его призвание? Получив профессию педагог – учитель музыки, передо мной стал вопрос «Куда идти работать?» И я не раздумывая выбрала работу с детьми. Главный вопрос теперь был один, а правильно ли я сделала свой выбор? И вот, спустя много лет работы с детьми, я могу с уверенностью сказать: Правильно!

Я горжусь своей профессией, ведь у меня больше 862 детей, и в каждого из них, я закладываю частицу своей любви и профессионализма, раскрываю поэтапно их творческие способности. У каждого из них, своя идея, свой особый мир, который нельзя разрушить, которому надо помочь раскрыться. Думать о детях, заботиться о них, любить их – самое прекрасное чувство, которое дано испытать не каждому. И этим я счастлива!

Педагог-организатор – это человек, постоянно находящийся в творческом поиске, ставящий цели, достигающий результаты, искренне любящий детей и свою работу.

«Любить работу в наше время сложно.
И труд подобный увлечет немногих.
Но отказаться просто невозможною
От выбранной судьбою нам дороги.»

Меняются дети, меняюсь и я вместе с ними. Моя роль, как педагога, заключается в том, чтобы способствовать развитию творческого потенциала ребенка. У меня есть желание делать свою работу с детьми интересной, доставляя тем самым удовольствие себе и тем, ради которых ты

все это делаешь. Я самостоятельно добываю знания из различных источников: методическая литература, интернет заготовки и т.д.

Каждый ребенок уникален: в нем живет и талантливый художник, и артист, и неутомимый труженик, находящийся в мире детства, фантазии и сказки. Я стараюсь создать вокруг учащихся атмосферу любви и взаимопонимания. Хочется верить, что вкладывая частицу своей души в каждого из них, я делаю мир добрее.

На своих занятиях я стараюсь использовать разные педагогические технологии, разнообразные дидактические материалы, приемы, методы. Свои профессиональные труды, я вместе со своими учащимися, показываю на школьных и муниципальных, республиканских, всероссийских конкурсах, мероприятиях и мастер-классах. Все они проходят театрализовано, костюмировано и с элементами танцевальных постановок. И очень приятно, когда твою работу положительно оценивают родители и администрация школы.

Свою задачу я вижу в том, чтобы не переделывать или перевоспитывать ребенка, а понять и принять его таким, каким он есть. Обогатить личность ребенка знаниями, умениями, эмоциями. Я ищу, пробую, ошибаюсь, работаю над собой и радуюсь творческим успехам своих учащихся.

ПАМЯТЬ БЕРЕЖНО ХРАНИМ
(Образовательный проект)

Каримова Гузель Талгатовна
МБОУ «Многопрофильный лицей № 170»
г.Казани
к.ф.н., учитель русского языка и литературы

Президент Российской Федерации Владимир Владимирович Путин объявил 2025 год Годом защитника Отечества. Это решение имеет особую значимость в преддверии празднования 80-летия победы в Великой Отечественной войне. Год защитника Отечества – это не просто календарная дата, а символ национального единства и патриотизма. Тема патриотизма – самая актуальная тема во все времена. Как пробудить в ребенке это чувство любви к Родине? Нельзя заставить любить Отечество. Любовь надо воспитывать, воспитать на примерах родных и близких, которые в годы Великой Отечественной войны готовы были отдать свою жизнь за Родину. Детям и подросткам легче понять историю своей страны, начав её изучение с историей своей семьи. Рассказы об участии в событиях того времени можно считать первым шагом в военно-патриотическом воспитании подростков.

В ходе работы над проектом мы провели социологический опрос среди учащихся и родителей класса с целью подтверждения актуальной значимости нашего проекта.

По результатам опроса мы пришли к следующим выводам:

1. Большинство родителей знают, что их родственники воевали в годы войны, не имеют представление об этом в основном дети;
2. Небольшое количество семей хранит реликвии военной поры (фотографии, награды и др.);
3. Все респонденты уверены в необходимости создания Книги Памяти.

Цель проекта – сохранение исторической памяти о подвиге советского народа в Великой Отечественной войне через создание сборника сочинений «Память бережно храним».

Задачи проекта:

1. Организовать сбор материалов о родственниках, участниках Великой Отечественной войны у учащихся нашего класса;
2. Оформить собранный материал в сборник сочинений «Память бережно храним»;
3. Выпустить несколько экземпляров сборника и познакомить родителей, учащихся лицея

с биографиями героев Великой Отечественной войны, чтобы повысить интерес сверстников к теме великой Отечественной войны;

4. Провести опрос по их отношению к данному материалу.

Наш проект направлен на сохранение памяти о защитниках нашей страны. И сегодня правнуки рассказывают о своих прадедах, чтобы помнили. Детские работы дополнены фотографиями из личных архивов. Это делает наш проект ценным, придает ему историческую достоверность. В рамках реализации проектной деятельности мы показали, что узнавать историю своих предков необходимо, так как это часть истории нашей страны. Чтить память предков, несомненно, надо.

С проектом нашего дружного класса мы выступали в прямом эфире на БИМ-радио 28 января 2025 г. Аудиозапись можно прослушать в группе нашего класса «ВКонтакте» (ссылка Лицей 170 Казань 5Г класс). Было очень отрадно, что после нашего выступления радиослушатели оставили много положительных отзывов. Также дети со своими работами выступали перед учениками 3–4 классов нашего лицея.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНТЕРАКТИВНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ФОРМИРОВАНИИ ПАТРИОТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ ДЕТЕЙ НА ПРИМЕРЕ ПРОЕКТА «КРИСТАЛЛ ИСТОРИИ»

Кудисова Екатерина Антоновна
МБОУ «Лицей № 177» г. Казани
Учитель начальных классов

Патриотическое воспитание подрастающего поколения всегда являлось одной из важнейших задач современной школы, ведь многие нравственные качества человека закладываются в детские, школьные годы. Любовь к родному краю, желание видеть родной город растущим и расцветающим – все эти чувства в большой степени зависят от того, как они были заложены в детях в школьные годы.

Объект исследования – процесс формирования у младших школьников чувства патриотизма.

Предмет исследования – интерактивные методы как средство формирования у младших школьников патриотических чувств.

Цель исследования – изучить эффективность применения интерактивных технологий для формирования патриотических чувств у младших школьников.

Гипотеза исследования: использование интерактивных методов обучения в начальных классах способствует формированию патриотического воспитания младших школьников.

Новизна опыта состоит в разработке и внедрении современных подходов к организации работы по патриотическому воспитанию школьников.

База исследования: МБОУ «Лицей № 177» Ново-Савиновского района г. Казани.

«Кристалл истории» – это межрегиональный культурно-просветительский познавательно-патриотический проект, реализуемый при поддержке Фонда президентских грантов и Президентского фонда культурных инициатив. Сайт проекта представляет собой интерактивное web-приложение для школьников начальных классов в целях изучения, сохранения и популяризации национального исторического наследия, для знакомства с историей родного города, воспитания чувства гордости и любви к Родине.

Эффективность данного проекта была проверена мной на базе МБОУ «Лицей № 177» г. Казани. В эксперименте участвовал 31 ученик 3 «А» класса. На старте проекта ученики получили анкеты с вопросами об имеющихся у ребят знаниях о родном городе и его достопримечательностях.

С октября по март 2024–2025 года мы вместе с ребятами проходили предлагаемые уроки по следующим темам: Кремль, Башня Сююмбике, Благовещенский собор, Мечеть Кул Шариф,

Национальный музей Татарстана, Ратуша, Театр драмы и комедии им. Галиаскара Камала, Старо-Татарская слобода, Театр Кукол, Дворец семьи.

По итогам участия в проекте я снова провела анкетирование с теми же вопросами, которые задавала до начала. Сравнительные результаты можно увидеть в Таблице 1.

Таблица. 1

Вопрос	Варианты ответа	Количество человек выбравших вариант до начала проекта	Количество человек выбравших вариант после окончания проекта
Знакомишься ли ты с историей своего города?	Да. В школе.	6 чел.	25 чел.
	Да. Мне рассказывают о городе родители.	18 чел.	8 чел.
	Пока нет. Но хотелось бы.	7 чел.	–
Какие памятники архитектуры в своем городе ты знаешь?	Не знаю	23 чел.	5 чел
	Называют 1–2	6 чел.	14 чел.
	Называют больше 3	2 чел.	12 чел.
Какие музеи своего города ты посещал? Понравилось ли тебе?	Называют	16 чел.	25 чел.
	Еще не посещал, но очень хочу.	10 чел.	4 чел.
	Не посещал и не хочу.	5 чел.	2 чел.
Нужно ли быть патриотом?	Да	3 чел.	15 чел.
	Нет	4 чел.	1 чел.
	Пока не знаю.	24 чел.	12 чел.
Если бы ты мог, куда бы ты уехал жить?	Называют страну	13	10 чел.
	Никуда бы не уезжал	18	21 чел.

В ходе эксперимента я получила довольно высокие результаты. Ребята обогатили свой кругозор знаниями о родном городе и его достопримечательностях. Побывали на экскурсиях, изготовили множество поделок своими руками. Учились работать в команде, собирать необходимую информацию, выдвигать гипотезы, делать выводы и умозаключения.

На примере проекта «Кристалл истории» я изучила эффективность применения интерактивных технологий для формирования патриотических чувств у младших школьников. Цель моего исследования достигнута, гипотеза подтвердилась.

Система средств и методов, с помощью которых может быть сформировано чувство патриотизма, чрезвычайно обширна. Важно выбрать такие из них, которые не противоречили бы общим задачам обучения и воспитания и оставляли бы след. В начальной школе патриотическое воспитание наиболее эффективно осуществлять, чередуя разнообразные формы (классные часы, экскурсии, путешествия, праздники, коллективные творческие дела, акции), с помощью разнообразных средств и методов (беседа, пример, соревнование, игра, викторина).

ВОСПИТАНИЕ РОССИЙСКОЙ ГРАЖДАНСКОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ: ЭФФЕКТИВНЫЕ ИНСТРУМЕНТЫ И МЕТОДЫ В УЧРЕЖДЕНИИ ДОПОЛНИТЕЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ
(На примере МБУДО ДДЮТиЭ «Простор»)

Насибуллов Ильнур Рафагатович
Заведующий туристско-спортивным отделом, методист,
Педагог дополнительного образования
Невмержицкая Мария Алексеевна
МБУДО «Дом детского и юношеского туризма и экскурсий «Простор»
Ново-Савиновского района г. Казани
Методист, педагог дополнительного образования

Аннотация. Работа посвящена вопросам воспитания российской гражданской идентичности в учреждениях дополнительного образования. Рассматриваются современные инструменты и методы, применяемые для формирования у учащихся чувства патриотизма, уважения к истории и культуре страны. Особое внимание уделено программам туристско-краеведческой направленности, проектным и интерактивным методам обучения, а также участию в соревнованиях и слетах. Приводится анализ результатов педагогической деятельности, подтверждающих положительное влияние данных мер на развитие социальной зрелости и активности учащихся.

Ключевые слова: Гражданская идентичность, патриотизм, дополнительное образование, туристско-краеведческая деятельность, социализация обучающихся, образовательные технологии.

Воспитание российской гражданской идентичности является неотъемлемой частью образовательного процесса, особенно в учреждениях дополнительного образования, таких как Муниципальное бюджетное учреждение дополнительного образования «Дом детского и юношеского туризма и экскурсий «Простор» (МБУДО ДДЮТиЭ «Простор»). В условиях динамичного развития общества и изменений в мире, формирование у детей и молодежи глубокого понимания своей роли как граждан России становится особенно актуальным. Этот процесс помогает заложить основы патриотизма, уважения к истории и традициям страны, а также развить чувство ответственности за будущее своей Родины. Воспитание гражданской идентичности в дополнительном образовании в Российской Федерации обосновано рядом законодательных актов и нормативных документов, регулирующих сферу образования и воспитания молодежи. Рассмотрим основные положения законодательства, подтверждающие важность этого процесса:

1. Конституция Российской Федерации:

– Согласно Конституции РФ, каждый гражданин обладает правом на получение образования (статья 43), а также обязан соблюдать законы и уважать Конституцию (статья 58).

– Государственная политика в области образования направлена на обеспечение доступности качественного образования для всех граждан, независимо от их происхождения, национальности и вероисповедания (статья 43).

2. Закон «Об образовании в Российской Федерации» (№ 273-ФЗ):

– Закон определяет образование как единый целенаправленный процесс воспитания и обучения, направленный на развитие личности, её интеллектуальных и физических способностей, а также на формирование гражданской позиции (статья 2).

– Статья 87 закона указывает на необходимость включения в содержание образования компонентов, направленных на формирование у обучающихся чувства патриотизма, уважения к истории и культуре народов России.

3. Федеральный проект «Патриотическое воспитание граждан Российской Федерации» – программа утверждена Правительством РФ и направлена на усиление патриотического воспитания граждан, особенно молодежи. В ней подчеркивается важность формирования у граждан высокой гражданской ответственности, уважения к закону и историческому наследию страны.

4. Стратегия развития воспитания в Российской Федерации на период до 2025 года – документ акцентирует внимание на необходимости создания условий для воспитания гармонично развитой и социально ответственной личности, обладающей высокими моральными устоями и чувством патриотизма.

5. Национальная доктрина образования Российской Федерации – Доктрина устанавливает основные принципы государственной политики в области образования, включая воспитание гражданственности, уважение к правам и свободам человека, а также приверженность принципам гуманизма и демократии.

Таким образом, законодательство Российской Федерации четко регламентирует необходимость воспитания гражданственности и патриотизма в образовательных учреждениях, включая учреждения дополнительного образования. Это обусловлено важностью формирования у молодежи высокого уровня гражданской идентичности, уважения к законам и традициям страны, а также готовности к активной жизненной позиции и защите интересов государства.

В МБУДО ДДЮТиЭ «Простор» сталкиваются с рядом проблем, связанных с воспитанием гражданственности. Одной из главных трудностей является ограниченность времени, отведенного на дополнительные образовательные программы, что затрудняет глубокое погружение в тему. Кроме того, существует проблема нехватки специализированных ресурсов и материалов, которые могли бы эффективно поддержать процесс воспитания гражданственности. Еще одно противоречие заключается в необходимости сочетания традиционного подхода с современными методами и технологиями, что требует постоянного обновления методик и подходов.

Для решения указанных выше проблем в МБУДО ДДЮТиЭ «Простор» разработаны комплексные программы, направленные на интеграцию гражданско-патриотического воспитания в общую систему дополнительного образования. Основой этих программ являются образовательные программы туристско-краеведческой направленности, которые учитывают возрастные особенности учащихся и обеспечивают индивидуальный подход к каждому ребенку. Эти программы включают следующие ключевые компоненты:

- Знания по туризму и краеведению: Учащиеся знакомятся с понятиями и терминами, связанными с туризмом и краеведением, осваивают навыки ориентирования на местности, безопасного поведения в природных условиях и изучения окружающего мира;
- Практические занятия и экспедиции: Образовательные программы предусматривают регулярные выездные мероприятия, такие как походы, экскурсии и экспедиции, которые позволяют обучающимся применять полученные знания на практике и развивать навыки командной работы, выносливости и ответственности;
- Проектная деятельность: Учащиеся участвуют в разработке и реализации собственных проектов, связанных с созданием туристических маршрутов, исследованием местных достопримечательностей и популяризацией культурного наследия региона. Одним из примеров такой деятельности может стать ежегодный Районный конкурс экскурсоводов, где обучающиеся создают и проводят экскурсии по историческим достопримечательностям своего города, рассказывая о значимых событиях и личностях, связанных с этими местами. Обучающиеся разрабатывают собственные экскурсионные проекты, включающие исследование исторических мест, памятников архитектуры и природы родного края. Это помогает им глубже понять культурное наследие региона и научиться презентовать его другим людям;
- Интерактивные методы обучения: Использование современных технологий, таких как виртуальные экскурсии, онлайн-игры и симуляции, помогает учащимся глубже погрузиться в учебный материал и развить критическое мышление;

- Участие в соревнованиях и слетах, конкурсах и фестивалях. Участие в конкурсах туристско-краеведческой направленности является одним из эффективных инструментов воспитания российской гражданской идентичности в учреждениях дополнительного образования, а также способствует развитию профессиональных навыков и углублению знаний в области туризма и краеведения.

Участие в мероприятиях туристско-краеведческой направленности способствует:

– Развитию познавательного интереса: Участие в конкурсах позволяет детям глубже изучать историю своего региона, знакомиться с культурными традициями и природными особенностями родного края.

– Формированию активной гражданской позиции: мероприятия помогают воспитывать чувство ответственности за сохранение культурного наследия и природных богатств страны.

– Социальной адаптации и командообразованию: Работа в команде способствует развитию коммуникативных навыков, умению сотрудничать и находить общие решения.

Примером такого мероприятия является Межрегиональная научно-практическая конференция «Россия – моя история», организуемая МБУДО ДДЮТиЭ «Простор» в одноименном историческом парке. Конференция проводится ежегодно и собирает обучающихся из разных регионов России, заинтересованных в изучении истории и культуры своей страны. Это мероприятие служит эффективным средством воспитания российской гражданской идентичности, поскольку оно сочетает в себе научные исследования, творческую деятельность и патриотическое воспитание.

Конференция играет значительную роль в воспитании российской гражданской идентичности, способствуя формированию у учащихся патриотизма, уважения к истории и культуре своей страны, а также готовности к активной жизненной позиции. Это мероприятие демонстрирует, как образовательные инициативы могут объединять теорию и практику, создавая условия для всестороннего развития личности и подготовки молодых людей к ответственному гражданству.

Эти меры способствуют формированию у детей осознанного отношения к своей роли в обществе и стране, а также развивают чувство сопричастности к общему делу.

Анализ результатов работы МБУДО ДДЮТиЭ «Простор» убедительно свидетельствует о значительном прогрессе в области воспитания гражданственности среди обучающихся. Целенаправленная работа учреждения, направленная на формирование российской гражданской идентичности через разнообразные формы образовательной и внеучебной деятельности, приносит ощутимые плоды. Повышенный интерес обучающихся к истории и культуре России, активное участие в общественных мероприятиях и высокая степень личной ответственности свидетельствуют о позитивных изменениях в сознании подрастающего поколения.

Особое внимание заслуживает тот факт, что благодаря внедрению инновационных методов и подходов, таких как проектная деятельность, конкурсы туристско-краеведческой направленности и создание экскурсионных проектов, у обучающихся развиваются важные социальные компетенции – коммуникативные навыки, толерантность и уважение к многообразию культур. Эти качества являются ключевыми для гармоничного существования в современном многонациональном обществе и закладывают основу для формирования социально активного гражданина.

Кроме того, опыт МБУДО ДДЮТиЭ «Простор» демонстрирует, что систематическая и продуманная работа по воспитанию гражданственности способна существенно повысить уровень социальной зрелости и гражданской активности учащихся. Это создает предпосылки для формирования устойчивых ценностей, необходимых для успешного развития гражданского общества и государства в целом.

Таким образом, результаты деятельности учреждения подтверждают важность и необходимость продолжения и углубления работы в данном направлении. Воспитание гражданственнос-

ти требует комплексного подхода, который включает интеграцию образовательных программ, культурных мероприятий и практической деятельности. Только таким образом возможно достичь поставленных целей и обеспечить долгосрочный эффект в развитии молодого поколения, способного внести значительный вклад в будущее нашей страны.

Литература

1. Конституция Российской Федерации. Конституция Российской Федерации: принята всенародным голосованием 12 декабря 1993 г. (с учетом поправок, несенных Законами РФ о поправках к Конституции РФ от 30.12.2008 N6-ФКЗ, от 30.12.2008 N7-ФКЗ, от 05.02.2014 N2-ФКЗ, от 21.07.2014 N 11-ФКЗ).
2. Федеральный закон от 29.12.2012 N273-ФЗ «Об образовании в Российской Федерации» // «Собрание законодательства РФ», 31.12.2012, N 53 (ч. 1), ст. 7598
3. Федеральный проект «Патриотическое воспитание граждан Российской Федерации» Правительство Российской Федерации. Распоряжение Правительства РФ от 18 октября 2019 г. № 2403-р «Об утверждении федерального проекта «Патриотическое воспитание граждан Российской Федерации» // Официальный интернет-портал правовой информации. – 2025.

ИНГЛИЗ ТЕЛЕ ДӘРЕСЛӘРЕНДӘ МИЛЛИ ГОРЕФ-ГАДӘТЛӘР ҺӘМ ЙОЛАЛАР АША ПАТРИОТИК ТӘРБИЯ БИРҮ

Сагитдинова Расима Наиловна
Татарстан Республикасы
Саба муниципаль районы
«Байкиев К. С. улы исемендәге
Икшермә кадет интернат-мәктәбе»
дәүләт бюджет гомуми белем учреждениесе
Югары категорияле инглиз теле укытучысы

Ризаэтддин Фәхреддин: «Укытучы гыйлем өйрәтүче, дәрес укытучы һәм балаларның җаннарын тәрбияләүче дип атала», – дигән. Һәр фән иясе алдында патриотик тәрбия, милли-гореф гадәтләрне үстерү максаты югары катлаулы баскычка менә.

Безнең киләчәк, халыкның алдагы язмышы яшьләрнең бүгенге тәрбиясе белән бәйләнгән. Мине борчыган мәсьәләләрнең берсе – татар баласының ана теленә мөнәсәбәте. Балаларга ана телен өйрәтүдә төп бурычларның берсе – халкыбызның әдәби байлыгына, фольклор мирасына, аның гореф гадәтләренә таяну. Үз телен яратучы, милләтен хөрмәтләүче кешене тәрбияләүне халык педагогикасына таянып эш итү зарур. Шуңа күрә һәр дәресемдә Татарстан, татар теле турында нинди дә булса мәгълүмат бирәм.

Инглиз фәнең укыту максатларына килгәндә патриотик тәрбия мөһим урын алып тора. Инглиз теле дәресләрендә кайсы теманы гына алма – патриотик тәрбия, рус, татар һәм башка милләтләрнең тарихы, милли гореф-гадәтләре турында сөйләшеп була. Халкыбыз иҗат иткән табышмаклар, әкиятләр, җырлар – тел өйрәнүдә иң бай чыганак.

Халык бәйрәмнәре ул халыкны милләт итеп берләштерә торган чараларның берсе. Һәр милләтнең үзенә генә хас бәйрәмнәре бар. Celebrations. Holidays. Праздники. Бәйрәмнәр темасын үткәндә укучылар үз милләт бәйрәмнәре турында инглиз телендә бирелгән план буенча проектлар эшлиләр. Чит ил бәйрәмнәрен үткәндә үзебезнең бәйрәмнәр белән чагыштыру үткәрәбез. Мәсьәлән, 6нчы класста Шотландиядә үтә торган милли бәйрәм Игры Горцев һәм безнең Сабантуй. Бу бәйрәмнәрне халыкның олысы-кечесе бергәләп уздыра. Яшьләр бәйрәмнәрнең

тәртибен, йоласын кечкендән үк белеп, күреп, өйрәнеп үсәргә тиеш. Балаларга кечкнәдән үк әдәплелек, инсафлык, мәрхәмәтлелек тәрбияләүдә әти-әниләр, тәрбиячеләр, укытучылар зур эш алып барырга тиеш.

My country – укучылар үз туган авылы, туган ягы, туган иле турында сөйлиләр. Әлбәттә алар барсында инглиз телендә сөйләп чыга алмыйлар, бу эшнең максаты – авыл исемнәрен инглиз телендә язу.

My family – баланың рухи сәламәтлеге гаиләгә бәйле. Әхлак тәрбиясе, әдәплелекнең (өстәл әдәбе, киенү әдәбе, зиһен үсеше, ата– анага хөрмәт һ. б.) беренче дәресләрен бала гаиләдә ала, ә мәктәптә рухи байлык тулыландырыла, шулай итеп, тәрбиядән тәрбия ярала. «Минем гаилә» темасын үткәндә укучылар үз гаиләләре турында төрле проектлар эшләп киләләр.

Animals. Хайваннар – проект итеп Татарстанда Кызыл китапка кергән хайваннар турында эш кушам.

Famous people – бу тема үзебезнен күренекле шәхесләр белән таныштыру, алар белән горурлану хисен үстерүдә иң зур өлеш кертүче тема.

Г. Тукай – аның шигырьләре, әкиятләре.

М. Җәлил – патриотизм, шигырьләре «Кызыл ромашка».

М. Ш. Шәймиев, Р. Н. Миниханов һәм бик күп күренекле шәхесләр турында укучылар инглиз телендә проект эшләп, дәрестә чыгыш ясыйлар.

Sightseeing. Landmarks. Достопримечательности. Истәлекле урыннар – Сюембикә манарасы, Казан Кремле, Кол Шәриф мәчете, якын-тирәдәге истәлекле урыннар турында укучылар бер-берсен таныштыралар.

Нәтиҗәдә, кайсы теманы гына алсакта, инглиз теле дәресләрендә милли-гореф гадәтләр белән танышу аша балаларның тапкырлыгы арта, фольклор буенча гыйлемнәре үсә. Балаларга үз-үзен тота белү, аралаша белү күнекмәләрен балалар бакчасында һәм гаиләдә өйрәтергә кирәк. Әгәр дә без балаларны шушы тәртиптә тәрбияләсәк, шул чагында гына милләт, халык өчен тәрбияле балалар үстерербез**.**

Киләчәк буынның язмышы безнең куллар аша үтә һәм без балаларга дөрес әхлакый, патриотик тәрбия бирү турында кабат-кабат уйланырга, вакытында кулай, файдалы, заманга ярашлы ысулларын табып яңартырга тиешбез.

ВОСПИТАНИЕ ДУХОВНО-НРАВСТВЕННОСТИ НА ПРИМЕРЕ ИСТОРИЧЕСКОЙ ЛИЧНОСТИ – СЮЮМБИКЕ

Софронова Алевтина Васильевна
МБОУ «Средняя общеобразовательная татарско-русская школа № 80 с углубленным изучением отдельных предметов» Вахитовского района г. Казани
Учитель высшей квалификационной категории
Софронова Алена Эдуардовна
МБОУ «Гимназия № 13 с татарским языком обучения» Ново-Савиновского района г. Казань
Учитель высшей квалификационной категории

Введение

Наша школа празднует юбилей 200 – летие со дня рождения великого татарского просветителя К. Насыри, имя которого носит школа. Территория нашей школы окутана глубокими тайнами и историческими событиями. В Казани жили и творили выдающиеся люди, деятели науки, культуры, искусства, яркие личности, которые внесли большой вклад в развитие современного общества.

На уроках изо и технологии мы с детьми познакомились известными выдающими людьми, которые вложили в развитии истории и культуры татарского народа большой вклад. Народный интерес к ней не угасает уже несколько веков. Татарский народ помнит свою легендарную Сююмбике. Тема наша достаточно актуальна и в настоящее время. Мы живущие в таком прекрасном городе должны знать историю родного края, историю своего могучего татарского народа.

Цель исследования: Получить больше информации про казанскую царицу, на основе этих знаний изготовить наряд для царицы Сююмбике.

Задачи исследовательской работы:

1. Изучить литературу про наряды и костюмы Сююмбике;
2. Выполнить эскизы для костюма татарской правительницы;
3. Найти существенный акцент в наряде царицы, присуще только данной личности;

Объект исследования: повседневные наряды царицы Сююмбике.

Предмет исследования: костюм Сююмбике.

Методы исследования: изучить специальную литературу, познакомиться экспонатами музея, пройти виртуальную экскурсию по музеям Москвы, Санкт-Петербурга, Астрахани, посетить национальный музей в Казани

Гипотеза: Мы уверены, что царица Сююмбике носила красивые и богатые наряды, т.к. она могла себе это позволить. Так ли это?

Практическая значимость: этот материал представляет информационную ценность для учащихся, учителей и других людей, которые интересуются историей своего родного города и края. Данный костюм можно использовать на мероприятиях различного уровня.

Научная значимость: данная тема изучалась и рассматривалась в других работах различных авторов, проводились различные научно практические конференции, к празднованию 500-летия со дня рождения Казанской царицы. А так же костюм легендарной ханши Сююмбике представлялась уроженкой Азнакаеского района Розой Гадиевой на подиуме международном конкурса «Мисс Европа».

Хочется отметить, что для татар эта фигура на веки не только вплетена в народные легенды, но стала образцом, эталоном женской красоты, патриотизма и самоотверженного служения своему народу. В наши памяти живы и будут сохраняться такие исторические личности, как Сююмбике, которые одновременно для нескольких народов стали мощными символами.

1.1. Историческая справка

Узнавая историю своего края и своего города, читая историческую литературу, невольно обращаешь внимание на имена известных и легендарных личностей. Какими они были? Что сделали? Чем запомнились они потомкам?

Сююмбике родилась в 1516 году в семье ногайского бия Юсуфа и была потомком создателя Ногайской Орды Едигея. В 12 лет ее отдали замуж за малолетнего казанского хана Джан-Али. Это был политический брак, согласованный с Москвой. Настроенное казанское правительство князя Булата Ширина пыталось приблизить к себе таким образом Ногайскую Орду. Но счастья молодым этот союз не принес. Хан пренебрегал своей красавицей женой. Детей у них не появилось, Сююмбике жаловалась отцу на свою нелегкую долю. Юсуф, судя по дипломатической переписке, требовал принять меры и разрешить эту ситуацию. Кроме того, Джан-Али оказался слабым правителем и недовольство вызывал не только у супруги, но и у казанского правительства. Созрел заговор. Его возглавили регентша Ковгоршат и князь Булат Ширин, Джана-Али.

Править в Казани было некому и пригласили хана из крымской династии Сафа-Гирея. Сююмбике снова вышла замуж за нового хана. В его гареме она стала пятой женой. Но это не помешало ей играть важную роль при дворе и оказывать политическое влияние. Вместе они прожили 14 лет. Сююмбике произвела на свет сына Утямыш-Гирея. В 1551 году царица была вынуждена вместе с сыном покинуть Казань. Примечательно, что Сююмбике – одна из первых мусульманок-правительниц, глав государств в исламском мире. В исторической памяти татарского народа её судьба символически переплелась с трагической судьбой Казанского ханства.

Ногайская принцесса, мать наследника казанского престола, супруга хана, женщина, политический деятель – она вошла в нашу историю и историческую память, став символом огромной эпохи. В памяти ногайского народа образ Сююмбике связан с её ролью как смелой, волевой женщины, государственного деятеля, матери, оплакивающей своих сына и супруга, женщины, ставшей во главе Казанского ханства в минуту большой опасности, сделавшей немало для сохранения национальной независимости татарского народа.

Примечательно, что Сююмбике – одна из первых мусульманок-правительниц, глав государств в исламском мире. В исторической памяти татарского народа её судьба символически переплелась с трагической судьбой Казанского ханства. Для татар эта фигура на веки не только вплетена в народные легенды, но стала образцом, эталоном женской красоты, патриотизма и самоотверженного служения своему народу. Она в себе соединила три постордынских государства (Казанское ханство, Ногайская Орда и Крымское ханство), что важно для нашей исторической памяти. Сююмбике была и остаётся культурным мостом, соединяющим эти народы, культуры.

Особое внимание было уделено книге «Казанская царица Сююмбике в истории народов России», а также роли башни Сююмбике в Казани как символу государственности. На конференциях различных уровнях, на секционных заседаниях участники мероприятия подняли такие непростые вопросы и темы, как роль женщин в политической жизни Золотой Орды и татарских ханств, место женщины в культурной и повседневной жизни татар XIII–XVIII вв. Отдельные выступления попытались раскрыть образ Сююмбике в исторической памяти татар и татарской культуре. А так же на научно-практической конференции «Татарская царица Сююмбике: от исторической реальности до исторической памяти». Конференция была приурочена к празднованию 500-летия со дня рождения Казанской царицы Сююмбике. Вице-президент некоммерческой организации «Фонд поддержки и развития научных и культурных программ имени Ш.Марджани» Мурад Заргишиев высказал свое мнение о том, что время от времени проводятся подобные конференции. Он подчеркнул важность изучения собственной истории, в которой есть немало примеров выдающихся личностей, внёсших весомый вклад не только на современном этапе, но и в годы существования Золотой Орды, в эпоху Казанского ханства.

1.2. Царица Сююмбике – уникальная личность.

Царица Сююмбике для татарстанцев – уникальная историческая личность. В литературе её сравнивали со всемирно известными женщинами: шотландской королевой Марией Стюарт, английской королевой Елизаветой I и с последней царицей Египта Клеопатрой. Народный интерес к ней не угасает уже несколько веков. Народ помнит свою легендарную Сююмбике, она остается символом чистоты и верности. И так будет всегда. Наверное, поэтому один из красивейших мест Казанского Кремля носит прекрасное имя Сююмбике. Что же означает имя Сююмбике?

Вообще – то казанскую царицу звали Сююн. «Сююмбике» – «Любимой госпожой» – её прозвал народ.

Женщина с именем Сююмбике отличаются красотой, смелостью и независимостью, любознательностью. В коллективе: решительны, ответственны, обычно занимают лидирующие позиции.

Судьба Сююмбике волновала не только соплеменников. Её прекрасный образ переплетён и с историей России. Многое из её судьбы дошло до нас из русских хроник. Знаменитые писатели, композиторы, художники не раз обращались к этому образу. Давайте обратимся к историческим фактам и выясним кто же эта загадочная Сююмбике.

Самая интересная из легенд связана с Иваном Грозным. Чаще всего на экскурсиях рассказывают именно её. Когда то, давным – давно Волжская Болгария граничила с восточной частью Руси. В те времена, после смерти своего второго и очень любимого мужа хана Сафа-Гирея, Сююмбике стала единоличной правительницей Казанского ханства.

Сююмбике считали мудрой правительницей, она была высокообразованна, читала византийские и арабские книги. У царицы была большая библиотека, в которую выписывались книги из многих стран Европы и Азии. Она принимала гостей из Фландрии, Флоренции, Германии, вела дела с Персией, Турцией, Арменией.

За время своего правления она успела провести некоторые реформы: освободила крестьян, ремесленников и торговцев от непомерных налогов. Правила Сююмбике недолго – всего два года. Чтобы расширить границы своих владений князь Иван, напал на Волжскую Болгарию, дошёл до Казани и завоевал её. Царица Сююмбике стала его пленницей. Царь Иван был очарован её красотой и предложил стать своей женой. Сююмбике согласилась, но попросила необычный свадебный подарок – на том месте, где погребён её муж, за семь дней построить самую высокую башню в Казани.

Царь Иван собрал самых опытных болгарских строителей и пообещал им по полкилограмма золота и по пять кг серебра, если они возведут башню за 7 дней. В первый день положили первый ярус, во второй день – второй, в третий – третий… Башня была готова к исходу седьмого дня. Иван Грозный, показывая башню, поднялся вместе Сююмбике в самое верхнее помещение. Оттуда царица бросилась вниз. Так она не стала рабыней и навечно осталась верной супругу и своему народу. Сильно разгневался Иван Грозный и повелел сжечь башню дотла, но, когда её подожгли, на небе появилось дождевое облако и погасило пламя. Летали молнии, и одна из них чуть не поразила самого царя. Иван Грозный принял это как знамение Божье и оставил Казань. В память о своей славной дочери татарский народ назвал башню её именем. Вот такая красивая и печальная легенда о СююмбикеПодобные сюжеты присутствуют в легендах практически всех народов. Что касается сказания о казанской царице Сююмбике, первая ее часть – чистая правда. Сююмбике – это своеобразный символ гордой царицы, которая была умна уходящей золотоордынской цивилизации, Судьба Сююмбике волновала не только соплеменников.

1.3. Образ Сююмбике и современность

Образ, а вернее, образы Сююмбике, начиная с XIX века, приобретают новый смысл в народной памяти. С этого момента можно приступить к отсчёту, когда начинает создаваться великое множество картин, а позднее и костюмов. На театральных подмостках появляются уже классические для нашего времени дамы в каркасных головных уборах, а башня под тем самым сакральным названием, находящаяся в Казанском Кремле, приобретает совершенно иной смысл для татар.

Создавались множество картин, созданных на протяжении всего XX в. Знаменитые писатели, композиторы, художники не раз обращались к этому образу. Памятник «Сююмбике», открытый в г. Касимове, представляет ещё одно творение, не отходящее от привычной канвы Не обошли стороной XVI столетие и исследователи. К примеру, вариант от этнографа С. В. Сусловой средневекового костюма казанской татарки (по материалам городских традиций Казанского ханства XVIв.) с археолого-этнографическим обоснованием. Из недавнего необходимо вспомнить и работу Л. Ф. Фасхутдиновой, которая также отобразила своё видение на бумаге, а мастера «Туран Арт» уже воочию воплотили костюмы.

Сегодня Сююмбике, наряду с К.Насыри, – самый транслируемый национальный образ татар, а одноименная башня – один из главных архитектурных брендов (к примеру, башня над входом в здание Казанского вокзала в Москве обыгрывает ее силуэт). О царице сложено несколько историй, включая знаменитый «Плач Сююмбике». В 1980 году татарский художник и скульптор Баки Урманче изготовил деревянную скульптуру Сююмбике. Осенью 2018 года в театре оперы и балета прошла премьера оперы «Сююмбике»

Именем царицы названы сеть кафе и татарский журнал для женщин. В Челнах есть одноименный проспект, а в Нижнекамске и Альметьевске – улицы. Кроме того, в Крыму ежегодно проходит тюрко-татарский фестиваль детского творчества «Сөембикә варислары» («Наследники Сююмбике»). В инстаграм-аккаунте «Сююмбике – Душа Казани» устраивают игры на знание столицы Татарстана, а сюжет российского приключенческого фильма «Сокровища Острова Кабан.» был напрямую связан с легендой о Сююмбике. В феврале 2024 году на Международном фестивале «Мисс Европа» был представлен легендарный костюм Сююмбике. Её прекрасный образ переплетён и с историей России. Многое из её судьбы дошло до нас из русских хроник.

Вице-президент некоммерческой организации «Фонд поддержки и развития научных и культурных программ имени Ш.Марджани» Мурад Заргишиев. Хорошо, что время от времени проводятся подобные конференции. Подчеркнул важность изучения собственной истории, в которой есть немало примеров выдающихся личностей, внёсших весомый вклад не только на современном этапе, но и в годы существования Золотой Орды, в эпоху Казанского ханства.

1. Реконструкция исторического костюма

Начнем мы с той самой парсуны неизвестного автора, которая на данный момент хранится в Музейном комплексе г. Казани. На ней изображены женщина с полулегендарным образом, который бы воспринимался в народе, как Сююмбике. Рассмотрим наиболее известное изображение Сююмбике – парсуну неизвестного автора «Сююмбике с сыном Утямышем». Она хранится в фондах Музейного комплекса города Казани (№ МНК КП ОФ-13563). Сотрудники, исходя из описания, данного в Государственном каталоге музейного фонда Российской Федерации, датируют указанное произведение искусства первой половиной XVII столетия.

Я еще ознакомилась на странице интернета с пресс-конференцией, где было представлено авторские видение мастеров дизайнеров, образа Сююмбике, которое вызвало как одобрение, так и несогласие с использование цветовых решений, декоративным оформлением и построением орнаментальной композиции. В итоге пришлось провести большую изыскательскую работу.

«Мы посещали все рынки, магазины и пыталась найти что-то похожее на украшения сохранившееся в дореволюционной России. Например, наша учительница нашла обрывки старого речного жемчуга с медальоном. Так получилось, что этим жемчугом мы украсили камзол ханши Сююмбикею. По словам, наши татарских дизайнеров костюма считается бирюза и сердолик – камни татарского народа, поэтому мастера их использовали. «Вышивка на камзоле ханши Сююмбике, цветок тюльпан, – символ ислама. На него пришит жемчуг как символ чистоты мира. Всегда, во все времена украшение одежды несло символы. К примеру, не позволялось даже членам семьи заходить в мастерские, где изготавливали для них костюмы. При создании костюма помогала нам учитель технологии, к наряду мы пришили тесьму золотыми нитями. «Раньше вышивку золотыми нитями делали исключительно мужчины. Женщины не допускались. Считалось, что если женщина прикоснется к золотым нитям, то они потускнеют. Мастерами были исключительно мужчины», – пояснят страницы истории. И мы решили, что для меня будет смотреться вышивка на золотистом фоне с серебренными нитями. Ведь серебряный цвет символизирует достаток и благополучие. Мы еще узнали еще один интересный факт. Оказывается, в тот период правящая династия предпочитала в одежде не зеленый, который сейчас ассоциирует ислам. А мы решили создать костюм в зелено-золотистом цвете, т.к. зелый цвет еще является цветом процветания.

«Нам пришлось искать по крупинкам – что такое костюм правителя и как он выглядел». Оказывается, в те далекие времена были в моде ткани ручного ткачества, китайский шёлк. В костюмах правителей Казанского ханства присутствовали меха – благородная пушнина. Головной убор «Фасон короны напоминает великую степь, это отсылка к правителям Золотой Орды. Орнамент на сценическом костюме имеет растительное происхождение, а нагрудную перевязь хаситэ, украшенную подвесками, монетами, драгоценными камнями и амулетами-оберегами, носили только благородные женщины XVI столетия.

2.1. Анкетирование

Опрос школьников

1) Нужно сохранять и развивать национальную культуру

2) Культура соединяет народ в единое целое

3) Одежда – одна из составных частей национальной культуры

4) Одежда определяет национальную принадлежность
5) Желание больше узнать о костюмах
6) Национальная одежда популярна
7) Знаете элементы татарского костюма
8) Хотели бы видеть в современном костюме элементы татарского национального костюма

Заключение

Таким образам, в ходе выполнения данной работы были достигнуты поставленные цели и решены соответствующие задачи

Исходя из результатов анкетирования, мы пришли к выводу о том, что учащиеся хотят больше знать о культуре татарского народа. Считают, что именно национальный костюм сближает нас с культурой татарского народа. Таким образом, гипотеза данного исследования доказана.

Сделан последний штрих.Моя работа – это небольшой вклад в сохранение национальных традиций**.**

Исследование может быть полезным и интересным учащимся школ, которые увлекаются историей своего города и своего народа. Результаты исследования могут быть использованы учителями при подготовке уроков, конкурсов по данной теме. Своей работой мы хотели привлечь внимание одноклассников к истории своего города, а именно к истории, которая каждый день рядом с нами.

Уникальные сооружения, как башня Сююмбике, несут в себе память поколений, память людей, чья жизнь была связана с историей города и республики. Мы обязаны помнить о легендарных людях, которые оставили след в истории нашей Родины. Ее имя и прекрасный образ целых пять веков вдохновляет художников и поэтов. Ногайская принцесса Сююмбике – мать наследника казанского престола, правительница Казанского ханства, жена казанских ханов Джан-Али, Сафа-Гирея, Шах-Али, дочь ногайского бия Юсуфа и праправнучка основателя династии Ногайской Орды Едигея – в этих ипостасях она вошла в нашу историю, став символом огромной эпохи. Таким образом, необходимо отметить, что любая воплощенная идея по материалам костюмного комплекса XVI или XIX столетия – это трудоёмкая и очень дорогая по исполнению работа. Здесь необходимо учитывать не только исследовательскую часть, но и безусловно возможность реализации. Исследования на этом не заканчиваются, всегда есть вдохновение для исполнения, воплотить идею на деле.

Список использованной литературы

1. Бессонова Т. В. Костюм казанских мещан первой половины XIX века: знак и образ // Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского. 2018. № 1. С. 9–15.
2. Габдрафикова Л. Р. Образ Сююмбике в татарской культуре начала XX века // Золотоордынское обозрение. 2020. Т. 8, № 3. С. 613–623. https://doi.org/10.22378/2313–6197.2020–8–3.613–623
3. Суслова С. В., Мухамедова Р. Г. Народный костюм татар Поволжья и Урала (середина XIX – начала XX в.). Историко-этнографический атлас татарского народа. Казань: Фэн, 2000.
4. Сююмбике = Сөембикә [альбом] / Р. Г. Шагеева. Казань: Татарское книжное изд-во, 2017.
5. Юсупов Н. О. О роде князней Юсуповых. /Юсупов Н. О., Часть 2, С. 155

ЛЭПБУК КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ ДУХОВНО-НРАВСТВЕННОГО И ГРАЖДАНСКО-ПАТРИОТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ ДЕТЕЙ

Заитова Алия Рафаилевна
Фатхуллина Алиня Рафаилевна
МБОУ «Школа № 71» г. Казани
Учителя русского языка и литературы высшей квалификационной категории

Посвящение:
Есть коллеги ближе, чем друзья,
На которых можно положиться,
Вы как раз такие, рады мы,
Что нам вместе выпало трудиться.
С вами очень просто и легко,
С вами нам любой вопрос не страшен,
Уважаем Вас мы глубоко,
И гордимся сотрудничеством нашим!

Патриотическое воспитание подрастающего поколения – одна из самых актуальных задач нашего времени. Огромные изменения произошли в нашей стране за последние годы. Это касается нравственных ценностей, отношения к событиям нашей истории. Изменилось и отношение людей к Родине, что потребовало модернизации российского образования.

Актуальность нашего исследования: задача педагога – как можно раньше пробудить в детях любовь и уважение к родной земле, к родному дому, семье, родной улице, городу, используя современные инновационные технологии и новые нестандартные формы сотрудничества с учащимися. Результатом такого поиска в нашем случае стал «лэпбук».

Что такое лэпбук? Лэпбук (lapbook) представляет собой одну из разновидностей метода проекта. В дословном переводе с английского языка означает «книга на коленях», или как его еще называют, тематическая папка или коллекция маленьких книжек с кармашками и окошечками, которые дают возможность размещать информацию в виде рисунков, небольших текстов, диаграмм и графиков в любой форме и на любую тему. Это книга, которую педагог и учащиеся собирают, склеивают ее отдельные части в единое целое, креативно оформляют, используя всевозможные цвета и формы. Лэпбук является уникальным средством обеспечения сотрудничества, сотворчества детей и взрослых, способом реализации личностно-ориентированного подхода к образованию в работе по духовно-нравственному и патриотическому воспитанию.

Лэпбук стал для нас незаменимым помощником в работе. Применяя его в своей деятельности с учащимися, мы отметили стабильные результаты в их развитии. Для ребенка лэпбук – это, прежде всего игрушка, сделанная своими руками. Важно, чтобы в ней было как можно больше «сюрпризов». Детям всегда интересно новое, яркое, «загадочное».

Выделяют следующие разновидности тематических папок:

1. В зависимости от назначения:
– учебные;
– игровые;
– поздравительные,
– праздничные;
– автобиографические (папка-отчет о каком-то важном событии в жизни ребенка: путешествии, походе в цирк, каникулярном досуге и т. д.)

2. В зависимости от формы:
– стандартная книжка с двумя разворотами;

– папка с 3–5 разворотами;
– книжка-гармошка;
– фигурная папка.

Результаты наблюдений показывают, что дети стали активнее взаимодействовать со сверстниками и взрослыми, проявляют интерес к участию в совместной деятельности.

Рекомендуем использовать его всем педагогам в своей деятельности. Компактная папка, наполненная максимальным содержанием, которая не требует много места для хранения.

Цель использования лэпбука: формирование у учащихся познавательной активности, поисково-исследовательских способностей, развитие мыслительных способностей в условиях образовательного пространства.

Задачи:

- Научить дошкольников ставить перед собой цели и задачи и находить способы их решения.
- Обучать детей всесторонне смотреть на проблему.
- Развивать творчество в подходе к вопросу организации и подбору информации.
- Воспитывать самостоятельность, любознательность, проявление инициативы, чувство коллективизма, товарищеской взаимопомощи.

Работа над созданием лэпбука проходит в несколько этапов:

1 этап – выбор темы. Тема для папки может быть совершенно любой, как и ее сложность. 2 этап – план. Чтобы составить план, будем использовать модель трёх вопросов.

Задаем ребенку вопросы:

Что ты знаешь о…?

Что хотел бы узнать?

Что сделать, чтобы узнать?

3 этап – макет. Данный этап самый увлекательный. Теперь надо придумать, как в лэпбуке будет представлен каждый из пунктов плана. Нет границ для фантазии: формы представления могут быть любые, начиная от самой простой – текста, до игр и заданий. Все это размещается на разных элементах: в кармашках, блокнотиках, мини-книжках, книжках-гармошках, вращающихся кругах, конвертиках разных форм, карточках, разворачивающихся страничках и т.д. и т.п. Самый кропотливый этап – практическая работа. В соответствии с макетом делается шаблон папки в натуральную величину. Вырезаем детали, приклеиваем все на свои места. А после этого начинаем занятия с ребенком.

4 этап – подведение итогов. Созданный лэпбук решает ряд задач современного образования, давая детям не только знания по теме, но и обучая их всесторонне смотреть на проблему.

В своей практике мы используем разноплановые лэпбуки не только на уроках русского языка и литературы, но и лэпбуки, посвящённые знаменательным датам: День защитника Отечества, День Победы, ВОВ *(мастер-класс по созданию лэпбука «День Победы»)*.

Применяя в своей работе технику создания лэпбука, появляется возможность подготовить именно такую личность к новой жизни в новых условиях. Лэпбук – это не просто метод, помогающий закрепить и отработать полученные знания, это полет фантазии, который может дать непредсказуемые результаты, это исследования, которые однажды начавшись, будут продолжаться всю жизнь, ведь если посеять в ребенке «зерно» открытия и исследования, оно будет расти и увеличиваться. Задача педагога лишь придавать детям уверенности в своих силах и правильно мотивировать на открытие новых горизонтов. Таким образом, мы видим, что метод «лэпбук» актуален и очень эффективен.

Список литературы:

1. Блохина Е., Лиханова Т. Лэпбук – «наколенная книга» // Обруч. 2015. № 4. с. 29–30.

2. Гатовская Д. А. Лэпбук как средство обучения в условиях ФГОС. //Проблемы и перспективы развития образования: материалы VI Междунар. науч. конф. (г. Пермь, апрель 2015 г.). Пермь: Меркурий, 2015. с. 144

РЕАЛИЗАЦИЯ МЕРОПРИЯТИЙ, ПОСВЯЩЕННЫХ ГОДУ СЕМЬИ

Фролова Оксана Анатольевна
МБОУ «Школа № 85»
Ново-Савиновского района г. Казани
Учитель начальных классов

Воспитание ценностного отношения к семье у детей младшего школьного возраста является одной из приоритетных педагогических проблем, от решения которой зависит не только благополучие их будущих семей, но и общества в целом. Воспитание духовно-нравственной личности ребёнка через обретение им духовного опыта происходит в семье, в образовательных организациях и является важным аспектом работы учителя.

Изо дня в день мы учим наших детей, что семья – это главное в жизни каждого из нас. Ребенок должен осознать себя членом семьи. Именно семья является хранителем традиций, обеспечивает преемственность поколений. Ознакомление с понятием семья невозможно без поддержки самой семьи. Мы взрослые должны помочь детям понять значимость семьи, воспитать у детей любовь и уважение к членам семьи, привить к детям чувство привязанности к семье и дому.

Реализацию мероприятий к Году семьи я начала с родительского собрания, на котором рассказала о значимости семейного воспитания. Совместно с родительским комитетом класса мы разработали план мероприятий из следующих направлений: семейные традиции, семейный досуг, здоровье семьи.

В рамках направления **«Семейные традиции»** мы провели презентацию стенгазет «Моя семья». В фоторепортажах была отражена совместная деятельность детей и родителей. На фотоконкурс «Зверье мое» семьи представили фотографии любимых домашних питомцев. В творческой гостиной «Мир семейных увлечений» рассказали и продемонстрировали экспонаты разнообразных увлечений.

На классных часах родители познакомили детей с профессиями.

Игры, в которые семьи могут играть вместе, мастер-классы, конкурсы, совместное чтение были представлены в рамках направления «**Семейный досуг**». Было проведено родительское собрание «Библиотека и семья: время доброго общения» в республиканской детской библиотеке им. Р. Миннуллина, где мам и пап ознакомили с книгами, которые читают их дети, библиотекари провели консультации по проблемам детского чтения, получили рекомендательные списки литературы и памятку «Советы родителям по руководству чтением ребёнка».

В школе провели акцию «День семейного чтения».

Фоторепортажи с акции дети представили на конкурс «Читающая семья – читающая страна» в номинации «Читающая мама» (фотография) заняла 1 место в районном этапе и стала участницей городского конкурса, видеоролик в номинации «Читаем вместе с мамой» стал победителем районного конкурса.

Родители провели серию мастер-классов «Очумелые ручки» по вязанию, шитью, выжиганию, изготовлению поделок своими руками.

Весело прошел вечер весёлых затей «У семейного очага», где семьи представили давно забытые игры своего детства.

Направление **«Здоровье семьи»** – спортивные игры, консультации педагога-психолога, школьного врача и т. д.

Одними из ярких мероприятий были физкультурно – музыкальный праздник, посвящённый Дню защитника Отечества, утренники к 8 марта, празднование Масленицы, «Волшебный новогодний карнавал» и т. д.

Совместное творчество детей и родителей способствует эмоциональному развитию ребенка, вызывает чувство гордости у детей – за своих родителей, у родителей – за своих детей, радует всю семью!

Успех воспитания и обучения детей состоит не только в профессионализме учителя, но и в активном участие родителей в жизни класса. Совместными усилиями мы создаем условия, в которых ребенок будет чувствовать себя любимыми, готовыми к новым достижениям.

ПАТРИОТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ НА УРОКАХ ФРАНЦУЗСКОГО ЯЗЫКА

Шайхутдинова Ляйля Сафовна
МБОУ «Гимназия № 33» г..Казани
Учитель французского языка

Долг каждого – любить родину, быть неподкупным и смелым, хранить ей верность, даже ценой жизни…
Ж.-Ж. Руссо, французский философ

В честь участников спецоперации и в память о подвигах предков, 2025 год объявлен в России Годом защитника Отечества [4]. Тематика года отражает приоритеты современной России – патриотизм, преемственность поколений и уважение к защитникам Родины во все времена.

Год защитника Отечества 2025 – это не просто календарная дата, а символ национального единства и патриотизма. Это выражение глубокой признательности тем, кто защищал и продолжает защищать суверенитет и безопасность нашей страны. Это год, который напоминает нам о важности исторической памяти и о непреходящей ценности мира, который защищают наши защитники Отечества своим мужеством и самоотверженностью.

Патриотизм – это нравственный и политический принцип, социальное чувство, содержанием которого является любовь, привязанность к Родине, преданность ей и готовность к подвигам ради неё [2]. Формирование истинного патриотизма связано с высшим уровнем развития личности, в большей мере в социально-духовном и нравственном отношении. Истинный патриотизм подразумевает формирование и продолжительное развитие целого комплекса положительных, по-настоящему проявляемых качеств личности.

Воспитательную роль предмета «Иностранный язык» сложно переоценить. Его специфика в том, что ученики не только приобретают определенный набор знаний, но и приобретают навыки, дающие возможности получать новую информацию пользуясь иностранным языком как средством общения. Изучая культуру, традиции, государственные символы и историю других народов, учащиеся способны сравнить их с реалиями нашей страны. В наше время особенно важно изучать народную культуру, так как этническая культура и традиции стали связующим звеном преемственности разных поколений. Без осознания своей этнокультурной идентичности невозможно формирование у личности любви к своей Родине и народу.

На уроках учащиеся изучают государственные символы, историю, географию, культуру страны изучаемого языка, а также реалии нашей страны, нашей Республики. К сожалению, традиции, обычаи, обряды, фольклор и т.п. воспринимается большой частью молодежи как анахронизм [3]. Но без этого невозможно формирование и развитие у подрастающего поколения глубоких позитивных чувств к истории, традициям своего народа и, в конечном счете, истинной любви к Отечеству.

Воспитание подрастающего поколения – сложный, многогранный процесс, требующий от педагога не только грамотного подхода, но и находчивости, креативности, поиска новых форм передачи информации, способов увлечения школьников материалом.

Только в таком контексте можно добиться максимально положительного результата и воспитать грамотное, целеустремленное поколение граждан с верными жизненными ориентирами и моральными ценностями, с активной гражданской позицией и стремлением к развитию. Ведь от того, что мы вложим в молодежь сегодня, зависит то, каким мир будет завтра. Патриотическое воспитание играет важную роль в формировании гражданской позиции и национальной идентичности учащихся.

Уроки иностранного языка, в частности французского, предоставляют уникальную возможность для интеграции патриотических ценностей через изучение языка и культуры [1].

Рассмотрим методы и приемы, которые могут быть использованы для достижения этой цели.

1. Введение в культурный контекст

Метод: Изучение французской культуры через призму российской истории.

Прием: Использование текстов, песен и фильмов, которые отражают как французскую, так и российскую культуру. Например, можно познакомиться с произведениями французских авторов, которые писали о России или о русском народе, и обсудить их значение. Жюль Верн «Михаил Строгов», «Клодиус Бомбарнак», Теофиль Готье, восторженно описывающий свое путешествие в Нижний Новгород на теплоходе, Александр Дюма «Учитель фехтования», «Путевые впечатления. В России». Внимание стоит уделить пребыванию Александра Дюма в Казани.

2. Использование литературных произведений

Метод: Чтение и анализ произведений французских авторов.

Прием: Выбор текстов, которые подчеркивают патриотические чувства, например, произведения Виктора Гюго «Девяносто третий год», «Отверженные», стихотворения «Возмездие», «Грозный год», «Легенда веков» или Альбера Камю «Письма немецкому другу», «Чума», «Посторонний». Во всех этих произведениях поднимается тема патриотизма, свободы и ответственности перед родиной.

3. Сравнительный анализ

Метод: Сравнение культурных традиций и ценностей.

Прием: Проведение дискуссий о праздниках, обычаях и национальных символах Франции и России. Учащиеся могут подготовить презентации о значении Дня взятия Бастилии во Франции, 8 мая во Франции как победы над общим врагом фашизмом, 9 мая в России как Победы советского народа в Великой отечественной войне, что поможет развить уважение к своей культуре и культуре других народов.

4. Проектная деятельность

Метод: Создание проектов, исследовательских работ, связанных с историей обеих стран.

Прием: Организация групповых проектов, где учащиеся исследуют темы Второй мировой войны и Великой отечественной войны.

Хочется отметить, что с большим интересом ребята включаются в проектную работу по исследованию темы взаимодействия и взаимопомощи в период Великой отечественной войны на примере французской эскадрильи «Нормандия Неман», французских партизан Маки.

Исследовательская работа на тему «Орадур-сюр-Глан-Хатынь» вызывает сильные патриотические чувства, является напоминанием о злодеяниях фашистов, о недопустимости новых войн, где страдают мирные люди.

5. Интерактивные игры и ролевые занятия

Метод: Игровые формы обучения.

Прием: Проведение ролевых игр, где учащиеся могут представить себя в исторических событиях (например, во время французской революции или Великой Отечественной войны). Это поможет им лучше понять значимость этих событий для обеих стран.

6. Обсуждение современных проблем

Метод: Анализ актуальных вопросов, касающихся патриотизма.

Прием: Проведение дебатов на темы, связанные с национальной идентичностью и патриотизмом в современном мире. Это может быть обсуждение роли молодежи в сохранении культурных традиций.

Таким образом, на основании собственного опыта и имеющихся публикаций по данной проблеме, можно сделать вывод, что патриотическое воспитание на уроках французского языка может быть реализовано через разнообразные методы и приемы, которые способствуют формированию у учащихся уважения к своей стране и культуре, а также пониманию других народов. Важно интегрировать эти элементы в учебный процесс, чтобы сделать его не только образовательным, но и воспитательным.

Литература

1. Белова Е. С. Патриотическое воспитание на уроках иностранного языка / Е. С. Белова // Молодой ученый. –2023. – № 12 (459). – С. 148–150. – URL: https://moluch.ru/archive/459/100999/ (дата обращения: 27.02.2025).
2. Лесняк В. И. Патриотическое воспитание: проблемы и пути их решения / В. И. Лесняк // Педагогика. – 2006. – № 5. – С. 110–114.
3. Толковый словарь живого великорусского языка: В 4 томах / Даль В. И. – М.: РИПОЛ классик, 2006. / Том 1. А-3. – 752 с. / А.55–87 с. (Золотая коллекция).

ЯШЬ БУЫНГА ТӘРБИЯ БИРҮГӘ ЗАМАНЧА КАРАШ: ТӘҖРИБӘ ҺӘМ ЯҢА АЛЫМНАР

Шәрипова Роза Александровна

МГББУ «Г. Г. Гарифуллин исемендәге Яңгул урта гомуми белем мәктәбе»

Туган (татар) теле һәм әдәбияты укытучысы

Борынгы фәлсәфәчеләр: «Кеше ике тапкыр туа. Беренче тапкыр физик яктан, икенче тапкыр рухи яктан», – дигән. Икенче тапкыр туу иң катлаулы, дәвамлы процесс. Бер генә ата-ана да үз баласының тәрбиясез булып үсүен теләми. Дөрес тәрбия бирү өчен кулыннан килгәнен эшли дә. Әмма, ни хикмәт, арада тәрбиясез балалар очрап тора. Моңа кем гаепле? Әти-әниме, мәктәпме, әллә җәмгыятьме?

Хәзерге җәмгыять байлар, урта хәллеләр, ярлыларга бүленде. Патриотик тәрбиягә игътибар да бик нык кимеде. Патриотизм – ул кешеләрне рухи һәм әхлакый сыйфаты: туган йортыңа, җиреңә, телеңә, мәдәниятеңә мәхәббәт, илеңнең героик үткәне һәм хәзергесе белән горурлану. Укучыларда патриотик аң формалаштыру үзеңнән үзе генә түгел, эзлекле алып барылырга тиеш. Ул өйдә башланып, балалар бакчасы, мәктәп һәм кешенең гомере буе ныгытыла.

Без горурланырлык бай тарихы булган Татарстан җөмһүриятендә яшибез. Халыкта борын-борыннан Туган ил, туган җир, туган телгә мәхәббәт, кардәш-ыруга хөрмәт һәм кайгыртучанлык яшәп килгән. Бу гүзәл сыйфатлар борынгы бабаларыбыз тарафыннан югары бәяләнгән. Шуңа күрә дә татар мәктәпләрендә тәрбиянең иң мөһим *бурычларыннан* берсе – патриотизм хисе тәрбияләү. Укучыларда гражданлык һәм патриотик хисләр тәрбияләү уңаеннан мондый юнәлештә эш алып барыла: республика, туган як турында мәгълумат бирү; төбәктә яшәүче язучылар, сәнгать кешеләре белән очрашулар үткәрү; халкыбызның гореф-гадәтләре белән тулырак таныштыру; хезмәт һәм сугыш ветераннары белән очрашулар үткәрү.

Без тирән үзгәрешләр һәм үзгәртеп кору чорында яшибез. Татар халкының фидакарь уллары бик күп. Алар арасында бөек язучылар, җырчылар, композиторлар һәм башка төрле хезмәт батырлары бар. Милләткә алар аша бәя бирелә, олылыгы аларга карап үлчәнә. Андый затлар татар тарихында аз булмаган. Укучыларда горурлык хисе формалаштыруга бөек Тукайга багышланган һәм безнең якты киләчәгебез өчен гомерләрен биргән М.Җәлил һәм җәлилчеләр, татар халкының горур уллары Г.Исхакый, Х.Туфан турындагы класстан тыш чаралар моның якты үрнәге булып тора.

Патриотик тәрбия бирү максатыннан Бөек Ватан сугышы (1941–1945) чорын күзәтеп үтү гыйбрәтле булыр. Ул дәһшәтле сугышта фронтта да, тылда да халыкның күрсәткән патриотизмы, массакүләм батырлыгы турында хәзер төрле караш-фикерләр пәйда булды. Ничек кенә булмасын, халыкның ул чордагы патриотизмы эчкерсез, аяусыз һәм көчле иде. Чөнки халык ил-җир, Ватан өчен көрәште һәм эшләде. Анда бик көчле патриотизм, Ватанга бирелгәнлек хисе тәрбияләнгән иде. Шуңа күрә көчле патриотизм хисе барлыкка килү әлегә кадәр күрелмәгән шул дәһшәтле, аяусыз бәрелештә җиңеп чыгуыбызның төп сәбәпләреннән берсе дип әйтергә була.

Патриотизмның иң югары ноктасы – герой-шагыйрь М. Җәлилнең тормышы һәм иҗаты. Укытучының бурычы – герой-шагыйрьнең тормыш юлы үрнәгендә патриотизм хисләре тәрбияләү, аның әхлак темасын яктырткан шигырьләрен өйрәнү мәслихәт, чөнки патриотизм – әхлак тәрбиясенең алыштыргысыз бер өлеше. «Карак песи», «Ишек төбендә», «Сәгать» шигырьләрендә җәмәгатьчелек урыннарда үзләрен ничек тотарга белми торган балаларга сабак бирелә. Кайбер балаларга урлашу, алдашу, соңга калу кебек кире сыйфатлар хас. Шигырьдә китерелгән тискәре күренешләр мисалында әхлак нормаларына сыймый торган хаталар кисәтелә. Хәзер җәмгыятьтә әхлак мәсьәләсе җитди тора. «Алай эшләмә», «тегеләй итмә» кебек кисәтүләр бала колагында даими яңгырап тора Ә ни өчен алай ярамаганны аңлата алабызмы?

Безнең Яңгул мәктәбендә ике төбәктән җыелган, гел татарча сөйләшкән балалар укый. Ләкин шулай да аларны олимпиадаларга, смотр-конкурсларга әзерләү балалардан да зур тырышлык сорый. Соңгы берничә елда әхлаксызлык күренеше тормышыбызның күп ягына үтеп керде. Мондый шартларда әдәби әсәрләрнең яшь буынга әхлак тәрбиясе бирүдә әһәмияте гаять зур.

Зур сыйныфларда Г. Исхакыйның «Сөннәтче бабай», Г. Ахуновның «Хәзинә», Т. Миңнулинның «Әлдермештән Әлмәндәр» әсәрләрендә хезмәт темасы зур чагылыш таба. Класстан тыш чараларда «Су анасы», «Эш беткәч уйнарга ярый», «Бәхетле бала», Т. Миңнуллинның «Әлдермештән Әлмәндәр» әсәрләрен балалар сәхнәләштерәләр. Ә театр – укучыларны тагын да яктылыкка илтә. Матур гадәтләр, әдәплелек, шәфкатьлелек Г. Тукайның «Бәхетле бала» шигырендә чагылыш таба. Әхлаксызлык, мәрхәмәтсезлек шәхесне бизәми, хурлыкка алып бара.

Соңгы елларда милли үзаң, милли горурлык хисләре аеруча яшьләребез арсында кими төште. Яшь буынны эчкечелек, наркомания, фахишәлек, җинаятьчелек кебек гадәтләр үзенә тарта. Милли үзаңы түбән булган кеше менә шулай мескенгә әйләнә! Р.Зәйдулланың «Ил» китабы нәкъ менә яшь буынның аңын уятырлык, уйландырырлык язмаларга бай булуы белән үзенчәлекле.

Әхлак тәрбиясе темасына язылган шигырьләрне класстан тыш тәрбия чаралары үткәргәндә дә файдаланам. «Ана бәйрәме», «Кызыл ромашка» һ.б. әсәрләрен сәхнәләштерәбез һәм зур гына уңышларга ирешәбез. Укучылар белән тәрбия темасына әңгәмәләр үткәрү өчен мондый шигырьләр таяныч ноктасы вазифасын үти.

Халыкта Ватан төшенчәсе Ана белән тиңләнә. Ананың тиңсез җылылыгын, табигатьнең чиксез матурлыгын тою – баланы тышкы дөнья белән бәйләүче беренче карлыгачлар. Аналарга, олыларга шәфкатьлелек тәрбияләү – укытучының бурычы. Мәсәлән: күп кенә әсәрләрдә (Ә. Еники «Әйтелмәгән васыять», Х.Сарьян «Бер ананың биш улы», Т. Миңнуллинның «Әниләр һәм бәбиләр») аналарның балага мөнәсәбәтләрнең изгелеге чагыла.

Чын язучылар, артистлар белән очрашу бала күңелендә онытылмаслык истәлекле эз калдыра. Г.Мөхәммәтшин, Г.Гарипова, М.Мөхәммәтҗанов, артистларыбыз –А.Хәмзин, А.Бариева, сүз остасы – А.Галиәскәров, район артистлары – Н.Әминов һ.б. лар белән мәктәбебездә очрашулар үткәрелә.

Бүген татарны милләт буларак саклап калуның бердәнбер юлы – телне саклап калу. Тел сакланса – милләт саклана. Тел югалса, милләт башка милләт тарафыннан йотыла.

Без, тәрбия кылуда асылыбызга кире кайтмый торган, милләтебезне бүгенге фаҗигале халәттән чыгару мөмкин түгеллеген аңларга тиеш. Мәсәлән, Г.Тукайның туган телгә мөнәсәбәте «Туган тел» шигырендә, Ә.Еникинең «Әйтелмәгән васыять» әсәрендә гореф-гадәт, тел, халыкның рухи байлыгы, өлкәннәргә хөрмәт, киң күңелллелек мәсьәләсе; Ф.Кәримнең «Салих бабайның өйләнүе» гореф-гадәт, кешеләр арасындагы күркәм сыйфатлар, М.Фәйзи «Галиябану» да иске гореф-гадәтнең чагылышы, Г.Бәшировның «Туган ягым – яшел бишек» әсәрендә халыкныңерактан килә торган яшәү рәвеше, рухи байлыгы, әхлак кагыйдәләре, гореф-гадәтләре чагыла. Г.Исхакыйның «Ике йөз елдан соң инкыйраз», «Тормышмы бу?», «Мөгаллим», «Зөләйха», «Сөннәтче бабай», «Ул әле өйләнмәгән», Ф.Әмирхан «Хәят» әсәрләрендә милләт язмышы, милли гадәт-йолаларга тугрылыкның кеше рухын матурлавы күренә. Бу темаларны үткәндә үзебезнең район язучылары, мәсәлән, Энҗе Закирова, Гарифҗан Мөхәммәтшин, Гөлназ Гарипова, Чулпан Габделганиева шигырьләре дә файдаланыла. Дәрестән тыш чаралар: «Очрашу – үзе бер гомер» кичәсендә авылдашыбыз Советлар Союзы Герое Габдулла Гарифуллинның гаиләсе һәм авылдан чыккан зыялылар белән очрашу, «Диннең әһәмияте» дигән темага лекция, «Шәфкатьлелек бизи кешене» дигән темага класс сәгате, «Туган телебезне яратыйк» дигән темага КВН, Балтачның 90 еллыгына шигырь кичәсе, Балтачта катнашкан смотр-конкурслар – болар барысы да үткәнгә кайту, дин, милли төбәк, шәфкатьлелек тәрбиясе – балаларның рухи дөньясына күңел сафлыгы сеңдерәләр.

Кешелек җәмгыятен һәрвакыт борчып килгән әхлак мәсьәләләре – намус, гаделлек, җирдә дөрес итеп яшәү, әти-әни һәм Ватан алдындагы изге бурычны үтәү кебек төшенчәләр мәңгелек, һәркем өчен уртак. Аларны үзеңдә булдыру өчен Кеше булу кирәк. Ә укучыларны Кеше итеп тәрбияләү – безнең һәрберебезнең бурычы.

ФОРМИРОВАНИЕ ГРАЖДАНСКОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ ЛИЧНОСТИ СОВРЕМЕННОГО РЕБЕНКА СРЕДСТВАМИ МУЗЕЙНОЙ ПЕДАГОГИКИ

Халикова Гульназ Габбасовна
МБОУ «Школа № 71» г. Казани
Учитель истории и обществознания,
руководитель музея Истории и культуры Татарстана,
руководитель кружка «Активисты школьного музея»

Понятие гражданской идентичности для отечественной научной традиции является относительно новым. По мнению Д. В. Григорьева, гражданская идентичность – это свободное отождествление человека с народом (российской нацией), включённость человека в культурную, общественную жизнь страны, ощущение причастности к будущему, настоящему и прошлому российской нации, осознание себя россиянином.

Известный российский ученый и психолог А. Г. Асмолов понятие «гражданская идентичность» рассматривает как осознание личностью своей принадлежности к сообществу граждан определённого государства на общекультурной основе».

Гражданская идентичность в педагогической науке чаще всего понимается как:

– осознание принадлежности к сообществу граждан того или иного государства, которое имеет для индивида значимый смысл, основанное на качестве (признаке) гражданской общности, характеризующем его как коллективного субъекта;

– тождественность личности статусу гражданина, личная оценка своего гражданского состояния, способность и готовность выполнять сопряжённые с наличием гражданства обязанности, принимать активное участие в жизни государства, пользоваться правами.

При анализе работ, которые посвящены проблеме формирования понятия гражданской идентичности, можно сделать вывод, что отсутствует единая точка зрения относительно понимания данного явления и данное понятие трактуется исследователями неоднозначно, анализируются в соответствии с кругом научных интересов исследователей различные аспекты изучения гражданской идентичности.

Нам близко понимание гражданской идентичности как осознание личностью на общекультурной основе своей принадлежности к сообществу граждан определенного государства. Она имеет личностный смысл, который определяет целостное отношение к природному и социальному миру.

Современное педагогическое образование одной из задач ставит развитие умения детей и подростков соотносить себя с российским обществом, его нормами и ценностями. Это позволяет молодым людям осознавать себя полноправными гражданами своей страны, чувствовать свою принадлежность к российской гражданской общности.

Формирование и укрепление гражданской идентичности – задача воспитания в молодом возрасте, а значит, её решение осуществляется, прежде всего, в образовательных организациях. Интеграция, единство и целостность самосознания личности молодого гражданина как члена поликультурного общества достигается путём формирования гражданской идентичности на основе изучения и принятия системы общечеловеческих нравственных ценностей в том числе действующих в системе дополнительного образования, музейно-краеведческой направленности.

Наиболее значимым социальным институтом, способствующим формированию и укреплению гражданской идентичности, является музей. В школе № 71 Ново-Савиновского района города Казани с 1999 года работает краеведческий музей, который является центром образования и воспитания подрастающего поколения. В силу своей специфики музей как учреждение культуры обладает мощными потенциальными возможностями, что особенно важно в процессе развития учеников школы. Образовательная деятельность музея строится на передаче социального опыта, аккумулированного в памятниках духовной и материальной культуры разных эпох. Деятельность музея направлена на установление контактов, которые осуществляются по следующим направлениям: информирование, обучение, познание, досуг, развитие творчества.

Музейная педагогика в наши дни– это наиболее активно развивающееся направление деятельности, которое все чаще включается в современный учебный процесс в условиях внедрения ФГОС. Музейная педагогика снабжает педагога новыми эффективными методами обучения и воспитания на основе использования музейного материала в образовательном процессе.

Для современной образовательной политики России особенно актуальны идеи формирования единого образовательного пространства с опорой на потенциал музеев и музейной педагогики. Как свидетельствуют научные исследования, музеи играют важную и значительную роль в формировании личности, что находит своё выражение в следующем:

- Являясь центром хранения культурно-исторического наследия, музеи способствуют формированию у подрастающего поколения интереса и любви к национальной истории, искусству, эмоционального тяготения к своей социальной и этнокультурной среде, обычаям, традициям и т.п.;
- Музеи содействуют профилактике и преодолению духовного кризиса общества, сохраняя и транслируя в форме музейных предметов духовное наследие общества; способствует художественно-эстетическому развитию населения;
- Образовательная среда музея не только расширяет кругозор и даёт определенные знания, но и является местом, где создаются условия для самообучения и саморазвития личности, способствуя формированию убеждений и личного опыта в отношении истории и культуры.

Цель музейной педагогики – создание условий для развития личности путём включения её в многообразную деятельность музея.

Задачи музейной педагогики:

1. Воспитание любви к родному краю и людям, заботящимся о его процветании.
2. Формирование самосознания, становления активной жизненной позиции, умения успешно адаптироваться в окружающем мире.
3. Развитие творческих и организаторских способностей, предоставление возможности реализоваться в соответствии со своими склонностями и интересами, выявить свою неповторимую индивидуальность.
4. Формирование детско-взрослой совместной деятельности на материале музейной практики.
5. Развитие познавательных способностей и познавательной деятельности.
6. Формирование проектно-исследовательских умений и навыков.
7. Развитие речи и расширения словарного запаса.
8. Воспитание любви к природе родного края и чувство сопричастности к ее сбережению, воспитание культуры поведения.

Направления деятельности музея школы № 71 «Истории и культуры Татарстана»:

– *Поисково-собирательское.* Важным этапом в процессе комплектования мини– музеев является подготовка к поисково-собирательской работе. Это направление даёт возможность детям проявить себя в исследовательской работе, проявить свои исследовательские умения. На подготовительном этапе начинается изучение темы по литературе, по материалам, уже имеющимся в музее. Можно организовать экспедиции с целью поиска новых экспонатов и материалов. В школе 2 раза в год объявляется «Дни дарения», когда ученики и родители приносят экспонаты в дар школьному музею. В процессе исследовательской работы происходит социальная адаптация юного поисковика-краеведа, так как через личностное отношение к существующей проблеме выявляются его гражданская позиция, ценностные ориентиры и приоритеты.

– *Экспозиционное (оформительское)*. Специфика музейной экспозиции заключается в том, что то или иное событие, природное или социальное явление отражается в ней с помощью не только музейных предметов, но и художественных и технических средств.В музее школы есть регулярно существующие экспозиции, которые располагаются по хронологии и есть тематические экспозиции. Некоторые экспозиции планируются обновить («Великой Победе посвящается», «Рукописная книга») и создать новую экспозицию посвященную Мухлисе Буби.

– *Экскурсионное. М*узейная экскурсия – форма культурно-образовательной деятельности музея, основанная на коллективном осмотре музея под руководством специалиста по заранее намеченной теме и специальному маршруту. Особенностью музейной экскурсии является сочетание показа и рассказа при главенствующей роли зрительного восприятия, которое дополняется впечатлениями и моторного характера: осмотр с разных точек зрения, на различном расстоянии. В детских музейных экскурсиях используется вопросно-ответный метод, приёмы игры, театрализации.

На базе музея школы № 71 работает кружок «Активисты школьного музея», который осуществляет 2 программы: краеведение и экскурсоведение. Кружковцы ежегодно участвуют в конкурсе юных экскурсоводов и краеведов. Для начала кружковцы готовят мини экскурсии по школьному музею, показывают ученикам школы, затем готовятся к конкурсу по отдельным темам.

– *Культурно-массовые мероприятия,* дела. Одним из основных критериев в оценке работы музея является разнообразие форм массовой и учебно-воспитательной работы: проведение экскурсий и уроков по экспозиции, встреч с участниками Великой Отечественной войны, выдающимися деятелями науки, культуры и искусства, работа с местным населением. Музей должен органично вписываться в план работы всего общеобразовательного учреждения. В музее школы № 71 проходят не только встречи и экскурсии, еще мастер классы для учеников и учителей по разным темам и стажировки учителей– предметников.

Таким образом, музей органично вписывается в систему проводимых мероприятий, в план работы всего общеобразовательного учреждения, становится местом осуществления культурно-исторической, гражданской идентификации, диалога времён, людей и музейных предметов.

Особое значение имеют занятия в объединении кружка краеведческой направленности «Активисты школьного музея» на базе музея школы № 71. В рамках реализации дополнительного образования осуществляется освоение мирового общекультурного художественного, краеведческого наследия народного творчества и фольклора, создаются возможности активизации общественно-полезной деятельности учащихся и включения их в социальную практику в форме проведения конкурсов, фестивалей, различного рода акций. В программах краеведческой направленности предусмотрено знакомство детей с историей народов края, народными промыслами, изучение творчества региональных художников и музыкантов; посещение выставок, музеев и др.

К наиболее распространенным в образовательной практике технологиям формирования гражданской идентичности в рамках работы кружка можно отнести следующие:

– коммуникативные (беседа, диспут, технология «Дебаты»);
– игровые (ролевая игра, деловая игра);
– социально-деятельностные (технология коллективно-творческих дел, социальный проект).

Успешность гражданско-патриотического воспитания зависит от эффективного использования многообразия форм его организации.

Широкие возможности для формирования личности школьника, приобщения его к национальной культуре, культуре здорового образа жизни, ознакомление его с историей страны и своей малой Родины, достижениями и традициями своего народа открывает деятельность детских объединений музейно-краеведческой направленности. Особое место в деятельности нашего Музея истории и культуры Татарстана занимает социально-значимая деятельность, связанная с организацией экскурсий, участием на конкурсах, а также поисковой работой.

Исходя из всего вышесказанного, можно заключить, что занятия детей в творческих объединениях дополнительного образования музейно-краеведческой направленности, их активное участие в общественной жизни учреждения и города, способствует их успешной социализации, формируют у школьников гражданскую зрелость, учат их жить и трудиться.

:

Электронное издание
сетевого распростанения

Республиканские педагогические чтения,
посвященные выдающимся татарским просветителям,
педагогам и общественным деятелям

«Озаряя мир знанием…»

Техническое редактирование
и компьютерная верстка – *Р. Р. Гимадеев*

Подписано к использованию __.__.2025.
Гарнитура «Таймс». Заказ № ___.

420111, Казань, Дзержинского, 9/1. Тел. 8 917–264–8483.
Редакционно-издательский центр «Школа».
E-mail: ric-school@yandex.ru